Editura pentru Literatură Universală

Autor a peste 400 de volume, scriitorul francez Georges Simenon (n. 1903) s-a remarcat printr-o viziune nouă despre romanul polițist sau de aventură, îndreptîndu-și atenția cu predilecție spre sondarea cauzelor care au determinat faptele personajelor sale.

Pe lîngă romanele de factură polițistă, Simenon mai este și autorul unor lucrări psihologice, în care se vădește un subtil și nuanțat investigator al universului sufletesc. Printre acestea se înscrie și INELELE DE LA BICÊTRE — lucrare din perioada de maturitate a scriitorului — care oferă cititorului o interesantă galerie de figuri din burghezia franceză contemporană.

Lei 5,50

5

G. Simenon

Inelele de la Bicêtre

Georges Simenon

Inelele de la Bicêtre

Colecția Meridiane

Desenul copertei de *N. Zamfir*

Georges Simenon:
„LES ANNEAUX DE BICÊTRE"
Presses de la Cité, Paris, 1963

Georges Simenon

Inelele de la Bicêtre

în românește de *Raul Joil*

Editura pentru Literatură Universală

București — 1966

PARADOXUL SIMENON

Cifrele variază. Dar în reportaje sau în istoriile literare, unde romancierul a pătruns relativ recent, fiecare mențiune la scrierile lui Georges Simenon se oprește în fața stupefiantei lui prolificități. Se vorbește de circa două sute de volume scrise în cîteva decenii. O istorie literară apărută în anii trecuți ne informează că i s-a întîmplat lui Simenon să ajungă la cîte optzeci de pagini de roman scrise într-o singură zi, dar că „astăzi, mai puțin grăbit, sfîrșește un roman în unsprezece dimineți". [1] Asemenea detalii populează biografiile autorilor de romane-foileton, obligați adesea să servească paralel mai mulți clienți. Ponson du Terrail, uitatul autor al zecilor de volume de aventuri ale lui Rocambole trecea adesea în aceeași zi de la un foileton la altul, avînd contractate romane la mai multe gazete. Dar critici prea puțin înclinați la indulgență vorbesc cu stimă de proza lui Simenon. Nu lipsesc nici aprecierile superlative.

Romancierul trecut astăzi de șaizeci de ani — s-a născut în 1903 — a debutat la Liège, orașul lui natal, la o vîrstă foarte apropiată de adolescență. A practicat gazetăria, profesie spre care îl îndrepta ușurința neobișnuită la scris. În memoriile lui, Ehrenburg își amintește că Simenon a constituit o vreme punctul de atracție în redacția unui ziar de curînd lansat. Scria într-o cameră cu pereți de sticlă pagini de roman, care erau trimise imediat la

[1] Pierre de Boisdeffre: *Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui*. Librairie académique Perrin, 1964, p. 332.

tipografie. Celebritatea și-a dobîndit-o prin cărțile sale polițiste grupate în jurul unui personaj — comisarul Maigret.

De la Gaboriau sau Conan Doyle, întemeietorii genului în etapa lui modernă, procedeul e obișnuit. Fiecare autor de literatură polițistă, cu individualitate marcată, a trimis pe lume o figură pitorească, a înzestrat-o cu ticuri comice — orgoliul, mania simetriei și ordinei, sau solemnitatea lui Hercule Poirot, ipostază contemporană a lui Sherlock Holmes — și a făcut-o să triumfe prin puterea deducției. Procedeul nu e prea complicat. Micile vanități și stereotipii îl umanizează pe dezlegătorul infailibil de enigme. Dar la bunii observatori și povestitori, cum e fără îndoială Agatha Christie, acest tip de personaj capătă prezență. E de remarcat că romanul polițist contemporan abandonează astfel moștenirea foiletonului cu iz romantic, pe care au mai păstrat-o în secolul nostru doar cărțile despre cîte un *gentleman*-apaș ca Arsène Lupin sau povestirile cu enigme terifiante și tulburi ale lui J. D. Carr. Drama și enigma rămîn inseparabile de literatura polițistă, dar sînt inserate mai firesc în cotidian și nu exclud ambițiile analizei și observației.

Cărțile despre Maigret păstrează în aparență caracterele genului, dar le tratează tot mai dezinvolt. Enigma și surpriza, principalele reguli ale jocului, devin frecvent doar acceptarea formală a unei convenții. Duelul dintre autor și cititor pentru introducerea justificată logic a soluției celei mai neașteptate își pierde din importanță. În romanele Agathei Christie se cheltuiește o surprinzătoare ingeniozitate pentru ca atenția și bănuielile cititorului să fie orientate spre o linie de garaj, spre o falsă soluție. Cititorului mai neîncrezător i se oferă o falsă soluție de rezervă, o nouă cursă în care cade, atunci cînd crede că a evitat prima. Un autor american de romane polițiste, de altfel nu dintre cei mai iscusiți, Ellery Queen, obișnuiește chiar să-și încheie volumele cu o „sfidare" la adresa cititorului. Acesta e provocat să ghicească, e prevenit că i s-au dat toate datele necesare soluției. Căci „*fair-play*-ul" e indispensabil în literatura de detecție cu minim de calitate și scriitorului nu-i este permis să ascundă ași în mînecă. Ingeniozitatea constă în strecurarea neobservată a faptelor esențiale, în deplasarea accentelor. În indispensabila explicație finală pe care Hercule Poirot sau Ellery Queen o filează pregătind surprizele, faptele își schimbă ordinea, perspectiva se modifică.

Simenon a scris cîteva romane care îl situează printre bunii constructori de enigme și de surprize motivate. Ele sînt totuși puțin numeroase și, de fapt, mai puțin interesante. Structura și metodele eroului său sînt altele. Altul e și obiectul atenției scriitorului. Maigret nu e un deductiv, ci un intuitiv. Gras și în aparență greoi, mare consumator de bere, Maigret e puțin interesat de metodele clasice, de adunarea minuțioasă a indiciilor, de construcția ipotezelor. Strămoșul lui literar este evident Părintele Brown al lui G. K. Chesterten, minus unghiul de vedere pe care catolicismul îl impunea romancierului englez. Procedeul obișnuit al lui Maigret este pătrunderea în atmosferă. Trăiește în cadrul dramei, urmărește existența celor implicați în ea cu o stăruință care-i irită pe vinovați și le precipită acțiunile.

Masiv, lent, Maigret absoarbe cu toți porii atmosfera neobișnuită, intuiește relațiile și prin ele faptele. Enigma psihologică, adevărul caracterelor — concepute modern cu amestecurile lor de lumini și umbre, cu contururile estompate — capătă o importanță superioară situațiilor.

Romancierul înzestrat cu rapiditate acrobatică s-a dovedit de la început remarcabil creator de ambianță psihologică și socială. Recordurile de viteză nu pot rămîne fără urmări și în sutele lui de romane Simenon nu evită repetarea de situații și ambianțe, diluarea. Dar Simenon a creat o lume tragică și cețoasă, care nu mai încape în schema romanului polițist clasic: „justiția urmărind crima". Critica a remarcat frecvența tot mai mare a romanelor în care puterea de intuiție a lui Maigret se transformă în milă și simpatie. Atunci comisarul poliției judiciare din Paris nu ezită să camufleze faptele, să absolve din proprie inițiativă și să comunice superiorilor o soluție fabricată. O dată cu Maigret, Simenon descoperă răspunderi care merg mai departe decît vinovatul formal. Ar fi exagerat să spunem că romanele acestea devin clare puneri în acuzare ale unei societăți. Ele sugerează însă în

penumbră date mai complexe decît raportul dintre criminal şi poliţist.

Interesele, posibilităţile, procedeele artistului au făcut firească trecerea spre romanul care abandonează chiar pretextul poliţist. Trecerea s-a făcut de mult. De aproape trei decenii, lista scrierilor lui Georges Simenon cunoaşte alături de „colecţia Maigret" o rubrică intitulată mai simplu: „romane". Unele dintre acestea, precum *La chambre bleue* păstrează construcţia dramatică, se concentrează în jurul unei crime. Altele abandonează chiar această legătură cu punctul de pornire, caută în întîmplări cotidiene cîteva din sensurile tragice, devenite aproape inseparabile de o mare parte din proza contemporană a Occidentului. De acest tip e povestirea unei maladii grave şi a unei restabiliri, cuprinsă în romanul *Inelele de la Bicêtre*, apărut în 1963.

*

În primele pagini, un om se zbate paralizat, afazic, cu licăriri intermitente ale conştiinţei, cîte le îngăduie primele zile după o congestie cerebrală. La sfîrşit, René Maugras, care şi-a redobîndit cu greutate vorbirea şi mişcările, face primii paşi înapoi spre viaţă. Expus astfel, conţinutul romanului *Inelele de la Bicêtre* pare de un convenţional pe care Simenon l-a refuzat în genere. Ar fi varianta optimistă a unei teme frecvent reluată în ultimul secol, de cînd fraţii Goncourt au atras atenţia scriitorilor asupra spitalului şi bolii. „Cuvîntul înainte" cam şovăitor al autorului e menit să înlocuiască insertul obişnuit din filme: „Evenimentele relatate sînt pur imaginare şi orice asemănare cu personaje şi persoane existente nu ar putea fi decît întîmplătoare". Avertismentul a devenit necesar pentru că acţiunea romanului are un cadru real — marele spital parizian Bicêtre.

Romanul *Inelele de la Bicêtre* îşi propune totuşi altceva decît de a face un proces-verbal literaro-clinic după uzul naturalist. Atenţia romancierului se orientează spre modificările interioare pe care le comportă o gravă boală nervoasă. Înregistrarea — de altfel minuţioasă — a proceselor patologice constituie doar o serie de fapte, care mijlocesc sesizarea reacţiilor lăuntrice. Romanul nu se mărgineşte nici să deplaseze înregistrarea de fapte de la fiziologic la psihologic. E construit într-adevăr ca o cronologie a existenţei şi stărilor sufleteşti ale unui paralitic, pe care medicii încearcă să-l readucă spre normal. Dar jurnalul interior capătă o dimensiune în plus, devine luarea de cunoştinţă a propriei solitudini şi efortul pentru redobîndirea contactului cu oamenii. De aceea o carte în care construcţia şi analiza sînt tradiţionale — descrierea stărilor de conştiinţă e făcută direct şi sistematic, pe alocuri prea sistematic — se integrează în preocupări şi în modalităţi caracteristice prozei moderne. René Maugras nu e un caracter finit, cu contururi net trasate. Individualitatea lui se descoperă modificîndu-se. Modernitatea romanului nu înseamnă adoptarea unui procedeu mai spectaculos şi a unei tehnici narative speciale. E creată de preocupări — analiza atît de frecventă a singurătăţii — şi de optica în stare să surprindă faţetele diverse şi în permanentă mişcare ale unei individualităţi.

Un om îşi descoperă singurătatea. Tema aceasta obsedantă în literatura Apusului e legată în romanul lui Simenon de cadrul alb-trist al spitalului. Scos din mediul şi ritmul lui obişnuit, închis în universul de anxietate şi bănuieli, în care interpretează fiecare gest şi fiecare silabă a celor din jur, în care caută să descifreze un adevăr camuflat cu grijă de ceilalţi, un bolnav e singur. Iar paralizia îl transformă pe un om activ într-un obiect manipulat atent. Ne aflăm în rezerva selectă a unui mare spital. Maugras e pacientul de elită de care se ocupă personal profesorul. E notată jena bolnavului cînd îi priveşte pe bătrînii irecuperabili sau cînd trece prin salonul comun. Dar e un obiect, un om al cărui trup nu-l mai ascultă. Saltul s-a produs brusc în toaleta restaurantului în care Maugras, director de mare cotidian, s-a prăbuşit pe ciment, în timpul unui dejun monden. Amintirea aceasta revine iritant în timpul maladiei. Singurătatea e accentuată de neputinţă. În măsura în care îşi revine din apatia primelor zile, Maugras încearcă să comunice cu oamenii din jurul său, concentrîndu-şi interesul asupra

„domnișoarei Blanche", sora care îl asistă cu delicatețe și răbdare.

Dar singurătatea lui Maugras depășește izolarea și umilințele cotidiene ale bolnavului. Boala, imobilitatea, efortul de a-și controla gîndurile și amintirile l-au făcut să ia cunoștință de o solitudine mai veche și mai profundă. Directorul de ziar, „importantă personalitate pariziană", descoperă în trecutul lui rolul atotputernic al hazardului și absența contactului efectiv cu oamenii. Femeile care au trecut prin viața lui — prima soție, amanta — nu s-au atașat, s-au rupt și și-au refăcut existența. A doua soție, singura femeie care pare a avea nevoie de el, e o detracată, abulică, atrasă ușor de orgii elegante, ce-i provoacă apoi crize de conștiință. Meditația obosită a paraliticului află pretutindeni, în frînturile de amintiri, eșecul și izolarea. Rezistența la tratament, de care se plîng medicii, nu se reduce la oboseală și deznădejde. Boala devine refugiul unui om care nu mai vrea să se zbată. De aici și teama în fața vindecării, după bucuria primelor cuvinte pe care paraliticul a fost în stare să le rostească : „...Am văzut pe unii plîngînd în hohote de bucurie...

Nu e sigur că de bucurie. N-au simțit și ceilalți, ca și el, teama în fața barierei acesteia care a dispărut brusc ? E primul pas al întoarcerii silite printre oameni. Ce-o să-l mai oblige să facă apoi ?"

Printr-o reacție în lanț, vitalitatea bolnavului Maugras îi permite să iasă din universul sferic al bolnavului. Ca și creatorul său, Maugras e un activ. Inerția este la el trecătoare. O dată cu semnele ameliorării, încolțește dorința de a reveni la viață.

Rolul oamenilor care luptă profesional cu boala este în romanul acesta pe primul plan, și dedicația închinată tuturor acelora „care se străduiesc fie în spitale, fie în altă parte să înțeleagă și să aline suferințele ființei celei mai deconcertante : omul bolnav" nu e un gest politicos. De la naturaliști încoace, aspectele deprimante din viața profesioniștilor bolii — opacitatea, rutinizarea, medicina practicată ca un negoț — nu lipsesc din literatură. *Inelele de la Bicêtre* nu intenționează să devină un prospect al marelui spital parizian. Cîte-o figură de prim plan, cum e profesorul Besson d'Argoulet, e schițată destul de acid.

Dar — rămînînd romanul conștiinței unui bolnav — cartea stăruie asupra celuilalt aspect la fel de adevărat, asupra grandorii prea des uitate, implicate de lupta profesională de fiecare moment, cu boala. Și din acest unghi, mesajul cărții e pînă la urmă tonic.

SILVIAN IOSIFESCU

Tuturor profesorilor, medicilor, infirmierilor şi infirmierelor care se străduiesc, fie în spitale, fie în altă parte, să înţeleagă şi să aline suferinţele fiinţei celei mai deconcertante: omul bolnav.

G. S.

CUVÎNT ÎNAINTE

Cînd eram adolescent, cea mai mare parte din cărţile pe care le luam de la o bibliotecă de împrumut — legate în pînză neagră şi cu un miros plăcut de hîrtie învechită — aveau cîte o prefaţă ; mărturisesc că, în timpul celor peste patruzeci de ani de cînd, la rîndul meu, scriu şi eu, mi s-a întîmplat să regret că a trecut această modă. Îmi amintesc mai ales, cu nostalgie, de anumite romane ale lui Conrad, precedate nu numai de o singură prefaţă, ci şi de o prefaţă la a doua ediţie, ba chiar şi la a treia ; unele aveau şi un cuvînt înainte, un avertisment, o întreagă serie de texte familiare care mă încîntau aproape tot atîta cît şi povestirea însăşi.

Nu constituiau oare toate acestea un contact direct al scriitorului cu cititorul, pe marginea operei sale ? Romancierii de astăzi îşi împărtăşesc bucuros vederile în ziare, la televiziune şi radio, fără a izbuti totuşi să comunice în acelaşi fel cu cititorii lor.

Nu-i vorba să-mi dezvălui aici intenţiile şi cu atît mai puţin să fac teorie literară. Aş fi putut, la rigoare, să mă mulţumesc cu formula rituală, care se foloseşte şi în filme : „Evenimentele relatate sînt cu totul imaginare, şi orice asemănare dintre personaje şi persoanele în viaţă nu poate fi decît întîmplătoare".

De multă vreme, această precauţie este indispensabilă, deşi uneori ineficace, deoarece contemporanii noştri se recunosc cu plăcere în operele de ficţiune, mai ales dacă le trezeşte şi speranţa unui cîştig material.

In asemenea cazuri situaţia romancierului devine dificilă. Să vă dau un exemplu. Acum vreo douăzeci şi cinci de ani, mă aflam la Paris şi scriam *Le coup de Lune*, un roman a cărui acţiune se desfăşoară la Gabon, în Libreville, mai precis într-un hotel situat între partea cea mai populată a regiunii şi pădurea ecuatorială. Mi-era imposibil să-mi amintesc de numele hotelului în care locuisem, în urmă cu doi ani şi pe care, de altfel, nici nu voiam să-l menţionez. Am ales, aşadar, pentru cartea mea, numele cel mai puţin probabil : *Hotel Central*. Ei bine, am nimerit tocmai numele hotelului în care locuisem şi, după cîteva săptămîni, hotelierul din Gabon s-a înfiinţat la Paris şi m-a tras în faţa instanţei corecţionale.

Şi, vai ! am mai trecut de multe ori prin asemenea încercări — în diferite variante. Cum poţi găsi un nume plauzibil pe care să nu-l poarte nimeni pe lumea asta ? Şi dacă, atunci cînd evoci un oraş de provincie, trebuie să-l menţionezi pe prefect, pe procuror, pe primar, pe comisarul de poliţie ? Dacă înfăţişezi un personaj gras şi chel, oare cel real nu-i la fel ? Dacă nevastă-sa apare în cartea dumneavoastră uscată şi vorbăreaţă ?...

Într-unul din recentele mele romane, *Les Autres*, m-am hotărît să „creez" un oraş întreg, cu fluviul său, cu palatul său de justiţie, cu bisericile, străzile şi magazinele sale...

Dar cum să mă descurc cu Bicêtre, unde trebuie totuşi să introduc în scenă un profesor, interni, o soră-şefă ?

O voi face oare pe aceasta din urmă roşcovană, brună, o femeie blîndă sau autoritară, fără riscul să coincidă tocmai cu cea de acolo ?

Afirm că, atunci cînd am vizitat spitalul din Bicêtre, n-am întîlnit nici unul dintre personajele înfăţişate în cartea aceasta. Lucrul este valabil şi pentru directorul meu de ziar, şi pentru avocatul meu, şi pentru cei doi academicieni ai mei : vă jur că n-am copiat !

Romanul meu nefiind un roman cu cheie, repet formula consacrată : „Orice asemănare cu persoanele în viaţă nu poate fi decît întîmplătoare".

Şi continui să regret prefeţele din secolul trecut, atît de personale şi atît de savuroase.

GEORGES SIMENON

CAPITOLUL I

E ora opt seara. Pentru milioane de făpturi umane, care se află fiecare în căsuţa sa, în micul univers pe care şi l-a creat sau pe care s-a obişnuit să-l suporte, se termină o zi, bine determinată, rece şi ceţoasă, ziua de miercuri, 3 februarie.

Pentru René Maugras, nu există nici oră, nici zi, şi problema timpului care se scurge îl va chinui abia mult mai tîrziu. Se află încă în adîncul unei prăpăstii în care domneşte o beznă ca în abisele oceanelor, fără nici un contact cu lumea de afară. Braţul său drept, fără voia lui, începe totuşi să se agite spasmodic, pe cînd obrazul i se umflă, în mod comic, la fiecare expiraţie.

Primul semnal de afară care ajunge pînă la el are forma unor inele, nişte inele sonore, care se lărgesc din ce în ce mai mult şi formează valuri din ce în ce mai depărtate. Cu ochii închişi, încearcă să le urmărească, să le înţeleagă şi atunci se produce un fenomen despre care nu va îndrăzni să vorbească niciodată nimănui : recunoaşte aceste valuri şi-i vine să le surîdă.

Cînd era copil, avea obiceiul să asculte clopotele bisericii Saint-Etienne și, arătînd cu gravitate spre albastrul cerului, rostea :

— ...nelele... !

Mama sa i-a amintit de asta cu puțin timp înainte de moarte. El nu știa încă să pronunțe cuvîntul *inele*, care suna în gura lui *nele*, și le spunea așa clopotelor din cauza cercurilor concentrice pe care acestea le lansează în spațiu.

Și aici sînt clopote. Nu încearcă să numere bătăile, e prea amorțit. Nici amorțeala asta nu-i un lucru nou pentru el. A mai simțit-o, și, un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, se produce în capul lui o confuzie. Poate că mai este încă băiețașul de opt ani care a fost transportat de urgență de la școală la spitalul din Fécamp, și căruia i s-a aplicat o mască pe obraz — în timp ce el se zbătea urlînd — ca să fie operat de apendicită ?

A alunecat parcă în fundul unei prăpăstii și după aceea, mult mai tîrziu, a simțit un gust ciudat în gură, o lîncezeală în tot corpul și, în sfîrșit, cînd a început să plutească, a auzit inelele sonore ale clopotelor familiare.

Ar vrea să zîmbească acum, fiindcă i se pare nostimă ideea care-i trece prin cap. Fără s-o creadă cu adevărat, nici nu se resemnează s-o respingă cu totul. Oare nu băiețelul din Fécamp e pe cale să se trezească într-o cameră de spital, și nu privirile lui se vor opri mai întîi asupra unei infirmiere grase, blonde, trandafirii, care tricotează de zor ? În cazul acesta, tot ce s-a întîmplat nu-i decît un vis. O fi visat, sub efectul anesteziei, aproape cincizeci de ani de viață.

Desigur că nu-i adevărat. El știe că nu-i adevărat, că e un bărbat de cincizeci și patru de ani și că a părăsit de multă vreme căsuța din strada Etretat. Confuzia nu s-a produs decît timp de cîteva minute sau de cîteva secunde, mai curînd de cîteva secunde, și, cu toate astea, ar vrea s-o verifice. În acest scop, nu are de cît să deschidă ochii, dar se produce un fenomen ciudat, de loc tragic, ci dimpotrivă, aproape comic : face ceea ce trebuie ca să-și ridice pleoapele — ceea ce se face de obicei — creierul dă un ordin unor anumiți nervi, fără îndoială. Dar, pleoapele rămîn nemișcate.

Nu suferă. Anihilarea aceasta este destul de plăcută, e ca și cum n-ar fi nimeni. Nu mai are probleme, răspunderi. Un singur motiv îl îndeamnă să continue efortul, simte nevoie să fie sigur, sigur de tot, că infirmiera cea grasă, blondă și trandafirie nu tricotează la căpătîiul lui.

Se vede oare dinafară ce se întîmplă în sinea lui ? Inelele s-au topit în văzduh și acum percepe un alt sunet care-i redeșteaptă alte amintiri. E prea obosit ca să se întrebe ce amintiri. A scîrțîit un scaun, ca atunci cînd cineva se ridică brusc și el a reușit, desigur, să-și miște pleoapele, fiindcă vede, foarte aproape de el, o uniformă albă, un obraz tînăr, cîteva șuvițe de păr castaniu, care scapă de sub o bonetă de infirmieră.

Nu-i infirmiera lui și, decepționat, închide iarăși ochii. Este într-adevăr prea obosit ca să mai pună întrebări și preferă să alunece în fundul prăpăstiei.

Mai tîrziu, peste cîteva ore sau peste cîteva zile, va fi oare în stare să deosebească ce-a perceput el în realitate în timpul comei de ceea ce i se va povesti după aceea ? De pildă, dacă există cu adevărat un telefon pe culoar, aproape de camera sa, şi dacă aude un glas de femeie rostind :

— Profesorul Besson d'Argoulet ?... Nu-i acasă ?... Ştiţi unde poate fi găsit ?... A cerut să fie anunţat îndată ce... ?

A doua zi, va afla că există într-adevăr un telefon, un model vechi, agăţat de perete, lîngă uşa lui. Ce-a auzit n-are încă nici un sens, şi, cînd va căpăta un sens, nu-l va privi decît pe el.

La ora nouă şi jumătate, el continuă să nu-şi dea seama că-i nouă şi jumătate, şi trezirea lui e mai brutală, mai dramatică, ca după un coşmar, ca şi cum ar fi visat că trebuie cu orice preţ să se prindă de ceva solid. Numai că se simte sleit. Mîinile şi picioarele i se agită în gol, fără rost, şi fără să le poată stăpîni. Şi atunci, vrea să strige, să cheme în ajutor. Gura i se deschide. E aproape sigur că a deschis gura, mare de tot, dar nu iese nici un sunet.

E neapărat necesar să vadă ce se află în jurul lui. Corpul îi este leoarcă de sudoare, fruntea udă, şi totuşi simte că-i e frig, tremură tot şi-i este imposibil să se stăpînească.

— Fii calm... Totul merge bine... Merge foarte bine...

Cunoaşte glasul acesta. Caută să-l identifice cu precizie şi deodată îi apare, brusc, nu numai un obraz şi o bonetă albă, dar şi o cameră străină, cu pereţii verzui.

Lîngă pat, în picioare, Besson d'Argoulet — el îi spune Pierre, căci sînt prieteni de mai bine de treizeci de ani — îi oferă un spectacol care ar trebui să-l facă să rîdă : sub halatul neîncheiat, poartă o vestă şi o cravată albă de frac.

— Stai liniştit, dragul meu René... Totul merge foarte bine...

Evident, pentru profesor, care îi ia în continuare pulsul, foarte distrat. Nu Besson stă culcat în ceea ce pare a fi un pat de spital în jurul căruia se agită infirmiera brună. Nu s-a înşelat adineauri. Şi-a revenit desigur în simţiri cîteva clipe, deoarece o recunoaşte.

— Nu ai nimica grav, René... O confirmă toate examenele... Ţi se vor face alte teste, te mai plictisim un pic, dar e indispensabil... Aştept pe Audoire, dintr-un moment într-altul...

Cine este Audoire ? E un nume cunoscut sau pe care ar trebui să-l cunoască, el care cunoaşte pe toată lumea din Paris. Infirmiera a pus pe o tavă o seringă cu un ac foarte lung şi foarte gros. Pare că pîndeşte cu nerăbdare orice zgomot de pe culoar, supraveghindu-l în acelaşi timp pe Maugras şi, cînd se aude o uşă care se deschide şi se închide, ea dă buzna afară.

— Mai ales să nu te miri dacă...

El tocmai se miră, căci a deschis o gură... Nu ca să se plîngă, şi nici ca să pună întrebări. În realitate, avea intenţia să spună, fixînd plastronul scrobit şi cravata albă :

— Sînt mîhnit, prietene, că ţi-am stricat seara...

N-a scos nici un sunet. Nu mai are glas. Nimic ! Nici măcar un horcăit ! Abia un fel de

fluierat, sau mai curînd un gîlgîit, fiindcă obrazul său continuă să se umfle şi să se dezumfle într-un mod grotesc. S-ar zice că e un copil care încearcă să fumeze pipă.

— ... Cîteva zile, fără îndoială, n-ai să poţi vorbi...

Se aud şoapte pe culoar. Simţurile îi sînt treze, cel puţin unele, fiindcă percepe un miros de ţigară.

— Ai încredere în mine, nu-i aşa? Îţi dai seama că n-am să te mint?...

De ce-i pune această întrebare, de vreme ce el nu poate să-i răspundă? Bucuros ar spune da, ca să-i facă plăcere prietenului său Pierre. Un da fără convingere. Un da politicos, indiferent, căci totul îi este egal şi ar prefera să se scufunde în prăpastia lui, unde ar regăsi poate inelele sonore ale clopotelor.

Nu! Nu-l cunoaşte pe Audoire. Nu l-a întîlnit niciodată. Ar fi ştiut, că are memoria fizionomiilor şi îşi aminteşte, fără ezitare, numele unor persoane pe care nu le-a văzut decît cîteva minute, cu ani în urmă. E medic, deoarece poartă un halat alb şi o calotă pe cap. Obrazul lui nu exprimă nimic. Rar a văzut Maugras un chip atît de senin, atît de inexpresiv, în acelaşi timp atît de banal, gesturi atît de mecanice.

Cei doi bărbaţi îşi strîng mîinile şi se privesc fără un cuvînt, ca şi cum n-ar avea nevoie să vorbească pentru a se înţelege, sau ca şi cum ar mai fi repetat scena asta. Apoi Audoire, de la picioarele patului, i se adresează lui René:

— Sînteţi liniştit... E foarte bine... Vă mai necăjim puţin şi după aceea veţi putea dormi nestingherit...

Aşadar, medicii îi vorbesc cum se vorbeşte unei fiinţe umane — e aproape surprins. E adevărat că în acelaşi timp e tratat ca un obiect. Tînăra infirmieră îl descoperă şi el se simte jenat cînd îşi vede coapsele goale, cu un urinal între picioare, asemenea bătrînilor care nu se mai pot controla.

Ea ţine cu putere unul din genunchii lui, care începe să se bîţîie şi profesorul Audoire ia de pe o tavă o seringă, nu cea groasă cu acul lung, ci una mai mică, şi-l înţeapă în fesă. Nu simte nimic. Şi ar vrea să le spună şi asta. Nu fiindcă l-ar nelinişti. Din contră, niciodată nu i-a fost mai indiferentă viaţa: îi priveşte pe toţi trei ca şi cum n-ar avea nimic comun cu acţiunile şi gesturile lor.

S-a întîmplat ceva şi el nu-şi aminteşte ce anume. Nu-şi aduce aminte nici măcar unde, nici cînd a fost asta. Încruntă din sprîncene, sau crede că le încruntă, nu-i sigur de nimic, acum cînd gura-i e mută şi cînd membrele nu-l mai ascultă.

Cei doi bărbaţi, îmbrăcaţi în alb, aşteaptă, în picioare, uitîndu-se la el; infirmiera continuă să-i ţină piciorul, cu ochii pe ceasul de la mînă.

Prea puţin interesează despre ce-i vorba. Trebuia să se întîmple. De mult ştia că trebuia să se întîmple şi adevărul este că se simte uşurat. Acum s-a sfîrşit! Nu mai trebuie să se gîndească

la asta. Degeaba își fac ceilalți sînge rău din cauza lui.

Fără îndoială că toți trei așteaptă ca el să adoarmă. De ce? Ca să-l opereze? Nu-l doare nicăieri, dar, nu se poate să nu se fi stricat ceva în organismul lui.

— Te simți bine?

Maugras face un efort să arate puțină veselie în ochi ca să-i mulțumească lui Besson d'Argoulet, infirmierei și, în sfîrșit, celui căruia i se spune Audoire și care e tratat de ceilalți cu multă considerație. E un mare profesor, ca Besson, poate mai celebru decît Besson. Ce specialitate o fi avînd? Cunoaște mai multe somități medicale. Caută, din pură curiozitate, să afle cine e, apoi gîndurile îi devin vaporoase și i se pare că aude din nou, în depărtare, inelele clopotelor.

O ultimă imagine: doi bărbați își aruncă unul altuia cîte o privire, parcă ar spune:

— Asta e...

N-a murit, și în camera plină de soare Besson d'Argoulet șade pe locul infirmierei și fumează o țigară. Profesorul nu mai poartă frac și nu și-a mai pus halatul alb. La șaizeci de ani, e încă un bărbat foarte frumos, curtenitor, rafinat, îmbrăcat cu un gust desăvîrșit.

— Cum te simți?... Nu încerca încă să vorbești... Nu te mișca... Văd, după privirea ta, că ai suportat foarte bine șocul...

Ce șoc? Și de ce prietenul său Pierre se crede obligat să folosească tonul acesta mieros, rezervat bolnavilor?

— Presupun că nu-ți aduci aminte de nimic?

Se simte ispitit să-i răspundă:

— Ba da!

Căci își aduce deodată aminte de Grand Véfour, de salonul particular de la mezanin, aflat la capul scării în spirală, unde cîțiva inși, treisprezece la început, și acum zece, scăzînd pe cei morți, iau împreună dejunul în prima zi de marți a fiecărei luni.

Cît timp s-a scurs din clipa aceea? Ar putea să fie o zi și tot atît de bine o săptămînă, dacă ar fi după el. Nu era soare, ca în dimineața aceasta, căci recunoaște, după intensitatea luminii, după un fel de fragilitate a soarelui, că e dimineață. Nu-l preocupă încă ora exactă, dar în apropierea camerei lui femeile au și început să mături și să miște gălețile.

Erau adunați la Grand Véfour și, de la fereastra în formă de semilună, puteau zări, prin ploaia fină, curtea și arcadele Palatului Regal. Besson ședea în fața lui; venise aproape toată lumea, Clabaud, avocatul, Julien Marel, academicianul, a cărui ultimă piesă se juca tocmai atunci la teatrul de peste drum, Conffé, academician și el, Chabut.

...Ar putea să relateze totul, să-l plaseze pe fiecare pe locul unde stătea atunci; îl vede pe Victor, care îi servește de mai bine de douăzeci de ani, făcînd ocolul mesei cu o sticlă de rachiu de Armagnac în mînă.

Se ridicase ca să dea un telefon la ziarul său. Telefonul se găsea între toaleta pentru doamne și cea pentru bărbați. La celălalt capăt al firului

răspunsese Fernand Colère[1], redactorul şef, care, în pofida numelui său, era blînd ca un mieluşel.

Cînd lipseşte de la ziar, chiar numai pentru o oră, simte întotdeauna nevoia să telefoneze, şi să dea, cu glasul său tăios şi puţin ascuţit, instrucţiunile de rigoare.

— Nu ! Nu schimba nimic la întîia... Dă afară coloana a treia din pagina a treia... Răspunde la Interne că nu-i nimic de făcut şi că ne este imposibil să trecem incidentul sub tăcere...

Acuma, trăgînd mereu din ţigară, Besson d'Argoulet se crede obligat să-i explice :

— Eram cu toţii la Grand Véfour... Tu ai ieşit să telefonezi în timp ce se serveau lichiorurile... Ai intrat apoi la toaletă unde ţi s-a făcut desigur rău, fiindcă, atunci cînd Clabaud s-a dus şi el la toaletă, peste zece sau cincisprezece minute, te-a găsit leşinat...

De ce ocolişurile acestea, de ce i se vorbeşte cu atîta răbdare ? Toţi îl tratează ca pe un copil, sau ca pe un om grav bolnav, mai curînd ca pe un grav bolnav, ceea ce şi este în realitate.

Într-o privinţă, profesorul se înşală, cu toată siguranţa sa. Şi asta e curios, atît de curios, încît chiar dacă ar fi în stare să vorbească, Maugras n-ar scoate o vorbă.

E adevărat că, după ce-a pus receptorul la loc, a deschis uşa toaletei. Stătea în picioare în faţa urinoarului, în poziţia ridicolă dar familară tuturor bărbaţilor. Se gîndea la Colère şi la demersul

[1] *Colère : mînie, furie*

Ministerului de Interne cînd, deodată, pe neaşteptate, începu să se clatine.

Îşi aduce aminte de un amănunt scîrbos. Se agăţase cu amîndouă mîinile, cu toată energia, de smalţul vîscos al urinoarului înainte de a se pierde cu totul.

Ce-a spus Besson ?

— Cînd Clabaud s-a dus acolo, peste vreo zece sau cincisprezece minute, te-a găsit fără cunoştinţă...

Aceste cuvinte nu precizează nimic cu privire la felul cum a fost găsit. Or, el se vede lungit pe dalele strîmtei încăperi, încercînd cu disperare, nu să se ridice, nici să strige după ajutor, ci să se încheie la pantaloni.

Ceea ce constituie un mister pentru dînsul e că se vede aievea, aşa cum ar fi putut să-l vadă altcineva : el se vede dinafară, aşa cum trebuie să-l fi găsit Clabaud. E posibilă o astfel de dedublare ?

— Nu-ţi ascund că în primul moment ne-am speriat...

E lucid şi, după cum i se pare, are o luciditate mai ascuţită decît în viaţa obişnuită. Captează, automat, tot ce se întîmplă în jurul lui, prinde inflexiunile din glasul medicului, ezitările sale, pînă şi forma neobişnuită a butonilor săi de la manşetă, care reprezintă o literă greacă, nu ştie care, căci el a făcut greaca numai cîteva luni. În clipa cînd descoperă toate acestea se întreabă dacă nu cumva Besson d'Argoulet e mai tulburat decît el însuşi şi dacă, oricît s-ar preface, n-a

rămas tot atît de neliniştit cum a fost în toaleta de la Grand Véfour.

Desigur, Maugras nu poate vorbi şi jumătate din corpul lui e paralizat. Şi asta a descoperit-o singur. Prietenul lui s-a aşteptat la reacţia asta, sau mai curînd la lipsa lui de reacţie, la calmul său care seamănă cu indiferenţa ?

Este realmente indiferenţă, ca şi cum ceea ce se întîmplă în această odăiţă destul de sărăcăcioasă nu l-ar privi, după cum nici trupul lui nu-l mai priveşte de azi înainte, şi nu-l miră de loc cînd descoperă un ac înfipt în braţul lui, un tub de cauciuc legat de un recipient de sticlă plin pînă la jumătate cu un lichid transparent.

Privirea lui nu i-a scăpat doctorului care se grăbeşte să-i explice :

— Nişte dextroză. Pînă mîine sau poimîine, cînd ai să te poţi alimenta pe gură, nu trebuie să te lăsăm să slăbeşti...

Desigur, foloseşte glasul acesta convingător cu toţi pacienţii lui care sînt într-o stare gravă. Maugras, care l-a consultat doar pentru nişte fleacuri sau pentru un control anual, nu l-a cunoscut încă în această lumină.

S-ar spune că Besson se străduieşte să-i ghicească întrebările pe care şi le pune şi să-i răspundă dinainte.

— Presupun că ţi-ai pus întrebarea de ce eşti aici şi nu la clinica din Auteuil ?

Besson îl trimisese o dată acolo, cu vreo patru sau cinci ani în urmă, pentru a i se face o serie de teste, în urma unei depresiuni nervoase. Ca

de obicei, muncise prea mult, îşi cheltuise prea mult forţele în toate felurile.

— Închipuie-ţi că la început te-am dus la Auteuil, mai precis că te-am însoţit în ambulanţă... Ţi s-a dat apartamentul pe care l-ai mai ocupat o dată, şi soţia ta a venit imediat... Să nu-ţi faci griji din cauza ei... Am făcut-o să înţeleagă că eşti în afară de orice pericol... S-a ţinut foarte bine... Îi telefonez de cîteva ori pe zi şi nu aşteaptă decît un semn de la mine ca să vină să te vadă...

„Nu încerca să vorbeşti... Ştiu că este lucrul cel mai neplăcut, cel mai demoralizant, dar te asigur că în cazul tău nu-i vorba decît de o afazie trecătoare..."

Trebuia să se întîmple. În timp ce prietenul lui vorbeşte, René îşi repetă aceste patru cuvinte atît de liniştit ca şi cum n-ar exprima decît o constatare foarte banală.

De ce trebuia să se întîmple ? Nu se întreabă. Găseşte chiar că-i distractiv. Poate şi cuvintele, la rîndul lor, capătă o semnificaţie diferită ? Numai dacă mintea sa leneşă nu le confundă cumva ? În loc de distractiv, de exemplu, ar spune bucuros alinător, dar termenul n-o fi existînd. E aproape un joc pe care-l joacă, fără să ştie nimeni, făcînd impresia că ascultă vorbele lui Besson.

De multă vreme, poate chiar dintotdeauna, se aşteaptă la o catastrofă şi, în ultimele luni, simţea că-i atît de iminentă încît se nelinişte uneori văzînd că nu mai vine.

Besson d'Argoulet se codeşte, îi este frică parcă de silabele pe care, pînă la urmă, tot va trebui să le rostească : *he-mi-ple-gie.*

— Să-ţi spun mai întîi în două cuvinte de ce nu mai eşti la Auteuil. Îndată ce am diagnosticat o tromboză probabilă a arterei cerebrale medii, l-am chemat pe confratele meu Audoire, profesor de neurologie şi medic-şef la Bicêtre... Îl cunoşti desigur din auzite... L-ai văzut aseară, el ţi-a făcut o puncţie lombară... Audoire a preferat să te aibă aici, sub supraveghere directă, înconjurat de un personal specializat, în care are deplină încredere... Dispune, în serviciul său, de două rezerve. Una din ele era liberă... Şi iată cum ai ajuns aici, de marţi seara...

Besson se face că glumeşte...

— Sper că n-ai să ne porţi pică, mie şi lui Audoire, că te-am adus într-un loc al cărui nume nu prea sună bine... Soţia ta, ţi-o spun în treacăt, a fost impresionată la început şi a trebuit să-i demonstrăm că ai să te simţi mai bine aici decît într-o clinică particulară, chiar dacă decorul este mai puţin plăcut.

Lui Maugras i se bat genele, din senin, aşa cum se bat uneori genele în mod mecanic, şi prietenul lui se întreabă dacă e vreun semnal.

— Nu te obosesc ?

Se sileşte să-l facă să înţeleagă, folosind obrazul asupra căruia nu mai are nici un control, că nu-i obosit. Şi medicul pare că a recepţionat mesajul.

La stînga patului e o uşă cu geamuri mate sau mai curînd cu crestături foarte fine, care deformează imaginile şi, din cînd în cînd, se văd trecînd umbre stîngace, oameni în cîrje, care se mişcă fără a face nici un zgomot. E puţin misterios ! Poate că poartă pantofi cu talpă de pîslă ?

Besson pare să-şi fi pregătit un mic discurs al cărui fir îl reia mereu.

— Ai destule cunoştinţe de medicină ca să te pot pune în curent cu concluziile la care am ajuns, Audoire şi cu mine... Mă bazez mai ales pe Audoire, care e mult mai calificat în domeniul acesta... Ştii şi tu, ca toată lumea, cam ce este o hemiplegie, dar, ca cea mai mare parte a oamenilor, nu ştii că sînt mai multe feluri, care se deosebesc între ele, atît prin cauzele cît şi prin efectele lor, fiecare avînd un tablou clinic definit şi un pronostic determinat...

De ce atîtea vorbe ? N-are să i se spună că hemiplegia lui este cea mai banală, cea mai puţin gravă ?

— În cazul tău, puncţia lombară este categorică. Nu există nici un element patologic, ceea ce înseamnă că ne aflăm în faţa unui simplu ictus apoplectic cu...

Besson încruntă din sprîncene, ca şi cum l-ar supăra ceva şi se opreşte să-şi aprindă o ţigară...

— Mă asculţi ?

Maugras, pe cît îi este în putinţă, face semne că da.

— Nu mă crezi. Tu îţi închipui că încerc să te liniştesc, înşirîndu-ţi gogoşi !...

Ba nu ! Nu merge atît de departe ! Dar s-a întîmplat că a trecut peste o barieră invizibilă şi că se găseşte acum într-un alt univers. I se pare

3—2369

chiar ciudat că acest personaj eminent, comandor al Legiunii de Onoare, care stă la căpătîiul lui și-și pierde timpul cu niște explicații fără rost, este prieten cu el și că se tutuiesc. E adevărat că și el este comandor al Legiunii de Onoare.

Deosebirea dintre ei doi e că unul este acum *he-mi-ple-gic.*

Ca și Félix Artaud, cel mai bun reporter al său, pe care-l trimitea cu aceeași încredere undeva pe malul Amazonului ca și în Tibet sau în Groenlanda, care a luat interviuri tuturor șefilor de stat în viață, marele Félix Artaud, neobositul și gălăgiosul Félix Artaud, în stare să nu doarmă două sau trei nopți în șir, și care golea o sticlă cu *whisky* fără să se clatine măcar...

Artaud, ca și el, și-a pierdut cunoștința, la ora trei noaptea, într-un hotel de pe Champs-Elysées, unde se dusese cu o tînără americană.

Era divorțat. Nu se știa dacă are familie la Paris și a fost chemat el — René Maugras, patronul lui — într-un mod destul de misterios, în toiul nopții. Ajutase pe medicul hotelului și pe infirmieră să-i tragă pantalonii prietenului său și se urcase într-o mașină ca să urmeze ambulanța care-l transporta la spitalul american din Neuilly.

Artaud n-avea decît patruzeci și cinci de ani. Era un atlet, fost jucător de rugbi, totdeauna în căutare de scandaluri. Nu l-a îngrijit profesorul Audoire, ci un șef de clinică, al cărui nume Maugras l-a uitat, un bărbat mic și roșcovan, foarte slab, care purta niște halate prea lungi pentru el, astfel că nu i se zăreau decît pantofii.

Ore întregi Artaud a fost supus la tot felul de examene și a avut și el parte de o puncție lombară și de o electro-encefalogramă.

De fapt, i s-a făcut și lui una cînd a fost în comă? S-ar jena foarte mult să întrebe. De aci înainte el este la bunul plac al oamenilor. Ei trebuie să ghicească.

Cînd a intrat în camera lui Artaud, a văzut un ac înfipt în brațul său stîng, legat, ca și al lui, de un recipient de sticlă.

La a doua vizită, reporterul nu mai era în comă, dar obrazul îi era prins de un tremur ciudat, și de cîte ori încerca să vorbească nu reușea să scoată decît niște bolboroseli.

Murise a cincea zi, în zori, la ora cînd avea obiceiul să se culce.

Maugras mai cunoscuse pe un altul, Jublin, poetul care-și făcea veacul la braseria Lipp, și care a fost lovit de un atac pe trotuarul bulevardului Saint-Germain. Jublin trebuia să aibă vreo șaizeci de ani, și, timp de șase ani, avea să trăiască, paralizat, la discreția altora, într-un fotoliu de infirm.

Și un faimos actor de cinema... Bun! Bun!... Besson d'Argoulet, atît de amuzant, atît de ironic în cursul dejunurilor de marți, este pe cale să-i demonstreze, în mod pompos, că, desigur, cazul său e cu totul diferit și că, în cîteva săptămîni...

— ...cel mai tîrziu peste cîteva luni... Vorbesc, bineînțeles, de o vindecare completă... Ești un om inteligent și țin să-ți explic totul în amănunt, căci avem nevoie, Audoire și cu mine, de colaborarea ta... Pentru moment, știu, nu mă crezi...

îți spui că încerc să te încurajez și să-ți îndulcesc pilula... Mărturisește !...

René zgîiește ochii ca să-i dea a înțelege că nu se gîndește la nimic și că totul îi este egal.

Bietul Pierre ! E o latură a personalității sale, la care Maugras nu s-a gîndit niciodată. Îl cunoaște pe marele profesor de la seratele oficiale, pe parizianul sceptic întîlnit la toate premierele, pe finul comesean al dejunurilor de la Grand Véfour, pe omul de litere care și-a permis luxul ca, între două rapoarte ținute la Academia de Medicină, să scrie o trilogie asupra vieții intime a lui Flaubert, Zola și Maupassant.

L-a auzit, povestind la masă „cazuri" pitorești și întîmplări tragice din viața oamenilor.

Va povesti într-o zi și ce i s-a întîmplat lui ?

Niciodată nu și l-a închipuit, stînd, ca acum, lîngă un pat, căutîndu-și cuvintele, încăpățînîndu-se să convingă, întrebîndu-se cum să se strecoare în sufletul bolnavului.

— Nu te mai obosi ! ar avea poftă să-i spună.

A sosit aici la volanul mașinii lui, o mașină englezească, sport. Locuiește pe strada Longchamp și a coborît de-a lungul bulevardului Champs-Elysées la ora la care orașul își face toaleta. Afară, aerul este răcoros. Peste puțin, Besson își va regăsi automobilul în curtea spitalului și, cu capota lăsată, va trece din nou prin Porte d'Italie ca să ajungă la studenții săi, la Broussais, unde predă patologia medicală.

— Ți-am făcut rost de o îngrijitoare particulară, domnișoara Blanche, care a lucrat cîndva în serviciul meu și care e la căpătîiul dumitale

de marți seara... Poți să ai deplină încredere în ea... Iar alta, tot atît de pricepută, o va înlocui în timpul nopții...

Și adăugă pe un ton mai degajat :

— Ai observat, fără îndoială, că domnișoara Blanche e drăguță, ceea ce grăbește însănătoșirea... Mîine va începe să te alimenteze, mai întîi cu lichide, și după vreo trei sau patru zile te va sili să te dai jos din pat pentru cîteva minute... Ți s-a urît, nu-i așa ?... Speram să-l întîlnesc aici azi dimineață pe Audoire... A fost reținut, desigur, de un caz urgent, dar va trece negreșit înainte de prînz... Iar eu am să mai mă reped pe-aici mai pe seară...

Maugras înțelese atît de bine privirea pe care prietenul său i-o aruncă infirmierei înainte de ieșire ! Ea spune :

— Am făcut tot ce-am putut, fără mari rezultate...

Nu e din cale afară de surprins. Poate că așa se întîmplă cu cea mai mare parte din hemiplegici ?

Se întoarce.

— Ți se va face o injecție și ai să dormi cîteva ore... Vei fi coborît apoi la radiologie pentru o arteriografie cerebrală numai dacă Audoire nu va decide altminteri... Nu-i nimic periculos... Nici n-ai să-ți dai seama, fiindcă ai să fii sub narcoză... Să nu ne porți pică, prietene dragă, dacă te supunem la cîteva mici torturi, dar, în medicină, ca și în toate, ca și la ziarul tău, există o rutină pe care ești obligat s-o respecți...

Maugras nu protestează, nici nu-i vine să protesteze. Nu poartă pică nimănui. Nici măcar destinului.

Besson și infirmiera vorbesc în șoaptă pe culoar, unde trec mereu umbre stîngace și tăcute. Trebuie să fie o sală mare la dreapta, unde sînt bolnavi care au voie să umble încolo și încoace, iar coridorul pare să fie locul lor de plimbare.

E nerăbdător să se întoarcă domnișoara Blanche : simțindu-se deodată singur, ca la toaleta din Grand Véfour, îl cuprinde panica.

E nerăbdător și fiindcă i s-a promis o injecție care să-l cufunde iar în toropeala lui, unde va regăsi, poate, inelele vii ale clopotelor.

O urmărește din ochi cînd intră, tînără, vioaie, surîzătoare, și își spune că ea se poartă la fel cu toți bolnavii care trec pe acolo, că toți o urmăresc din ochi cu aceeași expresie, deoarece ea reprezintă pentru fiecare tinerețea și viața.

Dacă ar putea i-ar zîmbi, cînd îi ridică pătura ca să-i facă injecția, i-ar zîmbi pentru a-i mulțumi că-i aici, ca să se scuze că-i dă atîta de lucru și mai ales că nu crede în toate astea, că-i un pacient rău, că n-are nici o poftă să lupte.

Căci nu are poftă să lupte. La ce bun ?

Capitolul II

E noapte încă, dar după nimic nu te poți lua ca să ghicești cît e ora. Prima lui senzație e o senzație de spaimă ; se crede singur în camera luminată doar de haloul de lumină gălbuie care străbate din culoare prin geamurile ușii. Ceea ce-l face să-și închipuie că-i singur e faptul că ușa e întredeschisă, ca și cum ar fi supravegheat de afară de infirmiera etajului.

Cînd întoarce puțin capul, constată că s-a înșelat, că cineva doarme pe un pat de campanie așezat între patul lui și perete. Nu-i distinge trăsăturile, vede numai un păr roșu și își amintește de îngrijitoarea de noapte, care i-a fost prezentată aseară. E o alsaciană, Joséfa, și are un accent foarte pronunțat. E mai puțin drăguță, mai puțin surîzătoare decît domnișoara Blanche. Sub uniformă i se ghicește trupul durduliu, savuros, și sînii stau gata să străpungă pînza scrobită. Își amintește de o mătușă, o soră a mamei lui, al cărei trup era tot atît de robust, de îndesat ; avea și ea trăsături la fel de regulate, dar lipsite de grație.

N-a văzut-o pe Joséfa culcîndu-se. Nici nu ştia că există un pat de campanie în odaia lui. Poate că a fost adus aici în timp ce el dormea, căci după ultima injecţie, a căzut imediat într-un somn adînc. O injecţie cu ce? Nu i s-a spus. I s-au făcut multe, în ajun, şi de fiecare dată s-au scris cîteva cuvinte sau au fost trase nişte semne convenţionale pe o foaie fixată la picioarele patului său.

După zgomotele de afară, noaptea trebuie să fie pe sfîrşite. Circulă numeroase camioane pe şoseaua care porneşte de la Porte d'Italie şi traversează periferia înainte de a deveni Şoseaua Naţională numărul 7. El a trecut pe aici de sute de ori, cînd se ducea la Coasta de Azur ; nu s-a interesat niciodată ce nume poartă. Nu-şi mai aminteşte nici dacă în fiece zi sau numai de cîteva ori pe săptămînă se ţine tîrg, înşirîndu-se mărfurile de-a lungul trotuarelor ; se vînd nu numai alimente, ci şi haine, atîrnate în nişte maghernițe demontabile.

Nu-i departe, nici la o sută de metri de spitalul unde se găseşte acum. Cînd trecea pe aici, mai arunca uneori cîte o privire spre clădirile cenuşii care înconjoară o vastă curte interioară, a cărei poartă era păzită, ca la o cazarmă, de oameni în uniformă. Întotdeauna a crezut că nu sînt internaţi acolo decît bătrîni, bolnavi incurabili, pe care-i zăreai în curte, fie singuri, fie în mici grupuri tăcute. Şi nebuni. Bicêtre nu-i în acelaşi timp şi spital, şi ospiciu pentru bolnavi mintali?

Nu-i umilit că se află aici, şi nici speriat. Dacă i-a rămas un gust ciudat în gură de la narcoza din ajun, în schimb are mintea limpede, vioaie, şi, cum stă nemişcat în pat, se amuză să urmărească o clipă ideile care-i vin în cap, să le alunge, să le înlănţuie şi apoi să le separe din nou.

Nu sînt gînduri tragice. Contrar celor ce trebuie să-şi închipuie cei din jurul lui, nu-i copleşit ci, dimpotrivă, ar jura că niciodată n-a cunoscut o seninătate care s-ar putea compara cu seninătatea lui de acum.

Numai că e o seninătate aparte, pe care i-ar fi greu s-o definească şi la care nu se aştepta.

Cum ar fi reacţionat, cu cîteva zile mai înainte, marţi dimineaţa încă, dacă i s-ar fi anunţat :

— Peste cîteva ore, vei înceta în mod subit să mai fii un om normal. Nu vei mai putea umbla. Nu vei mai vorbi. Mîna ta dreaptă nu va mai fi în stare să scrie. Vei vedea oamenii învîrtindu-se încoace şi încolo în jurul tău fără să ai posibilitatea de a comunica cu ei...

N-a avut niciodată cîini, nici pisici. De fapt, nu-i plac animalele, poate că din cauză că n-a încercat să se apropie de ele şi să le înţeleagă. Deodată îi vine în minte privirea animalelor care încearcă probabil să exprime ceva, dar nu reuşesc.

Nu-i amărît. Şi dacă s-ar analiza pînă la capăt ar descoperi că nu-i pare rău de nimic. Dimpotrivă! Îşi aduce aminte de viaţa sa dinainte, se opreşte, într-adins, la ultima dimineaţă, dimineaţa de marţi, şi e surprins că a dus o astfel

de viață, că i-a dat importanță, că a jucat un joc care acum i se pare copilăresc.

Ca pentru a concretiza starea sa sufletească, îi vine în minte un tablou — de pe vremea cînd avea încă timp să viziteze galeriile de pictură. E o pînză de Chirico, care reprezintă un personaj oarecum sintetic, un manechin de croitorie căruia i s-a pus un cap de lemn, scăldat într-o lumină rece, de lună.

Or, într-o asemenea lumină implacabilă îi apare ultima sa zi de om așa-zis normal. La Paris, locuiește de mulți ani într-unul din apartamentele aflate într-o aripă a hotelului George al V-lea, căreia i se spune Rezidența, rezervată vizitatorilor care se stabilesc acolo un timp mai îndelungat. În felul acesta o scutește pe soția sa de grijile gospodăriei.

Ea a încercat să-și întemeieze o gospodărie în rue de la Faisanderie. Își pusese toată bunăvoința, toată energia dar, după doi ani, era gata-gata să facă o depresiune nervoasă.

Și nu numai că era gata-gata... Ci a avut chiar o adevărată depresiune nervoasă și, timp de nu știu cîte săptămîni, a refuzat să iasă din camera ei, unde stătea zi și noapte pe întuneric.

Nu din vina Linei ; ci din vina lui, care a ales-o și care-i impune felul său de viață.

A venit să-l vadă, aseară, după ce a fost adus de la radiografie. Nu se risipise încă de tot ceața narcozei și se simțea chiar mai indiferent decît acum.

A observat totuși că purta o rochie de mătase neagră sub gabardina căptușită cu vizon. Așa e

moda în mediul pe care-l frecventează ei, mai ales în mediul frecventat de Lina : dintr-un anumit snobism, de-a-ndoaselea, se ascunde costisitorul vizon sub o stofă care pare obișnuită.

Trebuie să fie în jurul orei șase. Noaptea începe să se risipească și se vede ceața care se lipește de geamuri.

Aseară, a făcut cunoștință și cu sora-șefă, căci ea a condus-o pe Lina. Nu-i place femeia asta de vreo șaizeci de ani, cu părul cenușiu, și cu obrazul aproape la fel de cenușiu, care pare și mai impersonală decît profesorul Audoire.

Nu-i oare un fel de mimetism ? Nu-l imită ea pe marele stăpîn ? Stătea în picioare în mijlocul camerei, destul de mică, avînd „o prezență“ ca aceea a actorilor care, atunci cînd apar, nimic nu mai există în jurul lor. Privirea ei calmă inspecta, cîntărea, critica.

E un monolit care ar putea duce în spate greutatea întregului spital.

Lina, impresionată, a ezitat să se aplece și să-l sărute ; după cum se aștepta, mirosea a alcool. A băut desigur un păhărel sau două de *whisky* înainte de a părăsi Rezidența de la George al V-lea și ar jura că în apropierea spitalului i-a cerut lui Leonard, șoferul lor, să oprească la primul bar ca să-și mai toarne unul pe gît.

Încă o dată, nu-i poartă pică. S-a obișnuit. Nu mai tîrziu decît marți, asta i se părea foarte firesc, ca tot ce face și el. Își are fiecare camera lui, baia lui, iar salonul constituie un teren neutru.

Rînduiala asta s-a dovedit necesară, căci rareori se culcă amîndoi la aceeaşi oră şi Lina rămîne dimineaţa în pat pînă tîrziu, pe cînd Maugras, la ora opt şi jumătate, dispare în Bentley-ul care îl aşteaptă jos ca să-l ducă la gazetă.

Totdeauna e grăbit. De ani şi ani de zile se grăbeşte. N-are timp să privească spectacolul străzii. Abia îşi dă seama dacă e frumos afară sau dacă-i vreme de ploaie. În fundul maşinii lucrează, aruncînd o primă ochire peste ziarele de dimineaţă şi subliniind unele articole cu creionul roşu.

E un om important şi marţi încă era conştient de asta. Gesturile, glasul, frazele sale scurte, felul cum se uita la cei cu care stătea de vorbă, de parcă nu i-ar vedea, erau ale unui om important; miniştrii îi telefonau cu o familiaritate învăluită în respect şi, în momentele de criză, preşedintele Consiliului nu ezita să-l convoace la Matignon.

Miniştri, şefi de partide, bancheri, academicieni, vedete, pe cine nu primea în fiecare duminică la proprietatea sa din Arneville, aproape de Arpajon, un adevărat castel, mai precis o minunăţie, construit în secolul al XVIII-lea de către un administrator general al impozitelor.

— Bună ziua, domnule director...

Aşa îl întîmpina portarul gazetei şi aşa continua să-l întîmpine băiatul de la ascensor şi uşierii.

— Bună ziua, domnule Maugras...

Cînd ajungea la etajul unde se afla redacţia, tonul se schimba, devenind mai puţin rigid:

— Bună ziua, René...

Îl găsea pe Fernand Colère, redactorul-şef, care avea aceeaşi vîrstă ca el, şi era colaboratorul său încă de pe vremea cînd Maugras avea douăzeci şi cinci de ani şi conducea „rubrica ecourilor" a unui ziar mic, care a şi dispărut de atunci şi al cărui titlu era: „Boulevard".

Era convins, marţi încă, de devotamentul nemărginit al lui Colère care îi consacrase de fapt întreaga viaţă, numai din admiraţie pentru el. N-ar fi putut să-i ceară orice? Şi Colère se mulţumea doar să lase capul în jos, atunci cînd Maugras, exasperat de o eroare, de o omisiune, de o greşeală la punerea în pagini, îi făcea cele mai umilitoare reproşuri!

Deodată îl vede pe şeful său de redacţie într-o altă lumină, care se apropie de lumina tabloului lui Chirico. Nu-i numai omul blajin, puţin vlăguit, neglijent îmbrăcat, ci e martorul care l-a urmărit pas cu pas timp de treizeci de ani şi care-şi ascunde invidia şi ura sub o aparentă supunere. E fiinţa care-l cunoaşte cel mai bine, care ştie aproape tot despre el, care a înregistrat, desigur, totul.

Maugras a fost surprins cînd l-a văzut intrînd aproape îndată după Lina, care i-a adus nu numai flori ci şi o vază de cristal, cu gîtul îngust. Sînt florile lui preferate, garoafe galbene. Nu sînt decît şase fire, nu-i plac buchetele. Pe biroul lui de la ziar, secretara sa îi pune în fiecare dimineaţă o singură floare. Lina s-a gîndit

că la spital nu sînt vaze cu gîtul destul de strîmt, pentru numai șase garoafe, și a luat una din locuința lor, de la Rezidență.

De cîți ani stau împreună ? De șapte ani ? Sau de opt ? Tot timpul a fost convins că o iubește. Acuma a privit-o fără emoție, aproape la fel cum s-a uitat la infirmiera-șefă, apoi la Fernand Colère.

— Pierre îmi dă vești despre tine de cîteva ori pe zi...

Pierre e Besson d'Argoulet. Ea îi spune pe numele mic. Îi place să le spună oamenilor pe numele mic, mai ales dacă sînt celebri.

— ... Pînă acum nu mi-a dat voie să vin să te văd. Se pare că profesorul Audoire a dat niște ordine stricte... Am trecut prin mii de greutăți pînă am ajuns în camera ta...

Acesta a fost monologul Linei ; și cînd a intrat Fernand Colère, a făcut doi pași spre fereastră ca să-i cedeze locul de lîngă pat.

— Bine, René, te-ai apucat să-ți bagi prietenii în sperieți ?...

Cuvintele sunau fals în gura lui Colère. Cuvintele sună fals în gura tuturor, a lui Besson, a Linei, a Joséfei și chiar în gura domnișoarei Blanche, care i se pare, totuși, ceva mai apropiată de el decît ceilalți.

Marți, pe cînd el era transportat la clinica din Auteuil, redactorul-șef pregătea, desigur, înfrigurat, un material de rezervă pentru pagina întîi a gazetei, o pagină cu chenar negru, poate, cu un titlu pe cinci coloane, cu portretul său și un necrolog.

Cui i-o fi cerut articolul ăsta ? Desigur cuiva de la Grand Véfour, o fi preferat un academician, ca Daniel Couffé, pe care-l vedea foarte bine cum se pune pe treabă în salonul unde luau dejunul. Erau foarte grăbiți. Un biciclist de la gazetă aștepta, pe culoar, paginile articolului ca să le ducă pe măsură ce erau scrise.

E aproape sigur că nu s-a aruncat zațul, căci ar putea servi dintr-o clipă într-alta.

— Știi, René, nu-i așa de ușor să ajungi pînă aici...

Sînt aproape aceleași cuvinte ca ale Linei.

— Pun atîtea piedici la intrare...

Uitase aproape că în zilele cînd era ba în comă, ba într-o stare de prostrație, viața și-a continuat cursul, prietenii au vorbit de el, s-au interesat de starea lui, au încercat să ajungă pînă la dînsul.

Asta nu-i face nici plăcere, nici neplăcere. După cum observă cu indiferență costumul negru — sau poate gri-închis — al lui Colère, care s-a pregătit, desigur, pentru orice eventualitate. La această eventualitate s-o fi gîndit și Lina cînd și-a ales rochia ? S-a gîndit și la fotografii care nu vor întîrzia s-o asalteze dacă evenimentul se întîmplă pe neașteptate ?

— Nu mi s-a îngăduit decît o vizită de cîteva minute... Am aflat de la medici că-ți merge bine și că în cîteva săptămîni vei fi pe picioare... Îți faci, desigur, griji, cu ziarul, te cunosc eu, și-am să-ți dau ultimele știri, așa, de-a valma...

Nu-i adevărat. Nici măcar o singură dată nu s-a gîndit la ziar.

— Am crezut că răspund intenţiilor tale, neanunţînd micul tău accident ; le-am dat şi confraţilor cîte un telefon, rugîndu-i să nu pomenească nimic despre el... Am făcut la fel cu France Presse şi cu cele două agenţii americane... Pînă acum, toată lumea a respectat consemnul... În sfîrşit, i-am convocat pe colaboratorii noştri, de la cel mai mare la cel mai mic, şi am...

Lina, stînd în picioare, se uita prin ceaţă la acoperişul cenuşiu al unei aripi a spitalului, pe care René o putea zări din pat. E un acoperiş de ardezie, mansardat, care seamănă cu acoperişul unui castel stil Ludovic al XIV-lea. Şi Bicêtre datează de pe timpul lui Ludovic al XIV-lea.

— Se pare că marţi seara, vreo cincizeci de reporteri şi fotografi se înghesuiau în curte şi pe sub boltă... Cu toată discreţia presei, a radioului şi a televiziunii, sosesc mereu telegrame la ziar şi aici. Şi se primesc atîtea telefoane că cei de jos se plîng că liniile sînt blocate şi nu pot da măcar telefoanele urgente.

Colère presupunea oare că are să-i procure astfel oarecare bucurie, oarecare reconfortare ? S-a înşelat. Maugras a rămas nepăsător ; tot atît de detaşat ca şi azi dimineaţă, cînd în semiobscuritatea camerei se străduia să-şi imagineze amănuntele înmormîntării sale.

Bate un clopot. O singură dată. A bătut jumătatea. Dar ce oră o fi ? Clopotul nu-i în incinta spitalului, care trebuie să aibă totuşi o capelă, ci la vreo două-trei sute de metri, de partea cealaltă a şoselei pe care huruie din ce în ce mai

multe camioane greu încărcate, întretăindu-se cu autobuzele de periferie. Se află prin apropiere o biserică sau o mănăstire, mai curînd o biserică, deoarece clopotele mănăstirilor au de obicei un sunet subţire.

Pe măsură ce bezna se împrăştie cîte puţin, începe să audă zgomotele din sala cea mare, din fundul culoarului, a cărei uşă e cu siguranţă deschisă. E o larmă confuză, intermitentă. Bolnavii, care se trezesc unul după altul, se sucesc şi se răsucesc în patul lor, aşteptînd ora de sculare.

Trece o infirmieră, şi încă una. Din partea opusă sălii, se aud curînd glasuri, zgomot de ceşti şi farfurioare ciocnite, şi un miros de cafea ajunge pînă la el.

Joséfa se mişcă şi ea, se ridică în tăcere, se aşază pe pat şi, la lumina unei baterii electrice, se uită la ceasul de mînă. O vede cum se culcă iar, stă întinsă pe spate, ca şi cum şi-ar acorda un scurt supliment de odihnă, şi apoi se scoală. El închide imediat ochii, dar a apucat să vadă că infirmiera a dormit îmbrăcată.

Ghiceşte că împătureşte plapuma, cearşafurile... După scîrţîit îşi dă seama că strînge patul şi că-l împinge într-o firidă de a cărei existenţă află abia acum.

Se apleacă peste el, îi apucă încheietura mîinii cu delicateţe ca să-i ia pulsul. Miroase a transpiraţie. Recunoaşte mirosul special al acelora care dorm îmbrăcaţi. Încă n-are poftă să reia contactul cu lumea exterioară, şi se face că doarme.

Ea iese, în sfîrşit, în vîrful picioarelor. O uşă se deschide şi se închide. Se aude cum se trage

apa, apoi, după o tăcere destul de lungă, în timpul căreia își pune fără îndoială puțină pudră pe obraz, ușa se deschide din nou și Joséfa se duce să-și ia cafeaua împreună cu celelalte infirmiere de noapte.

Și astfel începe să descopere rutina spitalului. Asta îl absoarbe acum. Și-i dovedește, mai ales, că și creierul, și simțurile sale sînt mai puțin amorțite ca în ajun.

Altă descoperire : mișcarea spasmodică, atît de neliniștitoare, a obrazului, aproape că a încetat. E în stare să-și miște degetele de la mîna stîngă, sub cearșaf. Reușește chiar să-și ridice mîna, s-o îndoaie din cot, și, puțin mai tîrziu, își mișcă piciorul.

Cînd încearcă însă și partea dreaptă, nu mai reușește.

Profitînd că e singur, face un efort să vorbească, și emite o notă ascuțită care amintește de mieunatul unei pisicuțe.

Aceeași ceață, ca în ajun, se poate vedea acum prin fereastră ; nu trece mult și se distinge ardezia de pe acoperiș. Două ferestre sînt luminate, și îndărătul uneia o femeie face mișcările cuiva care se îmbracă în grabă.

În curte intră niște mașini și se așază una lîngă alta în dreptul peretelui clădirii centrale în care se află el. Nu departe de camera lui se află o scară, ale cărei trepte scîrțîie. Ceasul bisericii sună de șase ori, apoi clopotele anunță prima liturghie.

Lumea începe să se miște în jurul lui, deocamdată fără grabă. Lăzi de gunoi sînt tîrîte pe

pavaj. O sonerie electrică se aude slab, de la o depărtare destul de mare, dacă n-o fi cumva un ceas deșteptător, și la bucătăriile de la parter ori din subsol se pornește un tărăboi de cratițe enorme mișcate mereu dintr-un loc într-altul.

Asta-i amintește de ziar, cînd, dis-de-dimineață, se schimbă echipele în sala linotipelor, cînd paginatorii își iau locul în fața plăcilor de marmoră și zețarii în fața casetelor, iar în redacție, ziariștii și dactilografele îi înlocuiesc pe cei care au lucrat noaptea.

El nu știe la ce oră se face aici operația asta. Cînd aude pașii Joséfei, închide iar ochii, ca să nu fie deranjat. Vine lîngă pat și-l privește de aproape. Nu mai miroase la fel ca înainte. Profitînd de răgazul pe care i-l lasă, se întoarce pe coridor și-și aprinde o țigară.

În curînd află că personalul se schimbă la ora șase și jumătate, cînd se trezesc și bolnavii. Deodată începe o mișcare în toate părțile, pretutindeni se deschid și se trîntesc ușile, și descoperă că etajul lui, care i se păruse tăcut în zilele precedente, este în realitate însuflețit și gălăgios.

Umbrele bolnavilor treceau de cîteva minute îndărătul ecranului ușii cînd Joséfa, după ce și-a terminat țigara, îi strecoară un termometru la subsuoara stîngă.

Pe culoar, pași repezi, bine deslușiți, apăsați, care se deosebesc de pașii tîrșiți, vătuiți, ce se aud toată ziua ! Se opresc în fața ușii, întredeschisă totdeauna, care se deschide mai larg

acum, şi printre pleoapele pe jumătate lăsate, care-i dau impresia că trişează, o recunoaşte pe domnişoara Blanche în ţinuta elegantă de oraş.

Îi face semn Joséfei, care o urmează, şi amîndouă, vorbind în şoaptă, se îndepărtează pe coridor şi intră în vestiar, unde infirmiera se schimbă şi în locul pantofilor cu toc cui îşi pune încălţăminte cu tocuri plate. Trebuie să aibă şi o maşinuţă, pe care el şi-o imaginează de culoare deschisă, de un albastru sau verde pal.

Cînd se întoarce, e singură. Scoate termometrul. El n-a închis ochii destul de iute şi ea observă că s-a trezit.

— Bună ziua ! îi spune ea vesel. Mi s-a spus că aţi avut o noapte bună. Dacă sînteţi cuminte, vom încerca imediat să bem suc de portocale...

De ce-i vorbeşte ca unui copil ? E inteligentă. Ştie că şi el e inteligent. Dacă s-ar fi întîlnit în altă parte decît într-un spital, i s-ar fi adresat cu deferenţă şi nu i-ar fi venit ideea să rostească asemenea cuvinte stupide :

— ...Dacă sînteţi cuminte...

Nu reacţionează, se mulţumeşte s-o urmărească din ochi în timp ce se uită la foaia de la picioarele patului şi notează pe ea temperatura. E singurul care nu ştie ce scrie pe hîrtia asta, deşi îl priveşte mai mult decît pe oricare altul.

De fapt, a devenit un obiect. Se pare că-i o tradiţie să se lase uşa întredeschisă, nu numai de la camera lui ci şi de la sala cea mare, de unde vine rumoarea.

Şi iată că un bărbat mai în vîrstă, într-un halat violet de postav gros, împinge uşa cu

geamuri şi-l priveşte cu curiozitate. E un hemiplegic pe cale de însănătoşire ? După ochii lipsiţi de expresie, după clătinarea uşoară a capului ar putea fi luat mai curînd drept un bolnav mintal. Domnişoara Blanche nu-l ia în seamă, şi, după ce-a stat, tăcut, timp de mai bine de un minut, ciudatul personaj dispare aşa cum a venit.

Trec cărucioare cu nişte bidoane enorme care fac gălăgie. Uşa se mai deschide o dată şi intră infirmiera-şefă, urmată de un tînăr intern.

— Cum merge ? A avut o noapte bună ?

Nu pe dînsul l-a întrebat cum îi merge. E adevărat că n-ar fi în stare să răspundă. Domnişoara Blanche întinde foaia fixată pe o planşetă de lemn. Matroana o citeşte şi o trece medicului, care nu face nici un comentariu. Amîndoi se îndreaptă spre trepiedul pe care se află recipientul cu dextroză, cu care se face din nou legătura.

— Nu credeţi, întreabă domnişoara Blanche, că aş putea să-l chem pe frizer să-l radă ?

El nici nu s-a gîndit la barba lui, nerasă de patru zile, mai ales că are părul foarte aspru — e brun ca mamă-sa. Alţii s-au gîndit în locul lui şi el nu le poartă nici o recunoştinţă. Simte că atenţiile astea nu-l privesc pe el personal, că el nu-i decît un ocupant mai mult sau mai puţin temporar al unui pat şi că riturile astea sînt la fel pentru oricine ar fi. În ziua cutare : electroencefalogramă... În ziua cutare: puncţie lombară... În ziua cutare ; radiografie... Apoi barba şi sucul de portocale...

Dacă Besson d'Argoulet nu i-ar fi mai mult prieten decît medic, nimeni nu i-ar fi vorbit pro-

babil de boala lui ; i s-ar fi recomandat numai să stea liniştit şi să aibă încredere.

Besson i-a spus tot ce i s-ar fi putut spune şi asta într-un mod drăguţ ; trebuie să-şi fi complicat şi mai tare viaţa, străbătînd tot Parisul — în toiul unor zile atît de încărcate ca ale lui — ca să treacă prin Porte d'Italie.

— E timpul să vă facem toaleta... Cînd veneam încoace azi dimineaţă, mă gîndeam că vi s-ar putea aduce un mic aparat de radio... Sînt sigură că profesorul n-ar vedea nici un inconvenient în asta şi pe dumneavoastră v-ar distra...

N-are nici o poftă să asculte radio. N-are poftă să se distreze, cu ce drept încearcă ea să gîndească în locul lui ? Viaţa de afară nu-l interesează. Se mulţumeşte cu ce se întîmplă în imediata lui vecinătate, cu acel du-te-vino de pe culoar, cu zgomotele etajului pe care a început să le recunoască.

Dacă nu-i înalt, dacă nu e nici ce se cheamă un om gras, cum e Colère, este însă destul de masiv şi cîntăreşte vreo optzeci şi patru de kilograme. Totuşi, domnişoara Blanche, care n-are mai mult de cincizeci, îl întoarce şi pe o parte, şi pe alta, fără nici o greutate, îl spală din cap pînă în picioare, şi reuşeşte să-i schimbe cearşaful de sub el, fără să-l deranjeze.

Cînd vine timpul să i se facă toaleta, trăieşte clipele cele mai penibile din zi ; de ruşine, închide ochii. El n-are nici corp, nici obraz frumos. Niciodată n-a fost frumos. Încă de tînăr a avut formele astea neconturate, nasul ăsta înfipt în mijlocul unei feţe molatece, nas despre

care s-ar putea spune că-i neisprăvit. I s-a întîmplat uneori să sufere din cauza asta. Dar de cînd a devenit un om important, se gîndeşte mai puţin la asemenea lucruri ; ba, ar accepta chiar şi asta, din sfidare, ca să fie de-a dreptul urît.

Numai aici, cînd infirmiera îl spală şi-l şterge cu buretele, se ruşinează ca pe vremea adolescenţei.

— Trebuie să vă fricţionez cu alcool... M-am gîndit că preferaţi apa de colonie, şi pînă cînd veţi cere de acasă v-am adus eu o sticluţă...

Ar trebui să-şi arate recunoştinţa printr-un semn, dar nu se hotărăşte să-l facă. Ea nu poate să înţeleagă. Iar ceilalţi nici atît. Oamenii au să-şi închipuie că s-a acrit, sau că-i convins că totul i se cuvine fiindcă e în fruntea celui mai mare ziar din Paris şi a două publicaţii săptămînale. Nu-i adevărat. Adevărul, care-i mult mai complicat, nu se poate explica.

În afară de asta nu-i place ca în patul lui, în camera lui, să se simtă deodată miros de apă de colonie, în locul mirosului nedesluşit, dar destul de plăcut, al bolii şi al medicamentelor.

E ca şi cum ar încerca să-l înşele. O fi oare mulţumit că vine bărbierul ? Nu e sigur.

— Odihniţi-vă, în timp ce eu telefonez frizerului să-l întreb dacă-i liber...

Frizerul bolnavilor incurabili, al paraliticilor, al nebunilor şi al morţilor ! S-a făcut ziuă. Ceaţa s-a mai subţiat şi soarele e gata s-o străpungă. Două fete, în şorţuri albastre, care vorbesc între ele italieneşte, năvălesc în cameră cu găleţi şi

perii şi, fără să se uite la el, lipsite de orice curiozitate, îşi fac munca lor de fiecare zi.

Cînd vine, în sfîrşit, frizerul, camera e curată, apa din vaza cu cele şase garoafe galbene e schimbată, şi un aer proaspăt pătrunde prin ochiul cu lamele amenajat în partea de sus a ferestrei. Omul nostru, destul de bătrîn, pare a fi şi el un bolnav incurabil. Şi poate că este, într-adevăr. Degetele sale îngălbenite miros a nicotină ; are dinţii stricaţi şi lucrează în tăcere, cu un aer concentrat, care te tulbură.

— Cred că nu-i nevoie să-l tund ?

Domnişoara face semn că nu. Se pare că el aşteaptă ceva, aşa cum stă cu trusa în mînă ; ea înţelege, în sfîrşit, şi scoate o hîrtie din poşetă.

Cînd rămîn singuri, îi explică :

— Era să uit bacşişul... N-aveţi nici o grijă, vom pune la punct micile noastre socoteli mai tîrziu...

Amănuntul acesta îl izbeşte : de aci înainte e incapabil să plătească el însuşi pentru cel mai mărunt lucru şi e aproape ca şi cum n-ar avea nici un ban. A avut de cîteva ori acelaşi vis : se găsea într-un oraş străin, şi scotocindu-se prin buzunare, îşi dădea seama că n-avea o leţcaie...

Soţia sa, desigur, nu s-a sculat încă. O fi ieşit în oraş aseară ? Poate că a rămas acasă, fiindcă nu-i bine văzută o doamnă care cutreieră restaurantele şi cabaretele în timp ce soţul e la spital. În cazul acesta, şi-a invitat cel puţin o prietenă, dacă nu mai multe. Nu poate să rămînă nici o oră singură. Şi sticla de *whisky*, înconjurată de pahare, stă în permanenţă pe mescioară. Cînd intră în camera ei o ia cu dînsa ; şi uneori şi în baie.

Aseară l-a întrebat repede şi aproape în şoaptă, ca şi cum n-ar fi vrut să se amestece în lucruri care n-o privesc :

— N-ai vrea să-i telefonez lui Colette ?

I-o fi înţeles desigur semnul, că n-a mai stăruit. Colette este fata lui, născută din prima căsătorie, cînd avea douăzeci şi trei de ani, aşa că ea are acum treizeci şi trei, cu cinci ani mai mult decît mama ei vitregă.

Cele două femei nu s-au întîlnit niciodată, nu din vina Colettei şi nici a Linei. Ci din vina lui.

Cînd a divorţat, a crezut că-i mai elegant din partea lui să lase fetiţa de trei ani în grija mamei. Colette trăia încă dinainte la ţară, departe de Paris, la o rudă bătrînă care nu-l putea suferi. S-a dus de cîteva ori s-o vadă, dar fără plăcere, fiindcă era rău primit. Călătoria era lungă. Trecea atunci prin perioada cea mai grea şi cea mai importantă din cariera lui...

Colette şchioapătă, de la naştere. A fost operată, dar zadarnic. S-au încercat, unul după altul, aparate ortopedice din cele mai perfecţionate. Şi, colac peste pupăză, mai seamănă şi cu tatăl ei ; e lată în spate ca el şi are obrazul puţin diform.

O dată sau de două ori pe an vine să-l vadă la ziar, fiindcă are drum prin cartier şi, fiindcă şi unul, şi altul ştiu că n-au ce să-şi spună, vizitele acestea sînt mai curînd penibile decît plăcute.

Nu-i cere nimic, nu primeşte nimic de la el. Trăieşte singură, locuieşte pe o stradă de muncitori din Puteaux, lucrează la o şcoală pentru copii anormali, fondată de doctorul Libot, un fel de apostol, de care el bănuieşte că-i îndrăgostită, în taină.

Cariera tatălui ei nu o impresionează. Ea n-o vede mai des nici pe mamă-sa, care a devenit actriţă de vază şi care şi-a realizat visul, deoarece la optsprezece ani urma cursurile lui Dullin[1], la *Atelier.*

Colette, luîndu-l drept pildă pe doctorul Libot, joacă cu plăcere rolul de sfîntă. Se întreabă totuşi dacă n-ar fi un fel de răzbunare, pentru ea — cu piciorul ei şchiop şi corpul de bărbăţoi — să-l vadă redus la nemişcare şi la o tăcere ridicolă.

A suferit oare din cauza dezaprobării pe care ea a manifestat-o totdeauna faţă de dînsul ? Aşa a crezut mult timp. Nu se presupune oare că părinţii îşi iubesc copiii şi copiii părinţii ?

Nu doreşte s-o vadă. Nu are poftă să vadă pe nimeni, nici chiar pe Besson, care va mai încerca o dată să-l convingă că totul merge foarte bine şi că va fi iar om ca toţi oamenii.

Acelaşi lucru i se spunea şi lui Colette cînd era mică. Cînd i s-a făcut operaţia, i s-a spus că nu va mai şchiopăta.

Pe culoar trece un cortegiu cu zgomot mare de paşi şi de voci.

---

[1] *Charles Dullin* (1885—1949), cunoscut actor francez şi director de teatru.

— Vizita profesorului în sala cea mare... anunţă domnişoara Blanche.

Audoire e în frunte, cu vreo doi-trei metri înaintea celorlalţi ; asistenţii săi şi vreo treizeci de elevi, printre care trei sau patru studente. Gîndul te duce la o ceremonie religioasă, dar e ceva mai puţin hieratică. Bolnavii trebuie să şadă în paturile lor şi micul convoi trece de la unul la celălalt.

Besson a stăruit, acum cîţiva ani, ca Maugras să participe şi el la o asemenea ceremonie trisăptămînală, în „serviciul" său din Broussais. Pacienţii stăteau — cea mai mare parte dintre ei — culcaţi ; cîţiva erau în agonie. Besson d'Argoulet arăta mai frumos, mai impresionant încă decît la un dineu oficial, într-un halat imaculat şi cu părul argintiu pus în valoare de albul calotei sale.

Nu era oare un joc crud ? O mînă indiferentă ridica cearşaful şi descoperea un trup chinuit de febră, malformaţii, de escare, pe cînd profesorul, cu glasul său de la catedră, îşi enunţa observaţiile şi elevii luau note.

Grupul trecea încet de la un pat la altul, urmărit de priviri din care unele aproape că nu erau omeneşti şi nu exprimau altceva decît o teamă animalică. Fiecare îşi aştepta rîndul, ciulea urechea, se străduia să înţeleagă explicaţiile medicului, care ar fi putut tot aşa de bine să fie pronunţate şi în latineşte.

Totuşi, Besson era uman. Îi cunoştea pe cei mai mulţi dintre bolnavi pe nume şi intra în vorbă cu ei în mod familiar.

— Ah ! Iată şi pe vechiul meu prieten care are să-mi pună iar o mulţime de întrebări...

I se întîmpla să-l mîngîie pe cîte unul pe obraz sau să-l bată pe umăr, mai ales cînd ştia că patul va rămînea probabil gol, sau va fi ocupat de altcineva la viitoarea vizită.

Lui Maugras îi e teamă să vadă năvălind acum în camera sa tot grupul în alb. Ochii îl trădează, desigur, căci domnişoara Blanche, atentă la reflexele sale, îl linişteşte.

— Nu vă fie teamă. Profesorul nu intră niciodată cu elevii săi în camerele rezervate. Poate va fi însoţit de un asistent, dar mă îndoiesc...

Dacă nu cumva greşeşte, azi e vineri. Notează asta în memorie aşa cum notează tot ce descoperă în viaţa spitalului. Nu-l priveşte totul direct, dar asta constituie un exerciţiu pentru el.

— Nu mai întîrzie mult, anunţă infirmiera, care s-a dus să arunce o privire în culoar. Vinerea (nu s-a înşelat deci !) vizita nu durează niciodată prea mult. Aceea de marţi e mai lungă...

Înregistrează : marţi...

Ea îşi aranjează puţin părul în oglindă şi, cum oglinda se află deasupra chiuvetei, la stînga patului, îl atinge cu halatul.

Profesorul intră singur în cameră, pe cînd elevii săi o iau înainte, de-a lungul culoarului şi se duc, Dumnezeu ştie unde, făcînd aproape aceeaşi gălăgie ca nişte şcolari cînd ies din clasă. Audoire îl salută cu un semn din cap, fără a-şi da osteneala să zîmbească, aşa cum face Besson, şi, de la prima aruncătură de ochi, e profesional.

Domnişoara Blanche îi întinde foaia, pe care i-o înapoiază imediat ca şi cum n-ar putea afla nimic citind-o, ca şi cum cursul bolii ar fi determinat o dată pentru totdeauna. Murmură mai mult ca pentru sine decît pentru pacient, apropiindu-se de pat:

— Ei, ia să vedem cum stăm...

Maugras poartă o pijama cu iniţialele sale, trimisă de la Rezidenţă, fără ştirea lui, dar încă nu i se pun pantalonii. Audoire scoate un ciocan mic din buzunar, îl loveşte la genunchi, la coate, după care îi gîdilă talpa piciorului cu un instrument ascuţit. Repetă operaţia asta de două, de trei ori, părînd că o face cu mare interes:

— I s-a dat Sintron?

— Aseară la ora nouă. Iar azi dimineaţă am aşteptat vizita dumneavoastră. Voiam să vă mai întreb dacă pot să-i dau şi puţin suc de portocale...

Dă din umeri, fără să răspundă, ceea ce înseamnă că nu vede nici un inconvenient în asta şi că în ochii lui e fără importanţă.

— Veţi începe azi după-amiază cîteva mişcări pasive cu braţul şi piciorul... Nu mai mult de cinci minute... De trei ori pe zi...

Se pare că evită privirile lui Maugras care se întreabă deodată dacă n-o fi din cauza stîngăciei, a timidităţii. Fără halat şi calotă, într-un alt cadru, în autobuz, de pildă, sau în metro trebuie să facă impresia unui mic funcţionar, banal şi şters.

Cu boala, se simte la largul lui. Cu bolnavul, mai puţin, şi-l evită. Lui Maugras îi vine în gînd

o glumă şi se amuză în sinea lui. Nu visează unii medici să aibă de-a face numai cu boli şi nu cu bolnavi ?

— A încercat să vorbească ?

— De cînd am luat eu garda în primire, nu...

— Spuneţi cîteva silabe...

Şi iată-l pe Maugras pradă tracului, ca pacienţii lui Besson în timpul vizitei la spitalul Broussais. Pe cînd, o clipă mai înainte, se juca cu gîndurile lui, acum fruntea i se acoperă de sudoare. Ezită, deschide gura.

— Aaaaa....

Nu mai e ca un fel de mieunat cum a fost azi dimineaţă, dar tot nu-şi recunoaşte glasul.

— N-aveţi teamă... Spuneţi ceva, nu importă ce...

Primul cuvînt care-i vine în gînd este domnule.

— Dom...

Audoire îi face semne de încurajare din cap. Cuvîntul a ieşit aproape normal.

— Dom...nule...

— Vedeţi !... Trebuie să faceţi exerciţii, chiar dacă vă veţi descuraja puţin la început... Trebuie să vă folosiţi şi de mîna stîngă... Nu sînteţi stîngaci ?... N-are importanţă... O să vă obişnuiţi repede... Domnişoară, daţi-i un creion şi hîrtie... Aveţi grijă numai să nu se obosească...

Se ridică de pe marginea patului pe care se aşezase şi se îndreaptă spre uşă. În clipa cînd o deschide, se întoarce şi pare surprins că întîlneşte o privire aproape duşmănoasă.

— Am să vă văd din nou diseară, spune el repede.

Domnişoara Blanche este şi ea surprinsă, decepţionată. S-a întîmplat ceva care-i scapă, un lucru pe care nici nu-l poate defini, şi cu greu îşi regăseşte surîsul, mişcările ei vesele.

I se pare şi ei că, fără nici un motiv aparent, dintr-o clipă într-alta, Maugras a devenit ostil.

Cum ar putea el să le explice că-l deranjează, că s-a resemnat, că n-are nevoie de încurajare, că ce i s-a întîmplat trebuia să i se întîmple, că acceptă totul, că se simte chiar uşurat ?

În cazul acesta, la ce bun să-l facă ridicol în propriii săi ochi, punîndu-l să se bîlbîie :

— ...Dom-nule.

Tot ce-au reuşit, e că simte că îi vine să plîngă.

Dar nu va plînge nici în faţa ei, nici în faţa nimănui. Preferă să îndrepte o privire fixă şi aspră spre tavan.

CAPITOLUL III

Nu-i lăsat o clipă în pace şi asta îl irită, deoarece e convins că-i ceva voit, că face parte din tratament. E aproape ca în oraşele balneare, Vichy, Aix-les-Bains sau în nu ştiu ce altă localitate, unde bărbaţii, de obicei foarte susceptibili cînd e vorba de independenţa lor, acceptă să li se reglementeze timpul, să fie folosite mijloacele copilăreşti menite să le alunge plictiseala, începînd cu paharele de apă care trebuie băute, în cantitate exactă, la un anumit chioşc, şi terminînd cu muzica dulceagă din saloane, partidele de *bridge* sau de nu mai ştiu ce şi cu cazinoul cvasi-obligatoriu.

Cît despre el, fac tot ce le stă în putinţă ca să-l împiedice să gîndească. Îndată ce rămîne liniştit în pat, cu ochii pe jumătate închişi, şi se joacă cu gîndurile şi amintirile, domnişoara Blanche se uită la ceas, aplecînd capul cu o mişcare ce începe să-i fie familiară, şi... ba trebuie să-i facă o injecţie, ba să-i schimbe poziţia sau, aşa cum s-a întîmplat puţin înainte de prînz, să-i dea suc de portocale.

El se întreba cum va reuşi să-i dea sucul cînd nici falca, nici gîtlejul lui nu reacţionează mai mult decît braţul şi piciorul.

Zîmbitoare, părînd a fi convinsă că are să-l amuze, i-a adus o ceaşcă ciudată, prevăzută cu un tub de faianţă.

— Ceaşca-pipă ! O să vedeţi că-i foarte practică. De mîine veţi mînca piure cu lingura.

E totdeauna veselă — şi lui i-e necaz că nu-i poate oferi în schimb decît indiferenţa şi plictiseala sa. A reuşit să înghită, fără plăcere, cea mai mare parte din sucul de portocale.

Apoi, ea a învîrtit manivela care permite să se ridice jumătatea superioară a patului. O altă manivelă pune la punct partea inferioară. Din cînd în cînd îi schimbă poziţia. Acum stă aproape în şezut şi pentru prima oară nu mai are urinalul între picioare, cu toate că i s-a mai lăsat o foaie de cauciuc sub cearşaf — ca la copilaşi.

Soarele pare a fi un soare de primăvară. Aerul, pe care lamele persianelor îl taie în felii subţiri, devine călduţ şi miroase a motorină, din cauza circulaţiei mari de pe Şoseaua Naţională nr. 7.

Din noua sa poziţie, descoperă nu numai acoperişul şi ferestrele mansardate ale aripei drepte, ci şi ferestrele înalte de la primul etaj. N-au perdele. I se pare că întrezăreşte paturile albe aşezate în rînd, siluetele care se mişcă agale, ca şi cele de pe coridorul vecin, uneori şi cîte o infirmieră, ale cărei mişcări repezi contrastează cu încetineala bolnavilor. Bărbaţi, aşezaţi pe scaune, păstrează o imobilitate impresionantă.

Unii trag din pipă, fără să scoată un cuvînt şi se mulţumesc să se uite mereu înainte.

Sînt tot hemiplegici ? Sau aripa dreaptă e rezervată numai serviciilor de psihiatrie ? Va descoperi el mai tîrziu. Are tot timpul. Fereastra cea mai apropiată de clădirea centrală, unde se găseşte el, este singura fereastră deschisă şi un intern, stînd la un birou de culoare deschisă, vorbeşte cu o infirmieră sau o studentă care izbucneşte din cînd în cînd în rîs şi vine să-şi scuture ţigara de sus, în curte.

Domnişoara Blanche i-a spus, în timp ce nişte cărucioare încărcate cu imense cratiţe treceau pe coridor :

— Vă las singur un moment. La ora asta iau dejunul. Nu vă temeţi. N-am să fiu departe...

I-a strecurat în mîna stîngă — aceea care funcţionează aproape normal — o mică pară electrică.

— Dacă aveţi nevoie de orice ar fi, apăsaţi fără ezitare pe buton.

În sfîrşit se vede singur. Nu că ar ţine aşa de mult la singurătate. Cînd s-a trezit azi dimineaţă, de pildă, a resimţit o anumită nelinişte înainte de a descoperi că Joséfa era culcată pe un pat pliant, alături de al lui. Nu-i displace, în timpul zilei, ca domnişoara Blanche să stea lîngă fereastră, sau să umble încolo şi încoace prin cameră.

Poate că sînt meniţi să convieţuiască mult timp în această încăpere închisă, într-o intimitate pe care nici un soţ cu soţia n-o cunosc întotdeauna. Îi place să se uite la obrazul ei tînăr şi vesel ; o găseşte drăguţă şi cochetă.

Dacă ar fi trebuit să stea între patru ochi cu o femeie mai în vîrstă, ca infirmiera-şefă sau ca altele, pe care le vede trecînd şi care-ţi fac impresia că-şi îndeplinesc o datorie penibilă sau că-şi cîştigă din greu existenţa, ar fi suferit. Alegerea domnişoarei Blanche o datorează prietenului său Besson şi nu se îndoieşte că această alegere face şi ea parte din cură.

Tocmai asta îl stinghereşte şi-i cam strică plăcerea. Oamenii de aici vor să gîndească ei în locul lui. Sau mai curînd îşi închipuie că el se gîndeşte la una sau la alta, fiindcă s-a stabilit că, în cutare zi a crizei, hemiplegicii trec prin cutare stadiu, cutare stare sufletească.

E sigur că s-a dat un cuvînt de ordine :

— Mai ales nu-l lăsaţi să se închidă în sinea lui...

Ei îşi închipuie că ar avea poftă să moară, cînd de fapt asta e numai pe jumătate adevărat. Moartea îi este indiferentă. Moartea, aşa cum şi-o imaginează, are chiar o latură odioasă. Duhoarea, mai cu seamă. Şi ceea ce se numeşte toaleta mortului. Descompunerea. E adînc umilit la ideea că va inspira altora dezgustul acesta. În sfîrşit, trebuie s-o mărturisească, mai e şi sicriul. Cu toate că ştie bine că atunci nu-şi va mai da seama de nimica, el nu suferă mai puţin, cu anticipaţie, din cauza claustrofobiei.

Va trebui, îndată ce va putea vorbi, dacă îi va reveni vreodată graiul, sau îndată ce va fi învăţat să scrie cu stînga, să-şi exprime voinţa de a fi incinerat. Refuză să i se pună flori împrejur, care miros urît într-o cameră mortuară. Nici un

fel de luminări, draperii de doliu, crenguţe de merişor înmuiate în apă sfinţită.

Idealul ar fi ca, îndată ce-şi va fi dat ultima suflare, să fie transportat la columbar de slujbaşi anonimi, fără să fie văzut de cei ce l-au cunoscut.

Aşteaptă moartea, dar nu dichisurile ei ! Puţin îi pasă dacă sfîrşitul îi va veni în cîteva ore, adică a patra sau a cincea zi, ca în cazul lui Félix Artaud, sau în cîţiva ani, ca în cazul lui Jublin.

Se gîndeşte liniştit la toate astea, fără groază şi fără sentimentalism. Oare asemenea gînduri se silesc ei să i le alunge ? Merg oare şi mai departe, şi Audoire, care abia se uită la el, l-o fi cunoscînd mult mai bine decît se pare ?

E foarte important. Important pentru el. Nu pentru alţii. Pentru ceilalţi, medicii, personalul de la Bicêtre, prietenii de la Grand Véfour, colaboratorii ziarului, nu va fi vorba decît de un incident. Medicii vor declara :

— Nu mai era nimic de făcut...

Cele două italience vor pregăti camera pentru un alt pacient al profesorului, care-şi aşteaptă, poate, rîndul. Amicii vor şopti:

— Bietul de el !

Vor adăuga, aşa cum a făcut şi el în cazuri asemănătoare :

— De fapt, cîţi ani avea ?

Cei care n-au împlinit încă patruzeci de ani vor găsi că-i destul de normal, la urma urmelor, s-o termini la cincizeci şi patru de ani. Cei mai

în vîrstă vor simţi o oarecare nelinişte, care se va risipi îndată, însă.

Cît despre Lina, zdrobită, va recurge la *whisky* şi — aşa cum s-a întîmplat de atîtea ori — va fi chemat medicul hotelului George al V-lea ca să-i facă o injecţie şi s-o cufunde într-un somn adînc.

Se va obişnui. El nu-i este indispensabil. Adesea se întreabă dacă nu i-a fost mai curînd nefast şi dacă nu cumva va fi mai echilibrată, mai fericită ca văduvă.

Una singură, dintre cele trei femei care au avut un rol în viaţa lui, a scăpat fără mari necazuri : Hélène Portal, o ziaristă, care mai lucrează şi azi pentru el şi care a refuzat să-l ia în căsătorie.

Prea grijulie cu personalitatea ei, Hélène n-a acceptat niciodată să trăiască tot timpul alături de el, şi fiecare, în parte, şi-a păstrat apartamentul, cercul său de prieteni, ani de-a rîndul.

În felul acesta simte el nevoia să gîndească, în linişte, fără să fie spionat şi fără ca cineva să se grăbească să-l smulgă din monologul său interior. Nu-i vorba aici de un examen de conştiinţă. Şi nici nu încearcă să facă un bilanţ. Uneori, ceea ce face seamănă mai curînd cu răsfoirea la întîmplare a unei cărţi ilustrate, fără să se sinchisească de ordinea cronologică.

Azi dimineaţă, puţin înainte de sucul de portocale şi ceaşca-pipă, s-a văzut pe cheiul Bérigny, la Fécamp, cînd avea şaptesprezece ani. Tocmai lăsase să-i crească mustăţile pe care n-avea să le poarte decît vreo cîteva săptămîni.

Era toamnă, pe la sfîrşitul lui octombrie sau începutul lui noiembrie, căci navele din Terra

Nova, cea mai mare parte corăbii cu pînze încă, începeau să se întoarcă.

Purta un pardesiu cenuşiu, cu picăţele roşietice, din stofă de proastă calitate, cumpărat la o confecţie, cea ce nu-l împiedica să se simtă mîndru în el.

Nori grei de ploaie atîrnau pe cer, aşa cum e mai totdeauna pe acolo, apa din bazin părea neagră. De-a lungul cheiului staţionau vagoane şi stive de morun erau descărcate şi aruncate claie peste grămadă ; tot oraşul era impregnat de mirosul peştelui.

Marinarii, debarcaţi încă de dimineaţă, o porniseră la braţ cu nevestele care-i aşteptau la capătul digului, fluturîndu-şi batistele îndată ce vaporul intrase în rada îngustă a portului.

N-aveau toţi soţie şi copii. Pe mulţi din cei care stătuseră luni de-a rîndul pe bancurile din Terra Nova îi vedeai acum în jurul meselor din cafenelele portului, bînd cafea stropită cu rom sau rachiu.

De ce-i apare în minte tocmai tabloul acesta şi nu altul ? Şi ce mohorît şi anost era, ca una din acele cărţi poştale ilustrate, ieftine, avînd şi precizia crudă a acestora. Revedea fiecare faţadă, firmele pictate deasupra dughenelor şi a restaurantelor, casa — cea mai mare din toate — unde erau birourile lui Firmin Remage, armatorul pentru care lucra tatăl său.

Şi ce uşor era să-şi reamintească anul : 1923 ! Trecuseră cinci ani de la terminarea războiului, zece ani de la moartea mamei sale, un an şi jumătate de cînd părăsise liceul Guy-de-Maupassant ca să intre la maestrul Ragnet, notarul din strada Saint-Etienne.

De cîteva luni, era printre altele şi corespondent, al ziarului „Farul din Havre“, la Fécamp şi avea în buzunar un carnet de ziarist cu fotografie, ceea ce-i dădea o anumită mîndrie.

În dimineaţa aceea, tatăl său stătea în picioare între vagoane şi goeleta sosită o dată cu mareea — îşi aminteşte şi de numele ei, „Sfînta Tereza“. Toate navele domnului Remage purtau cîte un nume de sfîntă. Cu un creion chimic în mînă, tatăl lui număra baloturile cu morun care se încărcau în vagoane.

Dacă — în loc să stea în biroul notarului — se găsea şi el pe chei, era fiindcă se întîmplase un accident pe bord, în timp ce vasul se afla încă în largul mării. Un om dispăruse în condiţii suspecte şi poliţia făcea anchetă pe bord.

Revedea totul, catargele şi parîmele, şalupele negre cu motor, legate de ţărm, una lîngă alta ; i se părea că aude loviturile de ciocan în cheresteaua unei bărci în construcţie pe cheiul Marnei.

Tatăl său avea nişte mustăţi de un blond spălăcit, şi expresia unui om blînd şi grav, conştient că-şi face datoria. Îşi punea saboţi daţi cu ceară ca pantofii, ca să umble prin noroiul clisos de pe chei.

Nu era principalul colaborator al lui Remage, ci una din cele mai umile rotiţe ale întreprinderii, folosit la lucrări de birou, cum se spune, şi cîştiga mai puţin decît marinarii.

René aştepta, lîngă un buştean dintre aceia de care se înţepenesc luntrele, ca acel comisar de po-

liție să termine interogatoriul căpitanului de vas, și ca, la rîndul lui, să-l chestioneze.

Era tînăr. În afară de apendicită, nu mai avusese niciodată nici un fel de boală.

Or, în dimineața aceea, tocmai în dimineața aceea, l-a cuprins deodată o descurajare care i se părea iremediabilă. Se uita la orășelul cenușiu, la firme, la goeletele și la șalupele pe care le văzuse din copilărie staționînd în port, la șantierul de construcții din partea cealaltă a ecluzei, se uita departe, la marea ale cărei valuri se ridicau și coborau, nepăsătoare, îl vedea, în sfîrșit, pe tatăl său, purtîndu-și modestia sau mediocritatea, liniștit și împăcat cu sine, și într-o secundă descoperise că totul este inutil.

Era înconjurat de o lume neînsemnată, din care i se părea că el nu mai făcea parte, că nu făcuse, poate, niciodată parte. O privea acum, nu dinăuntru, ca altă dată, ci din afară, ca un străin.

— La ce bun ?

Era sigur, după atîția ani, că asta era întrebarea pe care și-o pusese, și chiar cu aceste cuvinte. La ce bun ? La ce bun să-și fi dat atîta osteneală ca să învețe niște materii pe care nu le putea suferi, cînd știa că va trebui să părăsească liceul înainte de a-și lua bacalaureatul ? La ce bun toate orele astea mohorîte pe care le petrecea lîngă notarul Ragnet care n-avea pentru el decît cuvinte aspre și disprețuitoare ? La ce bun să trimită la „Farul din Havre“ dări de seamă din care se publica abia un sfert și i se repeta mereu:

— Mai scurt ! Învățați-vă odată să scrieți mai scurt !

La ce bun să trăiești ?

Cunoscuse apoi de mai multe ori vidul acesta, chiar și atunci cînd dăduse dovadă de multă energie și reușita lui era sigură.

La ce bun să trăiești ? La ce bun să te întîlnești în cea dintîi zi de marți a fiecărei luni, la Grand Véfour, cu vreo doisprezece inși, cărora le spuneau prieteni dar care n-aveau nici în clin nici în mînecă cu el ?

În fiecare lună, venea rîndul altui comesean să stabilească meniul și să achite nota. În afară de Dora Ziffer, singura femeie din grupul lor, care nu intrase de altfel decît printr-o întîmplare fericită, toți erau oameni de vază, cu largi posibilități financiare. Se întîlniseră cam pe la mijlocul drumului spre îmbogățire, unii chiar la începutul carierei.

Dacă se întîlneau în felul acesta, n-o făceau oare pentru a măsura în fiecare lună distanța parcursă ? Oare nu făcea fiecare în sinea lui o comparație între el și ceilalți cunoscuți ? Lucrul e atît de adevărat că s-a angajat chiar și o competiție : cine va oferi cel mai costisitor și mai neobișnuit meniu !

În atmosfera vătuită a salonului de la mezanin se felicitau unii pe alții bătîndu-se zgomotos pe spate și îmbrățișîndu-se.

— Ei, dragul meu ? Ce mai face Yolande ? Și cu piesa ta ?...

Sau cu romanul tău. Sau cu afacerile tale. Sau cu casa ta de la ţară, în construcţie, cu vila de la Cannes, de la Saint-Tropez.

Lipseau pînă acum trei dintre ei. De aci înainte rîndurile se vor subţia mai repede, căci împliniseră cu toţii vîrsta ingrată şi, în timpul meselor zgomotoase, în mijlocul bunei dispoziţii şi a glumelor uneori copilăreşti, se spionau unii pe alţii, spunîndu-şi :

— Asta a căpătat un aer bătrînicios, n-o mai duce mult...

Îi vine oare rîndul să lase un loc liber la masă ?

— Muncea prea mult. Nu se cruţa de loc...

— În ultima vreme, s-ar fi zis că se grăbea să-şi trăiască viaţa, ca şi cum îl mîna un presentiment...

Besson nu va întîrzia să-şi dea părerea ca medic.

— Avea tensiunea 18. L-am prevenit. L-am rugat să nu-şi facă atîta sînge rău cu ziarul...

— Ce-o să se întîmple cu Lina ?

Vor schimba priviri pline de înţeles. Toţi ştiau că Lina nu era fericită şi se pare că, dacă bea aşa cum bea, e că vrea să se sinucidă în mod lent.

Vor discuta cazul Linei ?

— Crezi că l-a iubit ?

— În orice caz, făcea imposibilul pentru ea...

— Mă întreb dacă ea a fost vreodată pe deplin echilibrată...

— E o femeie de treabă...

— A încercat s-o modeleze aşa cum a încercat pe vremuri cu Marcelle...

— De fapt, ce s-a întîmplat cu Marcelle ?

— E în turneu... Ai putea să juri că ea nu va îmbătrîni niciodată...

— Se cam apropie de patruzeci şi cinci de ani...

— Aproape cincizeci şi trei. Are doi ani mai puţin decît el... Mi-aduc aminte cînd li s-a născut copilul... Erau tare săraci şi, fiindcă n-aveau leagăn, copilaşul dormea în saltarul unui scrin...

— E fată, nu ?

— S-a născut infirmă...

— Nu-i făcea plăcere să vorbească de ea...

Conversaţia nu va dura multă vreme pe tonul ăsta. Subiectul va fi repede părăsit, spre a se trece la vinuri, la ultimul fel care s-a servit, la piesa lui Julien Marelle sau la recenta pledoarie a lui Clabaud, la viitoarele alegeri de la Academia Franceză, unde, pentru cele trei cărţi ale lui despre Flaubert, Zola şi Maupassant, era vorba să fie primit şi Besson d'Argoulet, deja membru al Academiei de Medicină.

Merita oare să-ţi dai osteneala ca să trăieşti ? Să trăieşti... pentru ce ? Pentru ziar, pentru cele două publicaţii săptămînale care măguleau prostul gust al publicului, pentru postul de la radio, unde era preşedinte al Consiliului de administraţie ?

Pentru duminicile de la Arneville, care semănau cu dejunurile de la Grand Véfour, numai că erau mai puţin intime şi că se vorbea mai mult de politică şi de finanţe ?

Pentru apartamentul din Rezidență, care, cu tot luxul său, era tot așa de anonim ca și o gară sau un aeroport ?

Continuă să profite de faptul că domnișoara Blanche îl lasă singur ca să răsfoiască mai departe cartea cu imagini și astfel dă peste plaja din Fécamp, acea din port, în dimineața cînd a sosit „Sfînta Tereza" ; e o pagină în alb și negru, mai curînd în negru și gris. Sînt și pagini colorate, dar cea care îi reține atenția este cea a cheiului Bérigny, poate fiindcă este cea mai semnificativă și pentru că în pofida anilor ce-au trecut, rămîne intim legată de viața lui prezentă.

Viața lui ? Dacă buzele i s-ar supune, ar fi ispitit să zîmbească. Nu neapărat cu ironie. Ci cu oarecare duioșie față de tînărul acela, îmbrăcat într-un pardesiu jerpelit, și care și-a lăsat mustață ca să arate mai serios.

Scena i se pare a fi de dată recentă. Timpul a trecut repede și i-ar plăcea să întocmească un inventar care să cuprindă ce-a mai rămas.

Masa se servește în sala cea mare. E destul de impresionant, nimeni nu vorbește și nu se aude decît zgomotul lingurilor și al furculițelor ciocnindu-se de farfurii.

Infirmierele, care se află în încăperea rezervată lor, stau desigur la taifas și vorbesc poate de bolnavi și, deoarece el e un om de vază, ceea ce se numește o personalitate pariziană, sînt șanse să se pună întrebări domnișoarei Blanche în legătură cu dînsul.

Ea s-o fi plîngînd că nu-i arată nici bunăvoință, nici recunoștință ? Le dă oare amănunte

asupra lui, asupra corpului său, de pildă, sau a felului cum se comportă ?

La ce bun ? așa cum gîndea încă pe plaja de la Fécamp.

Totuși se simte bine sub cuvertură ; o rază de soare luminează un colț al camerei și ușoare unduiri de aer pătrund prin persiane.

Dar vai ! S-a terminat repede. Îi recunoaște pașii. Se oprește o clipă să-și aprindă o țigară, poate ca să-și compună o față veselă — face parte din tratament.

Intră, glumind :

— Nu ați simțit lipsa mea ? N-ați avut nevoie de nimic ?

Fără să-i ceară părerea, ea scoate șervețelul care acoperă urinarul, ridică cuvertura și-i strecoară recipientul între picioare. Nici asta nu mai depinde de el.

Prima ședință de exerciții pasive recomandate de profesorul Audoire îl decepționează. Nu se aștepta la un miracol, nici la o terapeutică miraculoasă, dar nu-i vorba, în fapt, decît de a ridica cu cîțiva centimetri brațul său paralizat, de a-l odihni pe pat, de a reîncepe apoi cu antebrațul, cu încheietura mîinii și, în sfîrșit, cu piciorul inert. La început, ochii îi trădau fără voie teama, teama animalică în fața a tot ce e necunoscut, dar domnișoara Blanche l-a liniștit :

— Lăsați brațul moale... Vă promit că n-o să vă doară...

Ea stă pe marginea patului. Ca un profesor de gimnastică, numără mișcările :

— ...cinci ... şase ... şapte ... opt...

La douăsprezece se opreşte, pune cuvertura la loc.

— E destul pentru astăzi... N-aţi obosit ?

El face semn că nu.

— Vreţi să vă dau o hîrtie şi un creion ?

El acceptă, cu supunere, fără entuziasm, fără bucurie. Va face tot ce i se cere, dar n-are încredere. Dacă măcar ar înceta să se poarte cu el cum te porţi cu un copil. Ea a luat-o iar de la început, foarte bine dispusă, şi el o priveşte cu curiozitate.

— Vom avea o mică conversaţie. Eu pun întrebările şi dumneavoastră îmi răspundeţi în scris. Veţi vedea că o să vă obişnuiţi foarte repede să scrieţi cu stînga...

Pune un bloc-notes pe pat şi-i întinde un creion.

— De ieri vi se aduc mereu flori, la birou. N-am vrut să le aducă sus, înainte de a vă întreba. Unora dintre pacienţi le plac florile în cameră, altora nu. Vă previn că sînt multe şi că valorează o avere. Dumneavoastră ce hotărîţi ?

Prima linie pe care o trage este stîngace, merge în zigzag, a doua e ceva mai dreaptă, şi reuşeşte să facă din vreo cîteva linioare cuvîntul : NU.

— V-ar face plăcere să vă aduc cărţile de vizită care însoţesc florile ?

Nu-i curios să ştie cine le-a trimis. Din ajun nu s-a uitat măcar o singură dată la cele şase garoafe galbene pe care i le-a adus soţia lui.

Deoarece domnişoara Blanche insistă şi nu se mulţumeşte cu semnul făcut din cap, desenează pe hîrtie acelaşi cuvînt.

— Ce să fac cu ele? Să vi le păstrez pentru mai tîrziu ?

El ezită, începe să scrie un M, dar e prea leneş ca să compună o propoziţie întreagă şi, ştergînd pe M, îşi rezumă gîndurile într-un singur cuvînt : INDIFERENT.

Adică :

— Mi-e indiferent !

Ea încruntă la început din sprîncene, apoi rîde.

— Ciudat mai sînteţi... Nu ştie omul cum să vă ia... Totdeauna aţi fost aşa ?...

Ciuleşte urechea, devine neliniştit auzind pe scară aceleaşi tropăituri ca în clipa cînd se face schimbul la ora şase şi jumătate dimineaţa. De astă dată paşii sînt însoţiţi de glasuri zgomotoase şi, după frica sa instinctivă, înţelege deodată panica încercată de un cîine în lanţ. Credea că cunoaşte obiceiurile spitalului dar vacarmul acesta neaşteptat îl derutează.

— Sînt vizitatorii, nimic altceva... îi explică ea. Bolnavii au dreptul să-şi primească familia şi prietenii în fiecare după-amiază la ora două...

Bărbaţi, femei, copii venind de-afară, care au glasuri şi gesturi de afară, invadează etajul, trec pe dinaintea uşii sale, se împrăştie în sala cea mare. Timp de două ore îi va auzi şi vedea plimbîndu-se pe culoar în tovărăşia bolnavilor la care au venit.

— Să ne continuăm jocul... Să vedem !... Ce întrebare aş putea să vă pun ? Dacă nu vreţi să-mi puneţi dumneavoastră una...

Nu ! De astă dată nu scrie cuvîntul, se mulţumeşte să dea din cap. În orice caz, întrebările care ar vrea să i le pună ar fi prea complicate. Şi-ar închipui că ea îl interesează în mod deosebit şi asta nu-i adevărat. Îl interesează în măsura în care răspunsurile ei ar fi în acelaşi timp răspunsuri la întrebările pe care şi le pune el însuşi.

În vreme ce stătea alături de el, pe pat, pentru exerciţii, Maugras s-a întrebat, de pildă, de ce s-a hotărît ea să-şi ducă viaţa în mijlocul bolnavilor.

Rareori a întîlnit femei care să aibă atîta prospeţime, echilibru, bucurie de viaţă. Face impresia că-i tot atît de curată la suflet ca şi la corp. La ea, totul e limpede, sănătos.

Trebuie să aibă vreo douăzeci şi cinci de ani, vîrsta mijlocie a tinerelor fete care lucrează la ziar, şi ce diferenţă între ele şi infirmieră !

Cele mai atrăgătoare fete de acolo par trecute, sînt lipsite de spontaneitate, ca şi cum, în loc de a merge în ritmul lor adevărat, ar fi adoptat un ritm străin. Nu sînt în climatul lor. Ele trăiesc, febrile, surexcitate, o viaţă artificială.

De ce, şi datorită căror împrejurări, domnişoara Blanche şi-a ales profesiunea asta ? În ceea ce o priveşte pe Colette, fiică-sa, înţelege de ce a făcut-o. Dar ea, de ce ? Se întreabă care o fi adevărata ei personalitate, unde se duce ea la ora şase şi jumătate seara, cînd părăseşte Bicêtre, într-o mică maşină, după cum îşi închipuie el ?

Nu poartă verighetă. O fi avînd oare un logodnic, un iubit ? Trăieşte împreună cu părinţii, sau singură, într-o locuinţă, pe care şi-o îngrijeşte după ce termină ziua de lucru ?

Se duce la cinema, la localuri de dans ? Se întîlneşte cu prieteni, cu prietene ?

În timp ce ea pune la loc creionul şi bloc-notesul, îi răsare deodată o amintire, cam smintită. Înainte cu vreo doi ani, lucra la ziar o tînără stenodactilografă ; avea un obraz îngust, misterios şi banal totodată, ca feţele Fecioarelor de ipsos din biserica Saint-Sulpice.

Purta prenumele ridicol de Zulma şi nu prea lega prietenie cu colegii ei de birou, care o porecliseră „madona“ şi nu încetau s-o tachineze.

Maugras n-o cunoscuse decît atunci cînd îi dictase cîteva scrisori în absenţa secretarei sale. O privise cu curiozitate, cum se uita acum la infirmieră, după care nu s-a mai gîndit la ea.

Pe vremea aceea, în cabaretele din Montmartre era la modă să se dea o dată sau de două ori pe săptămînă cîte o seară de *strip-tease*, cînd dansau neprofesionistele. Cîţiva prieteni îl luaseră cu ei, după o premieră, la unul din aceste cabarete, şi a treia tînără care se prezentă nu era altcineva decît Zulma, „madona“ de la gazetă, într-un taior sobru, cu faţa palidă, cu ochii de un albastru deschis fixaţi în gol, care începu să se dezbrace.

El se trăsese în umbră ca să n-o stingherească. Zadarnică precauţie, căci ea nu vedea nimic, absorbită să se dezbrace, să-şi dezgolească treptat corpul palid.

6—2369

Numerele anterioare dezlănţuiseră rîsul. Dar acum, în faţa Zulmei, toată lumea tăcea ; sala era cuprinsă de nervozitate, aproape de spaimă, ca şi cum fiecare ar fi simţit că era ceva care se putea termina rău.

Mişcările ei erau stîngace, sacadate. Se ghicea, după pupilele ei goale, după lipsa oricărei expresii, că ea săvîrşea, pentru ea însăşi, un fel de ritual, ca un descîntec.

Maugras nu ştia dacă, înainte de a li se da drumul pe scenă, li se puneau la îndemînă unele accesorii. Fapt este că, după ce şi-a scos tot ce avea pe ea, i s-a zărit în partea de jos a pîntecului un triunghi de paiete argintate care semănau cu solzii de peşte. Cîte o stea, de asemenea argintată, tremura la sfîrcul fiecărui sîn.

A mai lucrat o lună la ziar, după care şi-a dat demisia. Nimeni nu ştia ce s-a mai întîmplat cu ea.

De ce se gîndeşte oare la Zulma, care n-are nimic comun cu domnişoara Blanche ? Îi place gura infirmierei, buza inferioară puţin umflată, curba obrazului şi ceafa.

N-o doreşte. Dacă ar mai putea, în starea în care se află, să dorească o femeie, ar alege-o pe Joséfa ca să facă dragoste ; ea s-ar zbate rîzînd înainte de a-şi da în lături genunchii.

Ce s-ar fi întîmplat, dacă acum şapte sau opt ani, ar fi întîlnit-o pe domnişoara Blanche în locul Linei ? I-ar fi atras atenţia în viaţa obişnuită ? Îşi pune întrebarea, dar nu se oboseşte prea mult să-i găsească un răspuns.

Sună telefonul pe culoar. Cineva ridică receptorul. Un cap de femeie se arată în deschizătura uşii.

— E pentru dumneata... îi spune infirmierei.

O urmăreşte din ochi, visător, nemulţumit de el, nemulţumit că a fost sustras o dată mai mult din reflecţiile sale. Ea se întoarce imediat.

— Doamna Maugras e la aparat şi întreabă dacă v-ar face plăcere să vină după-amiază să vă vadă...

Întocmai ca atunci cînd era la ziar ! Nu venea niciodată la birou, înainte de a-i cere învoirea prin telefon.

Rămîne un timp nemişcat ; ezită. Lina are oroare de camerele de spital, de înmormîntări şi chiar de căsătorii. Ea crede de datoria ei să vină la Bicêtre fiindcă există obiceiul de a-ţi vizita soţul bolnav la pat.

Aseară, dacă nu i-a cerut lui voie, a cerut medicilor. Dacă vine şi azi, obiceiul e creat şi va veni în fiecare după-amiază la spital.

Termină prin a face un semn negativ.

— Sînteţi sigur ?

Ea pare surprinsă, puţin nedumerită.

— În cazul acesta, îi răspund că sînteţi obosit... Nu ! Ar putea s-o nelinişteascā... Că-l aşteptaţi dintr-o clipă în alta pe profesor...

Cînd se întoarce iar, e îngîndurată. Se aşază la locul ei, lîngă fereastră şi se uită afară, îndelung, înainte de a-l întreba :

— Sînteţi de mult timp căsătorit ?

El îi arată cele cinci degete de la mîna stîngă, apoi încă două.

— De şapte ani ?

Ea o fi observat, aseară, că soţia lui băuse ? Şi-o fi dat seama ea, ca infirmieră, că febrilitatea Linei nu este firească, că privirea ei trădează o nelinişte latentă ca şi cum nu s-ar simţi nicăieri în apele ei.

După o tăcere de cîteva minute, tot cu ochii spre curte, îi pune o altă întrebare.

— O iubiţi ?

Uitase că nu-şi poate folosi coardele vocale ? Tăcerea lui o surprinde, şi cînd se gîndeşte să se întoarcă spre el, Maugras repetă gestul afirmativ.

De fapt, e adevărat şi nu-i adevărat. Nici Lina, nici el nu ştiu cum stau. Nu mai departe decît acum două luni, au avut o ceartă violentă, la întoarcerea de la unul din rarele supeuri la care fuseseră împreună după o vreme îndelungată.

Era beată. Iar el băuse mai mult ca de obicei, deşi mult mai puţin decît ea, şi îşi închipuia că-i stăpîn pe sine.

Puţin interesează ce şi-au spus. Nu conta sensul cuvintelor. Fiecare, la rîndul său, era convins că şi-a ratat viaţa din cauza celuilalt. Cu singura diferenţă că Lina îşi traducea altfel gîndurile, se acuza pe ea, că l-a făcut să sufere, ceea ce era un mijloc ocolit de a-şi plînge astfel propria soartă.

Dimineaţa s-a dus la ziar, ca de obicei. Niciodată nu vine la prînz acasă. Nu se întîlnesc decît seara, într-un bar sau restaurant şi nu trec pe-acasă decît dacă trebuie să se schimbe.

La ora opt seara, ea stătea culcată, cu infirmiera lîngă ea, în semiîntuneric. N-au mai vorbit

niciodată de noaptea aceea. Nu-i mai puţin adevărat că s-a pronunţat, pentru prima oară, cuvîntul divorţ şi că, tot pentru prima oară, i s-a părut că vede ură în ochii soţiei sale.

— Fiindcă eşti în fruntea unui ziar mare şi oamenii îţi ling picioarele, îţi închipui că eşti grozav şi că totul îţi este îngăduit...

Ea căuta cuvintele care puteau să-l rănească cel mai adînc. Dar după cîteva minute, se tîra la picioarele lui ca să-i ceară iertare, învinuindu-se de toate păcatele posibile...

În nopţi ca aceea, un da sau un nu sînt de-ajuns ca să te împingă la sinucidere. Şi s-ar fi sinucis, poate, dacă ar fi avut o armă la îndemînă. Viaţa i se părea tot atît de goală, tot aşa de absurdă ca în dimineaţa aceea de la Fécamp.

Începînd din dimineaţa cenuşie cînd s-a întors „Sfînta Tereza“, el a muncit aprig, atît de aprig că-l înspăimîntase pe Besson d'Argoulet care-l sfătuia, la fiecare consultaţie, să pună mai puţin suflet şi să se descarce de o parte din răspunderile sale.

Dar ce i-ar mai fi rămas, dacă nu şi-ar fi pus lucrurile la inimă, chiar fără a crede în ele ?

Asta seamănă cu întrebarea domnişoarei Blanche :

— O iubiţi ?

N-a putut răspunde decît da. Asta o fi poate adevărul. Poate asta o fi dragostea de care e capabil un bărbat.

De vreo două luni, s-ar zice că fug unul de altul, că evită să rămînă singuri, şi mai ales să vorbească de ei înşişi. Ea bea şi mai mult ca

înainte. El e neliniştit, temîndu-se de o nouă depresiune nervoasă, care ar risca să fie mai gravă decît prima. Privirea ei îl înspăimîntă, e o privire de om care se simte urmărit sau obsedat de o idee fixă.

Ea pare să alunge un gînd pe care i-l ascunde cu înverşunare. Şi el, el n-a fugit oare toată viaţa lui de ceva ? De la Fécamp încoace. De cînd a simţit pentru întîia oară golul din jurul lui.

Domnişoara Blanche o fi continuînd să se gîndească, visătoare, la Lina ? De aceea păstrează tăcere ? Şi unul, şi altul stau vreme îndelungată nemişcaţi ; nici nu mai aude acel du-te-vino de pe culoar, care e totuşi destul de zgomotos. El e foarte departe. I-ar fi imposibil să spună la ce se gîndeşte. A uitat că-i întins într-un pat de spital, şi tresare, cu spaima în ochi, văzîndu-l pe Besson intrînd în cameră, elegant şi degajat.

— Ei... ? Ce s-a întîmplat ?... Ţi-ai pierdut curajul ?

Privirea medicului, căutînd-o pe a lui, încearcă să-i pătrundă pînă în adîncul sufletului.

— Soţia ta mi-a telefonat în clipa cînd părăseam cabinetul. Era neliniştită că ai refuzat s-o vezi astăzi... Am liniştit-o... I-am explicat că, pînă într-a opta zi, vei fi cînd mai bine, cînd mai rău...

Iar începe ! Ei ştiu, zi de zi, cum trebuie să fie starea lui de spirit, ca şi starea sănătăţii lui. De ce n-au scris-o mai dinainte pe fişa de la picioarele patului, căruia Besson îi aruncă doar o privire distrată, înainte de a se aşeza la căpătîiul lui ?

Domnişoara Blanche, care s-a ridicat la intrarea profesorului, aşteaptă o clipă, pentru cazul că ar avea nevoie de ea, apoi se strecoară discret din cameră...

— Acum între noi, băieţaş...

Besson a lansat replica asta cu o falsă veselie ca la teatrul *Boulevard* şi Maugras îi aruncă aceeaşi privire rece şi lucidă cu care se uita adineauri la Audoire, descoperind că marele profesor, acoperit cu medalii, nu-i, la urma urmelor, decît un personaj grotesc.

Capitolul IV

— Te-ai făcut îndeajuns de bine, ca să-ți pot vorbi în mod serios acum... Am primit adineauri un telefon de la Audoire...

Cum a intrat, Maugras a simțit că vine cu un scop bine determinat, și cuvintele lui i-o confirmă. Cei doi medici au vorbit la telefon despre el. Lina, pe de altă parte, l-a chemat pe Besson. În jurul lui s-a țesut un complot din care fac parte toți, împreună cu infirmiera-șefă și cu domnișoara Blanche. Cît despre el, el stă inert în patul lui, la cheremul tuturor acestora, care-și comunică între ei observațiile, discută despre cazul său, îl judecă.

Adineauri, Besson juca pe comicul, pe jovialul, cum se spune la teatru : intrarea în scenă a fost familiară, cordială ; nu i-a lipsit decît să-l bată zdravăn pe umăr. Acum vorbește pe un ton îngrijorat, și îndată devine ursuz, așa cum s-a hotărît să fie, înainte de a intra. E o scenă bine pregătită și în care i-a promis confratelui său ca fiecare dintre ei să-și joace rolul.

Întocmai cum se procedează cu copiii ! Dacă nu se reușește prin convingere, mama îi spune soțului :

— Încearcă tu ! Ai mai multă autoritate decît mine. Poate, dacă-l scuturi nițel...

Besson îl scutură.

— Dacă ai fi un imbecil, nu ți-aș fi vorbit așa cum ți-am vorbit. Cu unii pacienți sîntem obligați să trișăm, fiindcă sînt incapabili să înțeleagă. Dar nu-i cazul tău...

Nici nu-l mai interesează urmarea discursului. El se uită cu ochi mari la omul acesta, ca și cum nu l-ar cunoaște de treizeci de ani.

— Audoire nu-i mulțumit de tine... Găsește că nu colaborezi cu el, că te retragi în sinea ta, că te încăpățînezi să te închizi în boală... Ar trebui totuși să știi că e foarte greu pentru un medic, aproape imposibil chiar, să vindece un pacient fără voia lui...

Cînd îl mint oare și cînd îi spun adevărul ?

— Vezi că eu te înțeleg mai bine decît Audoire, pentru că te cunosc mai de mult... Nu mi-e greu să-mi închipui ce repercusiuni poate avea un traumatism ca acela pe care l-ai suferit tu asupra unui om atît de activ ca tine...

Se înșală, dar asta nu-l împiedică să fie mulțumit de el și să continue să-și înșire frazele ca și cum ar pronunța un discurs la Academia de Medicină.

— Ceea ce trebuie să-ți bagi în cap, vezi tu, e că nu ești primul căruia i se întîmplă așa ceva... Audoire a mai văzut și alții, chiar în camera asta, și el are experiența reacțiilor unui om bolnav... Mărturisește că n-ai încredere în ceea ce-ți spunem, dînsul și cu mine...

Ce i-au spus pînă acum ? Că nu va muri. Că se va însănătoşi. Că nu va rămîne un neputincios tot restul vieţii. Că peste cîteva săptămîni, sau cel mult peste cîteva luni, îşi va relua locul printre oamenii care-şi continuă existenţa lor agitată dincolo de fereastră.

Dar dacă toate astea îl lasă rece !

— Ţi-am explicat ieri, pe scurt, care este diferenţa între o hemiplegie şi alta. Sînt convins, totuşi, că ţi-a intrat în cap că... Îţi închipui, nu-i aşa, că ai o tumoare la creier ?...

Besson aşteaptă reacţia lui şi, văzînd că rămîne ţeapăn, îşi ia o expresie de om şiret, care a ghicit întocmai cum stau lucrurile.

— Asta e, nu-i aşa ? Pariez că te gîndeşti la amicul nostru Jublin...

Pentru a nu rămîne dator cu răspunsul, dă din cap : nu.

— Cazul Jublin e cu totul diferit de al tău... Vrei să-ţi dau detalii tehnice ?...

Nu încă ! N-are poftă să mai continue discuţia. La ce bun, cînd el acceptă soarta amicului lor ? Abia mai ascultă, aude glasul lui Besson, cuvintele pe care le pronunţă, fără a-i acorda nici un interes şi fraze întregi se pierd fiindcă nici nu caută să le găsească sensul.

— Ascultă-mă cu atenţie, René... Nu pretind că nu am fost neliniştit în prima zi, şi chiar în prima noapte... Totul depindea de un anumit număr de teste şi de analize... De aceea Audoire a preferat să te aibă aici, la îndemînă, deşi te-ai fi simţit mai în climatul tău, la Auteuil...

Eroare! Nu se simte nicăieri în climatul său.

— Pulsul tău, 60, ne-a liniştit, şi, dacă vrei să ştii, pulsul tău este astăzi 68, adică normal... Cît priveşte tensiunea, ea n-a depăşit 20, ceea ce abia întrece tensiunea obişnuită... Te plictisesc, dar este neapărat necesar să mă asculţi, ca să nu-ţi rămînă nici un fel de îndoială în minte... Timp de două zile, n-ai ştiut nimic din ce se întîmpla în jurul tău... După aceea, n-ai avut decît noţiuni vagi sau deformate... Îţi spun, în rezumat, ce-am făcut noi... Mai întîi ţi-am injectat o fiolă de *Neutraphylline* şi am procedat la o *aspiraţie* a căilor respiratorii... Toate astea sînt clasice... Trebuie să se evite infiltraţia plămînilor... Pentru a evita o bronho-pneumonie, care poate surveni oricînd, ţi-am administrat un milion de unităţi de penicilină...

Maugras e cu mintea în altă parte.

— Colesterolul este normal : 2,60, mai bine ca al meu, care depăşeşte 2,80... Cît despre glicemie...

Nu-l mai urmăreşte de loc şi Besson ar fi surprins dacă ar afla de ce îl priveşte atît de intens. În realitate, el caută să regăsească în marele profesor de acum pe tînărul intern aşa cum l-a cunoscut odinioară.

E încă o imagine care-i revine — ca aceea din Fécamp — cu singura deosebire că această imagine e în culori şi-i animată, cu secvenţe nereuşite, ca în filmele de amatori.

Memoria lui e mai puţin precisă în ceea ce priveşte datele : 1928 ? 1929 ? Ar jura că mai locuiau încă în strada des Dames, el împreună cu Marcelle, prima lui soţie, în cămăruţa de la

etajul al IV-lea al hotelului Beauséjour. Asta face parte din ceea ce numeşte el epoca Batignolles, din cauza bulevardului foarte apropiat. Domiciliile sale succesive sînt cele mai bune puncte de reper pentru a situa evenimentele în timp.

Totuşi, are impresia că fiică-sa se născuse deja, că îi vorbise chiar lui Besson de malformaţia ei. Ori, două sau trei săptămîni înainte de venirea Colettei pe lume, s-au mutat într-o locuinţă din strada des Abesses, la doi paşi de *Théâtre de l'Atelier,* unde Marcelle a continuat să deţină mici roluri pînă ce, din cauza sarcinei, n-a mai putut juca.

Puţin importă. El scria „ecouri" pentru „Boulevard", care era mai ales un curier teatral. Actorii, ziariştii, noctambulii se întîlneau atunci după spectacol, la braseria Graf, lîngă Moulin-Rouge. Sala era foarte luminată, zgomotoasă, şi el se aşeza totdeauna pe acelaşi loc, aproape de intrare, de unde putea urmări pe trecătorii care umblau în sus şi în jos pe bulevardul de Clichy.

Julien Marelle, căruia i se jucase tocmai prima lui piesă, i-a făcut cunoştinţă cu un tînăr avocat, Georges Clabaud — fiul unui consilier de stat — pe atunci stagiar la un celebru civilist. Clabaud, care avea să devină cu timpul gras şi rotund, era slab, ironic şi muşcător încă de pe atunci, făcînd asupra tuturor aprecieri cumplite şi aproape totdeauna nostime.

Prin Clabaud, apoi...

Îl amuză să regăsească înlănţuirea întîmplărilor, uitîndu-se mereu la Besson d'Argoulet. Ceea

ce evocă în sinea lui este de fapt formarea grupului de la Grand Véfour.

Clabaud locuia la tatăl său, la capătul bulevardului Raspail, lîngă Leul din Belfort, o casă ciudată, cu nişte scări la care nu te aşteptai, cu colţuri misterioase, cu coridoare tainice, întretăiate fără nici o noimă de mai multe trepte. El dispunea de un mezanin scund, unde îşi primea prietenii.

Cineva, Maugras nu ştie cine, a adus într-o seară cu el un intern de la Bichat, pe care Clabaud l-a prezentat mai tîrziu camarazilor săi de la Graf.

— O să vedeţi ! E un băiat care, sub o aparenţă liniştită, ascunde un mare ambiţios, şi sînt convins că are să ajungă cineva. În orice caz, e bine să avem şi un medic printre prieteni...

În seara aceea, au mîncat supă de ceapă la o masă din fund. Mistinguett stătea la o masă vecină în tovărăşia unui bărbat, care părea a fi notar sau avocat, şi care, după ce-au mîncat, a început să înşire coloane de cifre pe dosul listei de bucate.

Încă de pe-atunci, Besson era bărbat frumos, mai puţin gras ca acum, cu mai puţină prestanţă, dar avea acelaşi obicei de a se asculta vorbind, de a intercala uneori o clipă de ezitare pentru a da mai multă importanţă cuvintelor sale.

În clipa asta, Maugras, dacă îl lasă în pace cîteva minute, va încerca să-şi reamintească filiera completă a obişnuiţilor de la Grand Véfour. E vorba de o epocă complicată. Schimbările în viaţa unora şi a altora erau mai rapide, mai ne-

așteptate. Toți debutau, și cînd unul, cînd altul o lua înainte. Acela era privit cu invidie. Se întîmpla să-și piardă unul altuia urma pentru ca, peste vreo doi-trei ani, ca din întîmplare, să se întîlnească din nou.

Nu se putea vorbi încă de stabilitate. Soarta rămînea nehotărîtă și, printre cei pe care Maugras i-a cunoscut în epoca aceea, mulți au eșuat, ieșind deodată din circulație, așa cum s-a întîmplat cu Zulma.

Știe că Besson d'Argoulet era mai puțin impozant, mai puțin mieros. Dar, în timp ce pe Mistinguett și pe omul legii de lîngă ea, de la masa vecină, îi revede foarte limpede, imaginea lui exactă n-o poate regăsi. Pentru că au îmbătrînit împreună, fără îndoială, îi vine în minte doar bărbatul de șaizeci de ani.

— ... În ce privește injecțiile, în afară de sedative care-ți asigură nopți liniștite, e vorba, dacă vrei să știi...

N-are nici o poftă să știe.

— ... e vorba, dacă vrei să știi, de un anticoagulant, Sintron, destinat să evite formarea unor noi cheaguri de sînge...

N-a auzit totul, căci Besson a ținut să-i dea rezultatul encefalogramei și al arteriografiei.

— Bun ! Asta în ce privește tabloul clinic. Dacă e ceva care n-ai înțeles sau dacă ai vreo întrebare de pus, am să-ți dau un creion și hîrtie... Nu ?... Cum vrei !... Te-ai convins, nu-i așa, că ți-am spus adevărul și că e cu totul exclus un diagnostic de tumoare cerebrală ?...

Ei nu sînt pe același plan. E un dialog între surzi, dacă se poate numi dialog. Besson vorbește de tumoare și arteriografie în timp ce René, dacă ar avea de pus o întrebare, dacă ar fi posibil să se pună o astfel de întrebare unui om, chiar dacă ți-e prieten, ar întreba :

— Ești mulțumit de tine ?

În ciuda aparențelor, nu-i asta mai important decît orice ? Un Besson d'Argoulet este împăcat cu sine ? Se simte pe un teren stabil, solid ? Crede el în importanța pe care și-o dă, în realitatea a ceea ce face, în cursurile sale de la Broussais, în reputația sa din lumea medicală, în decorațiile sale, în apartamentul său plin de mobile rare și de opere de artă, în locul său din elita Parisului ?

Întrebarea s-ar putea pune și altora, și nu numai acelora de la Grand Véfour.

Activitatea lor — ca în cazul lui de pildă — nu e oare un fel de fugă ? Oare nu au — fie chiar și din cînd în cînd — conștiința că au trădat ?

Trădat ce ? Nu știe și nici nu e timpul acum să rezolve o problemă atît de capitală.

— Și acuma, să vorbim de moralul tău...

Besson se va ocupa, în sfîrșit, de ceea ce contează ? Maugras are o rază de speranță, de surpriză chiar, căci asta ar schimba portretul pe care l-a făcut prietenului său. Un portret puțin măgulitor. E convins că Besson, cum a sosit la Paris, și-a făcut o idee precisă despre cariera sa, despre scopul pe care avea să-l atingă și mijloacele pe care avea să le folosească, că era hotărît să nu dea îndărăt de la nimic.

Familia sa nu-i bogată, deşi e ceva mai înstărită, mai burgheză decît a lui Maugras. Tatăl său a fost pînă la moarte medic de ţară la Virieu, în Isère. Pierre a învăţat la liceul din Moulins înainte de a intra la facultatea de medicină din Paris.

Element strălucit, cum se zice, a devenit elevul favorit al lui Elémir Gaude, faimosul psihiatru de atunci, succesor al lui Imbert à la Salpêtrière.

Oare din pură întîmplare s-a căsătorit cu fiica maestrului său? Dintre toate tinerele fete pe care le-a întîlnit, tocmai pe ea a iubit-o ? Putea să afirme oare că n-a intervenit nici un calcul în alegerea sa ?

Graţie socrului său, a devenit, la treizeci şi doi de ani, şeful serviciului, mai întîi la Bichat, apoi la Broussais, şi a abandonat psihiatria pentru medicina internă. Ori, psihiatria aduce puţine venituri. Ca internist, a făcut imediat clientelă mondenă.

Tot întîmplare să fie că nu lipsea de la nici o avantpremieră şi că, puţin cîte puţin, îşi făcea loc în elita pariziană ? Cine ştie ? Poate că, introducîndu-se, cu mult înainte, în grupul lor, o făcea cu un gînd ascuns ? Printre acei care se aflau în jurul meselor de la braseria Graf, nu se găseau oare şi cîteva viitoare celebrităţi ?

Socrul lui n-are oare nici un amestec în faptul că, la treizeci şi patru de ani, el a devenit unul dintre cei mai tineri agregaţi din Franţa, că, după trei ani, a obţinut o catedră, şi că, în sfîrşit, după moartea lui Gaude, a intrat în Academia de Medicină ?

Nemişcat în pat, cu privirea aţintită asupra tovarăşului său, René, în sinea lui, nu este interesat nici de fapte, nici de intenţii. Ceea ce vrea să ştie el e dacă prietenul său îşi dă seama de toate astea. E o chestiune de sinceritate şi de luciditate în acelaşi timp.

Şi-a pus adesea problema asta şi pentru alţii, mai ales pentru oamenii politici, atunci cînd ducea încă o viaţă normală. După cum era bine sau prost dispus, difereau şi răspunsurile, dar problema nu prezenta atîta urgenţă ca acum.

— Prima manifestare a unui hemiplegic, Audoire îţi va spune lucrul acesta cu mai multă autoritate decît mine, este o depresiune aproape totală, cvasi-certitudinea morţii sau — dacă nu intervine în primele zile — a unei infirmităţi definitive... Imobilizat, de cele mai multe ori lipsit de grai, bolnavul îşi închipuie că va rămîne pentru totdeauna rupt de lume... Mărturiseşte că la asta te-ai gîndit...

E adevărat, dar nu tocmai aşa cum spune Besson.

— Rezultatul, fie că e vorba de un om cultivat sau de unul mai simplu, este neîncrederea în medic şi, în general, în anturajul său... Să numim asta, prima fază, cea mai grea... Ceea ce importă e cum să ieşi mai repede din starea asta... Şi aici m-ai decepţionat... Ni se pare, şi lui Audoire şi mie, ca şi tuturor celor care te îngrijesc...

Toţi aceştia, în definitiv, care alcătuiesc în jurul lui un fel de francmasonerie, care simulează veselia şi încrederea, observîndu-l în acelaşi timp cu ochiul rece, care şoptesc în dosul uşii, îşi trans-

mit rapoarte misterioase şi-şi vorbesc mereu la telefon !

— ... ni se pare, îţi spun, că nu vrei să te faci sănătos, că ne eşti ostil...

Ostil, nu. Indiferent. Nici ăsta nu-i cel mai potrivit cuvînt. El îi vede altfel decît se văd ei. Pe el nu-l mai preocupă problemele lor. El i-a depăşit.

N-ar servi la nimic încercarea de a comunica cu el, şi comedioara pe care o joacă Besson, în timp ce domnişoara Blanche fumează pe undeva o ţigară — în curte poate, dacă n-o fi stînd cumva în dosul uşii — comedioara asta are un rezultat contrariu aceluia pe care-l aşteaptă ei. Cu cît Besson vorbeşte mai mult, cu atît Maugras se simte mai departe de ei.

Ei iau problema cam de pe la mijloc, încep cu toaleta de la Grand Véfour, fără a bănui că ar trebui să se întoarcă mult mai înapoi, că ar trebui să se întoarcă pînă la Fécamp.

Tot aşa cum pentru cunoaşterea lui Besson, ar fi fără îndoială necesar să se ducă să caute în Allier rădăcinile omului aşa cum se prezintă astăzi.

— Nu pretind că n-ar exista cazuri particulare, că toţi pacienţii reacţionează în acelaşi fel... Totuşi e bine ca un băiat ca tine să cunoască efectele acestei boli... Asta te va ajuta să scapi de ideile false pe care sînt sigur că le ai...

„Angoasă, prin urmare deprimare, în primul stadiu, însoţită adesea, vezi că-ţi spun totul, de convingerea unei fatalităţi de neînlăturat... *Asta trebuia să se întîmple*... Aproape toţi trec prin

această criză, convinşi că sfîrşitul e fatal, cu toate asigurările medicilor...

„Pentru mulţi, certitudinea asta e însoţită de o anumită uşurare, sau de o resemnare morbidă... Nu ţi-aş vorbi aşa, înţelegi, dacă ai fi primul bolnav care a venit..."

Lui Maugras îi este necaz că a nimerit-o în plin, sau aproape în plin, că are aerul că a nimerit-o. Dacă toate astea par adevărate la prima vedere, ele nu sînt însă mai puţin false cînd e vorba de el.

— Cunosc cazuri în care bolnavul îşi închipuie că a primit o pedeapsă meritată, că plăteşte pentru greşelile sale...

Oamenii continuă să gîndească pentru el. Îl disecă. Fac eforturi să-i lumineze colţurile cele mai obscure ale conştiinţei.

— Prin urmare ştii acum că nu eşti o excepţie şi că boala ta nu face decît să-şi urmeze curba clinică... A venit momentul să ieşi din starea asta de sumbră desfătare şi să colaborezi cu noi...

„Ţi se dă suc de portocale... În două-trei zile ai să te hrăneşti în mod aproape normal... Exerciţiile pasive, care-ţi par copilăreşti, sînt o etapă importantă în reeducarea...

Dacă ai avea voinţă, ai putea, începînd chiar de azi, să pronunţi fraze întregi, chiar dacă te-ai mai încurca puţin la unele cuvinte...

„Nu pretind că nu-ţi trebuie multă răbdare, dar, începînd de luni, vei avea surpriza că vei putea sta în picioare, lîngă pat...

E indispensabil să ai încredere, să fii convins, în loc să te uiţi la noi cu ochi sceptici, aşa cum

faci acum. Tu eşti acela care trebuie să te hotărăşti să revii la ce-ai fost înainte..."
Bietul Besson ! Îi lucesc picături de sudoare pe frunte şi a uitat să-şi mai aprindă ţigara.
— De obicei, într-a opta zi, progresele devin sensibile, uneori spectaculoase. Ca prieten şi ca medic, te rog pînă atunci să ai toată încrederea în Audoire şi în mine...
Se ridică extenuat, şi, regăsindu-şi tonul cu care a intrat, încheie :
— Cam asta voiam să-ţi spun, dragul meu René... Toţi prietenii noştri aşteaptă permisiunea de a te vedea şi nu încetează cu telefoanele ca să afle veşti despre tine... Te crezi singur... Nu-i adevărat... Vezi tu, sîntem mulţi care ne bizuim pe tine, începînd cu Lina, care are mare nevoie de tine, după cum prea bine ştii...
Îi întinde mîna şi zîmbeşte. Pare emoţionat. Şi probabil că este. Şi actorii simt o reală emoţie cînd îşi recită textul.
De ce să-l necăjească ? Maugras scoate mîna stîngă de sub cuvertură şi i-o întinde la rîndul său.
— Dacă nu-ţi cer să-mi faci vreo promisiune, te rog însă să nu te mai afunzi voit...
Voit !

În clipa cînd să iasă, Besson s-a oprit puţin cu mîna pe butonul uşii. Stătea cu spatele, dar René n-avea nevoie să-i vadă chipul ca să-şi dea seama că-i descumpănit. Şi-a făcut reproşuri. Şi le mai face şi acum. Dacă ar fi putut, l-ar fi în-

tors din drum ca să-i ceară iertare pentru atitudinea sa.
Medicul n-a mai ţinut sfat, pe culoar, cu domnişoara Blanche, care a intrat îndată în cameră. Le-a fost, desigur, destul un gest, un schimb de priviri, în timp ce se încrucişau.
O clipă, s-ar fi zis că domnişoara Blanche urmăreşte pe obrazul lui Maugras confirmarea eşecului. Şi ea e decepţionată. Umblă încoace şi încolo mai mult decît e necesar, face ordine, goleşte scrumiera, pregăteşte injecţia următoare.
Ce cuvinte ale lui Besson l-au izbit mai mult ?
— Nu colaborezi cu noi. Nu te putem vindeca împotriva voinţei tale...
Nu sînt chiar astea cuvintele, dar acesta e sensul, care-i aminteşte de profesorul de matematică de la liceul Guy-de-Maupassant.
— Sînteţi aici, domnule Maugras ?
El tresărea şi apostrofa stîrnea în mod invariabil rîsete. Profesorul, domnul Marengrot, avea dreptate. Odată mai mult evadase fără să-şi dea seama. Lucrul cel mai derutant era că i-ar fi fost imposibil să spună la ce se gîndea.
— Sînteţi aici numai cu prezenţa fizică, dar nu vreţi să vă integraţi clasei... Cu toată bunăvoinţa, mi-e imposibil să vă învăţ matematica, fără voia dumneavoastră...
Ce putea să facă? La începutul lecţiei, îşi promitea s-o urmărească cu atenţie, şi-l surprindea mai mult decît pe ceilalţi inevitabila întrebare :
— Sînteţi aici, domnule Maugras ?

Pe carnetul său şcolar, se citeau observaţii că : *Lipsă de concentrare. Efort insuficient. Elev inteligent, dar distrat...*

E dezolat că o necăjeşte pe domnişoara Blanche. Ce-ar putea scrie pe bloc-notesul său ca s-o liniştească ?

— Nu mă scapi din ochi... Îmi urmăreşti mişcarea buzelor şi totuşi te desfid să repeţi ultima frază pe care am pronunţat-o...

Asta-i spunea profesorul de engleză, care nu-l simpatiza şi-i reproşa aerul lui încăpăţînat.

Lipsă de voinţă! Încă o menţiune făcută în carnetul său şcolar. Oare n-a dovedit, în tot cursul vieţii sale, că are voinţă ? Nu era în dreptul său astăzi să manifeste o voinţă diferită, aceea de a rezista ?

Dacă ar intra cineva în momentul acesta, ar avea impresia că domnişoara Blanche şi cu dînsul sînt o pereche căsătorită care se ciondănesc pentru un fleac. Pentru întîia oară în ziua aceea, aude clopotele cărora nu le dă atenţie cînd e forfoteală. E adevărat că ele sună acum de parcă ar fi trase din răsputeri.

Cum nu se celebrează, de obicei, căsătorii în timpul după-amiezii, presupune că-i vorba de o înmormîntare sau poate de un botez. Dar, clopotele bat şi la botez ? Nu-şi aduce aminte.

Besson s-a gîndit şi el la prietenul lor Jublin. Ştiind că în mod fatal Maugras a făcut o apropiere între cazul său şi acela al poetului, i-a luat-o înainte.

Puţin importă că Jublin a avut o tumoare la creier. Nu partea fizică contează. Ceea ce este esenţial, e că el a trăit cinci ani, cinci ani extraordinari pentru care René aproape că-l invidiază.

Din nenorocire, chiar dacă rămîne paralizat jumătate de corp şi nu-şi recapătă graiul pe de-a-ntregul, cazul său e un caz diferit.

Jublin trebuie să se fi alăturat grupului cam prin 1928, puţin înaintea lui Besson d'Argoulet, în orice caz pe vremea cînd mai frecventau braseria Graf. Era un băiat înalt şi foarte slab, care, la un bal mascat dat de un pictor în atelierul său din bulevardul Rochechouart, îl personificase pe Valentin Fără-Oase, faimosul dansator de cadril de la Moulin Rouge, pictat de Toulouse-Lautrec.

Obrazul său, alb ca de cretă, rămînea imperturbabil, atunci cînd rostea replicele cele mai extravagante. Mai în vîrstă cu vreo patru sau cinci ani decît Maugras, participase la mişcarea dadaistă pentru a-i urma apoi pe suprarealişti.

Îşi ducea viaţa prin cafenele, nelegîndu-se de nici un grup, de nici un cartier din Paris ; frecventa tot atît de des Deux-Magots de pe bulevardul Saint-Germain, ca şi barurile de pe Champs-Elysées sau cîrciumile din Montmartre ; cunoştea pe toată lumea, în timp ce pe el nu-l cunoştea nimeni cu adevărat.

Nimeni n-ar fi putut spune, de pildă, unde locuia, nici din ce trăia, şi numai printr-o simplă întîmplare l-a descoperit Maugras într-o cuşcă cu geamuri, la tipografia Bursei, unde Jublin îşi cîştiga existenţa, fiind angajat corector.

Nu vorbea niciodată de operele lui, deşi îi apăruseră vreo două-trei volume de versuri. Mai tîrziu, cînd critica a început să se ocupe de el, un

editor de pe malul stîng al Senei l-a angajat ca lector, ca să aibă mai mult timp liber.

Cum de s-a găsit, după război, în grupul de la Grand Véfour ? Dar parcă grupul însuşi nu s-a constituit la întîmplare ?

Besson d'Argoulet, fără să ştie, îi pusese bazele. Maugras fusese numit cavaler al Legiunii de Onoare şi Besson, care avea rozeta de mai înainte, obţinuse să-i remită insignele.

Era mai tare decît el. Adora ceremoniile, onorurile, titlurile, medaliile, şi ceea ce aprecia desigur cel mai mult în calitatea lui de profesor cu renume era faptul că circula prin sălile din Broussais urmat respectuos de cîteva zeci de elevi.

De mult părăsiseră piaţa Blanche şi braseria Graf. Nu exista un grup omogen. Fiecare îşi urmase calea şi se întîlneau la întîmplare, după cum se nimereşte în viaţa pariziană.

— Ce faci ? Ce-i cu tine ?...

Mulţi dintre cei care făcuseră carieră veneau pe la Grand Véfour, sub arcadele de la Palais Royal. Maugras, ajungînd redactor-şef, dejuna de multe ori acolo, în sala de la parter, unde-şi avea masa lui rezervată. Într-o zi Besson i-a telefonat la birou.

— Eşti liber marţea viitoare ? luăm dejunul împreună ?

Fără să se mai gîndească, a răspuns da, şi marţi cînd sosi la restaurant a fost surprins auzindu-l pe patron că-i spune :

— Domnii vă aşteaptă sus...

I se pregătise o surpriză. Pierre Besson adunase cîţiva dintre cei mai vechi prieteni ai lor,

cei care se menţinuseră la suprafaţă, pentru a-i sărbători crucea Legiunii de Onoare. S-a hotărît să nu fie invitaţi decît bărbaţi.

Din întîmplare, Marelle, dramaturgul, incapabil să refuze cuiva vreun lucru, întîlnise, cînd a coborît din maşină, pe una dintre cele mai fioroase ziariste din Paris — şi cea mai urîtă de altfel — pe Dora Ziffer, care cumula, la un ziar de extremă stîngă, rubrica tribunalelor şi critica dramatică.

— Grăbit ? l-a întrebat ea în fugă.

El i-a vorbit de dejunul-surpriză. Ea e de aceeaşi vîrstă cu ei şi a colaborat la defunctul ziar „Boulevard".

— V-ar deranja dacă aş urca şi eu o clipă ?

Pînă la urmă s-a aşezat alături de ceilalţi, bineînţeles. Dineul luase sfîrşit şi se serveau lichiorurile, cînd cineva a făcut observaţia :

— De fapt, sîntem treisprezece la masă...

Ce-a urmat e puţin mai confuz. Era clipa cînd, după o masă bună, stropită din belşug, toată lumea are obrajii trandafirii şi vorbeşte în acelaşi timp.

— De ce nu ne-am întîlni aici în fiecare lună ?

— La Masa celor Treisprezece !

Nimeni n-a prea crezut serios în treaba asta. Şi totuşi, tradiţia continuă de ani de zile. Venea şi Jublin, Jublin despre care nu se ştia cînd vorbeşte serios şi gînd glumeşte, dacă era un geniu sau un farsor. Cam aşa-l vedeau cei de la Grand Véfour pînă la hemoragia sa cerebrală.

Nimeni nu şi-ar fi închipuit că-i căsătorit, toţi credeau că trăieşte ca un boem, schimbînd una

după alta camerele mobilate, sau în dezordinea pitorească a unei locuințe de holtei...

Cînd a fost transportat la spital, prietenii lui au văzut cu surpriză răsărind o femeie de vreo patruzeci de ani, rotofeie, modest îmbrăcată, care a întrebat :

— Unde-i bărbatul meu ?

Nu numai că Jublin era căsătorit, dar locuia într-un apartament foarte burghez pe strada de Rennes, nu departe de gara Montparnasse.

Maugras a fost acolo de două ori, nu mai mult. Prima oară a fost prea devreme. Jublin, care nu se resemnase încă cu decăderea sa fizică, nu voia să vadă pe nimeni, mai ales pe vechii săi prieteni.

Vede în fața ochilor salonașul cu pereții acoperiți de hîrtie înflorată, o plantă verde într-un colț, pe doamna Jublin explicîndu-i în șoaptă :

— Să nu-i purtați pică... Vă este recunoscător tuturor că ați venit să-l vedeți, dar preferă să fie singur... Se obișnuiește încetul cu încetul...

Spunea cuvintele astea cu o stranie seninătate.

— Mai tîrziu, are să aibă poate iar nevoie de societate...

Jublin era căsătorit de douăzeci de ani, fără ca nimeni să bănuiască. Noctambulul de la braseria Graf, de la Deux Magots, de la Lipp, avea un liman unde să tragă, un apartament care ar fi fost un cadru potrivit pentru un modest funcționar. Și soția lui era dintre femeile acelea pe care le vezi dimineața făcîndu-și cumpărăturile în dughenele din cartier și pe care nu le poți deosebi una de alta.

Dacă, mai tîrziu, Maugras s-a mai dus o dată în strada Des Rennes, a făcut-o pentru un motiv foarte precis. Știa că Jublin n-are avere. Familia lui trăia din neînsemnatele sale drepturi de autor. Ori, există o medalie a Orașului Paris, care se acordă împreună cu un milion de franci vechi și pe care consilierul municipal o decerne în fiecare an unui scriitor, pictor sau sculptor.

A fost de-ajuns ca Maugras să dea cîteva telefoane ca să obțină cîștig de cauză. Și iată-l pentru a doua oară la ușa apartamentului. O sonerie subțire țîrîie în casă. Ușa se deschide fără zgomot și doamna Jublin, care-și șterge mîinile de șorț, îl privește surprinsă, fără a-l recunoaște.

El își amintește acum de cele mai mici amănunte, întocmai ca de dimineața din Fécamp. Vizita aceasta are loc la începutul iernii, într-o zi ploioasă, la ora cinci după-amiază, atunci cînd se aprinde lumina pe străzi și în vitrine, și cînd trecătorii par complet cenușii. Pe palier e întuneric. O singură lampă e aprinsă în salon și împrăștie o lumină portocalie. Un glas pe care nu-l recunoaște rostește deodată :

— Intră...

E Jublin, care apare din birou într-un fotoliu mecanic și înaintează împingînd roțile. O cuvertură în carouri îi acoperă picioarele. Lui Maugras i se pare că se uită la el cu un singur ochi și asta îl impresionează. Imediat soția lui se apropie de el, ca și cum ar vrea să-l apere.

— Ei, prietene ?

Ochiul îi sclipește. Expresia lui nu este dramatică, ci tot malițioasă, ironică.

— Stîrvul meu te impresionează în halul ăsta ?

Trebuie să faci un efort ca să înțelegi ce spune, căci nu toate consoanele îi ies din gură și silabele se încalecă unele peste altele.

— Am venit să-ți...

Printr-o ușă deschisă, se zărește un birou și în cămin doi butuci arzînd. Totul este învăluit într-un clar obscur, cu largi fîșii de umbră aproape completă. Din cînd în cînd, numai obrazul schimonosit al lui Jublin iese din această penumbră.

— Am venit să-ți spun că orașul Paris...

Și prietenul său, în batjocură :

— Nu cumva mă anunți că-mi atribuie medalia sa ?

— Tocmai...

— Asta înseamnă că sînt pe ducă... Nu te necăji... Mă așteptam... E drăguț din partea acestor domni, căci eu n-am făcut nimic pentru ei... Păcat că-și aduc aminte în ultimul moment... Amintește-ți lista laureaților...

— Nu te obosi, Charles, îl sfătuiește soția sa cu blîndețe.

Nimeni dintre prietenii lui nu i-au spus vreodată Charles. La drept vorbind, nici nu i se cunoaște pronumele, care nu figurează pe copertele cărților lui.

— Medalia lor e un fel de maslu laic... N-am s-o refuz din cauza asta... Banii îi vor fi de folos nevestii-mii...

Jublin a murit în primăvara următoare și s-a aflat că a scris, cu mîna stîngă, în singurătatea apartamentului său aproape ridicol de banal, cele mai frumoase poeme. Nu numai cele mai frumoase poeme ale sale ; unii, și aceștia sînt din ce în ce mai numeroși, spun că sînt cele mai frumoase poeme din ultimii cincizeci de ani.

A trăit cinci ani, între patru ochi cu o femeie oarecare, ca înfățișare, poate și ca inteligență, avînd tot timpul să mediteze, să-și răsfoiască cartea sa cu imagini, și drept orizont, fațadele caselor cenușii de peste drum, iar ca acompaniament, vacarmul autobuzelor și al taxiurilor din Rue de Rennes, iar noaptea, fluieratul trenurilor din gara Montparnasse.

Soția sa stă tot în același apartament, în care nimic nu s-a schimbat, unde fiecare carte, fiecare obiect a rămas la locul său, pînă și pipa pe care i-o umplea cu tutun și i-o aprindea ea. Fotoliul rulant n-a părăsit colțul preferat al aceluia care stătea în el.

Ea muncește ca să-și cîștige existența. Maugras s-a oferit s-o angajeze la ziar. I-ar fi găsit un post liniștit. Și alții i-au propus să se ocupe de ea. Stingherită, le-a mulțumit la toți, politicos.

A preferat un post de casieră într-un magazin de pe strada unde șade, la o sută de metri de casă, de acei cîțiva metri cubi de aer încremenit, unde Jublin, după ce obosea, cutreierînd barurile și cafenelele, nu uita să se întoarcă.

Putea să-i spună lui Besson, adineaori, că invidiază soarta prietenului său ? Unde e Lina în clipa asta? Puțin interesează. Și puțin interesează dacă în momentul de față bea.

Nu există o stradă de Rennes în viața lui. N-are o nevastă rotofeie și foarte banală care-și face cumpărăturile în dughenele din apropiere.

Şi n-a scris nici cărţi sau versuri pe care oamenii să continue a le recita.

Besson n-a făcut bine cînd i-a vorbit de Jublin.

Fără să-şi dea seama, a închis ochii. Nu-şi dă seama nici că domnişoara Blanche, neliniştită fiindcă stă de mult timp nemişcat, se apleacă peste el. Tresare cînd o aude întrebîndu-l în şoaptă, cu nedumerire în glas :

— Plîngeţi ?

CAPITOLUL V

Ultimul său gînd, aseară, cînd Joséfa, crezînd că el doarme, şi-a desfăcut sutienul sub bluză, a fost :

— Numai de m-aş trezi la timp...

Începuse să aţipească. Nu-i ciudat oare că abia a scăpat de o rutină şi simte nevoia de o alta ? Orele care trec se îmbucă strîns una într-alta : la ora asta i se face toaleta, la ora cealaltă i se dă îngrijire medicală sau vin doctorii să-şi facă vizita, şi tot timpul se aude acel du-te-vino pe culoar. Unele ore sînt mai plăcute, altele mai puţin.

Clipele cele mai plăcute pe care le-a trăit de cînd e aici au fost deşteptarea de vineri dimineaţa, acea jumătate de oră pe care a petrecut-o singur şi a aşteptat în linişte dangătul clopotelor şi larma din spital.

Ar avea poftă s-o ia de la început, să facă din această jumătate de oră, neîntinată încă, jumătatea sa de oră.

A avut un somn agitat. Îşi aminteşte ca prin ceaţă că infirmiera s-a sculat de două ori să-l acopere. Şi acum, după ce-a deschis ochii, mai

păstrează în mintea şi în trupul său ceva vag, vaporos.

Simte că nu mai are luciditatea din dimineaţa precedentă. E adevărat că amorţeala asta îi aduce parcă o desfătare. Nu ştie cît e ceasul. Aşteaptă, are o singură teamă, să nu fie toiul nopţii.

Timp de mai bine de un minut, ciuleşte urechea, intrigat de un zgomot monoton, care-i este familiar, dar pe care nu-l desluşeşte numaidecît ; pînă la urmă descoperă că-i ploaia care bate în geam, apa care se prelinge şi picură, nu departe de fereastră, într-un jgheab de zinc.

La Fécamp, cînd era mic şi locuiau cu toţii în căsuţa de pe strada Etretat, se strîngea apa de ploaie pentru spălat rufe — apa de ploaie e mai dulce, spunea mamă-sa — într-un butoi dintr-un colţ al curţii — şi se auzea o muzică cu totul aparte.

Abia îşi mai aduce aminte de mamă-sa. Nu-i apare în faţa ochilor decît bolnavă, şezînd în fotoliul de răchită, aproape de cuptorul din bucătărie, şi aude parcă şi acum accesele ei de tuse. Avea şapte ani cînd mamă-sa a murit de tuberculoză. Pe vremea aceea mureau mulţi oameni şi se spunea că din cauza bolilor de piept.

Mai tîrziu, a fost foarte mirat cînd tatăl său i-a spus că n-a fost bolnavă decît vreo doi ani, că înainte de a se îmbolnăvi îl plimba, cum fac toate celelalte mame, mai întîi în cărucior, apoi, ţinîndu-l de mînă, pe străzi, şi pe lîngă dig în zilele cînd vîntul nu bătea prea tare, că mai tîrziu l-a condus în fiecare dimineaţă la grădiniţa de copii şi că venea să-l aştepte la ieşire.

Îi e cald. E transpirat tot. Se întreabă dacă i s-a administrat cumva vreun nou medicament care provoacă această toropeală, acest decalaj în percepţiile sale. Face eforturi să nu adoarmă iar înainte de a fi auzit sunînd ceasul de la biserică. Speră că va bate ora şase, ca şi ieri, şi că se va bucura de jumătatea lui de oră.

Ceafa îi este atît de înţepenită că-l doare atunci cînd întoarce capul într-o parte ca să se asigure că Joséfa doarme pe patul ei pliant. În lumina ceţoasă şi gălbuie care se filtrează prin geamurile uşii, o zăreşte dormind liniştit. Părul îi acoperă pe jumătate faţa şi gura i se întredeschide la fiecare expiraţie ; s-ar spune că de fiecare dată i se umflă buzele.

E tulburător să priveşti pe cineva dormind, mai ales o femeie pe care abia o cunoşti. Cînd se întîmplă uneori s-o vadă pe Lina dormind, se înduioşează. Ceea ce e mai mult sau mai puţin neplăcut dispare, dispare şi vîrsta, şi i se pare că Lina e iarăşi copilă, o fetiţă care n-a trăit încă, n-are nici o experienţă, e lipsită de apărare.

Joséfa şi-a descheiat nasturii de sus ai halatului, conştientă sau în somn, şi i se vede dantela albăstruie a combinezonului care-i ascunde sînii doar pe jumătate. Sînii se umflă ca şi buzele, în acelaşi ritm ; sînt deopotrivă de cărnoşi şi tari.

E culcată pe o parte, cu faţa spre el, cu o mînă strecurată în căldura umedă dintre coapse.

Îi vin gînduri erotice. Şi Lina doarme uneori în poziţia asta, mai cu seamă înspre dimineaţă ; cînd dormea cu ea în acelaşi pat, i se întîmpla

uneori să-l trezească o gîfîială regulată a cărei cadenţă se accelera pînă la imobilizarea finală.

Oare aşa ceva i se întîmplă şi Joséfei ? Mai femeie decît domnişoara Blanche, ea are nevoie de bărbat. S-o fi întîlnind, desigur, cu cineva în timpul zilei şi se împerechează ca o femeie sănătoasă, cu violenţă dar cu plăcere, fără să se încurce în complicaţii sentimentale.

E fericit cînd aude sunînd clopotele, care preced astăzi cele şase bătăi ale ceasornicului. E o pură întîmplare că s-a trezit la aceeaşi oră ca şi ieri sau trebuie să vadă în asta intervenţia mecanică a subconştientului ?

Respiră cu oarecare greutate. Asta nu-l nelinişteşte, dimpotrivă. Dacă se îmbolnăveşte mai rău, dacă survin complicaţii, asta le va dovedi că el a avut dreptate.

În ce-l priveşte pe Besson, s-a înşelat poate, ieri, şi-l cuprind remuşcările. A presupus că prietenul său e un om calculat, a făcut din el un ambiţios cinic. Oare nu sînt unii care au aceeaşi părere şi despre el ? Şi el a făcut doar o carieră strălucită, chiar mai surprinzătoare decît a lui Besson, dacă se ţine seama de unde a pornit.

Nu sînt unii convinşi că atunci cînd a plecat din Fécamp îşi pusese în cap, cum se zice în mod ironic, să cucerească Parisul ?

O priveşte mereu pe Joséfa. Se gîndeşte la mai multe lucruri deodată, la Joséfa, la femei în general, la Lina, la tînărul din Fécamp care-şi cumpăra la şaisprezece ani prima sa pipă, nu atît ca să-şi dea mai mult curaj, ci fiindcă pipa era pentru el un simbol.

Ambiţia sa de atunci, sau de cîteva luni mai tîrziu, nici nu ştie bine cum a luat naştere, şi i-ar ului pe prietenii săi de astăzi, dacă ar afla-o. Nu numai că nu se gîndea să stea la Paris, unde nu pusese niciodată piciorul, dar se înspăimînta cînd auzea numai pomenindu-se de capitală.

Ţelul lui era simplu şi modest. Se vedea trăind la Havre, unde se ducea uneori cu bicicleta să hoinărească cu nasul în vînt pe străzile care forfoteau de lume sau să se aşeze pe terasa vreunei cafenele.

Nu va rămînea la Fécamp corespondentul gazetei de la care obţinuse, printr-o întîmplare fericită, un carnet de ziarist. Se va duce acolo, şi va deveni un adevărat gazetar. În fiecare dimineaţă, cu mîinile în buzunar, cu pipa între dinţi, se va îndrepta spre birourile redacţiei, unde se va aşeza la locul lui, mulţumit de sine, de sarcina sa, împăcat cu viaţa.

În mod logic, aşa trebuia să se întîmple. Ca să fie altminterea, a trebuit să se întîmple cel puţin două lucruri.

Nu voia să-şi pună candidatura înainte de a face serviciul militar. Cu cîteva săptămîni înainte de a se prezenta la consiliul de revizie se îmbolnăvise. Fără un motiv aparent, inima începea să-i bată precipitat şi în acelaşi timp i se înmuiau picioarele şi se acoperea de sudoare.

S-a dus să-l vadă doctorul Valabron, medicul familiei, care o îngrijise şi pe mamă-sa. Părerile erau împărţite în ce-l priveşte pe Valabron, deoarece mai toată vremea şi-o petrecea jucînd

cărţi prin cafenele, şi umbla foarte neglijent îmbrăcat.

Medicul i-a recomandat cîteva săptămîni de odihnă, nişte picături pe care trebuia să le ia de trei ori pe zi şi i-a spus că asemenea tulburări sînt frecvente la adolescenţii care au crescut prea repede.

Timp de două luni, n-a făcut altceva decît să citească, să se plimbe agale, să contemple vapoarele care staţionau în radă şi să trimită la ziar ştirile locale care i se comunicau în fiecare dimineaţă la comisariatul de poliţie.

Puţine imagini i-au rămas în minte din această perioadă, poate vreo două sau trei, din care una de pe plajă, cu zgomotul obsedant al valurilor izbite de mal, scîrţîitul pantofilor săi călcînd pe pietricele, şi crabii din băltoacele lăsate de reflux.

Cînd s-a prezentat la primărie, în faţa consiliului de revizie, a fost surprins că medicul militar i-a acordat mai multă atenţie decît celorlalţi şi, cu o figură gravă, i-a pus numeroase întrebări cu privire la mamă-sa, pentru ca pînă la urmă să-l reformeze.

— Maiorul e un idiot! i-a tăiat-o scurt Valabron. Ghicesc cam ce diagnostic ţi-a pus, o cardiopatie congenitală, nu importă ce fel anume. Îţi jur, eu care am asistat la naşterea ta, că ai o inimă tot atît de sănătoasă ca oricare altul...

Valabron n-a intrat în detalii. Iar pe el, nimic nu-l mai reţinea la Fécamp în afară de tatăl său care bea din ce în ce mai mult, şi pe care îl vedea doar la masă.

S-a dus la Havre. Personalul, i-a spus redactorul-şef, era complet, ceea ce era firesc deoarece nu era nevoie de mai mult decît trei oameni ca să scoată ziarul.

S-a gîndit la Rouen, unde n-a avut mai mult succes şi unde nu i s-a dat nici un fel de speranţă. Unde mai putea să se ducă, decît la Paris?

Deci nu se poate pretinde că el a vrut-o. Din contra, a făcut tot ce-a putut ca să rămînă în provincie şi să ducă existenţa modestă pentru care se credea sortit.

Şi chiar la Paris, singurul său vis a fost să devină într-o zi secretar de redacţie, un fel de funcţionar al ziarului, cu ore de muncă regulate şi treburi monotone.

Se aude mişcare în sala cea mare, în curte se dezlănţuie zgomot de lăzi de gunoi. Nu-i scapă nimic din viaţa care începe aici şi care nu-l împiedică să sară de la o idee la alta, fără s-o piardă din ochi pe Joséfa, pe care ar dori să n-o vadă trezindu-se atît de repede.

Dacă într-o zi îşi va reveni la normal, sau aproape la normal, i-ar plăcea să facă dragoste cu Joséfa, chiar dacă n-ar fi decît o singură dată, căci ea reprezintă unul dintre cele două genuri de femeie care l-au atras totdeauna. Printr-o contradicţie, imposibil de înţeles, el şi-a ales toată viaţa numai femei de un tip cu totul deosebit, aproape opus.

I-o fi teamă de femei? Asta ar fi, în aparenţă, explicaţia cea mai plauzibilă a comportării sale. În ceea ce-l priveşte, e convins că explicaţia-i

falsă, dar la peste cincizeci şi patru de ani, este incapabil să găsească alta.

Explicaţia asta o simte, ceea ce nu-i acelaşi lucru. N-ar rîde prietenii de el, dacă le-ar mărturisi că, în pofida vîrstei şi a experienţei sale, femeile îşi păstrează în ochii lui misterul, prestigiul, şi că mai e şi acum ispitit, atunci cînd se gîndeşte la dragoste, să se folosească de cuvintele catehismului : păcatul trupesc ?

Dar el a fost influenţat de catehism nu numai în ce priveşte femeia ; îi apare în faţa ochilor abatele Vinage, care nu împlinise încă treizeci de ani, spunîndu-le la sacristie, unde aduna copiii :

— Totul are importanţă în faţa eternităţii, nimic nu se pierde, nici cele mai secrete gînduri ale noastre, şi într-o zi vom găsi fiecare clipă din viaţa noastră pe talerele balanţei...

A fost botezat, şi-a făcut prima comuniune, şi-a primit confirmarea. A continuat să ia parte la liturghia de duminică şi, din cînd în cînd, să se împărtăşească. Abia pe la vîrsta de optsprezece ani a încetat treptat să se mai ducă la biserică, fără o ruptură bruscă şi fără criză.

Pe la cincisprezece ani, cînd a început să-l chinuiască prea mult dorinţa, a dat tîrcoale mai multe seri la rînd casei de toleranţă, care se afla pe atunci în apropierea portului şi al cărei felinar roşu îl impresiona atît de tare încît i se urca un nod în gît numai ce-l zărea de departe.

Casa, aşezată între cele două bazine, unde toată noaptea scîrţîiau catargele şi vintrele, era

o clădire izolată în jurul căreia mişunau pescarii, păşind greoi şi uneori pe două cărări.

Avea două intrări, una, sub felinar, care dădea în sala cea mare, unde clienţii se aşezau printre femeile în cămăşuţe scurte, şi alta, mai discretă, rezervată „domnilor".

Uşa asta a împins-o într-o seară ploioasă şi a ghicit şovăiala patroanei, *madame* Jeanne — femeie încă destul de ispititoare.

Era atît de emoţionat, că ar fi vrut în clipa aceea să-l găsească prea tînăr. Dar pînă la urmă patroana i-a zîmbit şi a chemat-o pe una din pensionare.

Şi s-a retras cu ea „la odaie", cum se spunea pe atunci.

Poate că asta este amintirea cea mai precisă din viaţa lui, mai precisă chiar decît dimineaţa aceea de la „Sfînta Tereza" : femeia sta pe marginea patului, cu picioarele îndepărtate ca şi cum s-ar fi oferit ca jertfă ; avea pielea lividă ; şi el nu-şi putea lui ochii de la pata distonantă de păr.

A doua zi s-a spovedit şi a trăit cîteva săptămîni de groază la gîndul că poate s-o fi îmbolnăvit. Totuşi s-a mai dus pe acolo. De fapt, în tot timpul adolescenţei sale la Fécamp, n-a cunoscut alt soi de femei. Nu i-a venit în gînd să-şi ia o prietenă, ca cei mai mulţi din tinerii de vîrsta lui, nici să aştepte, seara, ieşirea fetelor de la uzina de conserve.

Era oare din partea lui o dovadă de lene ? De timiditate ? O fi fost teama de ridicol ? Sau riscul de a nu fi la înălţime ?

Idealul său, totuşi, exista în carne şi oase şi nu e exagerat de a spune că, în felul său, era îndrăgostit. Îndrăgostit de o femeie de treizeci şi cinci de ani, doamna Remage, soţia armatorului la care lucra tatăl său.

Domnişoara Blanche parcă seamănă puţin cu ea, numai că-i mai tînără şi mai expansivă! Doamna Remage era din familia Chabut, unica fiică a familiei Chabut din Havre, proprietarul „Noilor Galerii", marele magazin din oraş.

Armatorul şi soţia lui locuiau într-o vilă nouă, pe şoseaua care ducea spre Yport, deasupra falezei. Aveau doi copii, pe care-i puteai vedea jucîndu-se pe peluzele din grădină.

Se numea Odile. O întîlnea adesea în oraş, unde-şi făcea cumpărăturile, urmată de maşină şi de şofer, totdeauna calmă, zîmbitoare, ca şi cum nu-i treceau decît gînduri plăcute prin cap. Din chipul ei, cu tenul deschis, cu buzele frumos arcuite, emana o veselie interioară, o încredere tăcută în destin şi în oameni.

Cum o fi arătînd acum? E o doamnă în vîrstă, pe care n-a mai văzut-o de atunci, aşa încît poate păstra în memorie chipul ei de odinioară.

O fi avut într-adevăr seninătatea pe care i-o atribuie, încrezîndu-se în amintirile sale? Cuvintele care-i vin în minte, cînd se gîndeşte la ea, sînt: curăţenie, limpezime, întocmai aceleaşi cuvinte pe care i le evocă şi domnişoara Blanche.

Cu o singură diferenţă, totuşi, care ţine de faptul că nu mai au aceeaşi vîrstă. Cînd era tînăr, încerca să şi-o imagineze pe Odile Remage făcînd dragoste, încerca s-o vadă în poziţiile pe care le luau pensionarele din casa de toleranţă. Nu reuşea, cu toate că ea avea doi copii, două fete, măritate acum, la rîndul lor mame, aproape nişte femei în vîrstă.

Pe domnişoara Blanche reuşeşte să şi-o imagineze astfel, dar cu regret. Oare catehismul să-i fi lăsat nostalgia unei anumite purităţi?

Joséfa şi-a retras mîna şi uniforma s-a încreţit puţin în locul unde a ţinut-o. Bănuieşte că-i gata să se trezească. Respiraţia şi-a schimbat cadenţa. Peste faţă îi trec nişte unde care îl fac să se gîndească la tremurul lacului cînd începe să bată vîntul.

I s-a făcut cald. Fereastra a încetat să mai fie neagră. Ploaia cade mai repede acum şi apa curgînd în streaşină face un zgomot ca de izvor. Se opresc nişte maşini în curte, se aud portiere trîntite, oamenii se grăbesc să se adăpostească sub boltă.

E aceeaşi înlănţuire de sunete ca în ajun, paşi pe scară, pe culoare, în sălile pe care nu le cunoaşte decît cu simţul auzului.

Ajunge pînă la el un miros de cafea; de partea cealaltă a uşii, se strecoară mereu umbre.

Joséfa se trezeşte astăzi brusc, în clipa cînd îşi ia privirea de la dînsa. Îi pare rău. Cînd întoarce din nou capul spre ea, cu ochii deschişi, ea îşi încheie halatul uniformei pe care sînt nişte cute false ca şi pe obraz.

Nu se jenează că a fost contemplată în timpul somnului.

— Aţi dormit bine? V-aţi trezit de mult? N-aveţi nevoie de ceva?

Coabitarea asta e firească pentru ea. Dar nu și pentru el. Cînd stă să raționeze, să găsească argumente, da. Totuși are impresia că l-a lăsat oarecum să pătrundă în intimitatea ei. Ea se gîndește atît de puțin la asta că nici nu se întoarce măcar cînd își prinde ciorapii de jaretiere.

E atît de naiv, la cincizeci și patru de ani, încît să rămînă sensibil la gesturi atît de simple?

— Am întîrziat astăzi, spune ea cînd aude sunînd jumătate de oră. Colega mea trebuie să fi venit...

Își netezește părul, iese repede afară, lăsînd ușa întredeschisă. El se întreabă dacă-i mulțumit sau nu de jumătatea lui de oră. Sînt atîtea întrebări, cărora ar vrea să le găsească răspuns, întrebări dintre acelea pe care le alungi sau de care fugi în viața normală, dar care capătă o importanță capitală pe un pat de spital.

Nu i-ar face plăcere să plece înainte de a găsi răspunsul. A pleca este un eufemism, pe care îl întrebuințează din pudoare. I-a venit o idee, în ajun, cînd era singur cu domnișoara Blanche, pe-nserate.

Contrar altor zile, ea n-a aprins becul, cînd a început să se întunece, poate din cauză că l-a văzut emoționat și voia să-i dea timp să-și revină, poate fiindcă ea însăși a fost mișcată de lacrimile unui om de vîrsta lui.

Deoarece, pentru ea, el e aproape un om bătrîn. Au rămas un timp în semiîntuneric, luminați doar de lumina singurului bec de pe culoar, care pătrundea prin geamul vîrstat. O clipă, și-a închipuit că-i Jublin și că se află în apartamentul lui, izolat de lume, din strada de Rennes.

Jublin a știut să profite de acei cinci ani de singurătate ca să-și facă un bilanț, ca să procedeze la un fel de revizuire a întregii sale vieți?

Se găsește în aceeași situație cu prietenul lui; asta-i convingerea sa, în pofida asigurărilor optimiste pe care i le-a dat Besson; și ar dori să-și pună existența la punct.

Nu-i vorba de o confesiune, nici de un examen de conștiință.

— Părinte, sînt vinovat că...

Nu. Ci să determine în modul cel mai obiectiv posibil ce rămîne din cei cincizeci și patru de ani de viață ai unui om.

Abatele Vinage afirma cu toată credința:

— Totul contează... Nimic nu se pierde...

Totuși sînt perioade întregi din care nu i-a rămas decît o amintire confuză, mai curînd neplăcută. După cum nu reușește să-l vadă pe Besson așa cum l-a cunoscut pe vremea cînd frecventau braseria Graf, tot așa îi este imposibil să se vadă pe el însuși în pielea celui care a fost într-o perioadă sau alta.

S-a frămîntat degeaba. Se simte rușinat amintindu-și unele clipe de entuziasm, ori de descurajare, care acum i se par neînsemnate și ridicole.

Dacă totul contează, dacă nimic din faptele și din gesturile noastre, ba chiar din gîndurile noastre de o clipă nu se pierde, n-ar trebui să se găsească într-însul niște urme mai adînci în locul acestor cîtorva imagini pe care nu el le-a

ales, şi pe care este surprins că le regăseşte — mai degrabă decît altele ?

Se frămîntă ; nu-i în apele lui. Ieri, în amurg, şi-a făurit un plan, de care şi-a dat seama îndată că-i prostesc, în orice caz imposibil de realizat în practică. Oare nu-şi dă prea multă importanţă ? Să-şi parcurgă viaţa de la început, an cu an, cu precizie, ca în biografiile oamenilor celebri, unde totul este clar, logic, ordonat.

În ce-l priveşte însă, nimic nu-i clar, nici ordonat, totul e încurcat, inclusiv firul timpului. Se uită ţintă la uşa întredeschisă. Cîteva clipe mai înainte dorea singurătatea absolută şi iată-l acum în prada unei vagi nelinişti, fiindcă domnişoara Blanche îşi întîrzie apariţia !

Are mîinile reci, părul umed. Pare distrată, ca şi cum, fiind prea grăbită, n-a avut timpul să se integreze în viaţa de spital. Miroase a aer proaspăt de afară. Privirea ei devine, totuşi, repede afectuoasă şi se pare că-i face plăcere că-l regăseşte.

— Ce potop ! Şi ce vînt straşnic ! La un colţ de stradă, m-am văzut silită să opresc, pentru că nu mai vedeam nimic prin parbriz.

Are deci o maşină. Nu-i pentru prima oară cînd face aluzie la viaţa ei din afara spitalului ? Nu o face oare cu intenţia de a-i reda gustul vieţii ?

A pus urinalul sub cuvertură, termometrul sub braţul stîng şi o clipită cele două feţe au fost atît de aproape una de alta încît cîteva fire din părul ei negru au atins uşor obrazul lui René.

În timp ce ea îşi vede de treburile de fiecare zi, făcînd ordine în cameră, el are timp să se întoarcă la preocupările sale. Corijează ce a gîndit adineauri ; dovadă cu cîtă greutate reuşim să fim sinceri cu noi înşine.

A evocat vizitele sale la casa de toleranţă din Fécamp, ca şi cum le-ar fi repetat pînă la plecarea sa din oraş. N-a mers pînă la capătul adevărului. Nu-i vorba, desigur, de o confesiune, nici de o mărturie făcută sub prestare de jurămînt. Dar nu-i mai puţin adevărat că a trişat.

De fapt, a încercat să şteargă o imagine, aceea a casei dintre cele două bazine, imaginea lui însuşi, care a ezitat într-o pată de umbră, imaginea unui om beat, a unui vlăjgan înalt cu beretă de marinar care iese şi pleacă gesticulînd şi vorbind de unul singur.

Maugras dă să treacă şoseaua, cînd aude nişte paşi care se apropie. Aşteaptă să fie drumul liber. Şi în clipa cînd noul venit trece sub felinar, îl recunoaşte pe tatăl său, cu gulerul pardesiului ridicat, cu pălăria trasă peste ochi, îndreptîndu-se spre uşa „domnilor" şi, după cîteva cuvinte şoptite către *madame* Jeanne, dispărînd înăuntru.

Asta nu-i nimic extraordinar. Tatăl său, pe vremea aceea, era văduv de vreo doisprezece ani. Totuşi, René, tulburat, scîrbit, umblă mai întîi hai-hui pe cheiuri, după care se duce acasă şi stă culcat, cu ochii deschişi, cînd aude deodată uşa deschizîndu-se şi închizîndu-se.

El nu s-a mai dus pe la *madame* Jeanne. Ba iar trişează : s-a mai dus, o dată, pe o furtună

mare, cînd n-avusese curaj să parcurgă de două ori cu bicicleta cei treizeci de kilometri care despart Fécamp de Havre. Fiindcă, de cînd îl întîlnise pe tatăl său la bordel, ori de cîte ori nu-şi mai putea înfrîna dorinţa şi era aproape pradă halucinaţiilor, se ducea la Havre.

Domnişoara Blanche scoate termometrul, îl apropie de ochi, şi îşi trădează surprinderea. El ştie că are temperatură. O bănuieşte de cînd s-a trezit. Amorţeala lui de acum nu seamănă cu aceea provocată de drogurile din zilele precedente ; seamănă mai curînd cu gripa pe care o face în fiecare toamnă, şi simte o congestie în partea de sus a pieptului.

— Nu vă doare nimic ?

Îi ia pulsul, aşezîndu-se pe marginea patului într-o atitudine care i-a devenit familiară. Numără pulsaţiile, mişcînd din buze. Încearcă să-şi ascundă îngrijorarea. E tulburată ; după cîteva minute dispare sub pretextul că vrea să bea o cafea.

În timp ce lipsea, s-a deschis uşa fără zgomot, încetişor, şi bolnavul din ajun, bătrînul în halat violet, a venit din nou să se uite la el. Obrazul lui, fără expresie, îl înfricoşează. Dacă e nebun, după cum presupune Maugras, nimic nu-l împiedică să intre în cameră, să se apropie de pat, să...

Se simte uşurat, cînd recunoaşte paşii infirmierei care se mulţumeşte să-l împingă afară pe vizitator, bătîndu-l uşor pe umeri cum mîngîi pe spate un cîine bătrîn.

Incindentul acesta îl face să se întrebe cum se descurcă cei din salonul cel mare. Judecînd după siluetele pe care le vede trecînd, trebuie să fie vreo patruzeci de paturi acolo şi nu sînt decît două infirmiere în salon. Noaptea, stă de gardă o singură persoană, pe coridor, într-un colţ.

El dispune de o infirmieră numai pentru dînsul, timp de douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Nu li s-o fi părînd celorlalţi un lux extravagant ? Cînd trec prin faţa camerei lui n-or fi aruncînd prin uşa întredeschisă o privire de invidie, mai curînd decît de curiozitate ? Nu s-o fi întrebat cine e fericitul care ocupă o rezervă ? Au aflat, desigur, de la personal ; şi acum or fi comentînd între ei ?

Se miră că domnişoara Blanche nu-i face toaleta, şi îndată ce o vede intrînd pe infirmiera-şefă, înţelege că nu a intrat din întîmplare, făcîndu-şi turul, ci a fost alarmată. Îi ia imediat pulsul, uitîndu-se cu atenţie la faţa lui.

Trebuie să-i strălucească ochii, să-i ardă obrajii. Nu-i nici o oră de cînd s-a trezit ; abia s-a făcut ziuă şi se simte mai rău ; e somnolent, respiraţia îi devine din ce în ce mai grea.

Nu-l distrează cînd se uită la ploaia în diagonală care izbeşte în geamuri, nici cînd ascultă vîntul care izbeşte mereu un oblon de perete, undeva.

Nu se simte vinovat cu nimica, dar nici nu-i supărat de ceea ce se întîmplă. Asta dovedeşte că ieri a avut dreptate el şi nu Besson d'Argoulet, cu tot optimismul său de comandă. Va veni în grabă aici ?

— Să vă dau o mînă de ajutor... spune infirmiera-şefă domnişoarei Blanche.

O mînă de ajutor pentru ce ? Se uită la ea cu un ochi neîncrezător. Nu-i place. Cu atît mai puţin cu cît îl întreabă :

— Nu simţiţi nevoia să aveţi scaun ?

Nu ! Are nevoie ca ea să iasă afară. Ea nu iese. O ajută pe domnişoara Blanche să-l spele şi să schimbe aşternutul, ceea ce dă timp internului — prevenit şi el, desigur — să sosească cu stetoscopul în jurul gîtului.

Ca şi în primele zile, observă mereu schimburi de priviri în jurul lui. Bineînţeles că el nu intră în joc. Ceea ce se întîmplă nu-l priveşte şi pe el, cu toate că se întîmplă înlăuntrul lui, în trupul lui.

Stetoscopul, cald încă după contactul cu pieptul altuia, e pus în dreptul plămînilor, al inimii.

Internul miroase a tutun rece. Se ridică, şopteşte cîteva cuvinte matroanei şi deodată toţi trei încep să învîrtească manivelele patului. Picioarele i se ridică sus de tot. Stă cu capul în jos, încep să-i curgă bale de-a lungul gîtlejului, şi îi năvălesc în gură, fără să poată scuipa.

S-au strîns într-un colţ şi şuşotesc. Cînd domnişoara Blanche s-a apropiat din nou de patul lui, vede că au rămas numai ei doi în cameră ; îi apucă mîna, dar nu pentru a-i lua pulsul, ci ca un gest de prietenie.

— N-aveţi teamă... Profesorul Audoire se cam aştepta la aşa ceva... Asta se întîmplă la cincizeci dintr-o sută de cazuri... Aţi făcut o mică

inflamaţie a traheei, care vă dă puţină temperatură...

Dar nu-i spune cît.

— Profesorul nu poate veni imediat... A trebuit să facă o operaţie urgentă la ora şase dimineaţa... E încă în sala de operaţie...

El se întreabă unde o fi sala asta ? La parter ? La acelaşi etaj unde se află el ? Astfel, în zorii zilei, pe cînd el se uita la pieptul Joséfei şi se gîndea la Fécamp, pe cînd sunau clopotele, şi apoi cînd bătea ceasul de la biserică, un om fără cunoştinţă, un om care a fost lipsit, momentan sau pentru totdeauna, de conştiinţa existenţei sale, era înconjurat de fantome mascate care alcătuiau un fel de balet, lent şi tragic.

Nu s-a terminat, fiindcă Audoire nu-i încă liber. De ce fel de operaţie o fi vorba ? O fi un hemiplegic căruia i s-a extras o tumoare ?

Îl năpădeşte frica, de-a binelea. Refuză să fie operat, să i se deschidă craniul. Mîna lui se cramponează de mîna infirmierei şi ar vrea să-i vorbească, să-i spună că nu permite să i se facă vreo operaţie fără ştirea lui ; ar vrea s-o roage să nu-i lase.

Dar cum s-ar putea opune ? Ajunge o singură injecţie ca să-l adoarmă şi nu le mai rămîne decît să-l transporte pe unul din acele paturi rulante pe care a fost coborît deja de două ori, cu ascensorul cel mare.

Ştia că e la cheremul lor ; acum, îşi dă seama şi în ce măsură.

— Nu vă agitaţi... Ştiu că nu-i comod... Cînd aţi fost în comă, aţi stat aşa două zile... nu vă aduceţi aminte...

Febra urcă ? Se simte din ce în ce mai fierbinte şi e surprins ce repede merge totul.

Dar tot nu-i pasă de moarte. Nu de tot. Iar minte. Preferă în orice caz să moară aici, lîngă domnişoara Blanche, decît în sala de operaţie, după ce i s-a deschis craniul.

— Cred că profesorul are să vă mai dea o doză de penicilină şi o să treacă şi această mică supărare...

E neliniştită şi ea, se uită mereu spre uşă, apoi la ceasul de la mînă. Lui îi curg balele şi infirmiera îl şterge din cînd în cînd pe obraz.

În sfîrşit, se deschide uşa şi apare Audoire, dar nu-i ca în celelalte zile, e un Audoire impresionant, aproape îngrozitor, care nu te mai face să te gîndeşti la un mic-burghez întîlnit în metro.

E îmbrăcat în alb din cap pînă în picioare, pantalonii seamănă cu pantalonii de pijama, halatul e foarte fin, transparent, fără nasturi, şi legat la spate cu nişte şireturi ; e încălţat cu ghete de cauciuc verzui.

Are antebraţele goale, ca un măcelar, nişte antebraţe foarte păroase. O mască îi atîrnă sub bărbie. E urmat de infirmiera-şefă. Şi de intern. Camera fiind mică, ai impresia că-i o mulţime de lume şi încordarea creşte.

Audoire îl examinează îndelung, întrerupîndu-se de vreo două ori, cu obrazul impasibil ; îi ridică pleoapele, îi pipăie membrele, îi mai gîdilă o dată talpa picioarelor.

— Deschideţi gura...

Îi introduce un obiect metalic, care s-ar putea să nu fie decît o linguriţă, dar lui Maugras îi provoacă, totuşi, frică. Totul îl înspăimîntă în dimineaţa asta. Parcă-i altfel decît pînă acum. E la cheremul lor, e dezarmat în faţa lor.

Nici nu au nevoie să-şi vorbească pentru a se înţelege. Numai o privire a profesorului către infirmiera-şefă şi aceasta iese grăbită pentru a se întoarce puţin după aceea cu un aparat pe care el n-are timp să-l examineze.

— N-aveţi nici o teamă... Vă vom degaja traheea şi căile respiratorii superioare... Nu-i plăcut, dar nu ţine mult şi vă veţi simţi uşurat...

Îl ţine aşa cum se imobilizează un cîine la veterinar. Poate chiar şi are o privire de cîine ? Vede feţe foarte apropiate de a lui şi se zbate înainte de a simţi vreo durere, înainte de a i se fi făcut măcar ceva.

Un aparat îi deschide falca şi i se introduce un tub în gîtlej. Îl simte cum coboară. Ar vrea să facă un semn că se înăbuşă, că nu mai poate suporta, că nu mai are aer.

A trecut prin cele mai penibile zece sau cincisprezece minute din viaţa lui. S-a simţit într-adevăr ca un animal şi e conştient că s-a şi purtat ca un animal, mai întîi cînd s-a zbătut, apoi, cînd a rămas nemişcat, şi s-a uitat rînd pe rînd, ca un nebun, la cei din jur.

Au pus în funcţiune un fel de pompă şi ar fi jurat că i se aspiră plămînii. După care, ţinîndu-l bine, i-au introdus un tub de cauciuc într-o

nară, apoi în cealaltă nară ; de astădată a simţit că i se evacuează creierul.

În sfîrşit, l-au lăsat în pace. Numai domnişoara Blanche, cu faţa răvăşită, îl mai ţine de mînă. Nu numai că nu mai reacţionează, dar se simte golit, cu desăvîrşire epuizat, incapabil de un reflex. I-a pierit şi curiozittatea şi-i priveşte pe toţi cu un ochi posomorît, fără a se întreba ce fac şi ce spun. Singura idee care i-a rămas aproape clară este aceea a sălii de operaţie unde refuză să fie coborît.

Infirmiera-şefă mai iese o dată, se întoarce cu o seringă şi o fiolă. Profesorul în persoană îi bagă acul şi încet-încet, îi injectează un lichid fără să-l piardă din ochi.

Ce i se poate întîmpla oare ? Să leşine ? Să i se oprească inima ? Sau, după felul cum îl pîndesc, aşteaptă clipa cînd va adormi ? Strînge din dinţi atît de tare că-i aude scrîşnind şi deodată este apucat, la fel ca în primele zile, de nişte mişcări convulsive ale braţelor şi picioarelor. Ambele braţe ? Ambele picioare ? Nu ştie !

Încearcă să-i dea în lături, să se dea jos din pat, să scape de ei. O privire a lui Audoire e destul ca să i se vină în ajutor şi să-şi poată continua injecţia în timp ce-l imobilizează încă o dată în patul lui.

Nu adoarme. Seringa s-a golit. Profesorul se ridică, dă seringa matroanei.

— Gata, murmură el, ştergîndu-şi fruntea. Nu vă mai facem mizerii...

Suferă oare, cînd îi face pe alţii să sufere ? Stinghereala lui îl face să bănuiască că da. Primeşte ţigara pe care i-o întinde domnişoara Blanche. Ea trebuie să ştie cînd are nevoie de o ţigară.

— Să nu vă neliniştiţi dacă vă simţiţi ceva mai rău decît ieri. E vorba de o complicaţie banală...

Infirmiera i-a mai spus-o. N-avea dreptul. Doctorul trebuie să decidă ceea ce trebuie sau nu trebuie să ştie un bolnav. Lumea de aici cunoaşte o ierarhie mai strictă decît cea de afară.

— Acuma, după ce v-am degajat căile respiratorii, veţi respira fără greutate... Aţi mai fost tratat de cîteva ori cu penicilină, aşa presupun, nu ?... Asta explică efectul redus al primei injecţii...

Dacă i s-a făcut şi acum o injecţie cu penicilină, de ce se simte amorţit ? E prea obosit, ca să mai gîndească. Nici nu se mai uită la ei. Aude încă ploaia cum bate în geamuri, aude cum se scurge apa prin burlane ; şi vine o clipă cînd, întocmai ca zgomotul monoton al trenului, ploaia se transformă puţin cîte puţin în capul lui într-o muzică...

E atît de obosit ! De o eternitate, de ani şi ani e obosit, dar merge totuşi, înainte, cu toată ispita de a se lăsa în voia soartei, de a nu mai rezista, de a renunţa o dată la toate.

Cei din jurul lui continuă să vorbească între ei. Glasurile se îndepărtează. Uşa se deschide şi se închide. Nu ştie de ce au închis uşa acuma, cînd totdeauna o lasă întredeschisă. E un semn rău ? Nu ştie nici dacă l-au lăsat singur.

l-au făcut foarte mult rău, mai ales l-au înspăimîntat. I-au luat şi puţina încredere pe care o mai avea în el şi în posibilităţile omului.

Timp de zece minute, care i s-au părut interminabile, n-a fost decît un animal înnebunit, imobilizat în patul lui de mîini străine. Dacă ar fi putut muşca, ar fi muşcat.

Asta îl face să se simtă nenorocit. Pentru prima oară, de cînd e aici, e năpădit de o asemenea disperare.

O mînă călduţă îl mîngîie pe frunte. Dar mîna asta, cu puţin înainte, dădea ajutor să-l ţină culcat. E mîna cuiva care-l îngrijeşte, fiindcă îşi cîştigă existenţa în felul acesta.

Ar vrea să doarmă.

CAPITOLUL VI

N-a dormit mult. Dacă şi-a pierdut de cîteva ori cunoştinţa şi dacă visurile i s-au amestecat uneori cu realitatea, de cele mai multe ori, însă, a stat la pîndă, fără să deschidă ochii, spre a se apăra de cei din jur, cu intenţia mai mult sau mai puţin mărturisită de a o pedepsi pe domnişoara Blanche.

Cele două italience au venit să facă curăţenie şi au izbit cu mătura în piciorul patului. Puţin după cele unsprezece bătăi de ceasornic, a trecut internul, s-a oprit la un metru de pat, s-a uitat la el şi a plecat fără să spună nimic. Infirmiera-şefă, pe care o recunoaşte după miros, dacă nu după prezenţa ei masivă, a intrat şi ea şi a făcut legătura cu recipientul de dextroză.

Nu i s-a mai adus frizerul. Trebuie să aibă obrajii şi bărbia de un cenuşiu murdar ; şi, pe nu ştiu ce cale întortocheată, gîndurile îl duc la tatăl său, la bunicul său şi la prietenii de la Grand Véfour.

Astfel e de-ajuns un punct de plecare banal spre a pune în mişcare nişte idei, care în viaţa

normală i-ar părea ridicole. Totul depinde de punctul de vedere pe care te plasezi.

Are prilejul să facă ironii, spunîndu-şi că punctul său de vedere actual este acela al unui om care stă cu capul în jos. Ceea ce-i vine în minte acum nu-i neapărat fără importanţă. Se va vedea mai tîrziu.

De fapt, cei de vîrsta lui au cunoscut trei lumi diferite. Oricare ar fi nivelul social al mediului în care s-au născut, au avut bunici care purtau barba lungă, se îmbrăcau în redingotă şi-şi puneau joben în cap, bunice care purtau mîneci înfoiate. Şi-au văzut mamele în rochii pînă la pămînt, cu un coc în vîrful capului, pe taţii lor cu mustăţi şi fiecare dintre ei a avut cel puţin un unchi care se lăuda cu favoriţii săi.

Bărbaţii nu ieşeau din casă fără să-şi ia bastonul. Cînd au apărut primele automobile, mai creştea iarba şi muşchiul între bolovanii cu care erau pavate străzile ; femeile ieşeau din casă, pe furiş, să strîngă pe un făraş baliga lăsată de cai pe şosea.

Pentru el, epoca asta se confundă cu Războiul cel Mare, cu farul stins, cu luntrea cenuşie de pază a ţărmului ancorată în dreptul digurilor şi cu becurile de gaz din vitrine mînjite cu albastru.

Perioada următoare a durat pînă la al doilea război mondial. A fost mai luminoasă, mai însorită. Se purtau rochii scurte, femeile erau mai libere. Iar el descoperea Parisul, îşi făcea încetişor un drum şi nu se mai sătura de spectacolul Marile Bulevarde.

I se pare că nu se dădea atîta importanţă vieţii şi problemelor individuale ca acum. Dar asta nu din cauză că erau mai tineri ? N-aveau, atunci, impresia că jucau un joc, că faptele şi gesturile lor nu-i angajau ?

Anul 1940 i-a împrăştiat care încotro. Unii au plecat în zona neocupată, în Anglia sau în Statele Unite.

Şi cînd trupele aliate au defilat pe Champs-Elysées, s-au numărat. Lipseau destui, unii morţi în lagărele de concentrare, un altul împuşcat de comitetul de eliberare ; cîţiva deveniţi eroi, iar alţii, consideraţi colaboraţionişti, n-au îndrăznit să se arate.

Marile Bulevarde nu mai constituiau inima Parisului. Champs-Elysées le luau locul şi automobilele invadau trotuarele ; pentru orice fleac te duceai cu avionul la New York sau la Tokio.

De ce-o fi iarăşi viaţa mai tristă ? Din cauza ameninţării cu bomba atomică, din cauza ritmului accelerat al vieţii ? Fetele tinere poartă pantaloni lipiţi pe corp, ca şi băieţii, şi se spune că unii, şi alţii privesc dragostea ca un simplu sport.

Prietenii săi care s-au menţinut la suprafaţă au devenit nişte simpli slujbaşi sau oameni celebri. Ei simt nevoia să se întîlnească în fiecare lună, să se observe unul pe altul, să fie uniţi, dar niciodată, în timpul dejunurilor de marţi, nu s-au luat în discuţie adevăratele probleme.

Singura legătură dintre ei să fie numai faptul că au trecut împreună prin trei epoci, că păs-

trează aceleaşi amintiri şi au aceleaşi nostalgii ?

Poate că totdeauna a fost aşa. Oamenii care aveau vîrsta lor la mijlocul secolului al XIX-lea au cunoscut schimbări politice şi economice tot atît de spectaculoase, vestminte şi stiluri tot atît de diferite.

Dacă-l sîcîie lucrul ăsta, e fiindcă ar vrea să facă o distincţie între evoluţia sa, de care e răspunzător, şi evoluţia lumii.

A venit cineva la uşă — o femeie — să vorbească cu domnişoara Blanche. Peste un sfert de oră, se deschide uşa şi pătrunde un miros de carne fiartă, pe care aproape că l-a şi uitat. I se aduce infirmierei dejunul pe o tavă. Ea mănîncă în tăcere, lîngă fereastră. Maugras urmăreşte, după sunete, mişcarea cuţitului, a furculiţei, a fălcilor.

Nu i s-a dat suc de portocale. Profesorul, înainte de a părăsi spitalul ca să se ducă la masă, cam pe la ora unu, trece şi el pe acolo. Maugras întredeschide ochii cînd se îndreaptă spre uşă şi se uită la costumul lui de oraş, un costum de culoare închisă de un cafeniu destul de urît, şi care de abia dacă arată ceva mai bine decît o haină de confecţie.

Cu două ore mai înainte, era furios pe ei că l-au imobilizat cu forţa în pat ; era chinuit de remuşcări pentru propria sa panică. Acum, îşi face reproşuri. S-a purtat prosteşte, nici n-a încercat măcar să-şi stăpînească durerea fizică, să suporte demn micile mizerii care i s-au făcut — ca să folosească limbajul lor.

Nu s-a purtat tot atît de prosteşte ca un pacient care intră tremurînd la dentist şi care, nici nu s-a aşezat bine pe fotoliul mecanic, şi e apucat de spaimă înainte de a deschide măcar gura ? I s-a întîmplat şi lui asta, ca la toată lumea. De fiecare dată, după ce s-a terminat intervenţia, a uitat de frică şi de cele cîteva clipe de durere.

Aşa e şi cu bolile lui. Pretinde — cu mîndrie chiar — că n-a fost niciodată bolnav, ca şi cum asta depindea de el. Dar dacă se gîndeşte mai bine, descoperă că, în fiecare an, a stat cîteva zile în pat, fără să mai ţină socoteală de apendicita sa şi de neplăcerile pe care le-a avut cu inima, pe vremea adolescenţei.

De sute de ori, trecînd prin sala de aşteptare a medicului, spre cabinetul acestuia, l-au trecut sudorile de teama unui diagnostic pesimist şi, pe cînd îşi scotea cămaşa, se întreba dacă n-a sosit ceasul cînd va intra în stare de boală.

E o expresie a lui. El o înţelege bine. Poţi fi bolnav fără să ştii, să cloceşti ani de zile o afecţiune gravă şi să continui să fi un om ca toţi ceilalţi.

Apoi, pentru o nimica toată, pentru o indispoziţie, un coş, o durere în gît sau o înţepătură în piept, consulţi un doctor. Intri la el un om normal. Îi spionezi reacţiile în timp ce te examinează. Şi, după ce a pronunţat cu glasul tulbure verdictul, ai devenit un om bolnav, care nu va mai vedea viaţa cu ochii de pînă atunci.

E cazul lui ? Cu vorbe frumoase la început, apoi pierzîndu-şi răbdarea, Besson d'Argoulet a încercat să-i demonstreze că gîndurile şi stările

lui sufleteşti corespund cu fazele obişnuite ale bolii şi nu au nimic deosebit.

De ce de la Besson sare deodată la tatăl său, care trăieşte încă, la optzeci de ani, în casa din strada Etretat, unde s-a născut el însuşi ?

De cîteva ori i-a propus să-l mute mai aproape de Paris, să-i cumpere, acum cînd e pensionar, o căsuţă la ţară, cu grădină, sau să închirieze la Fécamp un apartament modern, şi să angajeze o servitoare care să aibă grijă de el.

Tatăl său refuză şi continuă să-şi ducă menajul şi să gătească, ca pe vremea cînd René era încă copil.

Cînd era băieţaş, şi se întorcea de la şcoală, descuind uşa cu propria lui cheie, deoarece nu era nimeni în casă, găsea pe masa din bucătărie un bilet scris cu creionul pe care se aflau înşirate merindele ce trebuia să le cumpere în cartier.

Înainte de a începe să-şi facă lecţiile, curăţa cartofi, spăla legumele şi punea supa la fiert.

Nici nu-i trecea prin minte să-i invidieze pe camarazii lui care se jucau pe stradă pînă la căderea nopţii.

Nici tatăl său nu se plîngea. E o chestiune de epocă ? Oamenii de jos erau mai resemnaţi fiindcă ştiau că nu puteau să-şi schimbe cu nimic soarta ?

Tatăl său nu invidia pe nimeni. Nu spera să urce o treaptă sau două pe scara ierarhiilor sociale. Va ţine scriptele cît îi va permite vîrsta, va număra baloturile cu morun descărcate din vapoare, alimentele şi sacii de sare la expedierea lor.

Duceau amîndoi, în casa în care nici un obiect nu se mişca de la locul lui, o viaţă cenuşie.

Apoi, într-o epocă pe care lui Maugras i-ar fi greu s-o stabilească în mod precis, tatăl său şi-a luat obiceiul de a se întoarce acasă mereu mai tîrziu, şi mustăţile îi miroseau a rachiu de ienupăr.

Puţin după aceea luau cina cu o oră mai tîrziu, din cauza partidei de cărţi jucată la Léon, care ţinea o cafenea pe chei.

N-a devenit beţiv, dar orele petrecute la cafenea au început să conteze din ce în ce mai mult pentru el şi a sfîrşit prin a veni acasă după ora mesei.

Privirea i-a devenit mai fixă. I se întîmpla să se poticnească la cîte un cuvînt. Din cînd în cînd trecea printr-o criză de sentimentalism, şi, cu ochii la fotoliul de răchită, începea să plîngă.

René a învăţat că nu trebuie să-şi judece părinţii. I s-a băgat în cap — mai ales de către abatele Vinage — o imagine ideală a familiei, ca acelea care se văd în cărţile pentru copii.

Fără îndoială că-l iubea pe tatăl său. Băiatul descoperise, nu fără oarecare strîngere de inimă, că nu era inteligent, că universul său era limitat, că resemnarea şi blîndeţea lui proveneau poate din prostie.

Înainte de plecarea lui din Fécamp, tatăl său începuse să bea din ce în ce mai mult şi, de vreo două-trei ori, René a trebuit să-l dezbrace şi să-l bage în pat, în timp ce el repeta într-una :

— Maică-ta, vezi... Dacă nu mi-ar fi luat-o Dumnezeu...
Era singurul său protest.
— De ce tocmai ea ?... Ce i-am făcut eu bunului Dumnezeu ?
La şaizeci şi opt de ani, cînd era ţinut de milă la Remage, fostul patron fiind înlocuit de unul din ginerii săi, a avut un acces de delirium tremens. Fiul său n-a aflat decît mai tîrziu, cînd zăcea de trei săptămîni la spital, şi a făcut atunci una din rarele sale călătorii la Fécamp.
S-a găsit în faţa unui bătrînel foarte slab, cu un aer mai încăpăţînat ca niciodată, într-o sală unde vegetau şi alţi bătrîni.
— De ce-ai venit ?... Nu trebuia să te deranjezi... Ai, doar, lucruri mai importante de făcut...
Astăzi el se întreabă dacă tatăl său, în loc să se bucure de succesele lui, nu se simte, în sinea lui, umilit. Ori de cîte ori venea să petreacă cîteva zile la Paris, la insistenţele lui, se uita cu indiferenţă, dacă nu chiar cu o dezaprobare abia ascunsă, la bogăţia în care trăieşte.
— Eşti fericit, nu-i aşa ?... Cu atît mai bine pentru tine... Trebuie să fie şi oameni fericiţi pe lumea asta...
I s-a întors boala. O săptămînă întreagă a fost între viaţă şi moarte. Salvat la timp, s-a lăsat de băutură.
Nu mai face nimic altceva decît gospodărie, cumpărături în piaţă şi plimbarea zilnică pe lîngă bazine. Medicul său — nu doctorul Valabron, care a murit de mult — i-a permis două pahare

de vin pe zi şi el aşteaptă ore întregi să sosească clipa cînd să le poată bea.
Ce-l leagă de viaţă ? Ce-i dă energie să renunţe la singura lui plăcere, ştiind că, oricum, n-o mai duce mult ?
E o întrebare tulburătoare, pentru el care, de cînd a intrat aici, priveşte moartea fără teamă şi fără regrete.
El are tot şi tatăl său n-are nimic. Şi cu toate astea, tatăl său, la optzeci de ani, se agaţă de viaţă şi are şanse să mai trăiască ani mulţi. De ce ?
Cineva a intrat să ia tava. Domnişoara Blanche se apropie de pat. S-a păcălit ? Bănuieşte că nu doarme, că se face numai ? Şi asta e prevăzut în normele de care i-a vorbit Besson ? Hemiplegicii încep toţi să simuleze în a cincea zi ?
Căci e în a cincea zi de boală, ceea ce i se pare de necrezut. Nu-i oare o eternitate de cînd numitul René Maugras s-a prăbuşit pe dalele ude din toaleta de la Grand Véfour ?
E sîmbătă, şi se întreabă dacă Besson va veni totuşi să-l vadă. Probabil că nu. Sîmbătă dimineaţa, se mulţumeşte să dea o raită la repezeală prin sălile din Broussais şi de cele mai multe ori îl aşteaptă soţia în maşină.
Ocupă un vast apartament pe strada Longchamp, la doi paşi de şoseaua Foch, şi de Bois de Boulogne. Are în casă picturi de Renoir, de Gauguin, două de Cézanne şi unul din cele mai frumoase tablouri ale lui Monet.

Besson n-a trebuit să le cumpere. Bătrînul Gaude, socrul său, la începuturile activității sale, avea pasiunea picturii și a achiziționat pentru o nimica toată pînzele acestea care fac o avere. Era prietenul pictorilor. Cînd ieșea de la Salpêtrière, le făcea cîte o vizită în atelierul lor. Ca să fie mai aproape de ei, a cumpărat o moară veche de pe malul rîului Loing, aproape de Barbizon.

Moara La Bluterie, s-a mărit. Besson a făcut acolo transformări și a mai adăugat o aripă. În momentul de față e împreună cu soția lui în mașina care zboară pe Șoseaua Națională nr. 7.

Yvonne Besson este una din făpturile cele mai vesele pe care le-a cunoscut Maugras — și e o femeie din cele mai indulgente. Știe că bărbatul său mai are cîte o aventură, că nu poate vedea o femeie drăguță fără s-o dorească. Ocaziile nu-i lipsesc, și cu vîrsta asta i-a intrat în sînge.

Oare fiindcă e bolnav, Maugras caută nod în papură oamenilor în mijlocul cărora a trăit ? Se vorbește mult de aventurile galante ale lui Besson. Unii pretind că cea mai mare parte din clientela lui i-a căzut în plasă și că femeile au devenit pentru el o obsesie — cam cum e și cu paharele de vin ale lui tată-său.

Și lui René i s-a întîmplat să sufere uitîndu-se la o femeie, la gîndul că nu va fi a lui niciodată. Păstrînd proporțiile, nu asta simte Besson ? Nu-i conștient de asta, nu se simte umilit din cauza asta ? Nu-i tragic, de cînd își dă seama că posibiltățile sale fizice scad mereu ?

Într-o seară, după cină, cînd bărbații au rămas singuri, și femeile s-au dus să se mai pudreze, i-a făcut o confidență în acest sens.

În cabinetul său, sau între două uși, sau în biroul care-i este rezervat la Broussais. Oare domnișoara Blanche o fi trecut pe acolo ? Sau are să treacă ?

Besson d'Argoulet este celebru. Are toate satisfacțiile pe care le poate pretinde orgoliul unui bărbat. Nu trece un an să nu primească vreo diplomă de *doctor honoris causa* de la vreo universitate din străinătate și prezidează congrese medicale cam prin toate țările din lume.

Ori, ceea ce contează pentru el este complezența unei femei întîlnită din întîmplare, o fustă ridicată, un sîn descoperit, cîteva mișcări care-l înspăimîntă că... nu le va putea duce pînă la capăt.

Maugras s-a înșelat cînd s-a gîndit că prietenul său aleargă după onoruri ca să-și întărească încrederea în sine : nu, în primul rînd el simte nevoia să-și etaleze virilitatea, să aibă certitudinea că farmecele sale mai pot încînta...

Îi pare rău că a atins subiectul acesta, care aduce cu sine amintiri penibile. Nici el n-a fost vreodată prea viril. O știa încă de pe cînd era tînăr.

Singurul său criteriu este atitudinea femeilor față de el.

În general, îl iubesc. Adesea încep prin a se uita la el cu curiozitate, ca și cum s-ar întreba ce are deosebit față de ceilalți.

E într-adevăr deosebit de ceilalți ? Asta ar putea să-l facă s-o creadă. Dar nu se consideră fiecare dintre noi deosebit de ceilalți ?

De ce oare cea mai mare parte dintre femei iau față de el, destul de repede, o atitudine protectoare, adesea maternă ? La Fécamp era de înțeles. Nu era decît un adolescent și numai un trup gol era deajuns să-i dea adevărați fiori.

Dar de atunci ? Sute de persoane depind de el. Ocupă unul din locurile cele mai importante la Paris, ia în fiecare zi hotărîri care au o influență considerabilă asupra opiniei publice, fie că-i vorba de politică, fie că-i vorba de teatru, de literatură și chiar de bursă.

De ce Lina nu se simte în siguranță cu el ? De ce n-o face fericită ? Și de ce pe chipul unei femei ca domnișoara Blanche citește înduioșarea ?

Nu poate să țină ochii închiși la infinit. Și nu e cinstit față de infirmieră. Ea își cîștigă existența supraveghindu-l, e adevărat, dar mai pune și puțin suflet. În afară de asta, îi curg balele. Simte o dîră umedă pe obraz și i s-a făcut tare sete.

Abia se mișcă, nu face nici un zgomot și ea a și venit în fugă.

— Ați dormit bine ?

Fata pare că se amuză ca și cum ar vrea să-l facă să înțeleagă că nu s-a lăsat înșelată, dar că nu este supărată pe el.

— Pe unde ați călătorit de astă dată ?

Deși știe că nu poate să-i răspundă, ea continuă totuși, în timp ce-i șterge obrazul și-l dă cu puțină apă de colonie :

— Pariez că ați fost foarte departe... Călătoria n-a fost tot timpul neplăcută, deoarece v-am văzut că ați surîs în mai multe rînduri...

Nu și-a dat seama și se întreabă ce l-a putut face să zîmbesacă.

— Profesorul Besson a telefonat ca să se scuze că nu poate veni astăzi... E la curent cu neplăcerile dumneavoastră de azi dimineață și vă recomandă să nu vă neliniștiți...

A trecut pe lîngă ospiciu, la vreo sută de metri, îndreptîndu-se spre pădurea de la Fontainebleau. O fi aruncat vreo privire spre clădirile de piatră cenușie și i-o fi vorbit Yvonnei de dînsul ?

Veselia, echilibrul, buna ei dispoziție sînt pe de-a întregul sincere ?

— Bietul René ! Crezi că are să mai poată umbla și vorbi ?... Pentru un om ca el, trebuie să fie ceva îngrozitor...

Puțin interesează ce i-a răspuns bărbatul său. Nu sănătatea îl preocupă pe Maugras în clipa de față, ci alte lucruri, a căror pojghiță simte nevoia s-o rîcîie, convins fiind că, dacă reușește, va putea vedea mai limpede înlăuntrul său.

E posibil oare să știi ?

Clabaud, avocatul, a fost lăsat să intre la el. S-o fi adresat la birou sau infirmierei-șefe ? A cerut cuiva permisiunea să-l viziteze ?

E puțin probabil. Aproape toți prietenii săi au ajuns la stadiul cînd nu mai fac coadă, cînd nu mai stau în fața casei de bilete a teatrelor și cînd un singur telefon înlocuiește zile și săptămîni de demersuri.

Ei nu mai fac parte din public. Sînt de partea cealaltă a decorului, ştiu ceea ce ceilalţi nu ştiu, ceea ce celorlalţi li se ascunde, fiindcă ar fi periculos să fie la curent cu toate.

Clabaud, plin de aplomb, ca omul care trece peste toate barierele, a întrebat pe unde s-o ia. Poate că a trecut neobservat, căci e ora de vizită, e sîmbătă şi pe scară şi coridor e mai multă lume ca în celelalte zile. Ai zice că iese lumea de la cinema.

Clabaud a bătut discret la uşă şi a împins-o imediat, fără să mai aştepte răspuns. Domnişoara Blanche îl priveşte, surprinsă, apoi, neştiind dacă trebuie să intervină, îl întreabă din ochi pe Maugras.

— Ei, prietene, te-au pus cu picioarele în sus?

Găseşte oare că a slăbit, că arată prost, mai ales astăzi, cînd nu-i bărbierit şi cînd a făcut temperatură ? Nu se poate citi nimic pe obrazul lui ; întinde pardesiul şi pălăria infirmierei şi se aşază călare pe un scaun.

— N-avea teamă... Am fost prevăzător şi i-am telefonat lui Pierre... Mi-a spus că deşi nu faci parte dintre pacienţii care ajută pe medic, eşti totuşi pe calea cea bună... Ar dori să începi să primeşti vizite...

Pentru a-i schimba gîndurile !

— Mi se pare foarte ciudat că te găsesc aici... Şi cred că ţie ţi-o fi părînd şi mai ciudat...

Examinează pereţii verzui, recipientul cu dextroză şi tubul lui de cauciuc, urinalul acoperit cu un prosop, în sfîrşit pe domnişoara Blanche, care nu ştie încă dacă trebuie să iasă sau nu.

— Nu rămîn aici mai mult de cîteva minute, îi promite infirmierei. N-am pretenţia să vă înlocuiesc, dar dacă are nevoie de ceva, am să vă chem îndată ce...

E un om corpolent, aproape chel, dar e atît de aspru, atît de ţeapăn că nu pare a fi un om gras.

N-a venit degeaba. Dovada este că, cu obişnuita sa dezinvoltură, a poftit-o afară pe infirmieră.

A fost decanul avocaţilor şi ar putea intra şi el la Academia Franceză dacă ar vrea, sau mai degrabă dacă nu i-ar fi teamă de cîţiva duşmani înverşunaţi, fiindcă-i un om cu limba ascuţită.

Cu cinci sau şase ani în urmă, era fără îndoială cel mai celebru avocat din Franţa şi aproape că nu era săptămînă în care ziarele să nu-i publice fotografia.

Acum, trebuie să ţină seama de un nou venit Cantille, care este ceea ce se numeşte un tînăr, pentru că nu are decît patruzeci şi doi de ani.

Fotografiile celor doi oameni alternează. Procesele spectaculoase nu mai sînt monopolul lui Clabaud şi s-a întîmplat o dată sau de două ori să se înfrunte în incintă, unul pe banca apărării, celălalt atacînd în numele părţii civile.

Clabaud suferă oare din cauza asta, aşa cum suferă partea bărbătească a unor specii de animale, leii-de-mare, de pildă, cînd vine bătrîneţea şi se văd înlăturaţi din fruntea cetei de un mascul tînăr, mai agresiv şi mai puternic ?...

— Pierre îşi cere scuze... Tu ştii cum e... *Week-end*-ul e sfînt pentru el, mai ales pentru

Yvonne, care s-ar îmbolnăvi dacă nu s-ar întîlni cu copiii şi nepoţii la Bluterie...

Clabaud are doi băieţi şi o fată. Unul dintre băieţi e căsătorit, fata e logodită. Maugras n-a aflat-o de la prietenul său. Ca şi cum ar exista între ei o convenţie tacită — sau poate din pudoare — ei nu vorbesc despre viaţa lor de familie. Asta datează de pe vremea cînd se întîlneau la braserie şi cînd nu ştiau cine are copii şi cine nu.

Mai tîrziu, au început să meargă unii la ceilalţi, cam în fiecare seară. Copiii dormeau şi, dacă nu, erau ţinuţi departe, undeva într-o altă încăpere a apartamentului.

Aşa că primirea, din cînd în cînd, a unei invitoţii la nuntă constituie o surpriză.

Clabaud locuieşte pe splaiul Voltaire, în faţa Luvrului, deasupra unui comerciant de cărţi rare şi stampe, iar lîngă poarta cea mare e un anticar specializat în cărţi foarte vechi. Apartamentul e cam învechit, auster, după chipul şi asemănarea doamnei Clabaud, care aduce mult cu infirmiera-şefă.

Clabaud mai e îndrăgostit de ea ? E posibil să fie fericit cu o femeie care-i domină pe toţi din jurul ei ? E unul dintre rarii comeseni la dejunurile din prima zi de marţi a lunii, ale cărui aventuri nu se cunosc.

Are un cabinet foarte mare şi unul dintre fiii lui lucrează cu dînsul. În fiecare zi se scoală la ora şase. Pretinde că principalul său atu este acela de a nu avea nevoie decît de patru-cinci ore de somn.

În afară de rolul pe care-l joacă la Curtea cu Juri, este consilierul juridic al mai multor societăţi importante care-i aduc mult mai multe venituri.

Dintre toţi prietenii, Clabaud este singurul care are o activitate mai acaparantă decît a lui Maugras. Căci Maugras se dedică exclusiv profesiunii lui. Director de ziar, fondator a două reviste săptămînale, dintre care un magazin pentru femei, e firesc să fie interesat şi de radio şi să frecventeze oamenii zilei.

Clabaud, se înţelege, ca şi Besson, nu lipseşte de la nici o repetiţie generală. E un pasionat al teatrului şi cunoaşte clasicii săi preferaţi ca un pensionar al Teatrului Francez.

Extraordinar e că găseşte timp să-şi satisfacă şi alte pasiuni, care sînt mai curînd manii. Lui i se datoreşte, de pildă, lucrarea cea mai completă, cu privire la vechile palate din Marais ; şi şi-a dat osteneala să viziteze toate bisericile romane din Franţa pentru a le consacra o voluminoasă monografie.

Cîte din orele vieţii sale le-a consacrat celor trei copii ?

Maugras, ce-i drept, nu s-a ocupat de loc de fiică-sa.

E izbitor pentru el să constate acum că au alcătuit un fel de o lume a lor, în marginea lumii. Pe culoare şi în săli circulă în după-amiaza asta tot atîţia copii cît şi oameni mari, şi infirmierele sînt obligate să le mai tempereze exuberanţa...

— Ştiu că nu ţi-au dat încă voie să vorbeşti...

Cu siguranţă că nu aşa s-a exprimat Besson. Besson a spus că suferă de afazie şi mult timp, sau poate totdeauna, n-o să poată vorbi.

Clabaud a avut o criză cardiacă, cu doi ani înainte, şi a stat o săptămînă în clinică. Nimic grav, i s-a spus. Un simplu avertisment. De atunci, nu mai fumează.

Care-i reacţia lui, văzîndu-l pe Maugras, mai tînăr ca el cu patru ani, într-o stare mai proastă decît el ?

Nu lasă să se vadă nimic ; se simte la largul lui, tot atît de degajat cum e la el în birou.

— Nu ştiu dacă urmăreşti zilnic evenimentele...

Privirea lui se mută de la noptieră la măsuţa pe care a mîncat domnişoara Blanche.

— Văd că n-ai radio... Citeşti ziarele ?... Cel puţin al tău ?... Nu ?...

S-ar spune că-i derutat, contrariat.

— După cîte înţeleg, i-ai lăsat frîu liber indescriptibilului Fernand Colère...

N-a mai continuat pe tema asta. El a venit cu un scop bine precizat.

— A propos de Colère, i-am dat un telefon azi dimineaţă... Îţi aduci aminte de afacerea Campan ?... Nu, desigur... Trece atîta timp de cînd izbucneşte un scandal pînă vine în faţa juraţilor, că toată lumea uită...

Fără să vrea, Maugras îşi scotoceşte memoria... E un reflex profesional. Campan... Campan... I se pare că s-a publicat şi o fotografie în prima pagină : un băiat înalt, subţire, rasat...

— Sînt doi ani de-atunci.... Anticarul-hoţ. Îţi aminteşti ?

A fost poreclit atunci : Arsène Lupin [1] al castelelor.

Timp de aproape un an, castelele din Touraine, Anjou, Normandia, din aproape toate provinciile Franţei, erau călcate de un hoţ care alegea cu o pricepere uimitoare cele mai preţioase obiecte de artă, fără să se lase măcar o singură dată înşelat de un lucru fals sau de vreo imitaţie.

Peste tot, părea să cunoască bine locurile, unde se află obiectele, să ştie dacă riscă să întîlnească vreun servitor, sau dacă sînt cîini.

Într-o noapte, doi jandarmi baraseră şoseaua Chartres, în urma unui caz banal : furtul unei maşini întîmplat într-un sat din regiune. O puternică maşină a apărut deodată la capătul drumului. Conducătorul automobilului, după o clipă de îndoială, a încetinit mersul pe circa o sută de metri, apoi, schimbîndu-şi brusc hotărîrea, a pornit cu toată viteza şi a răsturnat ca pe o popică pe jandarmul care agita o lanternă în mijlocul drumului. Jandarmul a fost ucis pe loc. Cît despre automobilistul imprudent, el s-ar fi sustras probabil cercetărilor, dacă n-ar fi dat, la vreo douăzeci de kilometri mai departe, la un viraj, peste un 2 CV, din care a rămas numai scheletul de fier, cei din maşină — un bărbat, o femeie şi un copil — fiind ucişi. Vinovatul pentru moartea acestora zăcea, la rîndul său, grav rănit, la ră-

[1] *Arsène Lupin* — personaj celebru din o serie de romane poliţiste, creat de romancierul Maurice Leblanc.

dăcina unui copac, lîngă care fusese proiectat prin parbriz.

Era Henri Campan, de treizeci şi opt de ani, anticar din strada Saints-Pères. S-a aflat imediat că era dintr-o familie foarte cunoscută, din Bordeaux, că tatăl său fusese general, şi bunicul său, din partea mamei, senator de Gironde.

În maşină, s-au găsit monede antice şi obiecte de artă furate chiar în noaptea aceea dintr-un castel din Loire.

În capul lui Maugras, se întîmplă cu Campan ceea ce s-a întîmplat şi cu Besson, Jublin, Clabaud şi cu toţi ceilalţi. Cu doi ani mai devreme, întîmplarea aceasta n-a fost în ochii lui decît un excelent fapt divers, pe care l-a exploatat la maximum, ca şi confraţii săi, publicînd în exclusivitate un interviu cu mama hoţului, care trăia încă la Dordogne.

Astăzi însă îşi pune o mulţime de întrebări cu privire la bărbatul acesta de treizeci şi opt de ani, la activitatea sa solitară, la excepţionalul concurs de împrejurări care au făcut din el un asasin.

Ghiceşte ce-o să-i ceară Clabaud. El este avocatul lui Henri Campan şi se străduieşte să cîştige procesul sau să obţină minimum de pedeapsă.

— Îmi pare rău că nu poţi să-l cunoşti... E un băiat ciudat şi cazul său prezintă aspecte psihologice derutante... Am reuşit să fie examinat de un psihiatru, dar trebuie să mă aştept ca expertul oficial să se străduiască să răstoarne concluziile lui... Ştii cum se petrec lucrurile la Palatul de Justiţie...

Maugras a priceput. N-are nevoie să mai asculte — decît doar din curiozitate — ca să vadă cum o să-l ia prietenul său.

— Mi-am permis să-i trimit vreo două vorbe lui Colère, crezînd că ţine contact cu tine şi că primeşte în fiecare zi instrucţiunile tale... Mi-a spus că nu-i aşa, că nu te-a văzut decît două-trei minute, de cînd ţi s-a întîmplat accidentul... Procesul se judecă miercuri la Orléans şi totul depinde, ca de obicei, de părerea cîtorva juraţi...

„Totul e în funcţie de modul cum pui problema : Campan poate să treacă drept o canalie, plin de cinism sau... drept o victimă a fatalităţii, fără nici o răspundere... Chiar în sensul acesta vreau să pledez, bineînţeles, şi cu cît studiez mai mult cazul, cu atît mai mult mă conving că sînt pe calea cea bună...

„Cel mai periculos lucru într-o asemenea afacere este reacţia publicului, atmosfera în care se judecă procesul... Cu alte cuvinte, un ziar ca al tău are o mare influenţă... Nu-ţi cer să iei poziţie... Nu mi-am permis-o niciodată... Ceea ce doresc e un fel de neutralitate binevoitoare...

„Să nu se vorbească prea mult, de pildă, de văduva jandarmului, care va izbucni în lacrimi în pretoriu ; să nu i se publice fotografia, arătîndu-l cum intră în Palatul de Justiţie ; să nu se insiste asupra perechii din maşină şi mai ales asupra copilaşului care, chiar dacă ar fi vorba numai de el, ne-ar putea aduce condamnarea la moarte..."

Maugras nu se indignează. Dacă ar fi să se indigneze, ar fi trebuit s-o facă de mult. Pînă acum,

pînă ce n-a văzut lumea din patul său de la Bicêtre, asta i-ar fi părut tot aşa de firesc ca şi lui Clabaud.

— Admiţi că n-am abuzat niciodată...

E adevărat. Şi, pe de altă parte, avocatul i-a făcut servicii, uneori foarte delicate.

— Aseară, la Michodière, am întîlnit pe unul dintre fraţii Schneider, cred că pe Bernard... Totdeauna îi confund... Acela care are cai de curse şi visează să intre la Jockey Club..

Nu-i Bernard, ci François, cel mai mare dintre cei trei fraţi care deţine nouăzeci la sută din acţiunile ziarului său. Bernard, cum se ştie stă cea mai mare pare a anului în Statele Unite.

Înainte de război, făceau afaceri mari în Indochina. S-au retras la timp de acolo, şi au ridicat în Franţa, şi alte părţi, rafinării de petrol.

— Nu i-am spus nimic... Era să uit să-ţi transmit salutări din partea lui... Îţi doreşte grabnică însănătoşire...

Ca să-i poată telefona oricînd! François Schneider preferă să se păstreze discreţie în privinţa legăturilor lui cu ziarul şi foarte rar calcă în biroul pe care-l are la dispoziţie alături de cel al lui Maugras. Şi cu toate astea, tot trăieşte cu spaima, să nu fie compromis de ziar.

— Spune-mi, René... Nu găseşti că ultima dare de seamă a Camerei a fost puţin tendenţioasă ?... Unii prieteni ai mei s-au arătat surprinşi...

Sau că spaţiul acordat pe prima pagină tulburărilor internaţionale riscă să provoace scăderi la bursă...

Clabaud s-a gîndit la toate, inclusiv la paralizia prietenului său. După ce şi-a terminat discursul, nu fără a face o discretă aluzie la proprietarii ziarului cărora li s-ar fi putut adresa, scoate o hîrtie din buzunar.

— Venind încoace, aşa cum i-am promis lui Colère azi dimineaţă, am trecut pe la redacţie... Ţi-a scris în grabă cîteva cuvinte...

Pe bilet scrie : „De acord, şefule ?“

E adevărat că aşa i se spune. Aproape că a şi uitat. De cînd e aici, se gîndeşte la orice, afară de ziar care, cu o săptămînă înainte era elementul esenţial al vieţii sale.

Avocatul n-are nici o îndoială. Nu se cunosc, de treizeci de ani, unul pe altul ?

— Se pare că poţi să scrii cu mîna stîngă...

S-a interesat la Besson. N-a lăsat absolut nimic la voia întîmplării. E decis să cîştige procesul mai puţin pentru Campan, de care puţin îi pasă, cît pentru a nu rămîne mai prejos de confratele său Cantille care a salvat capul unui paricid.

A şi scos un stilou de aur şi îşi strecoară portofelul sub hîrtie pentru ca René să-şi poată pune semnătura.

— Mulţumesc, amice... Dacă te interesează, cînd o să ai poftă să citeşti, pot să-ţi trimit o copie după dosar... Ai să vezi că sînt unele lucruri în afacerea asta pe care nimeni nu le-ar fi putut scorni... Ceea ce mai complică încă procesul e că acest Campan este şi pederast şi că...

Cineva bate în uşă. Domnişoara Blanche spune cîteva cuvinte de politeţe unei persoane, care nu se vede încă, intră prima şi anunţă :

— Soţia dumneavoastră...

De ce i-a trecut prin gînd o clipă că-i vorba de nevasta lui Clabaud ? Bineînţeles că e vorba de nevasta lui. Avocatul se ridică şi-i întinde mîna.

— Ce mai faci, draga mea Lina ?

Maugras ţine mereu capul în jos şi domnişoara Blanche vine şi-i şterge pe furiş nasul şi gura ca să fie mai prezentabil.

— Nu sînteţi prea obosit ? Îl întreabă ea cu glasul scăzut.

Ce-ar putea să-i răspundă ? Dacă a stat în dosul uşii şi dacă a auzit, trebuie să fi înţeles.

Capitolul VII

Sînt singuri în cameră şi, ca întotdeauna cînd rămîn între patru ochi, simt fiecare o stinghereală, pe care încearcă s-o ascundă. De mult, de ani de zile, e aşa. A început pe strada de la Faisanderie, cînd nu aveau încă odăi separate ; stinghereala se manifesta atunci prin tăceri, sau prin fraze banale atît de străine de preocupările lor că erau mai penibile decît vidul. Se fereau să li se încrucişeze privirile şi cînd, din nebăgare de seamă, acestea li se întîlneau totuşi, fiecare se silea să zîmbească.

Plouă într-una. Picături de apă s-au oprit pe gabardina Linei, pe părul ei negru care cade drept în jos, înconjurîndu-i ovalul îngust al feţei şi lăsîndu-se pînă la umeri unde se desface într-o ondulaţie largă cu vîrfurile ridicate în sus.

Ca şi Clabaud, aruncă mai întîi o privire spre picioarele lui ridicate în sus ; el observă destul de bine că a avut un mic şoc zărindu-l în poziţia asta, cu capul în jos, care îi schimbă, desigur, aspectul obrazului.

— Bună ziua, René... Nu te deranjez ?... Ai terminat cu Georges ?...

Domnişoara Blanche a ieşit în urma avocatului şi, din discreţie, rămîne afară. I s-a părut că regretă că îl părăseşte pentru că a ghicit că şi această vizită îl va tulbura.

Lina stă în picioare şi prin mantoul descheiat se vede un taior de la Chanel pe care-l poartă mai ales la *week-end*. N-a băut decît cel mult paharul strict necesar.

Cu siguranţă că s-a sculat aproape de prînz. O fi ieşit aseară? Probabil. A sunat-o pe Clarisse, camerista ei personală. Cînd s-au instalat la Reşedinţa de la George al V-lea, unde serviciul este asigurat, el a insistat s-o reţină pe Clarisse, fiindcă nu suportă singurătatea.

Are nevoie de cineva căruia să-i vorbească. Nu de el. Lui nu-i vorbeşte. Să fie oricine, la rigoare chiar şi un barman, pe care nici nu-l cunoaşte, dar să fie altcineva.

Ce-a mîncat? Un ou şi o felie de şuncă? Rareori se aşază la masă ca să mănînce un dejun cumsecade. Mănîncă din ce în ce mai puţin, nu că ţine regim, căci nimic n-o îngraşă, ci fiindcă şi-a pierdut pofta de mîncare.

Ştie că n-a băut decît un singur pahar, fiindcă mîinile au încă tremuriciul lor din prima parte a zilei, tremuriciul care se observă la cei ce iau droguri. Un păhărel de *whisky* abia reuşeşte să-l mai atenueze. Numai puţin cîte puţin, pe măsură ce trec orele şi se înmulţesc păhărelele, ea îşi recapătă siguranţa, îşi regăseşte vioiciunea şi chiar o veselie, care nu este prefăcută.

Le-a auzit adesea rîzînd, pe ea şi pe Clarisse, cînd se întorcea acasă, seara, să se schimbe, dar, cum sosea el, deveneau serioase.

De ce i-o fi frică? Căci se vede că i-e frică. De multă vreme încearcă s-o înţeleagă fără a reuşi. Îi trec din cînd în cînd prin cap felurite explicaţii, totdeauna aceleaşi, care i se par plauzibile pentru moment; apoi o atitudine a Linei, un cuvînt pronunţat din nebăgare de seamă, sau una din scenele care în ultimul timp s-au înmulţit, îl fac să ia totul de la început.

Ea n-a întrebat la telefon dacă doreşte s-o vadă astăzi. Asta înseamnă că şi ea, ca şi Clabaud, are să-i ceară ceva, şi, după taiorul de stofă, îşi dă seama despre ce-i vorba.

— Trece greu timpul, sărmanul meu René, mai ales de cînd îţi merge mai bine... Nu vrei să-ţi trimit aparatul de radio?... Nu-ţi dau voie încă să citeşti?... Poate că într-o zi-două ţi se va putea instala un televizor?...

Îi cunoaşte glasul acesta şters, moliciunea buzei inferioare cînd vorbeşte fără convingere, fără să se gîndească la ce spune, numai ca să rupă tăcerea.

E adevărat că trebuie să fie impresionant să-i vorbeşti unui om incapabil să-ţi răspundă, să-i urmăreşti fiecare privire. Ideea asta nu i-a venit încă pînă acum în minte. Oare nu din cauza asta, toţi acei care se apropie de el, inclusiv medicii, au o atitudine lipsită de naturaleţă?

În mod fatal se ivesc timpi morţi. Interlocutorul nu poate vorbi fără întrerupere. Numai Clabaud a reuşit, dar asta-i meseria lui.

Lina nu ştie unde să stea, nu ştie dacă trebuie să rămînă în picioare sau să se aşeze.

— Pot fuma ?

El face semn din cap că da, şi puţin mai tîrziu aude pocnetul caracteristic al tabacherei de aur cînd se închide, şi apoi declicul brichetei din aceeaşi garnitură.

— Cu toată ploaia, atîtea maşini aleargă spre şosele parcă ar fi primăvară...

Are ochi frumoşi de culoarea alunei — stai ! e un cuvînt al uneia dintre mătuşile sale, care-i revine mereu... — dar se simte întotdeauna un fel de febră în privirile ei, ca şi cum nu s-ar destinde niciodată, ca şi cum ar roade-o nişte gînduri, pe care s-ar încăpăţîna să le păstreze numai pentru ea.

Refuză să se gîndească acum la asta. N-a existat o pauză între cele două vizite şi prezenţa lui Clabaud l-a făcut să se ruşineze, parcă.

Nu-i chiar ruşine, nici silă. E surprins, zdruncinat, ca şi cum ar fi fost o descoperire, parcă ar fi fost pus în faţa unei realităţi pe care a refuzat mereu s-o privească.

E nerăbdător s-o vadă plecată. Dacă ar putea vorbi, i-ar spune :

— Bine, draga mea... Îţi dau voie... Petrecere bună...

Ea l-ar privi o dată mai mult ca o vinovată pe care o demaşti. Căci se simte vinovată. Uneori, el îşi dă seama de ce. Se simte şi el vinovat, dar în alt mod. Dar nu-i o problemă pe care s-o ataci cînd ai febră.

O mai fi avînd temperatură ? Nu se mai simte sleit. Ci ca un cîine în fundul coteţului, care urmăreşte din ochi pe trecători, şi-i adulmecă de departe.

— Nu mă pot hotărî... Marie-Anne mi-a telefonat la ora două... O cunoşti... Ea îşi face planuri şi e foarte mirată cînd alţii nu le primesc cu entuziasm... I-am răspuns că...

Puţin interesează ce i-a răspuns Lina. Rezultatul va fi acelaşi, şi nu numai pentru că Marie-Anne este într-adevăr o persoană autoritară.

Oamenii cu vază din Paris nu-i spun între ei decît Marie-Anne ca şi cum n-ar mai fi vreo altă persoană pe lume care să poarte acest pronume. Numele ei întreg este Marie-Anne de Candines. Şi e contesă. Bărbatul i-a murit acum zece ani. Nu prea a contat în viaţa ei, decît doar ca să-i dea numele, şi ea s-a comportat întotdeauna ca şi cum el n-ar fi existat.

Era un bărbat blond şi fad, unul dintre ultimii parizieni care mai purtau monoclu şi care-şi împărţeau timpul între club, sala de arme şi terenul de curse.

Ea e evreică, mai mult sau mai puţin înrudită cu familia Rotschild. Tatăl ei a fost bancher. Şi el a murit, iar mamă-sa, care are aproape optzeci de ani, mai duce o viaţă mondenă la proprietatea ei din Cap d'Antibes.

Marie-Anne e în fruntea tuturor acelora care duc un fel de viaţă deosebit şi afişează anumite gusturi.

Ea se înconjoară, în palatul ei din Alma şi în castelul din Candines, de tineri şi mai puţin ti-

neri, de scriitori şi scriitoare, de cineaşti, de croitori de dame, de fete drăguţe, care fac teatru sau vor să facă, şi de doi pictori.

A avut mai multe legături amoroase, de mai lungă durată, şi nu le ascunde. Toată lumea ştie că deşi are şaizeci de ani, un diplomat continuă s-o viziteze şi îşi petrece adesea noaptea cu ea. El nu face parte din bandă şi se ţine la distanţă.

Marie-Anne ar vrea s-o sfătuiască pe Lina :

— Grăbeşte-te... Te aşteaptă...

Totdeauna se întîmplă astfel cu nevastă-sa ; îi este atît de teamă să nu fie prost înţeleasă sau prost judecată că, pînă ce exprimă cel mai mărunt gînd, durează o eternitate.

— Se duc toţi să petreacă duminica la Candines... Marie-Anne pleacă de acasă la ora cinci...

E ora trei şi jumătate. Ţinînd seama de aglomeraţia de sîmbătă, va dura aproape o oră pînă ce Lina va ajunge în piaţa de l'Alma. Să plece atunci !

— I-am spus că aş prefera să rămîn la Paris, pentru cazul cînd ai avea nevoie de mine...

Cuvintele sînt stîngace ; ea singură îşi dă seama şi roşeşte, grăbindu-se să adauge :

— S-ar putea întîmpla ca mîine să vrei să mă vezi...

E echivoc. De ce-ar avea nevoie deodată de ea ? Dacă s-ar telefona la Reşedinţa de la George al V-lea ca Lina să vină la Bicêtre, în orice caz nu el ar face asta. Ci domnişoara Blanche, sau infirmiera-şefă, ceea ce ar însemna că e în agonie sau că a murit.

În ce priveşte dorinţa de a o vedea, ea ştie că s-au evitat tot timpul, fiindcă acesta e singurul mijloc atît pentru unul, cît şi pentru celălalt ca să-şi păstreze echilibrul.

De ce n-a băut înainte de a porni încoace ? Pentru că atunci cînd a venit prima oară şi-a dat seama că el îi simte răsuflarea. Fiindcă ştie prea bine că el o ghiceşte de fiecare dată.

Nu-i face reproşuri, evită cea mai mică severitate în priviri. Cînd e la capătul puterilor, ea îi strigă :

— Nu pot nici să mă gîndesc la ceva, fără să ştii !...

Împotriva cui, şi împotriva a ce se zbate ea, singură, în loc să primească ajutorul lui ? Nu-i adevărat că el ştie tot. Dovada este că nu reuşeşte s-o înţeleagă şi că el, la rîndul lui, se chinuieşte aşteptînd.

El îi zîmbeşte. Trebuie să fie foarte atent la felul cum îi zîmbeşte, căci ea citeşte adesea sau ironie sau indulgenţă, şi indulgenţa o face să se zbîrlească mai mult decît orice.

Maugras face da din cap, caută cu mîna stîngă bloc-notesul pe care domnişoara Blanche i l-a lăsat, desigur, la îndemînă, caută creionul. Pipăie. Ea înţelege ce caută, se ridică şi-i întinde creionul, pe care nu-l găsea.

— Ai ajuns să scrii ! Pariez că peste o săptămînă ai să vorbeşti ca înainte...

Ea ştie că va spune da. Ştia şi înainte de a veni. Vizita ei nu-i decît o formalitate. Dacă nu

s-a mulţumit să dea doar un telefon, e numai dintr-un scrupul, fiindcă ar fi trebuit s-o facă prin intermediul infirmierei. Şi a preferat să străbată tot Parisul pe vremea asta furtunoasă.

— Nici nu va fi nevoie să-l iau pe Léonard, aşa că va avea o zi de concediu... Marie-Anne ţine să fac drumul în maşina ei.

Castelul din Candines se află în Eure-et-Loire, aproape de Verneuil, înconjurat de o pădure de sute de hectare.

— El scrie : *Du-te.*

Ce-ar putea adăuga ? Petrecere frumoasă, e prea mult de scris. N-are curajul. Îşi exprimă urarea printr-o privire blîndă şi afectuoasă. Aşa cum se aştepta, Lina devine neliniştită. Crede că-şi bate joc de ea ? O judecă atît de rău, încît îşi închipuie că nu poate să trăiască, o zi, fără prietenii ei ?

— Tu ştii, René, dacă m-am decis să mă duc acolo, e mai mult pentru Marie-Anne, decît pentru mine... Sînt atît de mulţumită, de cele mai multe ori, cînd mă întîlnesc cu ea, încît nu vreau să mă dau la o parte cînd are ea nevoie de mine...

Dar nu ! Marie-Anne n-are nevoie de ea. Ei îi e groază să stea singură, asta-i tot, şi nu se simte la largul său decît înconjurată de mica ei curte.

— Era să uit să-ţi vorbesc de un alt lucru... Te-ai gîndit şi tu, fără-ndoială, şi ţin să te liniştesc... E vorba de dejunul de mîine de la Arneville. Duminica trecută te-am auzit cînd ai invitat prietenii... Deoarece ziarele n-au scris nimic de accidentul tău, am preferat să le telefonez... N-avea teamă... N-am dat nici un amănunt... M-am mulţumit să le spun că nu te simţi bine...

Nici asta nu-i adevărat. Ea a povestit tot, tot ce ştie, chiar şi despre locul unde a fost găsit fără cunoştinţă. Este mai tare decît ea. Ea se agaţă de orice, de oricine, de telefon, de cameristă, de portarul Rezidenţei, cu care trăncăneşte îndelung de cîte ori intră sau iese.

Portarul a şi aflat că ea îşi face *week-end*-ul la Candines, că a venit aici să vorbească cu el, că are scrupule, că nu pleacă decît cu inima îndoită, dar că într-o oră jumătate ar fi la Paris, dacă s-ar întîmpla ceva...

Prietenii Marie-Annei conduc cu viteză mare şi n-au decît maşini Ferrari, Aston-Martin sau Alfa-Roméo.

El are poftă să-i strige :

— Dar du-te odată !

Nu : să i-o spună cu tandreţe, obosit. Ea nu înţelege că nu-i momentul să-l facă să se gîndească la anumite subiecte ?

De ani de zile, a reuşit să nu se mai gîndească la ele, ca şi cum ceva din adîncul fiinţei sale, poate instinctul vital, ar respinge o problemă periculoasă.

Să-l lase în pace cu boala lui, poate cu moartea lui. Are nevoie de linişte. Şi ea ar avea nevoie de linişte, mai ales că ea va trăi. Nu-şi va găsi oare liniştea, în mod automat, atunci cînd el nu va mai fi ?

Nu-i atît de sigur. E poate prea tîrziu. Mîinile îi tremură mai tare decît atunci cînd a intrat și-i e milă de ea. Îi trebuie un păhărel, cît mai repede.

Are să-l ia, după ce va ieși de aici. Va intra în prima cîrciumă și clienții își vor face cu ochiul, văzînd-o coborînd dintr-un Bentley, cu un șofer în livrea la volan, ca să-și toarne pe gît puțin alcool, în fața unei tejghele de zinc. Și-a pierdut rușinea. Cu atît mai bine! Dacă ar fi procedat altfel..

Nu! Trece peste asta. Rupe contactul, refuză să se lase invadată de o neliniște pe care o cunoaște îndeajuns. Încă un zîmbet. Un zîmbet frumos, încurajator.

— Ești sigur, René, că...

— Ba da! ba da! Du-te... Povestește-le că m-ai găsit cu capul în jos, că ai avut un șoc, că păream resemnat sau nerăbdător, n-are importanță... Spune-le ce vrei, cu paharul în mînă, cu ochii din ce în ce mai strălucitori... Dar, fie-ți milă, pleacă!...

S-ar zice că ea înțelege. Caută o scrumieră să-și stingă țigara, murdară de ruj.

— Abia îndrăznesc să-ți urez o duminică plăcută, René... Mai bine mi se întîmpla mie...

El închide ochii. Nu mai poate. Ea se apleacă să-l sărute pe frunte.

— Pe luni... Am să-i telefonez lui Besson luni dimineața...

Îi aude pașii îndepărtîndu-se, ușa care se deschide, tropăitul vizitatorilor, glasuri pe culoar...

Își ridică pleoapele ca s-o întîmpine pe domnișoara Blanche, mai gravă ca adineauri, îngrijorată, și care se uită la el ca și cum l-ar plînge, fără să înțeleagă de ce.

A ghicit că între el și Lina e ceva care nu merge, după cum de la prima vizită a Linei a ghicit că băuse. Se întreabă oare care din ei doi o fi vinovat?

— Sînteți trist?

Răspunde cu un nu din cap, atît de viguros că reacția îl surprinde.

— Obosit?

Nu-i nici obosit. E obosit, fără îndoială, dar nu de azi, nici de cînd a intrat în spital.

Plictisit? Cuvîntul ar fi ceva mai potrivit, chiar dacă nu exprimă totul. Nu trebuie să-și facă griji din pricina lui. De altfel, ea nu știe că, după Besson, el nu face altceva decît să urmeze procesul bolii, tot atît de precis ca o diagramă a temperaturii?

Privește cum cade ploaia și-i face plăcere, fiindcă dă ceva mai multă intimitate camerei, în care-i place s-o vadă și s-o audă pe domnișoara Blanche umblînd încolo și încoace. Încep să se cunoască! Și ea o fi regretat că viața lor în doi a fost deranjată de două ori în cursul după-amiezii?

Probabil că se întreabă care sînt raporturile reale între el și soția sa, ce-i mai leagă, de ce s-au decis într-o bună zi să-și ducă viața împreună.

Ea nu-i singura care-și pune întrebarea. Toți prietenii lui și-o pun ori și-au pus-o, mai ales

femeile, care se uită la Lina într-un mod curios. Unii se uită după aceea la el, cu un ochi compătimitor.

N-au dreptate. El nu regretă nimic. O iubește pe Lina. Are tot atîta nevoie de ea, cît are ea de el și va face orice să n-o piardă.

E mai bine să se gîndească la altceva, n-are importanță la ce, urmărind din ochi uniforma albă a infirmierei, și caută în mintea lui, așa cum un copil caută printre jucării, ca să-și aleagă una.

În fond, nu alege nimic. Cutare sau cutare gînd i se impune, aproape totdeauna pe neașteptate, și i se întîmplă cîteodată să-i vină două gînduri deodată, fără să aibă neapărat vreo legătură între ele.

Sînt mai curînd întrebări. Nu mai termină punîndu-și mereu întrebări și căutînd răspunsuri.

Survin de asemena imagini pe care credea că le-a uitat de mult. Georges Clabaud, în roba lui neagră, cu toca pe cap, cu o servietă sub braț, trăgîndu-l după el în sala pașilor pierduți, la Palatul de Justiție, spre secția a II-a sau a III-a, unde se desfășoară un proces interesant.

E înainte de război. A ajuns redactor-șef, dar la un ziar ceva mai puțin important decît acela pe care-l conduce acum. A fost bătaie pentru locuri. Au venit multe femei de lume, inclusiv Marie-Anne de Candines, pe care n-o tutuiește încă.

Clabaud s-a dus să caute un scaun pe culoar pentru Maugras, ca să stea cît mai aproape de

banca avocaților, nu în mijlocul publicului, astfel că poate fi luat drept un oficiant al justiției.

La un moment dat, o tînără avocată, care suge o pastilă de mentă, îi întinde cutia făcîndu-i semn s-o treacă mai departe acuzatului.

Clabaud crede în justiție ? Besson d'Argoulet nu crede în medicină, cel puțin în felul în care cred cea mai mare parte din confrații săi și mai puțin încă în felul bolnavilor de a crede.

— Îi însănătoșim pe cei mai mulți dintre pacienții noștri, dar de cele mai multe ori nu știm cum și de ce... De fiecare dată cînd ne gîndim că am făcut o descoperire, se pun o mulțime de alte probleme, așa încît pare că am făcut mai curînd un pas înapoi decît unul înainte... Peste o sută de ani sau peste cinci secole, urmașii noștri vor vorbi de noi, așa cum vorbim noi de vrăjitorii africani...

Scepticismul acesta n-o fi decît o cochetărie din partea lui ? Clabaud, cînd pledează, sau cînd vorbește despre clienții săi cu ceilalți avocați, își ia rolul în serios ? Dar, mai întîi, joacă el vreun rol ?

Maugras, la cincizeci și patru de ani, e mai bine plasat decît mulți alții prin profesiunea lui, care-i permite să vadă dedesubturile, pentru a cunoaște oamenii și societatea.

De cinci zile de cînd stă în pat, avînd aproape certitudinea că nu se va mai scula, se străduiește să se înțeleagă, să aibă și el, în fine, o părere despre el însuși.

Vizita Linei i-a dovedit încă o dată că s-a înşelat în socotelile sale, că nu-i cu nimic mai avansat decît atunci cînd era copil şi la lecţiile de catehism îl făceau să tremure cuvintele abatelui Vinage.

— Gesturile noastre, cuvintele noastre, gîndurile noastre ne urmăresc pretutindeni... Nimic nu se pierde...

Ori, la tribunal, unde Clabaud îşi petrece cea mai mare parte din timp, un om e judecat o zi, două, sau cel mult trei, în faţa mulţimii, care joacă puţin rolul studenţilor care-l înconjoară pe Besson sau pe Audoire cînd îşi fac în mod solemn vizita în saloanele spitalului.

— Am fost învăţătorul lui... La unsprezece ani dovedea deja înclinaţii pentru...

— Sînt medicul de casă... Am asistat la naşterea lui... La trei ani...

Apoi portăreasa, şeful de birou, mai ştiu eu cine aduce un dram de adevăr sau de eroare.

Omul singur, între cei doi jandarmi, cu bărbia în mîini, priveşte vag sau prea fix.

Maugras n-are jandarmi lîngă el. O are desigur pe infirmiera-şefă, care nu va întîrzia să vină să-l vadă, şi care ar putea deţine rolul acesta.

Audoire e preşedintele, sigur de sine, impasibil, inatacabil.

Şi Besson ? Unul dintre asesori. Totdeauna se găseşte un asesor cu părul argintiu, cu tenul trandafiriu, care vine de la o masă copioasă şi surîde cu bunăvoinţă.

Lina nu-i în sală. Prietenii ei au avertizat-o că nervii ei n-ar rezista. Ea aşteaptă să i se comunice ştirile pe măsură ce dezbaterile înaintează.

— Nu ! El nu părea abătut ! S-ar spune că se dezinteresează de ce se petrece în jurul lui...

Şi domnişoara Blanche? Nu-i ea tînăra avocată care-i oferă pastile de mentă acuzatului ?

— Aşa-mi place să vă văd, destins, aproape zîmbitor... E timpul să vă iau temperatura...

Se simt bine împreună. Sălile şi culoarele s-au golit de vizitatori. Se lasă noaptea. Cerul rămîne înnourat, a ploaie. Infirmiera se uită la termometru şi se arată mulţumită.

— Profesorul a avut dreptate... Aţi revenit aproape la normal... Dacă ar fi aici, v-ar permite poate puţin piure, dar nu îndrăznesc să-mi iau răspunderea... Lăsăm pe mîine... Vă e foame ?

Nu-i e foame. E liniştit. Încearcă să calculeze cît timp îi mai rămîne să stea cu domnişoara Blanche, pînă ce-o va schimba Joséfa. Nu-i neplăcut nici s-o ştii pe Joséfa culcată alături, nici s-o priveşti dimineaţa, cum i se mişcă pieptul într-un ritm liniştit...

Se aud mereu maşini care trec, parizieni care pleacă, ca Besson, ca Lina, ca aproape toţi prietenii lui...

El, el rămîne.

A ratat jumătatea sa de oră de dimineaţă, ca şi deşteptarea Joséfei, deşi clopotele bat cu toată puterea. Patul pliant şi-a reluat locul, în dulapul

din perete ; ceea ce-l trezeşte din somn, dintr-un vis pe care va încerca toată ziua să şi-l aducă aminte, este deschiderea brutală a uşii, şi un glas de femeie care i se adresează veselă :

— Bună ziua, dragă domnule... Mă cheamă Angèle şi am să ţin azi locul domnişoarei Blanche...

S-a făcut ziuă de-a binelea. Femeia este foarte scundă şi-i ca o minge în uniforma sa, care stă gata să crape. E o explozie de vitalitate în camera, de obicei atît de liniştită. Arată ca o fată din popor, ca o fată de treabă, pe care ţi-o închipui luîndu-se la harţă cu lăptăreasa sau vînzătoarea de peşte, aruncîndu-şi una alteia înjurături pitoreşti.

I se strînge inima cînd o zăreşte, căci domnişoara Blanche, care nu l-a anunţat aseară, se face vinovată de un fel de trădare. N-a îndrăznit să-i spună că nu va veni, că şi pentru ea e duminică.

Totuşi, s-a arătat mai înţelegătoare aseară ca niciodată, şi niciodată nu s-au simţit atît de bine împreună ca la sfîrşitul după-amiezii de ieri.

I-a fost teamă că are să protesteze şi că o va sili să-şi schimbe hotărîrea ? Sau că se va tulbura şi va avea o noapte proastă ? I-a fost jenă să vorbească de viaţa ei particulară în atmosfera de spital ?

— S-a dus la ţară, ca toţi ceilalţi !

Nu vorbeşte. Replica asta amară şi-o dă în sinea lui. Fiindcă e duminică, este părăsit, lăsat în grija unei străine.

Angèle, fiindcă acesta e numele femeii cu picioarele scurte care a năvălit în cameră, nu pierde o clipă şi-i bagă îndată urinalul sub cuvertură.

— Nu doriţi plosca ?... Bine ! nu insist !... Unii au nevoie de cum se trezesc...

Vorbeşte şi vorbeşte, şi nu mai termină, agitîndu-se cu acelaşi elan şi aceeaşi bună dispoziţie.

— Sărmana, nu găsea pe nimeni care s-o înlocuiască... La vîrsta ei, după ce-ai stat închisă o săptămînă întreagă, ai nevoie să te mai gîndeşti şi la altceva... Am ştiut că o să fiţi dezamăgit fiindcă în locul unei fete drăguţe a venit o matroană ca mine...

Trebuie să aibă între patruzeci şi cincizeci de ani.

— O să vedeţi că o să ne înţelegem bine noi doi... Mai întîi, vă cunosc puţin din auzite, pentru că fratele meu lucrează la ziarul dumneavoastră... De aceea am şi propus, fără să stau pe gînduri, să-mi dau duminica...

„Fratele meu se numeşte Thévenot, Xavier Thévenot... E tipograf... Poate că nici nu l-aţi observat într-o întreprindere, cu atîta lume... I s-a spart nasul şi e puţin gîngav..."

Termometrul. Pulsul. Ea n-are ceas de mînă, ci unul care-i atîrnă pe piept, prins într-un ac de siguranţă.

Schimbarea atmosferei o dată cu intrarea ei e atît de violentă, că Maugras e năucit. Ea vine. Pleacă. Nu tace o clipă.

— Văd că penicilina şi-a făcut efectul... Profesorul va fi mulţumit... Pare cam rece el, dar nici nu bănuiţi cît de mult ţine la bolnavii lui.

Îl observă, nu pe furiş, ca ceilalţi, ci privindu-l drept în faţă cu ochii săi limpezi.

— Dumneavoastră, cel puţin, sînteţi liniştit... Se vede imediat că sînteţi un om inteligent şi că pricepeţi... Cel mai greu merge cu bolnavii care n-au încredere în ce le spui... Poţi să le dai oricîte explicaţii le-ai da, ei se încăpăţînează ca nişte catîri şi se consumă din cauza a tot felul de idei pe care şi le bagă-n cap...

„Şi mai ales femeile !... Eu fac serviciu într-un salon de femei, în partea cealaltă a scării mari... Aproape de bolnavii mintali... Înainte nici nu se primeau femei la Bicêtre... Toate se duceau la Salpêtrière şi aici nu erau decît bărbaţi...

„Acuma, totul s-a schimbat, totul s-a amestecat, nu mai ştii unde-ţi stă capul : incurabili, nebuni, bolnavi obişnuiţi, femei, de toate găseşti în clădirile astea..."

Nu mai plouă. Atmosfera e calmă. Cerul, deasupra acoperişurilor de olane, care se usucă bucată cu bucată, e de un albastru de primăvară, fără un nor. Cînd clopotele tac, te izbeşte liniştea care domneşte afară, nici un zgomot cu care eşti obişnuit în timpul celorlalte zile ale săptămînii nu se aude.

E liniştea dimineţii de duminică şi, chiar în spital e mai puţină forfoteală ca în celelalte zile. Infirmiera-şefă n-a trecut încă. El se întreabă dacă va veni sau dacă şi ea l-a lăsat în voia soartei.

Cum se explică faptul că numai fiindcă e duminică are nevoie de mai puţină supraveghere şi mai puţine îngrijiri decît în celelalte zile ? Besson e la ţară şi nu-i pasă de dînsul. Audoire n-a venit aseară, ceea ce lasă să se presupună că a plecat în *week-end.*

Dar dacă starea lui s-ar fi agravat în loc să se amelioreze ? Infirmiera asta grasă nu l-a văzut niciodată, habar n-are de el, nu ştie decît ceea ce scrie pe foaia lui.

— După cum i-am spus şi domnişoarei Blanche, e o plăcere să îngrijeşti un domn ca dumneavoastră... Am să vă fac toaleta acum... Ştiu că trebuie să vă fricţionez cu apă de colonie...

„Vă mai impresionez şi acum ?... O să vedeţi că peste o oră o să vi se pară că mă cunoaşteţi de totdeauna. Cînd mă vede cineva prima oară se cam sperie de mine, pentru că sînt tare grasă şi vorbesc pe şleau... Cînd trebuie să duci în spinare, ca mine, un salon de femei...

„Aş dori să vedeţi şi dumneavoastră... Unele plîng toată ziua în colţul lor şi refuză să mănînce, pe altele le apucă adevărate crize de isterie şi se tăvălesc pe jos numai ca să te ocupi de ele...

„E îngrozitor cît de geloase pot fi femeile unele pe altele... Dacă stau ceva mai mult de vorbă cu una, sînt sigură că se vor găsi vreo trei-patru care îmi vor cere plosca, fără să aibă nevoie...

„E una la mine care a trecut de şaizeci de ani şi a crescut cinci copii... S-ar zice că e o femeie cu scaun la cap... Da de unde !... Îmi cere plosca de douăzeci, de treizeci de ori pe zi şi, îndată ce a început din nou să vorbească, s-a plîns profesorului că nimeni n-are grijă de ea...

„Noroc că profesorul Audoire le cunoaşte... Desigur, nu-i plăcut de loc... Mă pun în locul lor... Dar nici nu-i un motiv, pentru că cineva e bolnav, să nenorocească pe toată lumea din jurul lui...

„Încercaţi să mişcaţi piciorul... Acela pe care ţin mîna... Ba da !... Încercaţi.... N-o să vă doară... După cum văd eu, o să vă puteţi servi de ambele picioare mult mai iute decît vă închipuiţi... Puteţi avea încredere în Angèle !... Chiar şi domnul Audoire recunoaşte că mi-am format ochiul şi adesea mă întreabă :

— Angèle, ce părere ai despre nr. 7 ?...

„Mi-au trecut atîţia prin mînă !... Noi stăm cu bolnavii de dimineaţă pînă seara. Avem, deci, tot timpul să-i vedem, mai mult ca medicii care nu se opresc decît un minut lîngă fiecare...

„N-ar trebui să vă spun asta... Altuia nu i-aş spune... Ştiu că dumneavoastră n-o să vă speriaţi... Cînd ni se aduce una nouă, ei bine ! după două zile pot să spun dacă patul va fi ocupat multă vreme sau nu... Şi, de nouă ori din zece, o previn pe colega mea de noapte că cutare nu va mai fi dimineaţa acolo...

„Îndată ce soarele se va mai ridica puţin, am să deschid fereastra... Vă trebuie aer... Nu trebuie să staţi în aer închis..."

Îl manevrează ca pe un sugaci, îi spală sexul cu o grijă deosebită şi nu se dă înapoi să mai facă şi o glumă...

— Trebuie să-l îngrijim şi pe ăsta... Trebuie să mai facă treabă...

Oare toate femeile care fac serviciul în spital or fi aşa, sau i-a căzut lui pe cap ciudăţenia asta ? Începe să înţeleagă de ce Besson s-a felicitat că a obţinut pentru el pe domnişoara Blanche.

Angèle are totuşi dreptate. Se obişnuieşte cu vulgaritatea şi grosolănia ei ; e atît de uluit de această vitalitate că uită să se mai gîndească şi să se închidă în el însuşi.

— Bine ! Acum sînteţi curat, proaspăt... Chem pe frizer, să vă facă frumos dacă vă vine cineva în vizită...

Bătrînul frizer îl rade în timp ce două femei de serviciu se ocupă de curăţenie. Numai una din italience e de serviciu azi. Cealaltă femeie, cu o frunte de încăpăţînată, nu scoate un cuvînt şi nu-şi cere scuze cînd loveşte cu mătura în piciorul patului.

Bat clopotele. Vor bate la fiecare liturghie. Frizerul, după ce termină, se îndreaptă spre salonul cel mare şi, de la ora nouă, încep să defileze umbrele, toate în aceeaşi direcţie.

— Coboară la capelă, explică Angèle. Sînteţi catolic ?... Preotul a venit să vă vadă ? E un om de treabă, tăcut... Nu-i ca cel dinaintea lui, care-i înspăimînta pe bolnavi, repezindu-se la căpătîiul lor, fără ca ei să fi cerut...

„Asta îţi cam face rău, cînd nu eşti sănătos, să vezi răsărind un popă la piciorul patului ca şi cum ar veni pentru maslu.

„Eu una nu cred nici în Dumnezeu, nici în diavol şi n-o să mi se întîmple nimic... Am văzut

femei încredințate că le-a venit sfîrșitul și cu care nu te mai puteai înțelege de loc...

„Cu preotul ăsta de aici, nici o primejdie... Nu vine decît dacă-l chemi... și atunci sosește cu o pipă mare în gură, parcă ar fi unul din moșneguții de la ospiciu..."

Infirmiera-șefă tot nu s-a arătat. Nu i-a zărit silueta prin geam.

— Mă duc să caut suc de portocale pentru dumneavoastră... Mă-ntorc îndată...

Cerul e din ce în ce mai albastru, din ce în ce mai limpede. Și aerul de afară trebuie să fie limpede, fără umiditate și fără praful pe care l-a spălat ploaia torențială din ajun.

Fără să-i ceară voie, Angèle a aruncat garoafele galbene, care se ofiliseră și, cînd s-a întors, i-a adus un trandafir.

— Nu-mi place să văd o vază goală, mai ales o vază așa de frumoasă... Am șterpelit o floare dintr-un buchet din cealaltă rezervă... Nu-i nici un pericol să observe bolnavul, căci nu prea e în toate mințile...

Cine-o fi ? Pentru întîia oară, e curios să știe ceva despre un vecin din spital. Ea ridică capul patului și-i ține ceașca-pipă din care bea cu ușurință.

Totul îl dezorientează. Nu-și mai regăsește deprinderile. Și internul îl surprinde. Nu-i acela care vine de obicei, și are ochelari cu lentile atît de groase că i se văd pupilele mari ca niște bile.

— A băut bine sucul de portocale, domnule doctor. E foarte cuminte... Sîntem pe cale să ne

cunoaștem și o să fim curînd buni prieteni... Temperatura e puțin sub normal, 36°6'... Pulsul e bun, regulat...

De obicei nu se vorbește de asemenea lucruri în fața lui. Ceilalți schimbă numai cîte o privire, șoptesc într-un colț, se duc să vorbească cu jumătate glas pe culoar.

Cauza o fi că femeia asta grasă nu-l tratează ca pe un bolnav dintr-o rezervă, ci ca pe aceia din saloanele mari ? Nici doctorul nu se mulțumește numai să-l pună să deschidă gura sau să murmure cîteva cuvinte care să-l liniștească :

— Citesc ziarul dumneavoastră, ca toată lumea... Ceea ce-mi place mai mult sînt ecourile... Vă doare ?... Nu ?... Ridicați brațul stîng... Ceva mai mult... Încă... Foarte bine... Acum, încercați să mișcați degetele de la mîna dreaptă...

„Presupun că nu scrie o singură persoană toate ecourile acestea, semnate Dorine ?... Ar trebui să alerge seara de la un teatru la altul, nopțile să umble prin toate cabaretele, să fie în fiecare după-amiază și la curse, și la Cameră în același timp...

„M-ar interesa, dacă nu sînt indiscret, să vizitez într-o zi un mare ziar, să văd cum funcționează mecanismul... Respirați... Pe gură... Adînc... Perfect... Traheea este complet degajată, bronhiile s-au curățat..."

Internul continuă atît pentru Maugras, cît și pentru infirmieră :

— Nu văd la ce-ar folosi să-l mai ținem într-o poziție incomodă... Puteți să-l întindeți

drept... Dacă au să-l supere mucozitățile, are să fie timp să-l coborîm iar...

S-ar zice că ea spune în gînd, cu malițiozitate :

— Aveam dreptate ?

Medicul, în picioare, ca și cum s-ar adresa unei persoane normale, continuă :

— Am să fiu de gardă toată săptămîna și am să am ocazia să vă mai văd... Încîntat de cunoștință, cu regretul că împrejurările nu sînt plăcute pentru dumneavoastră... E a patra zi ?

Se uită la foaie.

— A șasea... Ați luat-o înainte și veți face progrese într-un ritm din ce în ce mai accelerat... Vă doresc o zi plăcută !... Dacă aveți nevoie de mine, Angèle știe unde să mă găsească...

Ea îi explică, îndată ce iese medicul :

— E un băiat merituos, și-a făcut studiile, cîștigîndu-și în același timp existența... Printre altele, păzea copilașii seara, cînd părinții se duceau la cinema... E inteligent și știe cum să se poarte cu bolnavii... Se zice că va deveni profesor, și nu m-ar mira.. Nu vă e frig ?... Să deschid fereastra ?...

S-a chircit, din instinct, ca și cum s-ar teme de contactul brutal cu aerul proaspăt de afară. Nu e vorba numai de aer. E primul lui contact cu exteriorul, aude deodată pași pe pietrișul din alei.

— Dacă i-ați vedea pe bătrînei cum se desfată !... Cînd plouă afară, sînt mohorîți, mîrîie, nu-și găsesc locul... Sînt atîția aici !... Știți că

avem două mii cinci sute de bolnavi și incurabili ?... Mai adăugați infirmierele, gardienii, medicii, pe cei de la bucătării...

„Sînteți de acord că-i un aer plăcut... Ai zice că-i o dimineață de primăvară... Ieri, toată lumea a fost prost dispusă și am avut de furcă în toate serviciile. Ploaia nu mai înceta și era un vînt ! Vîntul mai ales enervează... Și într-o singură noapte... Sînteți sigur că nu vă e frig ?...

— Nu...

N-a dat din cap. *A zis* nu. Cu gura. Fără să i se ceară. Sunetul a fost aproape normal. Tremură de emoție, simte nevoia să continue experiența, articulează :

— Nu mi-e frig...

Are poftă să rîdă. Îi vin lacrimi în ochi. A vorbit ! Poate vorbi !

— Ei, dragă domnule, vedeți ce progrese facem ! Ce v-a spus mai înainte Angèle ?... Avea dreptate sau nu ?...

Domnișoara Blanche a fost pedepsită pentru dezertarea ei. Nu a pronunțat primele cuvinte de față cu ea, căci gîngăvelile de alaltăieri nu se pot lua în considerație. Mîine are să-i facă o surpriză, are să se răzbune.

Și pe Audoire ?... Au să-l pună la curent ?

— Știți ce vă propun ? Am să cer să vă prepare un piure bun, cu zeamă de carne, și vă jur că o să mîncați, că cel mai tîrziu începînd de mîine n-o să mai aveți nevoie de recipientul ăsta...

El continuă să vorbească, ca să se asigure că n-a fost o simplă întîmplare :

— Nu mi-e foame...

— Vi se face îndată foame... Chiar dacă nu aveţi poftă, o să vă facă plăcere să vă hrăniţi altfel decît cu seringa şi tubul de cauciuc...

Nu mai ştie ce să creadă. Cînd îl lasă singur, se uită ţintă la fereastră şi se simte tulburat. Totul s-a schimbat. Nimic nu se petrece aşa cum a prevăzut el, cum era sigur că se va petrece. Rosteşte cu glas tare, pentru el însuşi :

— Vorbesc...

Repetă de vreo două-trei ori în tăcerea camerei :

— Vorbesc... vorbesc...

I-e frică să nu i se stingă vocea. Nu se stinge. Nu numai că vorbeşte, dar are să şi mănînce, Angèle i-a promis-o şi el crede.

Lina e la castelul din Candines cu Marie-Anne şi banda ei. Besson se joacă cu nepoţii lui, acolo la Bluterie, Clabaud trebuie să profite de *week-end,* ca să se închidă în birou. Unde s-o fi dus domnişoara Blanche ? Cu cine ? Şi Audoire lipseşte, şi infirmiera-şefă.

El a profitat de lipsa lor ca să înceapă să vorbească. Va trebui să se obişnuiască cu ideea asta. Nu fusese pregătit. Ciudat, a venit aşa deodată, atunci cînd nici nu se gîndea.

— Ei, poftim, dragă domnule... Sper că n-aveţi nimic împotriva morcovilor ?... E singura legumă pe care o au azi la bucătărie... Vi se pregăteşte

un piure de cartofi şi de morcovi stropit cu zeamă de vacă... Vă bate soarele în ochi ?... Vă obosesc eu ?

— Nu... e...

Nu-i lipseşte glasul. Cuvintele îi lipsesc, nu găseşte răspunsul. Simte nevoia să închidă pleoapele, să stea nemişcat, fără să scoată un cuvînt, fără să gîndească măcar.

Era atît de sigur că s-a terminat !

CAPITOLUL VIII

O fi poate o copilărie, dar copilăriile astea au uneori, pentru moment, o importanţă mai mare decît preocupările grave. E luni. S-a trezit la timp, tocmai cînd ceasul de la biserică bătea de şase ori.

Joséfa doarme pe patul ei pliant. El are jumătatea lui de oră liberă. Poate să se gîndească la tot ce vrea, fără să-l deranjeze nimeni. De ce nu se simte mulţumit ?

Aseară, a ezitat s-o roage pe Angèle să nu spună nimănui că vorbeşte, pentru a face o surpriză domnişoarei Blanche. Tot amîna demersul acesta pentru mai tîrziu pînă ce a venit Joséfa, întîrziind cu zece minute, într-un mantou roşu şi uşor, pe care-l înnoise şi care mai păstra mirosul magazinului de confecţii. Bereta, pe părul ei arămiu, avea aceeaşi nuanţă de roşu. Gîfîia, ca cineva care a alergat.

— Îţi cer iertare, Angèle... Am întîrziat... Te-am reţinut.

— Eu, după cum ştii, de cînd s-a măritat fiică-mea şi trăiesc singură...

— Şi dumneavoastră, domnule Maugras, aţi avut o zi bună ?

Angèle s-a uitat la el, cu şiretenie, şi el n-a avut inima s-o dezamăgească.

— Foarte bună... a răspuns el.

Dar faptul că vorbea nu-i mai producea aceeaşi plăcere. Spre sfîrşitul zilei, vocea i se păru mai puţin naturală ca la început, destul de răguşită, ca atunci cînd ai o anghină puternică. Unele silabe îi ieşeau greu din gură, cu tendinţa de a încăleca altele.

— Ce spui de asta ? întrebă Angèle.

— Sînt atît de mulţumită !

Nu-i place să-şi aducă aminte. Cînd se trezeşte, găseşte că are de rezolvat mai multe probleme ca niciodată. Se vor mai ocupa oare atîta de el ? Domnişoara Blanche va rămîne cu el, sau o fi nevoie de ea pentru alt bolnav ?

Angèle l-a informat aseară că e lipsă de infirmiere, nu numai pentru saloanele mari, ci în special pentru cei care-şi pot permite luxul de a avea o infirmieră personală.

— Vă daţi seama că nu se găsesc uşor tinere fete care să accepte să lucreze douăsprezece ore zilnic...

E o muncă, fără îndoială. El e înclinat să uite că domnişoara Blanche stă toată ziua împreună cu el, fiindcă asta-i este meseria. Şi nici Besson nu s-ar apuca să străbată tot Parisul numai aşa, ca să-l vadă pe el.

Îi e teamă ca lumea asta mică, ce s-a format în jurul lui, să nu înceapă a se descompune, şi să-l lase mai singur ca niciodată. Ori, el şi-a pier-

dut posibilitatea de a se închide în sine — a observat-o azi dimineață. În zadar încearcă să reînvie o anumită stare, pe care e greu s-o definească.

A întreprins, în căldura patului, un fel de punere la punct, de revizuire, pe care e departe de a o fi terminat, și nu poate s-o continue la rece.

Ceea ce, înainte, i se întîmpla lui din cînd în cînd, nu se întîmplă la toată lumea ? Te culci, fără a te gîndi la nimic precis. Încerci să adormi. Te sucești și te răsucești în pat fără să mai știi dacă ești treaz, sau pe jumătate adormit. Gîndurile, puțin cîte puțin, devin cu totul diferite de acelea din timpul zilei. Întrezărești niște adevăruri la care nu te-ai fi gîndit la rece și mai totdeauna vine cîte o clipă cînd ți se pare că totul e limpede, luminos.

Dimineața, încerci în zadar să-ți amintești de toate astea, dacă nu cumva te silești să le uiți, pentru că ți-ar tulbura viața de fiecare zi.

Privește, cu un aer distrat, cum doarme Joséfa, ascultă zgomotele, fără atenție și fără plăcere. Audoire, care nu are decît două rezerve în serviciul său, n-are să aibă nevoie de camera lui ?

Abia a avut timp să se obișnuiască. Angèle a fost prea vorbăreață. Pînă la urmă i-a povestit viața ei și a fiicei sale, cu o vioiciune obositoare. Poate că și el a vorbit prea mult, pentru prima zi ? După ce-a trecut uimirea de la început, nu mai încearcă nici o bucurie.

Josèfa dă la o parte cuvertura, se freacă la ochi, se uită la ceas.

— Bună dimineața !... E curios că vă treziți totdeauna înaintea mea... Sînteți obișnuit să vă sculați devreme ?

— Ieri, am dormit mai tîrziu...

— Eu, în ziua mea liberă, rămîn în pat pînă la ora zece... E atît de bine să dormi noaptea ca toată lumea...

În picioare, își prinde sutienul, își aranjează uniforma, părul. Se îndreaptă spre ușa pe care, în același timp, domnișoara Blanche, în halat, o împinge din partea cealaltă. Nu-i mai însuflețită parcă decît de obicei ? O fi efectul zilei petrecute în afara spitalului ?

— Bună dimineața ! spune, la rîndul ei, oprindu-se în fața patului și privindu-l cu oarecare șiretenie.

El ezită, se întreabă dacă o fi știind și termină prin a pronunța cu glas de copil îmbufnat :

— Bună dimineața !

— Continuați... mai spuneți ceva...

Nu-i surprinsă. A fost pusă la curent.

— Să spun, ce ?

— Că nu-mi purtați pică pentru că n-am venit ieri, fără să vă anunț...

E adevărat că el se poartă ridicol. Își dă seama, și-i răspunde la surîs.

— Vă cer iertare... Mulțumit ?

— Da... Cred...

Joséfa i-a spus la revedere și a părăsit camera. Rutina intră în funcție : urinalul, termometrul, pulsul...

— Mi se pare că ați mîncat piure...

Nu Joséfa i-a spus. N-a întîlnit-o pe Angèle. Asta înseamnă că tot ce se întîmplă în camera lui face ocolul spitalului.

— Ar fi trebuit să vă previn sîmbătă. Am ezitat. Mi-a fost teamă că o să aveţi o noapte proastă. Bolnavilor nu le plac chipurile noi. Eram sigură că totul va merge bine cu Angèle. Ce spuneţi de Angèle ?

Dacă nu răspunde, e fiindcă de astă dată n-are nimic de răspuns.

— E cam gălăgioasă, dar aş vrea să cunosc meseria aşa cum o cunoaşte ea. I se pot încredinţa saloanele cele mai grele.

O fi ghicind oare domnişoara Blanche la ce se gîndeşte cînd se uită la ea cu un ochi cercetător ? Ar avea poftă s-o întrebe cum şi-a petrecut duminica. Nu îndrăzneşte. Dar ea atinge în mod indirect subiectul.

— Am uitat că v-am adus un mic cadou...

Şi scoate din buzunar un cornet de carton lucios albastru, ornamentat cu desene aurite pe care e înscris un pronume : Yves. El nu înţelege, se nelinişteşte, întrebîndu-se dacă are un copil. Şi ce l-o fi privind asta pe el ?

— Sînt drageuri... Ieri, am fost la soră-mea, la Melun, şi-a botezat al treilea băiat, care a împlinit o lună... Am fost naşa lui...

S-a chinuit degeaba. Aseară, şi chiar azi dimineaţă, înainte de a veni, şi-a imaginat-o dinadins pe domnişoara Blanche în atitudini erotice, cu un bărbat. Simţea nevoia s-o murdărească, ca odinioară pe doamna Ramages. N-ar trebui să-i ceară iertare ?

— Soră-mea, care-i mai mică decît mine, s-a măritat acum cinci ani cu un învăţător... Era atunci învăţătoare la Origny, un sat aproape de Melun... Timp de doi ani, chiar şi după naşterea primului copil, au continuat să muncească amîndoi şi, în fiecare seară, cumnatul meu se ducea la Origny cu bicicleta, la nevastă-sa...

„La al doilea copil, cu care a avut multă bătaie de cap la început, a fost obligată să renunţe la postul ei...

„Acum au trei băieţi, o căsuţă în curtea şcolii şi un tei bătrîn în faţa uşii..."

Asta îi reaminteşte de Fécamp, de un Fécamp mai luminos. Ieri, soarele strălucea ca şi astăzi.

— Dacă n-aş fi fost naşă, nu mi-aş fi luat ziua liberă.

— Mulţumesc...

Ea trece temperatura pe foaie şi, pentru întîia oară, el o întreabă :

— Cît ?

— 36°6'. N-ar fi trebuit să vă spun. Pulsul dumneavoastră e normal. Sînteţi gata să vă fac toaleta ?

Şi ea, ca şi Angèle, după ce-l spală cu buretele din cap pînă-n picioare, îi pipăie degetele.

— Mişcaţi-le... Ba da, puteţi... Încă...

E vorba de mîna bolnavă, de dreapta. El o priveşte şi vede falangele îndoindu-se încetişor. Ea îi cere apoi să mişte degetele de la picioare, dar nu reuşeşte atît de bine.

— Lăsaţi-mă pe mine... Nu vă temeţi...

Ea îi apucă ambele picioare, le scoate din pat, apoi, răsucindu-i bustul, îşi petrece braţul în

jurul umerilor lui. Neliniştit, el nu se împotriveşte, şi deodată se vede şezînd pe marginea patului, cu picioarele atîrnînde.

Asta îi provoacă ameţeală. Dacă i-ar da drumul, ar cădea pe o parte, sau înainte. Lipit strîns de ea, simte conturul şi căldura sînului pe care i se sprijină un umăr.

Abia îşi recunoaşte propriile picioare, atît de mult au slăbit într-un timp atît de scurt. Parcă nu mai are pulpe...

— Încercaţi să staţi drept... E primul exerciţiu din serie... Mîine, vă veţi sprijini pe ambele picioare...

Acum e mai jenat că partea de jos a corpului îi este descoperită. Din cauza contactului cu infirmiera, se teme de o erecţie care n-ar mai putea fi scuzată nici de inconştienţă, nici de febră.

Abia s-a gîndit, şi faptul se produce. El bolboroseşte :

— Vă cer iertare...

— Nu-i nimic... Sînt obişnuită...

Aşadar, şi reflexele sale intime fac parte dintr-un proces în care este prevăzută fiecare etapă !

— Ajunge pentru astăzi...

Îl culcă din nou, trage cuvertura peste el.

— Vă place griş cu lapte sau mai bine cu apă ?

Nu ştie ce-a răspuns. S-a dus să-i aducă o ceaşcă de griş prea îndulcit pe care i l-a dat cu lingura.

Infirmiera-şefă apare în clipa cînd e hrănit.

— Se pare că am făcut progrese mari, aici...

Domnişoara Blanche o anunţă :

— A stat pe marginea patului aproape cinci minute...

— Foarte bine ! Foarte bine !

Şi, arătînd recipientul cu dextroză :

— Puteţi lua asta de aici...

Lui i se pare că se merge prea repede. Are impresia că nu va putea ţine pasul. Sînt grăbiţi să-l vadă iar în universul în care mişună toată lumea şi care a fost nu de mult şi al său. El nu-i încă pregătit ; deocamdată nu crede că va fi în stare şi-i bănuieşte că vor să scape de dînsul.

Cele două italience sosesc cu găleţile şi periile lor. Pe culoar funcţionează un aspirator. Nu l-a auzit zilele trecute şi deduce că nu-i folosit decît o dată sau de două ori pe săptămînă. Un bărbat împinge aparatul în cameră şi, un timp oarecare, îi vîjîie în cap.

Abia s-a terminat cu curăţenia şi vine rîndul frizerului.

— Nu vreţi să vă tund ?

— Nu astăzi...

— Va să zică, domnişoară Blanche, bolnavul dumneavoastră a început să vorbească...

Şi lui Maugras :

— E o plăcere, nu ? I-am văzut pe unii care, de bucurie, şi-au dat drumul la toate lacrimile pe care le aveau...

Nu-i sigur că de bucurie. Oare ceilalţi n-or fi simţit aceeaşi frică pe care a simţit-o şi el, în faţa acestei bariere care a dispărut deodată... E primul pas al unei întoarceri silite printre oameni. La ce-l vor mai sili după aceea ?

Medicul din ajun, cel cu pupilele ca nişte bile în dosul lentilelor groase, intră grăbit şi o întreabă mai întîi pe infirmieră :

— Cum aţi petrecut duminica ?... Şi cu botezul, a mers bine ?...

— După-amiaza a fost foarte plăcută...

— Şi dumneavoastră, cum vă simţiţi azi dimineaţă ?

Maugras e mohorît, mai mohorît acum de cînd a intrat internul. Adineauri, cînd a fost vorba de sora din Melun, a întrebat-o pe domnişoara Blanche :

— Şi dumneavoastră ? Dumneavoastră nu vă gîndiţi la măritiş ?

— Mai întîi, ca să te măriţi, e absolut nevoie să fie doi... Apoi mai trebuie şi ca împrejurările să ţi-o permită...

Avea o privire nostalgică, cînd i-a dat răspunsul acesta ; el a înţeles, poate, de ce. I se pare că a surprins între ea şi intern o familiaritate, o conivenţă care nu ţine numai de faptul că lucrează amîndoi în acelaşi spital. El îi spune dumneavoastră. Şi ea la fel. Dar parcă o spun în joacă. Ar jura că din priviri îşi spun :

— Nu ţi s-a părut ziua prea lungă ?... Te-ai gîndit uneori la mine ?...

— Tot timpul, prostule !... Şi tu ?... Ai avut mult de lucru ?...

Nu e sigur că-i tocmai aşa. Felul lor de a fi îl duce totuşi cu gîndul la unele perechi întîlnite pe stradă şi care l-au fascinat totdeauna. Nu se ţin de braţ, umblă ca şi ceilalţi trecători, şi totuşi se simte, de la prima ochire, că trăiesc într-o perfectă armonie şi că formează ca un fel de nucleu solid în mijlocul mulţimii. I s-a întîmplat să-i urmărească, să-i pîndească cu gelozie, ca şi cum ar încerca să le afle secretul înainte ca ei să dispară în metro sau într-o sală de cinema.

— Aşadar, afazia asta nu mai e decît o amintire neplăcută... Mulţumit ?

Toţi ar vrea să fie mulţumit. Ar minţi dacă ar răspunde da ? Ar fi în stare să le explice adevărul ?

E adevărat, de altfel, că, într-un anumit sens, e mulţumit. Totuşi, hotărîrea lui de a se apăra n-a slăbit, şi nu va permite să fie aruncat, înainte de termen, în iureşul vieţii. Nu-i încă sigur că ar vrea să se întoarcă.

— Profesorul are să vă vadă mai tîrziu, e foarte ocupat în dimineaţa asta... S-au ivit două cazuri urgente la o distanţă de cîteva minute unul de altul...

Ei schimbă cîte o privire peste patul lui şi s-ar zice de fiecare dată că le saltă inima de bucurie. Dar ce-l priveşte pe el ? Doar nu-i îndrăgostit de domnişoara Blanche. Viaţa ei particulară nu-l interesează. E convins că Joséfa are amanţi şi asta nu-l tulbură, deşi e aproape hotărît să facă dragoste cu ea, dacă se va restabili.

— A mîncat ?

— Griş... fără greutate...

— Ei, bine ! nu-mi rămîne decît să vă doresc o zi plăcută la amîndoi...

Ea îl conduce pînă la uşă, nu-l urmează în culoar, şi ar paria că o face într-adins, fiindcă a înţeles că le-a ghicit secretul. Dovada e că ea

nu mai este aceeaşi cînd se întoarce spre el, îi aruncă priviri curioase şi termină prin a murmura :

— E un băiat de treabă... Profesorul Audoire îl consideră cel mai bun asistent...

Merituos pe deasupra ! A muncit ca să-şi poată plăti studiile. Va fi profesor !.. Angèle i-a spus deja toate astea. Şi ce-l priveşte asta pe el ? N-are nici o poftă să divorţeze ca s-o ia de nevastă pe domnişoara Blanche.

— Trebuie să fie doi, a spus ea.

Doar sînt doi.

— ... şi mai trebuie s-o permită împrejurările...

O fi căsătorit ? Nu s-a gîndit să observe dacă poartă verighetă. Ea nu-i măritată. Or fi aşteptînd ca tînărul intern să-şi facă o situaţie ? Or fi amanţi ?

Totul merge repede, în dimineaţa asta. Se vede că nu-i duminică. S-ar zice că, pentru a li se ierta absenţa de ieri, ei îşi dublează zelul. Pretutindeni e agitaţie. Uşile nu încetează să se deschidă şi să se închidă, infirmierele să treacă, aproape alergînd pe culoar. Iată-l şi pe Audoire, grăbit şi el, dar mai la largul său decît în celelalte zile.

— Ei, cum merge ?

— Bine, doctore...

— Se pare că aţi stat pe marginea patului... Perfect... Sînt mulţumit şi de faptul că mica inflamaţie a căilor respiratorii a cedat atît de repede... Asta vă va permite să începeţi reeducaţia mai devreme... Amicul nostru Besson n-a venit azi dimineaţă ?...

Domnişoara Blanche, din obişnuinţă, răspunde în locul lui :

— Nu încă...

Şi Besson trebuie să-şi recupereze, la Broussais, timpul pierdut.

— Văd că aţi început să vă alimentaţi... Începeţi o viaţă mai plăcută... Aveţi poftă de mîncare ?

— Puţină...

Răspunde fără convingere, de fapt. Pînă acum nu i s-a cerut părerea. E dezorientat că i se adresează lui, se simte stîngaci, nu-i în apele lui. Are nevoie să pună ordine înlăuntrul său, dar se pare că ei nu sînt dispuşi să-i lase răgazul necesar.

De pe acum încep să-i pară altfel. Audoire devine banal. Nu mai este decît un medic ca oricare altul, care ia în mod mecanic pulsul bolnavului, apleacă capul cu stetoscopul la ureche, pronunţînd, cu glasul indiferent, cuvinte pe care le repetă de sute de ori pe zi :

— Tuşiţi... Respiraţi... Tuşiţi... Foarte bine...

Îi urează şi el o zi bună şi pleacă să-şi îndeplinească misiunea pe lîngă un alt bolnav, apoi pe lîngă un altul, şi aşa mai departe, pînă în momentul cînd se va întoarce acasă.

E ora prînzului şi René n-a avut o clipă de linişte pînă acum. Cărucioarele trec pe coridor şi crătiţile fac un zgomot de fierărie. Domnişoara Blanche iese pentru cîteva minute şi se întoarce cu o farfurie de supă plină cu piure de un verde deschis şi, aşezîndu-se lîngă el, începe să-l hrănească cu lingura.

Besson îşi alege tocmai clipa asta ca să-şi facă apariţia şi lui Maugras îi e necaz pe dînsul, simţindu-se tot atît de jenat ca atunci cînd infirmiera îl spală.

— Ei, ce ţi-am spus, dragul meu René ?

Bineînţeles că e cum a spus el şi că triumfă !

— Presupun că ai înţeles de ce n-am venit ieri... O cunoşti pe Yvonne... Dacă ar sta o singură duminică departe de Bluterie şi de nepoţeii săi, s-ar îmbolnăvi. Acum, după ce ţi-ai recăpătat glasul, viaţa ta aici se va schimba... Nu văd nici un inconvenient, de pildă, ca redactorul-şef al ziarului tău, care are un nume foarte ciudat, pe care-l uit mereu...

— Colère...

— Nu văd nici un inconvenient ca acest Colère să treacă în fiecare zi pentru cîteva minute pe aici, să ia contact cu tine... Domnişoara Blanche va veghea să nu-şi prelungească vizitele, să nu te obosească... Cunosc pasiunea ta pentru ziar...

Besson nu-l cunoaşte bine, se înşală.

— Nu-i vorba să primeşti lume de dimineaţă pînă seara şi ca odaia să devină o redacţie, dar două-trei vizite pe zi...

Cine ? Pentru ce ? Besson se gîndeşte la Lina ? I-o fi telefonat din nou ?

— Văd că există o priză de telefon lîngă patul tău... Presupun că au un aparat care se poate instala... Am să vorbesc cu infirmiera-şefă...

Dă din cap : nu, căci are gura plină. Asta îi aduce aminte de timpurile nu prea depărtate, cînd mişcarea din cap era singurul lui mijloc de exprimare.

— N-am poftă... articulează el în sfîrşit.

Mai precis, a spus :

— N-am *boftă*...

Şi asta a trebuit să se întîmple tocmai cînd e Besson aici !

În sfîrşit, a fost lăsat singur. Domnişoara Blanche ia prînzul în sala de mese a infirmierelor.

Cînd a ieşit, i-a recomandat :

— Odihniţi-vă... Aţi avut o dimineaţă obositoare... Voi încerca să nu fac zgomot cînd mă întorc, ca să nu vă trezesc...

N-are intenţia să doarmă. Nici nu vrea să stea cu ochii deschişi să se uite ţintă la acoperişul de peste drum, scăldat în soare. Ştie exact la ce grad de toropeală trebuie să ajungă, deşi e incapabil să-l atingă după voia sa.

Cînd e gata să plece, Besson se răzgîndeşte.

— Ghiceşte cine a venit să ne propună să luăm masa la Bluterie... Marelle şi Nadine... Îşi rodează noua maşină.

Maugras fusese la repetiţia generală a primei piese a lui Julien Marelle, în 1928, şi îşi aduce aminte mai bine decît de faptele întîmplate ieri. Pe măsură ce înaintează în vîrstă, lunile, anii lasă mai puţine urme şi se produc goluri în memorie, sînt întîmplări pe care nu reuşeşte să le plaseze decît cu o aproximaţie de doi-trei ani aproape.

Marelle a scris de atunci o piesă în fiecare an. În fond, este mereu aceeaşi piesă, aceeaşi for-

mulă pe care a pus-o la punct şi care l-a dus la Academie.

Îşi dă el oare seama ? Regretă că n-a apucat altă cale ?

De douăzeci de ani locuieşte în apartamentul său din strada Clichy, puţin mai sus de Cazinoul din Paris, şi îşi schimbă tovarăşa de viaţă aproape la fiecare piesă. Sau întemeiază o căsnicie cu vedeta lui, sau scrie un rol pentru o amantă nouă, totdeauna la fel de îndrăgostit, cu aceeaşi patimă dramatică. În fond, femeile acestea care se succed — şi unora li se întîmplă să-şi reia locul după ce au fost înlocuite un timp — îi provoacă nenumărate complicaţii.

Maugras nu se gîndeşte la Lina, refuză să se gîndească la ea. O va face într-o zi, ştie, şi atunci va epuiza subiectul odată pentru totdeauna, va merge pînă în miezul adevărului. Dar n-a venit încă momentul.

N-are poftă să se gîndească nici la ziar, nici la Colère, cu atît mai puţin la cei trei fraţi Schneider. Imaginile nu urmează neapărat firul ideilor sale şi, dacă putem spune astfel, imaginile au dreptate. Ele — e convins — corespund preocupărilor sale profunde, ca visurile. Îşi aminteşte vag de o discuţie despre visuri şi de unul care-i expusese o teorie seducătoare asupra acestui subiect.

Ceea ce nu prea înţelege el e că mai toate imaginile care-i trec prin cap astăzi sînt imagini de femei. De ce-l preocupă domnişoara Blanche şi de ce, din cauza ei şi a internului cu ochelari cu lentile groase, a fost prost dispus toată dimineaţa, pînă într-atît încît s-a purtat foarte puţin amabil cu prietenul său Besson, care a plecat descumpănit ?

N-a fost îndrăgostit de Pilar. Femeile n-au jucat decît un rol secundar în viaţa lui. S-ar putea susţine că n-au avut nici o influenţă asupra lui, asupra destinului său, că numai munca a contat şi l-a pasionat.

Nu-i obsedat de fuste, ca Besson. N-ar fi capabil, ca Jublin, să ducă o a doua viaţă, în afară de aceea din braserii cu prietenii săi, într-o locuinţă înăbuşitoare din strada de Rennes. Nu-i tentat, ca Marelle, să-şi făurească în fiecare an dragostea cea mare.

Nici o singură dată măcar, de cînd e aici, nu s-a văzut în biroul său, sau lîngă masa din zeţărie, sau în nu ştiu care dintre activităţile lui profesionale.

Totuşi, o caricatură publicată recent într-o revistă săptămînală este destul de aproape de adevăr. Îl înfăţişează cu cîte un telefon în fiecare mînă, cu un vizitator în faţă care îi povesteşte măruntele lui necazuri, un secretar căruia îi dictează ceva, în timp ce François Colère, la uşă, întreabă dacă poate intra.

Singura dată cînd s-a gîndit la birou a fost atunci cînd i-a venit în minte Zulma, dactilografa pe care n-a văzut-o decît de vreo două-trei ori.

Acum, fără nici un motiv, îi răsar în minte primele sale începuturi. Coborîse în gara Saint-Lazare, ducîndu-şi cele două valize, din care una, cu închizătoarea stricată, era strînsă cu o curea.

Era frig şi mohorît. Încă din tren îl impresionase prost urîţenia periferiei. Toate astea le ştie, dar nu le vede înaintea lui. Nu trăiesc pentru a doua oară în sufletul lui. S-a cărat cu valizele din hotel în hotel, fără să găsească o cameră mai ieftină şi a ajuns astfel în piaţa Clichy.

Nici o imagine în memorie, nici un fior. Dimpotrivă, ca pentru a ilustra această perioadă ştearsă din viaţa lui, îi apare Pilar, vitrina din strada Auber, scena de la hotel.

Dacă abatele Vinage are dreptate, alegerea asta, care se produce fără voia lui, are un sens. Nu revede cu bucurie această imagine, fiindcă, asemenea celei din casa dintre cele două bazine, este umilitoare. Nu-i oare vreo semnificaţie aici ?

Era într-o după-amiază de Crăciun, primul Crăciun petrecut la Paris, după ce toată seara din ajun rătăcise pe străzi, invidiind perechile care intrau vesele prin restaurante.

Nu avea încă prieteni. Îl întîlnise o singură dată pe Marelle, în anticamera unui ziar de pe strada Croissant, şi se mulţumiseră să schimbe cîteva cuvinte.

Deşi îşi petrecea cea mai mare parte a timpului pe bulevarde şi pe strada Montmartre, unde erau pe atunci sediile ziarelor, continua să locuiască la hotelul Beauséjour de pe strada des Dames, în cartierul Batignolles, unde a trebuit să stea trei ani în aceeaşi cameră, mai întîi singur, apoi cu Marcelle, prima lui soţie, şi unde s-a născut şi fetiţa lor.

Cînd părăsise localitatea Fécamp, luase o sumă de bani din care să trăiască vreo două luni, şi

cele două luni se apropiau de sfîrşit. Nu reuşise să plaseze între timp decît vreo jumătate de duzină de ecouri, pentru care i se plătiseră vreo zece sau douăzeci de franci — nu-şi mai amintea exact cifra.

Poate fiindcă zace în pat, fiindcă era cît pe-aci să moară, fiindcă, cu toate asigurările care i s-au dat, nu e convins că va mai fi un om normal, se agaţă atîta de toate aceste amănunte ? Stai puţin ! El a trecut hopul pe care Artaud, reporterul său, nu l-a trecut. Artaud a murit într-a patra sau a cincea zi, pe cînd el e într-a şaptea.

Din seara ceea de Crăciun îşi aminteşte de un restaurant de pe strada Faubourg-Montmartre, şi de un afiş lat : „Réveillon — Orchestră — Bal — Cotilion". Perdelele erau trase. Nu se vedeau decît nişte umbre chinezeşti, ca aici prin geamul uşii, şi se auzea muzică şi rîsete.

S-a întors pe jos la Batignolles. A dormit pînă tîrziu. Un văl cenuşiu şi rece acoperea oraşul, aşa cum e înainte de-a începe să ningă. Ar fi putut picta cerul acesta, într-o singură culoare, fără luminozitate, cu casele la care se vedeau cele mai mici crăpături, cu muchiile acoperişurilor foarte ascuţite.

A luat masa sau a mîncat numai nişte cornuri pe undeva, nu mai ştie. La ora trei — un ceas mare arăta ora trei — stătea cu mîinile în buzunar în faţa unei vitrine de pe strada Auber, o vitrină foarte largă, a unei societăţi de navigaţie, unde era expusă macheta unui transatlantic.

De ce oare se uita, fascinat, la acest vapor cu o lungime de un metru, cu ferestrele sale mobile,

cu diferitele sale punţi, cu bărcile sale de salvare agăţate de stîlpii de pe bord ?

Străzile erau pustii. Nu se vedeau decît cîteva familii, cu copii îmbrăcaţi în haine de duminică, pe care-i duceau să-şi vadă bunica sau vreo mătuşă.

La un moment dat, simţi pe cineva alături de el şi-i zări imaginea vagă în geamul vitrinei. Era o fată cu păr negru, cu un palton de un verde crud, prea uşor ca să-i ţină de cald.

Din economie, rezista de trei săptămîni la tentaţia profesionistelor care făceau trotuarul la doi paşi de el, pe bulevardul des Batignolles. De aici porneşte oare curajul lui ? Se uitau unul la altul în vitrină şi vaporul negru, alb şi roşu stătea între cele două imagini ale lor. Unul din ei se vede că a rîs, desigur, primul.

N-are nici cea mai vagă idee ce şi-au spus înainte de a porni unul lîngă altul, fără să ştie încotro, mergînd maşinal de-a lungul marilor bulevarde, aproape pustii.

Într-o franceză stricată şi sîsîind, i-a povestit că-i spaniolă şi că a venit la Paris cu familia unui diplomat sud-american, ai cărui copii sînt în grija ei.

I-ar fi foarte greu să-i descrie obrazul. Nu era drăguţă, în înţelesul pe care îl dădea atunci acestui cuvînt. Cînd se gîndeşte acum la dînsa, descoperă că Lina are ceva din ea.

A trebuit să-i repete de mai multe ori prenumele : Pilar, pe care-l găsea nearmonios.

Nu bănuia că peste treizeci de ani avea să se gîndească din nou la ea, în singurătatea unei

camere de spital. Chiar şi atunci nu era decît o întîlnire fără importanţă.

Se recunoaşte greu în tînărul din ziua aceea ! Se întreba ce să facă cu ea, deoarece n-avea un ban în buzunar ; şovăia dacă s-o invite la vreun cinema, la ale căror afişe se uita în trecere. A trebuit să se refugieze într-una din braseriile cu geamuri aburite, în care ghiceai o căldură plăcută.

Un gol. Cum de a dus-o într-un hotèl cu ora din strada Bergère ? Se miră de atîta îndrăzneală. Primul sărut al lui Pilar, cînd s-au văzut singuri într-o cameră, era atît de meşteşugit, atît de nou pentru el, încît l-a şocat.

Ea a izbucnit în rîs.

— Tu nu ştii ?

Trebuiau să fie cam de aceeaşi vîrstă, dar ea juca rolul persoanei mai vîrstnice. De atîtea ori a avut ocazia să repete, cu accentul ei ciudat :

— Tu nu ştii ?

S-a uitat la ea cum se dezbracă, fără să-i fi lăsat vreo impresie. Tot ce ştie e că era mai mult slabă, că avea sîni foarte ascuţiţi. Vedea pentru întîia oară în viaţa lui nişte sîni atît de ascuţiţi, cu vîrfuri aproape brune.

Cînd a tras-o spre dînsul, aşa cum făcea cu femeile din Fécamp şi Havre, ea a protestat, făcînd o mutră comică :

— Nu se face dragoste ca o brută, René...

Pronunţa ciudat cuvîntul brută.

Ea se amuza. Cu cît era el mai stîngaci şi mai uluit, cu atît ea simţea mai multă plăcere.

— Culcă... Tu culcă şi închide ochi...

Au stat trei ore închişi în camera care s-a impregnat de mirosul lor. Ea avea iniţiativa şi izbucnea în rîs cînd îl vedea rămînînd încurcat sau pudic. După ce s-au îmbrăcat, ea l-a întrebat :

— Cît ai plătit camera ?

Nu înţelegea de ce o preocupa treaba asta. Ea a scotocit în poşetă, a scos nişte bani şi i-a întins.

— Ba da... ba da... Tu partea ta, eu partea mea... Ca în pat...

N-a îndrăznit s-o jignească, refuzînd-o. Şi din nou au pornit pe străzile cu felinare aprinse. Au luat-o din nou în sus spre Champs-Elysées şi au mers de la un cap la celălalt. Se întreabă acum ce-or fi vorbit oare !

Se înnoptase de mult cînd au ajuns în Avenue Hoche, şi cînd Pilar s-a oprit în faţa unui palat particular, avînd faţada împodobită cu stemă şi un portdrapel.

I-a dat un sărut repezit înainte de a o lua la fugă, nu spre uşa cea mare, ci spre intrarea de serviciu, fără să-şi dea măcar osteneala de a-l întreba cînd şi unde se vor mai vedea.

Niciodată ! Fără îndoială că ea nu avea poftă ! De două ori a dat tîrcoale clădirii. Oficiul de la subsol era puternic luminat şi, a doua oară, o văzu pe Pilar îmbrăcată cu un şorţ, discutînd vesel cu un valet.

Asta e tot ce i-a rămas din începuturile sale la Paris şi nu demersurile prin redacţii, aşteptările în anticamere, primele contacte cu cei care sînt astăzi prietenii săi.

Ba nu ! Mai este încă o imagine, o altă vitrină de pe bulevardul Clichy, nu departe de Graf, dar înainte de epoca Graf, vitrina unei mezelării.

Din economie, mînca de cele mai multe ori în cameră, pîine, salam, brînză, uneori măruntaie încălzite pe o spirtieră pe care era obligat s-o pună pe pervazul dinafara ferestrei, ca să nu se împrăştie mirosul în hotel, unde era interzis să se gătească.

Sistemul acesta l-au continuat mai tîrziu, el şi cu Marcelle. Nu erau singurii.

În vitrina mezelăriei, se vedeau diferite feluri de mîncare gătită, medalioane de languste în aspic, pui fripţi, raci, pateuri, aproape totdeauna garnisite cu trufe.

Cînd se întorcea seara acasă, se oprea ca să admire preparatele astea inaccesibile, cu nasul în geamul rece, care se aburea din cauza respiraţiei lui.

Şi Marelle a trecut prin asta, şi romancierul Couffé, de asemenea. Ei doi îşi amintesc cu duioşie de vremea de atunci, cînd se întîlnesc la dejunurile de la Grand Véfour.

Maugras nu-i înduioşat. El se gîndeşte cu gravitate, ca şi cum ar căuta nişte relaţii misterioase între trecut şi prezent. Care e, de pildă, sensul întîlnirii cu Pilar ? N-a mai avut experienţe de asemenea natură. L-a derutat, mai ales la început. După cît îşi aminteşte, nu s-a simţit umilit imediat.

Mai tîrziu, lucrurile nu s-au mai petrecut niciodată în acelaşi fel, nici cu Marcelle, prima lui soţie, cu care a avut un copil, nici cu Hélène

Portal, care n-a vrut să se căsătorească cu el, nici, în sfîrşit, cu Lina.

Ce caută el de fapt în ceaţa luminoasă dintre somn şi veghe? E conştient că se deschide uşa, că e închisă fără zgomot, în loc să fie lăsată întredeschisă, că domnişoara Blanche, în vîrful picioarelor se duce să se aşeze lîngă fereastră, după ce s-a uitat la el de departe.

Dacă s-ar gîndi să-i vorbească cu inima deschisă, să-i povestească tot ce-i trece prin cap, pe cînd ea crede că doarme, n-ar pune toate divagaţiile lui pe seama bolii ?

I se pare logic ca embolia să lase urme în creier. Dar atunci, de ce, cu mult încă înainte de a intra în spital, cînd era în rînd cu toţi oamenii, i se întîmpla seara, cînd stătea în pat, să alerge după aceleaşi umbre ?

Inexact. Nu alerga după ele, ca acum. Din contra, fugea de ele, atribuindu-le insomniei sau unei proaste digestii.

— Părinte, am păcătuit împotriva celei de a şasea porunci...

— Cu gîndul ?

— Cu gîndul şi cu fapta.

Primele dăţi, glasul catifelat de dincolo de grilă întreba :

— Singur, fiul meu ?

— Singur.

Lina n-a telefonat azi dimineaţă, cum a promis, fără să i-o ceară. Trebuie să se fi întors din l'Eure-et-Loire. Numai să nu-şi fi băgat în cap să vină fără să-l anunţe, cum a făcut sîmbătă !

N-are nimic cu ea, mai puţin decît cu oricare altul ; se întreabă la ce s-o fi gîndind domnişoara Blanche, cînd priveşte nemişcată, pe fereastră, la bătrînii incurabili care se plimbă în mici grupuri la soare, fumînd din pipă, sau stînd pe bănci.

Mult timp s-a temut că-i un ratat. Cunoaşte mulţi rataţi. Sălile de redacţie îi atrag cum atrag pe nebuni. De altfel nici nu poţi să-i deosebeşti totdeauna, fiindcă şi unii, şi alţii vin să-şi expună ideile lor surprinzătoare.

Deosebirea constă în aceea că rataţii sînt resemnaţi, nu cred în ceea ce spun, şi sfîrşesc prin a cere cîţiva franci. Vechi camarazi vin astfel să-l tapeze din cînd în cînd, simulînd o bună dispoziţie.

— Înţelegi, trec printr-o perioadă proastă, dar, începînd de săptămîna viitoare...

Unde sînt acei care au dispărut cu totul din circulaţie ? S-o fi găsind vreunul printre pensionarii ospiciului ?

Şi el ar fi putut deveni un ratat. Începuturile lui au fost foarte asemănătoare cu ale acestora. După ce-a părăsit liceul Guy-de-Maupassant, fără să mai aştepte examenele pe care era sigur că nu le va trece, n-avea nici un plan, nici un proiect, nici o idee de ceea ce va face în viaţă.

Ar fi trebuit să intre la domnul Remage, unde îl aştepta aceeaşi carieră ca a tatălui său.

Talent n-are şi colaboratorii săi ştiu că-i incapabil să scrie un articol frumos. Oare nu din cauza asta s-a specializat, încă de la început, numai în „ecouri" ?

Viaţa oamenilor mari îi stîrnea curiozitatea, îşi punea fel de fel de întrebări în legătură cu ei. A încercat să răspundă la ele.

Curiozitatea sa fiind împărtăşită de marele public, „ecourile" i-au adus noroc.

Se vorbeşte de flerul său infailibil, despre care cei delicaţi zic că-i de prost-gust. Poate că au dreptate şi unii, şi alţii. E adevărat că a început să culeagă tot felul de bîrfeli, parcă ar scotoci prin lăzile cu gunoi...

E prea mult. Ajunge la nişte adevăruri deprimante. Simte că se împotmoleşte şi, înainte chiar de a deschide ochii, pronunţă :

— Mi-e sete...

Nu-i adevărat, dar simte nevoia să se ridice la suprafaţă şi să regăsească obrazul liniştitor al domnişoarei Blanche.

CAPITOLUL IX

Se va sfîrşi şi ziua aceasta de luni 8 februarie, a şaptea zi de spital, fără ca el să bănuie că ea reprezintă încheierea unei perioade din viaţa lui. Ceilalţi din jur o ştiu, şi poate din cauza asta se simte neliniştit. Are antene. Ghiceşte, după semne invizibile, că se pregăteşte o schimbare, aşa după cum un tată ghiceşte că soţia şi copiii lui îi pregătesc o surpriză.

E tulburat, nervos. De cîteva ori, uitîndu-se la domnişoara Blanche, a fost gata s-o întrebe, s-o roage să-i vorbească sincer, ca unui om în toată firea. Era poate gata să se decidă cînd a sunat telefonul pe culoar. Cineva o caută pe infirmieră. E sigur că-i Lina şi se felicită că a refuzat să se instaleze un aparat la căpătîiul lui.

— Soţia dumneavoastră e la telefon... Se scuză că nu v-a telefonat azi dimineaţă... A răcit la ţară şi a trebuit să se bage în pat... Se teme că are gripă...

Ascultă, fără a fi surprins, fără emoţie. Aproape ori de cîte ori se duce la Marie-Anne, Lina trebuie să se odihnească vreo două zile în pat, şi vorbeşte mereu de gripă sau de bronşită.

— Întreabă dacă n-aveți nevoie de ceva, dacă nu doriți să vă trimită ceva...

— Poate lingerie?

— Ați primit o valiză întreagă, pe care am aranjat-o în dulap. Aveți și un halat de casă și papuci...

El ezită, e gata să-i spună de agenda roșie care se găsește pe biroul său de la Reședință.

— Bani... mai spune el.

— S-au depus la birou... Cei de la ziarul dumneavoastră s-au gîndit la asta și aveți jos un cont deschis...

— Să nu-i spuneți soției mele că am început să vorbesc...

Ea surîde, complice. A înțeles. Cînd e vorba de Lina, în special, înțelege totul de la primul cuvînt. Dispare din nou și, cînd se întoarce, îi aruncă o privire ca să vadă dacă telefonul ăsta nu l-a afectat cumva. El nu se mai gîndește la nevasta lui, ci la agendă.

Nu-i omul hîrtiilor, al notelor, al însemnărilor, al meticulozității. Cu toată complexitatea activității sale, el n-are niciodată în buzunar cu ce să scrie. Totul e în capul lui.

Totuși, de cînd este aici, de cîteva ori i-a venit pofta, nu să-și țină un jurnal, ci să scrie uneori un cuvînt-două, ca să regăsească, mai tîrziu, etapele prin care a trecut.

S-ar părea că-i ceva complicat. Adevărul este totuși simplu. A abordat, în liniștea camerei sale, atîtea subiecte, că riscă să se piardă în ele. Mai multe din aceste subiecte ating esențialul, o știe, chiar dacă nu-și dă seama cum și de ce. Pentru

prima oară, simte nevoia să concretizeze într-un cuvînt unele impresii, unele sclipiri care i-au fulgerat prin minte.

Iată, de o săptămînă caută ceva. Nu să-și dovedească inocența, în ciuda aparențelor. E gata să-și recunoască vinovăția. Dar care ?

I-ar plăcea ca această lentă călătorie pe care o face să lase urme. Totul se schimbă prea repede. Se teme de noi schimbări.

— Vă rog, cînd vă duceți acasă, dacă vedeți vreo papetărie deschisă, ați avea amabilitatea să-mi cumpărați o agendă ?

Nu vrea agenda veche de la hotel unde va găsi notații care nu-l mai interesează. Vrea s-o ia de la început.

— Aveți cumva intenția să vă apucați de lucru ?

— Nu.

Ea înțelege și asta, bineînțeles.

— O agendă mare ?

— N-are importanță...

Nu va scrie mult, cîte un cuvînt ici-colo, pe care numai el îl va putea tălmăci, și de altfel e destul de obositor să scrii cu mîna stîngă.

— Știți că profesorul Besson d'Argoulet are mare admirație pentru dumneavoastră ?... V-a lăudat energia de care s-a minunat totdeauna... Pretinde că aveți o capacitate de muncă de neînchipuit...

Nu mai mare decît a lui Besson care găsește mijloace să muncească pe mai multe fronturi.

— Mai spune că i-ați pus la muncă, nu glumă,

pe colaboratorii dumneavoastră, dar ei nu se plîng, fiindcă vă adoră... E adevărat ?

— Nu pot să-mi dau seama...

— Se înțelege că imobilizarea vi se pare mai penibilă decît altora...

El se mulțumește să murmure :

— Credeți ?

A simțit că are un gînd ascuns. Dacă evocă în acest fel paralizia lui, asta nu înseamnă că... Că ce ?... Nu știe. Zîmbetul domnișoarei Blanche îl neliniștește...

O dată mai mult ar dori să-i mărturisească că nu ține să se vindece, că-i e frică. Dar n-ar fi drăguț față de ea care-l îngrijește, și el e incapabil să facă cu bună știință vreun rău cuiva.

E ceva aproape fizic. Nu poate să vadă pe cineva suferind. Și asta merge pînă la lașitate. Dacă i se întîmplă să se vadă nevoit să concedieze un colaborator, îl însărcinează pe Colère s-o facă. Umilința, zăpăceala îl impresionează mai mult decît o suferință reală sau disperarea.

Nu-i singurul motiv pentru care evită o convorbire mai lungă cu infirmiera lui. Dacă n-a fost cîștigat pentru ideea însănătoșirii, e totuși sensibil la micile progrese care se manifestă și i se întîmplă să miște pe furiș, sub cuvertură, degetele de la mîini și de la picioare.

— Dacă aveți nevoie de ceva din oraș, orice ar fi, vă rog să-mi spuneți...

— Mulțumesc...

E o simplă întîmplare, fiindcă el nu știe că se va produce o schimbare. Dacă povestea de Crăciun nu e propriu-zis o poveste tristă, nu e mai puțin o poveste cenușie și grosolană.

Poate din cauza soarelui, de un roșu somptuos, pe care-l contemplă din patul său, cele două istorioare pe care și le povestește în această zi de luni sînt încărcate de lumină, de căldură, de tihnă.

Prima, ca și povestea cu Pilar, aparține perioadei din strada des Dames, un an sau un an și jumătate mai tîrziu. Ba chiar doi ani, fiindcă se căsătorise numai de cîteva săptămîni.

Lucra cu regularitate pentru „Boulevard“, la care scria jumătate din „ecouri“. Marcelle încă nu era însărcinată și urma cursul de artă dramatică al lui Dullin, la Théâtre de l'Atelier.

Într-o seară, pe cînd se întorceau acasă braț la braț, el i-a propus :

— Dacă ne-am petrece ziua de mîine la țară ?

De ce dorința asta subită de a pleca la țară ? Nu-și aduce aminte. Poate un afiș pe care-l văzuse în treacăt. El nu cunoaște adevărata viață cîmpenească, fiind mai obișnuit cu plaja și faleza normandă.

Și acum încă, deși are o proprietate la Arneville, peisajul rustic îi este indiferent, mai curînd ostil, cu excepția grădinei de zarzavat, unde își face plimbarea de duminică dimineața împreună cu grădinarul său.

Ca și pentru după-amiaza de Crăciun, nu găsește în memoria sa nici un „înainte“ și nici un „după“, în afară de un Paris care avea gust de praf și miros de aperitive.

Cum şi-au ales ţinta călătoriei ? Au luat trenul spre Orléans, foarte devreme, dis-de-dimineaţă, atraşi de Loara din cauza istoriei Franţei. Nimic nu era hotărît. Ieşind din gară, au zărit un tren local şi au întrebat unde merge.

— La Cléry...

S-au urcat în tren. Plecaseră îmbrăcaţi gros, căci dimineţile erau încă răcoroase şi, în vagonul care îi zdruncina, simţiră că le era prea cald.

Din Cléry nu-şi reaminteşte decît biserica pe care au vizitat-o, pietrele cenuşii, răcoarea. Au mîncat într-un restaurant fără feţe de masă nişte brînză de capră, uscată şi tare, dar savuroasă, de care nu ştiuseră pînă atunci.

— Loara e departe ?

— Pe şosea, Beaugency e la doi kilometri...

— Nu sînt şi alte drumuri ?

— Sînt mai multe, dar mai lungi...

De ce, el care bea atît de puţin, s-a încărcat cu o sticlă de vin alb din regiune, care atîrna greu în buzunar şi-l lovea la fiecare pas ?

Nici o amintire legată de drumeagul pe care au luat-o. S-au rătăcit. Pe Marcelle o dureau picioarele. Au ajuns într-un loc cu pămînt moale, pe care creştea trestie şi erau nerăbdători să vadă Loara.

Deodată Loara apăru în faţa lor, răcoroasă, lucie ca oglinda, cu bancurile sale de nisip şi pietricele mici. Din locul unde erau, nu vedeau nimic altceva decît malul din faţă şi, în depărtare, un bărbat cu o pălărie de pai pe cap, care pescuia şezînd pe un scaun pliant, într-o barcă scundă.

Li se făcuse sete. Băură din sticla de vin încălzit. Băuseră şi mai înainte, cînd au mîncat la han. Amorţiţi de căldură, s-au întins pe nisip printre trestiile foşnitoare.

Vede în faţa ochilor sticla de vin băgată în apa rîului, din care ieşea numai gîtul. Îşi scosese haina, cravata, Marcelle îşi scosese pantofii, ciorapii. După ce se bălăcise în apă, încercînd să-l stropească, ea venise lîngă dînsul şi se întinsese alături, pe jos.

Are asta vreun sens ? Merită imaginea asta să-şi aibă un loc în memoria sa ?

Pielea, aproape încinsă, avea mirosul sănătos pe care-l are sudoarea cînd eşti la ţară. Totul mirosea bine, trestia, pămîntul, fluviul. Şi vinul, după ce s-a răcit, avea un gust pe care nu l-a mai regăsit de-atunci.

Mesteca un fir de iarbă, culcat pe spate, cu mîinile la ceafă, cu privirea pierdută în albastrul cerului pe care-l străbătea cîteodată un zbor de pasăre.

A dormit ? Nu, nu crede, dar tot corpul îi era cuprins de beatitudine, de tihnă. Nu crede să fi vorbit. Îşi aminteşte de un gest, mîna-i pipăind în jur, atingînd nisipul, apoi corpul Marcellei. În lîncezeala plăcută care-l stăpînea, i-a trebuit mult timp pînă să se hotărască s-o cuprindă.

N-a iubit-o pe Marcelle cu adevărat. S-a căsătorit cu ea ca să nu fie singur, ca să fie doi, poate şi pentru a avea de ocrotit pe cineva. E o altă problemă de care nu se grăbeşte să se ocupe.

Au stat vreme îndelungată aproape nemişcaţi, ca unele insecte pe care le vezi împerecheate; soarele îi încălzea spatele, iar el asculta clipocitul apei şi foşnetul trestiei.

Nu era beat, dar băuse destul ca tot corpul, din cap pînă în picioare, să-i devină mai sensibil. Un miros de salivă şi de sex se amesteca cu celelalte mirosuri.

Asta-i tot. După aceea, au terminat vinul din sticlă. Au încercat apoi să se întindă din nou, să regăsească acea fericire pe care au cunoscut-o fără s-o fi căutat...

Farmecul era rupt. Aerul era mai rece. Soarele s-a acoperit şi au rătăcit din nou întorcîndu-se la Cléry. Marcelle, obosită, l-a certat că a greşit drumul.

După ce li s-a născut fata, a început să facă nişte calcule. Nu i-ar fi displăcut ca fata să fi fost concepută în ziua aceea pe malul Loarei. Dar datele nu corespundeau.

O imagine luminoasă — a durat o oră, chiar mai puţin de o oră — a ceea ce e tentat să numească fericirea perfectă, o fericire gratuită, pe care o primeşti cu toată inocenţa şi pe care o trăieşti fără s-o bănuieşti.

Scotocind în memorie, ar mai putea găsi şi alte amintiri ca aceasta. A trăit, fireşte, tot atîtea veri cîte ierni şi tot atîtea zile însorite cîte zile ploioase. Dar nu atît lumina contează, cît o anumită armonie cu ea, cu universul, un fel de contopire.

Această contopire a mai cunoscut-o într-o zi, fără Marcelle, fără erotism, şi a fost atît de puternică încît l-a apucat ameţeala.

Totuşi, Marcelle avea şi ea o părticică aici. Locuiau pe strada des Abbesses. Uitîndu-se pe fereastră, descopereau zidurile albe ale Teatrului de l'Atelier, dughenele, cîrciumile, întreaga populaţie măruntă din Montmartre, muncitoare şi gălăgioasă, mai ales dimineaţa, cînd gospodinele asaltau precupeţii.

Colette se născuse. De îndată ce împlinise o lună, Marcelle spusese că vrea s-o ducă la o mătuşă, la ţară. Îi era ruşine de piciorul şchiop al copilului şi dădea vina pe familia Maugras.

— Se zice că viciile de conformaţie sînt mai frecvente în familiile de alcoolici... Tatăl tău bea, nu ?... Şi mama ta a murit de tuberculoză...

Devenea din ce în ce mai nervoasă, mai ales atunci cînd copilul plîngea de mai multe ori pe noapte. Atunci René era cel care se scula şi se plimba, cu capul Colettei pe umăr, prin camera luminată de becul de gaz din stradă.

Marcelle era incapabilă să crească un copil. Pînă la urmă el a cedat şi fata n-a mai stat cu ei.

— Fără să mai punem la socoteală că aerul de la ţară e mult mai bun pentru sănătatea ei decît aerul infect al Parisului...

Nu i-a luat-o în nume de rău, mai mult decît Linei, că e ceea ce este. Nu încearcă să se dezvinovăţească. El s-a înşelat, el este deci acela care răspunde cu adevărat.

Şi-a luat pe cap o mică dansatoare de şaptesprezece ani, care avea ambiţia să se facă artistă

și s-a crezut capabil s-o transforme în femeie și apoi în mamă.

— Crezi că sîntem făcuți unul pentru altul ?

Ea a folosit sistemul picăturii de apă, cum a făcut cu plecarea Colettei. Din cînd în cînd cîte un cuvințel, ca picătura de apă care cade din robinet, mereu în același loc. Nu insista, dar de fiecare dată era ceva mai hotărîtă.

— Sînt sigură că oamenii se întreabă de ce trăim noi doi împreună... Tu muncești într-o parte, eu în alta... Nu sîntem liberi la aceleași ore...

Era adevărat. La ce bun să se ducă acasă cînd știa că masa nu-i pregătită și că un bilețel îl anunța că soția va veni la o oră tîrzie ?

— Cînd sîntem din întîmplare împreună, n-avem ce să ne spunem...

Asta a durat mai multe luni. El a rezistat, făcîndu-se că nu pricepe. Îi era teamă pentru ea, și se întreba ce-o să se întîmple cu dînsa.

N-avea dreptate : ea a reușit în cariera la care rîvnea. Fiecare a reușit la rîndul său. Se întîlniseră doar ca să facă o bucată de drum împreună, pentru timpul cît au stat pe strada des Dames, unde se jucau de-a tînăra pereche îndrăgostită și unde, adesea, nu avea cu ce să-și cumpere de mîncare, dacă nu vindeau cîteva sticle goale.

— De ce n-am face o încercare?... Să trăim despărțiți o lună sau două... Și vom vedea...

Subțirică și blondă, nu părea a fi foarte sănătoasă. După expresia mamei sale, cînd dansa cadril la balul de la Moulin-Rouge părea o păsărică gata să se lase înghițită de pisică, și ochii ei

de un albastru deschis te făceau să te gîndești la prima comuniune.

În realitate, avea o voință extraordinară și rezistența ei fizică era uimitoare.

El îi lăsase apartamentul și mobila, și se instalase la hotelul des Anglais, pe bulevardul Montmartre.

Iarăși o perioadă pustie, confuză, Marile Bulevarde, firmele luminoase, valul de autobuze verzi cu acoperișul argintat, terasele cafenelelor...

Așa cum îi venise pe neașteptate dorința de a vedea Loara, tot așa cuvîntul Mediterana i se fixase în minte și a profitat de faptul că avea niște bani ca să ia trenul din gara Lyon.

De ce s-o fi oprit la Toulon ? De ce apoi la Hyères ? Descoperea un soare nou, o nouă căldură, aroma eucalipților, țîrîitul obsedant al greierilor, în sfîrșit, palmierii, care-i dădeau iluzia tropicelor.

Din întîmplare, ca și la Orléans, s-a urcat, de astă dată nu într-un trenuleț, ci într-un autocar cam prăpădit în care răsuna accentul din sud. A văzut carierele mari, albe, ale salinelor, piramidele de sare strălucind în lumină.

— Mergeți pînă la Tour Fondue ?

El a rămas în autocar ; un vapor alb cu coșul galben aștepta la poalele unei stînci să-și ducă pasagerii în insula Porquerolles. Căpitanul purta o cască colonială. Pe punte erau o grămadă de cotețe, cotețe în care cotcodăceau găinile.

Cînd vaporul s-a desprins de chei, el stătea în picioare în față, aplecat peste apa transparentă. Mult timp încă s-a putut vedea pînă în

fund şi, timp de o jumătate de oră a trăit în mijlocul muzicii, ca în inima unei simfonii.

Dimineaţa aceea nu seamănă cu nimic din ce-a cunoscut el de atunci încoace. Este marea sa descoperire a lumii, a unei lumi radioase şi fără limite, cu culori vii, cu sonorităţi exaltante.

Siluete pe marginea digului. Case roşii, albastre, galbene, verzi. O larmă veselă însoţeşte desprinderea vaporului de ţărm, se vede apoi piaţa unui sat strivită de dogoarea soarelui, o biserică-jucărie, terase unde se trîndăveşte şi se bea vin alb.

N-a avut nevoie să bea ca să fie ameţit. Întreaga sa fiinţă vibra de bucurie. Şi aici simţea nevoia să ajungă la o apă şi a pornit-o pe un drum plin de praf.

Conturul pinilor — ca nişte umbrele de soare — pe albastrul aproape întunecat al cerului, şi florile pe care nu le cunoştea, cactuşii, smochinii de Barbarie, arbuştii cu parfumul stăruitor, ale căror fructe de un roşu închis te făceau să te gîndeşti la fragi, totul îl încînta.

Erau pomişori pe care pescarii îi pun pe foc ca să frigă peştii — a aflat-o mai tîrziu o dată cu numele acelor plante cu frunzişul ghimpos, care sînt fisticii.

S-a întors de multe ori pe malurile Mediteranei. A mai văzut şi alte mări, tot atît de albastre, flori şi arbori mai extraordinari, dar vraja a dispărut şi, din tot ce-a mai descoperit după aceea, asta e singura care a lăsat o urmă.

Ca şi la Cléry, era să se rătăcească, alunecînd adesea pe stîncile lucioase, agăţîndu-se de tufişuri. Şi tot ca la Cléry, marea a apărut deodată, cu respiraţia sa lentă şi profundă, voluptoasă, atît de diferită de marea din Fécamp.

Aşa cum făcuse Marcelle, şi-a scos pantofii, ca să alerge, în picioarele goale, pe nisipul arzător, surprins că se află pe o plajă lungă, mărginită de pini şi închisă la cele două capete de stînci.

A alergat ca un copil, dar, cînd era copil n-a cunoscut niciodată această voioşie fără margini. A umblat prin apă. Fundul de nisip, ondulat de valuri, părea o mătase cu reflexe aurii. S-a dezbrăcat, păstrîndu-şi numai chiloţii, şi s-a zvîrlit drept înaintea lui pînă ce adîncimea apei l-a silit să înoate.

O întreagă orchestră îi cînta în urechi, ritmată de accente puternice de ţimbal.

Apoi... Totul s-a terminat rău, întocmai ca pe malul Loarei. Cerul nu s-a întunecat. Apa rămînea tot atît de limpede. Şi-a plimbat privirile de la un capăt la altul al orizontului. S-a simţit singur în imensitatea aceea şi, din cauza panicii, a înotat spre mal ca şi cum s-ar fi temut să nu se scufunde, să nu fie înghiţit de lumină.

Paşii săi erau mai grăbiţi acum, ca să ajungă în piaţa satului, unde pescarii jucau bile. A mîncat ciorbă de peşte, a băut vin alb de pe insulă dar pierduse contactul, firele erau rupte.

— Acum e momentul, domnule Maugras...

Tresare, pentru că a uitat de domnişoara Blanche şi de Bicêtre.

— Momentul pentru ce ?

Ea înţelegea că vine de departe.

— Momentul termometrului... Apoi pentru piure... Şi în curînd vine momentul să plec... Vă promit că n-am să uit agenda...

Agenda ? A, da ! Ce-ar fi scris astă-seară dacă ar fi avut-o ? Cum ar fi rezumat cele două sondaje făcute în trecutul lui ?

Cléry. Porquerolles.

Apă, în amîndouă locurile, şi soare, şi căldură, miresme noi. Şi de ambele dăţi o panică fără motiv şi o întoarcere mohorîtă.

Poate ar fi destul un singur cuvînt pentru ambele aventuri ?

Nevinovăţie.

E de ajuns de două ori în viaţă ?

Ziua de marţi începe în dangătul de clopot al primei liturghii, faimoasa ziuă a opta, de care i s-a vorbit atîta.

— Primele opt zile sînt cele mai grele...

— Începînd din ziua a opta, progresele devin spectaculoase.

A sfîrşit prin a-şi face despre ziua a opta o idee aproape înspăimîntătoare, ca şi cum totul se va schimba dintr-o dată. Nopţile au început să fie mai scurte şi ferestrele se luminează mai devreme. Joséfa doarme un somn agitat, cu mîna, nu pe pîntece, ci pe piept. Se temea, aseară, că face o răceală.

Din obişnuinţă, trage cu urechea la cele cîteva zgomote dinafară, şi aproape imediat începe să se gîndească la Marcelle. E nemulţumit de imaginea pe care i-a conturat-o în ajun. S-ar zice că, neavînd ce face în pat, se gîndeşte la toate nimicurile. Nu începe oare să semene cu tatăl său, care număra şi iar număra, cu un aer grav, baloturile cu morun şi sacii cu sare, obsedat de gîndul ca nu cumva să facă vreo greşeală ?

Nu atît pentru a trăi în doi s-a căsătorit cu prima lui soţie, la douăzeci şi doi de ani. Ar vrea să ajungă pînă la adevărul absolut, pînă la sinceritatea totală. De fapt, cînd a descins la Paris, el nu cunoştea din toată lumea asta decît Fécampul, Hâvre şi Rouenul, şi s-a comportat ca un provincial oarecare, atras de lumini şi mişcare. Dovada e că ore întregi umbla încolo şi încoace pe Marile Bulevarde şi simţea o adevărată beţie cînd, la căderea nopţii, se aprindeau toate luminile.

Din cauza luminilor şi a furnicarului omenesc, frecventa balurile de la Moulin-Rouge, din piaţa Blanche. Marel hol de la intrare, cu pereţii acoperiţi de oglinzi, strălucea de mii de focuri. Înainte de o anumită oră, o tăbliţă, deasupra ghişeului, anunţa: Intrarea liberă.

Dădeai la o parte o draperie roşie — în fund, şi apărea o sală imensă, vibrantă, unde două orchestre stăteau una în faţa celeilalte în balcon, şi cîntau cu schimbul, nelăsînd niciodată să se răcească atmosfera.

La sute de mese stăteau perechi cu consumaţia în faţă, grupuri, femei singure sau bărbaţi singuri, şi era un du-te-vino fără sfîrşit spre pista de dans de unde venea larma unei neîncetate tropăieli.

Putea să stea ore întregi în faţa măsuţei sale, să privească, să asculte, să observe figurile şi

mişcările. Cîteodată se simţea ispitit să se adreseze uneia din tinerele care aşteptau să fie invitate la dans şi care se ridicau automat ori de cîte ori se apropia vreun bărbat.

Către ora zece şi jumătate, o bătaie de tobe anunţa spectacolul, lumina se stingea, proiectoarele se îndreptau spre pista pe care o invadau cu strigăte triumfătoare, cu fustele în vînt, dansatoarele de can-can.

Cîte erau ? Vreo douăzeci, i se pare, fiecare cu o rochie de altă culoare, fiecare, la rîndul ei, înconjurată de tovarăşele sale nemişcate, îşi executa propriul număr.

Cea în rochia roşie era o brunetă frumoasă, cu pulpe pline, cu un piept generos, cu buze pofticioase, cea în rochie galbenă, o adolescentă cu obrazul încă neformat, cea în violet o acrobată care făcea salturi periculoase, unul după altul.

Timp de douăzeci de minute era o risipă de sunete, de mişcare, de mătăsuri multicolore, de ciorapi negri care contrastau cu paloarea coapselor descoperite.

Cea în verde era Marcelle, slăbuţă, anemică, al cărei număr personal, cel mai simplu, era cel mai puţin aplaudat.

Dacă ar fi putut alege, n-ar fi preferat-o pe aceea în rochie roşie, cu buzele cărnoase ? Poate că nu. Nu s-ar fi simţit la largul lui cu dînsa. I-ar fi fost frică de ea.

Seară de seară s-a uitat la dansatoarea în rochia verde cu o tandreţe amestecată cu milă. Apoi a mai întîrziat pe trotuar după spectacol,

pîndind ieşirea artistelor. A fost decepţionat văzîndu-le în ţinută de oraş, nici mai mult, nici mai puţin atrăgătoare decît vînzătoarele şi dactilografele care frecventau balul.

Unele erau aşteptate, nu de un amant bogat cu maşină, ci de un tînăr care apărea din umbră, şi la braţul căruia se îndepărtau. Altele, ca Marcelle, alergau spre staţia de metro.

Marcelle purta o beretă neagră pe părul ei blond, un palton negru, pluşat. A urmărit-o, s-a urcat în acelaşi metro cu ea, s-a aşezat drept în faţa ei ; fata părea că nu se gîndeşte la nimic.

A coborît la staţia Bastille. Aproape alergînd, ca şi cum i-ar fi fost frică de noapte şi de siluetele care treceau în sus şi în jos pe trotuare, s-a îndreptat spre strada de la Roquette, unde a sunat la o uşă care s-a închis imediat ce-a intrat.

De ea era îndrăgostit, sau de luminile de la Moulin-Rouge ? Sau poate de contrastul dintre zborul jupoanelor în tactul muzicii răsunătoare şi fetişcana speriată, cu bereta de şcolăriţă, care suna nerăbdătoare la uşa părinţilor ei ?

A doua ipoteză este mai apropiată de adevăr, aşa cum îl înţelege azi, după trecerea anilor : era destul să vadă că nu-i prea sănătoasă, ca să se simtă tentat s-o deplîngă şi s-o ia sub protecţia lui.

I-a adresat cîteva cuvinte, nu în piaţa Blanche, ci în vagonul metroului. S-a uitat mai întîi plictisită la el, cu neîncredere, şi a terminat prin a zîmbi de stîngăcia lui.

Timp de cîteva săptămîni a trăit acel gen de aventură, cunoscută de obicei la vîrsta de șaisprezece ani ; în fiecare seară îi cumpăra un buchețel de violete de la bătrîna florăreasă care aștepta la intrarea în Moulin-Rouge.

Mama Marcellei era portăreasa imobilului din strada de la Roquette, tatăl ei — sergent de stradă. La doisprezece ani a fost dată la o școală de dans, fiindcă o fetiță din același cartier devenise primă solistă la Operă.

Ea n-avea intenția să rămînă în cadril, nici să continue dansul. Ambiția ei era de a deveni o adevărată actriță și urma, dimineața, cursul lui Charles Dullin.

Timp de două luni nu s-a întîmplat nimic între ei. Într-o după-amiază, obținînd de la ea un *rendez-vous,* a condus-o în camera sa din strada des Dames.

Se întreba dacă-i virgină și gîndul că ar fi îl înspăimînta. Ea s-a dezbrăcat fără fasoane și s-a întins pe pat, goală, dusă pe gînduri.

După aceea, el i-a pus întrebări.

— Asta ți s-a întîmplat de multe ori ?

Ea încruntă sprîncenele, fără să înțeleagă.

— Ce vrei să spui ?... A ! de asta vorbești tu... N-aș fi la Moulin-Rouge, dacă n-aș fi trecut...

— Cu cine ?

— Mai întîi Hector, cel care atrage publicul... Noi îi zicem cel care latră... E comicul care anunță numerele și care povestește anecdote...

Un individ gras, pe jumătate chel, puțind a prostie și a mulțumire de sine.

— Apoi șeful orchestrei, cu toată groaza pe care o are de nevastă-sa.

— Și apoi ?

— Mă faci să mă gîndesc la popă... Ce importanță are asta și ce te interesează pe tine?... Dacă n-aș mai fi cunoscut și alți bărbați, n-aș fi venit aici.

— Nu-ți făcea plăcere ?

— Nu știu...

— Și cu mine ?

— E adevărat că scrii la ziare ?... N-ai spus-o ca să-mi faci impresie ?... De ce nu semnezi atunci ?

Și-a luat obiceiul de a veni în strada des Dames de două ori pe săptămînă. El aștepta zilele astea cu nerăbdare și puțin cîte puțin i-a venit ideea să locuiască împreună cu ea. Să nu mai rămînă de unul singur în cameră. Să mănînce împreună cu cineva, chiar dacă fața de masă care acoperă măsuța e dintr-o pînză oribilă, cu crengi și flori de culoare cafenie...

Într-o zi, pe cînd ieșeau împreună din hotel și el o conducea pînă la metro, un bărbat cu mustăți negre și obrazul roșu s-a oprit în fața lor.

— Tu, șterge-o acasă... Iar cu dumneavoastră am vreo două cuvinte...

Era tatăl ei, agentul de poliție, amenințător și îndîrjit.

Cum de-au ajuns cei doi bărbați pe bulevardul des Batignolles, unde umblau între cele două șiruri de copaci, urcînd pînă în piața Clichy, întorcîndu-se spre a coborî pînă la linia ferată și

întorcîndu-se iar ? Prin ce faze au trecut ca pînă la urmă să devină cordiali unul cu celălalt ?

— O fi şi asta o meserie, dar cît cîştigaţi ?

El a minţit, rotunjind cifrele.

— Da, da, e bine şi frumos, dar nu-i un post stabil...

Nu cumva fusese prins în capcană ? N-ar fi putut să-i amintească de comicul cu părul rar şi de şeful de orchestră ? Pe ei i-a căutat oare ca să le joace scena indignării părinteşti ?

La drept vorbind, s-a simţit mai uşurat după cele întîmplate. N-a încercat să se eschiveze. Din contra, şi-a pledat cauza şi, peste o oră, lua împreună cu agentul de poliţie aperitivul într-un bar-tutungerie.

Şi astfel s-a căsătorit cu luminile, cu Moulin-Rouge, cu rochia verde, cu o anumită strîngere de inimă, pe care i-o dădea conştiinţa răspunderii sale, a superiorităţii sale.

Destul despre Marcelle. A mers pînă în adîncul lucrurilor, pînă unde se poate merge. Şi nu-i cazul să fie mîndru.

Văzînd că se face ziuă şi că Joséfa se trezeşte, se simte uşurat. Se întoarce la prezent.

— Bună dimineaţa, aţi dormit bine ?

— Dar dumneavoastră ?

— M-am sculat de două ori, din obişnuinţă, să văd cum vă merge... Aţi dormit ca un înger...

Ea îşi strînge patul şi-l bagă în dulapul din perete.

— Sînteţi mulţumit de progresele dumneavoastră, nu ?

Găseşte că are ceva misterios în ton, care-l nelinişteşte. Şi de ce oare Joséfa, cînd îi spune la revedere, simte nevoia să-i strîngă mîna ?

— Bună ziua, multă sănătate...

Pare emoţionată. Pleacă, apoi se întoarce din nou, şi la uşă :

— La revedere... repetă ea, făcîndu-i semn cu mîna.

Asta înseamnă că n-are s-o mai revadă ? I se va da o înlocuitoare ? Nu şi-a luat rămas bun, fiindcă trebuie să fie interzis. Se evită tot ce poate tulbura pe pacienţi. E mai uşor să fie puşi în faţa faptului împlinit.

— ...Aţi dormit ca un înger...

Asta ar putea să însemne că nu mai are nevoie de nimeni care să stea cu el în timpul nopţii. O infirmieră stă în permanenţă într-un colţ al culoarului. I se întîmplă lui Maugras să audă o sonerie, paşi grăbiţi spre salonul cel mare.

Pe măsură ce revine la starea normală, va fi tratat ca ceilalţi, simte lucrul ăsta şi se încordează dinainte, hotărît să se apere.

— Bună dimineaţa !

Domnişoara Blanche e înviorată, foarte proaspătă, din cutele rochiei se degajă un aer rece. A fost îngheţ şi au rămas urme pe acoperişurile de ardezie ale caselor, pe care soarele le topeşte.

— Aţi dormit bine ?... Sîntem în formă ?... O să luăm temperatura şi sînt aproape sigură că-i pentru ultima oară...

A prevăzut el. Se vorbeşte de suprimarea termometrului. A văzut dispărînd recipientul de

dextroză şi nu i se mai face decît o injecţie pe zi. Şi injecţiile se vor suprima. Ce-o să se mai suprime după aceea ?

— 36°8. Pulsul 70, ca la un om mare !

Nu-i place veselia ei din dimineaţa asta.

— Era să uit agenda... Am ales una cu două zile pe o pagină şi v-am cumpărat creioane cu pastă, unul negru şi unul roşu...

Internul intră în timp ce i se face toaleta, se mulţumeşte cu un sumar examen, cu gîndul şi ochii aiurea. Maugras nu mai este interesant.

— Sînteţi de acord, domnule doctor, cu ce v-am cerut ieri ? întreabă misterios infirmiera.

— În totul de acord. Am vorbit cu profesorul şi crede şi el că e timpul...

Şi desigur, şi infirmiera-şefă ? Asta îl priveşte în primul rînd pe el, dar tocmai lui nu i se spune nimic. Altă dată ar fi fost bucuros dacă i s-ar fi pus nu numai haina de la o pijama curată, ci şi pantalonii. Azi dimineaţă însă, vede în asta o nouă ameninţare.

— Pînă ce luaţi sucul de portocale şi grişul, vine şi frizerul... Ştiţi că briciul dumneavoastră se află în dulap, cu celelalte lucruri ?... Cînd veţi avea poftă, puteţi încerca să vă bărbieriţi cu mîna stînga... E o chestiune de obişnuinţă...

Ea nu adaugă că asta îl va distra. Toţi se încăpăţînează să-l distreze. Uitîndu-se la uşă, pe care un curent de aer a mişcat-o puţin, îşi aduce aminte de bolnavul în halatul violet care venea să-l fixeze şi pe care nu l-a mai revăzut. Îi vorbeşte domnişoarei Blanche despre el.

— Ştiţi de cine vă vorbesc ?... Stătea acolo cîteva minute, nemişcat, parcă ar fi fost fascinat, şi pleca fără să facă cel mai mic zgomot...

— Omul cu capul de lemn !... spune ea rîzînd. Aşa îl strigau cei din salon... Nu mai e aici... Au reuşit, în sfîrşit, să-l trimită înapoi, la familia lui...

— Refuza să plece ?

— Fiică-sa şi ginerele nu mai voiau să ştie de el, cică din cauza copiilor... Dar, el e inofensiv... Mi s-a povestit că duminică a fugit din Joinville, unde locuiesc într-un pavilion, şi a ajuns iar aici nu se ştie cum... A fost găsit aşezat pe patul lui, care acuma este ocupat de un altul, şi au trebuit să-l ducă înapoi...

Frizerul îl rade. Domnişoara Blanche deschide dulapul, scoate halatul lui de casă albastru paspoalat cu alb, pe care Lina i l-a pus în valiză o dată cu pijamalele. Îi pune papucii la picioarele patului, iese din cameră, şi se întoarce împreună cu un infirmier, pe care nu l-a văzut niciodată şi care-l salută ducîndu-şi mîna la calotă ca şi cum ar fi un chipiu. Un fost subofiţer probabil. Chiar are şi aerul, şi de la început îi este antipatic.

— Ce este ?... vrea să protesteze.

— Profesorul nu v-a spus ieri că trebuie să vă ţineţi în picioare cîteva minute ?

I se îmbracă halatul, i se pun papucii. Infirmierul îi înconjoară umerii cu braţul lui musculos domnişoara Blanche îl ajută să-l susţină şi iată-l în picioare, pe parchet, cuprins de teamă.

de ameţeală, la ideea de a sta pe propriile-i picioare.

— Nu vă lăsaţi aşa... Curaj... Nu-i nici un pericol să cădeţi...

Se deschide uşa. Infirmiera-şefă. Scena a fost aranjată de mai înainte, numai dacă n-o fi la fel pentru toţi hemiplegicii. A opta zi !

Nu-l mai ţin decît de subsuoară, bărbatul într-o parte, domnişoara Blanche în cealaltă.

— Perfect ! aprobă matroana, cu acelaşi ton cu care ar încuraja un căţeluş să facă „frumos". Sprijiniţi-vă bine pe ambele picioare... Asta-i important...

Ca să scape cît mai curînd de el ? Nu poate suferi să-l atingă un bărbat ! E furios că a fost chemat infirmierul. Nu-i place nici că se amestecă şi bătrîna asta care-l supraveghează şi vine chiar lîngă el să-i pipăie pulpele, întîi una, apoi cealaltă.

Se întoarce spre fereastră. Fiind în picioare acum, descoperă o porţiune mai largă de clădiri, cîţiva copaci într-un colţ al curţii...

— Încă o clipă... spune infirmiera-şefă.

Pleacă, lasă uşa larg deschisă. Şi se întoarce după cîteva minute, împingînd un fotoliu rulant, cu moleskinul uzat, avînd o adîncitură lăsată de cei ce-au stat înainte în el.

Asta e surpriza lor ! Asta-i schimbarea cea mare din a opta zi ! Nici nu îndrăzneşte să-şi arate tulburarea, căci obrazul domnişoarei Blanche, foarte aproape de al său, care la început radia, ca şi cum s-ar fi aşteptat să-l vadă exprimîndu-şi bucuria, se întunecă.

— Nu vă simţiţi fericit că aţi scăpat de stat în pat ?

Infirmierul îl ridică şi deodată se vede în fotoliu, cu braţele pe rezemătoare, cu picioarele pe jumătate întinse.

Asta trebuie să fie o tradiţie să-l aşeze pe bolnav lîngă fereastră. Ca să-l distreze !

S-ar părea că ea se roagă de dînsul.

— Eram atît de sigură că...

El îi mulţumeşte din priviri, se face că se uită în curte, pe care abia o vede. Infirmierul pleacă. Matroana pare să aştepte vreun cuvînt de mulţumire, dar n-are să-l audă.

I se pare că se apleacă spre dreapta, că trupul lui e înclinat, că se înclină şi mai mult, că se va răsturna fotoliul.

Domnişoara Blanche îşi pune o mînă peste a lui.

— Vă veţi obişnui repede...

El încercă să se întoarcă spre ea, să-i zîmbească.

— Mulţumesc.

Capitolul X

Agenda nu este roşie ca aceea de la George al V-lea. E legată în imitaţie de piele, de un verde cenuşiu şi hîrtia e zgrunţuroasă. Domnişoara Blanche o fi ales-o într-adins atît de proastă ? Dacă într-adevăr aşa e, atunci a fost bine inspirată şi-i este recunoscător.

A căutat imediat foaia de marţi 2 februarie, pe care a însemnat-o cu o cruce roşie. A ezitat să mai menţioneze ceva şi a sfîrşit, cu un surîs cam amar, prin a scrie, cu mîna stîngă, cuvîntul : *urinal*. Un cuvînt pe care l-a detestat din totdeauna. N-a scris *toaletă* şi nici *pisoar*.

Cruci şi pe filele următoare, pe zilele de 3 şi 4, şi 5, şi 6, şi 7 şi 8. Nimic altceva. Filele rămîn goale şi rezultă un contrast ironic între aceste jumătăţi de pagini însemnate cu cîte o cruciuliţă, în faţa datei, şi zilele atît de pline pe care le reprezintă.

Tocmai fiindcă au fost prea pline, preferă să nu scrie nimic despre ele. Orele pe care le-a petrecut stînd în pat nu se pot rezuma, căci totul a contat, totul a fost de o egală importanţă, uşoara

atingere a obrazului său de părul infirmierei, paşii de pe culoar, cercurile lansate de clopote spre cer, siluetele din partea cealaltă a geamurilor uşii, vizita lui Audoire sau a lui Besson, în sfîrşit, gîndurile sale, uneori lîncede, alteori atît de condensate că deveneau aproape ca un fel de stenografie a lor.

O cruciuliţă. Mai bine aşa. Mai tîrziu, căci se pare că va fi şi un mai tîrziu, asta-i va ajunge. Numai nu cumva să nu mai ştie despre ce-a fost vorba şi să dea din umeri.

Ziua este tot atît de bogată în evenimente ca şi cele precedente, chiar mai bogată. El se va mulţumi, cu toate acestea, s-o reducă de îndată la trei cuvinte : *Totuşi, ei trăiesc.*

Apoi, după ce se va gîndi, va adăuga, cu o umbră de surîs pe buze : *Pipă.*

Cunoaşte pronumele infirmierului cu muşchii vînjoşi, cu bărbia care bate în albastru, cu aerul lui de subofiţer : Léon. A mai fost chemat de trei ori, prima oară ca să-l bage în pat după ce-a stat un sfert de oră în fotoliu, a doua oară, după siestă, ca să-l instaleze din nou pe scaunul său cu două roţi, în sfîrşit, ca să-l culce. De fiecare dată, simţind cum se încordează, în apropierea sa muşchii acestui bărbat, Maugras se dădea înapoi cu dezgust.

Dimineaţa a avut loc vizita cea mare de marţi. Profesorul, urmat de elevii săi, a rămas mult timp în salonul cel mare înainte de a veni să-l vadă, singur şi preocupat.

Trebuie să fie nişte cazuri grave în serviciul său, poate nişte cazuri care cer hotărîri greu de

luat. Şi-a arătat satisfacţia că l-a găsit pe Maugras în fotoliu şi i-a pipăit pe îndelete membrele, muşchi după muşchi, încercînd fiecare articulaţie.

— Totul merge foarte bine... Prietenul nostru Besson vine îndată să vă vadă...

Cînd trebuie să i se spună cel mai mic lucru, Besson îşi ia sarcina s-o facă. La început asta îl enerva. Există totuşi o logică. Audoire se ocupă, în calitatea lui de specialist, de boala sa actuală. Besson, care este de multă vreme medicul său şi care i-a îngrijit toate metehnele, îl cunoaşte mai bine.

El recunoaşte acum că împărţirea răspunderilor, ierarhia aceasta care l-a făcut de multe ori să se zbîrlească împotriva lor şi a întregului spital, este indispensabilă.

Dacă ar fi putut, zi de zi, să facă portretul celor doi medici, aşa cum îi vedea, s-ar găsi în faţa unei serii de chipuri cu totul diferite. Şi dacă ar fi făcut propriul său portret? N-ar fi găsit la fiecare oră un alt Maugras?

Besson d'Argoulet s-a arătat destins şi n-a crezut necesar să ia un ton vesel. A fost aproape natural astăzi, nu întocmai ca acela care lua masa la Grand Véfour, dar nici ca practicianul la căpătîiul unui bolnav căruia trebuie să-i ridice moralul.

— Să nu te nelinişteşti dacă te simţi dezorientat vreo cîteva zile... Trebuie să înţelegi că-i ceva fatal... Timp de o săptămînă întreagă ai depins de cei din jurul tău, ca şi cum ai fi fost lipsit de personalitate... Puţin cîte puţin îţi reiei acum viaţa ta obişnuită şi trebuie să te aştepţi la noi

descurajări... Apropo, am să-ţi spun ceva despre Joséfa...

— N-are să mai vină...

— Cine ţi-a spus?

— Nimeni... Dar am înţeles azi dimineaţă cînd a plecat...

Frazele lungi mai sînt încă greu de pronunţat. Nu-şi găseşte totdeauna cuvintele, pe cînd în sinea lui poate jongla cu ideile...

— I-a părut rău, dar ce să facă? E o infirmieră specialistă şi e nevoie de ea în altă parte... Tu ai nopţi liniştite acum... Ai o sonerie la îndemînă... Dacă vrei neapărat, pot să-ţi găsesc o infirmieră de noapte... Depinde de tine...

— Şi domnişoara Blanche?

— Ea rămîne cu tine cît timp vei sta aici... E un fel de troc. Acceptă să stea noaptea singur în cameră şi în schimb îi este lăsată domnişoara Blanche.

— Altceva... era să uit... Dacă-ţi vorbesc de asta, e că soţia ta îşi face griji... Se teme ca atmosfera de spital să nu te deprime... Tu eşti obişnuit cu un alt decor, cu un alt serviciu, cu oameni care-ţi satisfac toate dorinţele...

„Nu mai e necesar, în stadiul în care te găseşti, să rămîi sub supravegherea constantă a lui Audoire... Ai putea să intri, începînd de săptămîna asta, într-o clinică pe care o vei alege, la Neuilly, de pildă... Nu sînt atît de bine înzestraţi ca aici pentru reeducare, dar s-ar putea aranja..."

A refuzat atît de spontan şi atît de categoric, încît pe Besson l-a pufnit rîsul.

— Bine... Perfect !... Să n-ai nici o teamă... Audoire n-are intenţia să se descotorosească de tine... Mai e Fernand Colère, care m-a chemat şi azi dimineaţă...

N-a mai aşteptat sfîrşitul frazei.

— Nu !

— În cazul acesta, presupun că nu vrei să-i vezi nici pe prietenii noştri ?... Şi ei îmi telefonează...

— Prefer să rămîn singur...

Îi oboseşte repede gîtlejul şi atunci silabele se încurcă. A făcut tot posibilul ca Besson să plece mulţumit şi s-a cufundat în contemplarea curţii, care-l fascinează.

Priveliştea curţii i-a schimbat dispoziţia şi a început să vadă în alte culori diferitele sale probleme.

Curtea e mult mai mare decît şi-a închipuit-o. E un pătrat imens, înconjurat de clădiri cenuşii, şi şi-a propus, cînd va fi lăsat în pace, să-i numere ferestrele.

În faţa lui este o boltă care duce afară şi doi bărbaţi în uniformă stau de pază.

Dincolo, defilează automobilele, se încrucişează, se depăşesc, oamenii merg cu pas grăbit şi gesticulează.

Bătrînii, pe care-i zărea odinioară cînd trecea în maşină pe şoseaua Naţională nr. 7, sînt îmbrăcaţi toţi în costume cenuşii-albastre din stofă groasă, cu o vipuşcă colorată pe cusătura pantalonului, vipuşti care sînt de vreo două-trei culori diferite, aşa cum se obişnuieşte la regimente, ca

să se deosebească între ele. A reperat pînă acum vipuşti galbene şi roşii.

Ceea ce nu diferă este încetineala sau imobilitatea lor. Privind curtea fără mare atenţie, ai putea crede că fiecare a înţepenit la locul lui ca un soldat de plumb.

Profitînd de soare, mulţi s-au aşezat pe bănci, dar n-au dulcea nepăsare care se citeşte pe feţele oamenilor ce stau pe băncile Parisului. Ai impresia că nu vorbesc între ei, că n-au nici un contact unul cu altul, că fiecare rămîne zăvorît în sinea lui.

Această expresie, pe care o folosea altădată ca toată lumea, a căpătat un anumit înţeles pentru el. Sînt închistaţi în ei înşişi. Nu sînt nişte bolnavi. Domnişoara Blanche i-a spus că în limbajul oficial se numesc administraţii. În ce-o priveşte pe ea, ea le spune de preferinţă „bătrîneii noştri".

Mulţi fumează din pipă — ca bătrînii pescari din Fécamp care-şi petrec zilele uitîndu-se la port — din nişte pipe de cele mai multe ori legate cu sîrmă sau cu bandă izolatoare şi care la fiece aspiraţie scot un gîlgîit de salivă.

Nemulţumindu-se numai să-i urmărească privirea, domnişoara Blanche îi urmăreşte şi gîndurile ?

— N-aţi fumat niciodată ?

— Ba da.

— Ţigări ?

— Pipă, la şaisprezece ani... Apoi, la Paris, ţigări. În sfîrşit, şi pipă, şi ţigări... Nu mai fumez

de vreo trei ani, de cînd a început să se vorbească de cancer la plămîni...

E paradoxal, căci ziarul lui a început campania din Franța contra tutunului. Maugras s-a lăsat prins de propria lui propagandă, pe cînd Besson, care este medic, continuă să fumeze țigară după țigară.

Un gînd neplăcut, ca orice altceva care-i amintește de viața de afară. Campania aceasta i-a atras o mulțime de chemări la telefon, apoi vizite ale unor personaje mai mult sau mai puțin oficiale, făcîndu-l să înțeleagă că lezează mari interese, și anume interese naționale.

I s-au adus și statistici pentru a-i demonstra că nu există dovezi științifice că tutunul e dăunător. S-a ridicat problema contractelor de publicitate și atunci a cedat. Campania s-a oprit brusc.

Nu i-a fost rușine, pe vremea aceea. I se părea chiar firesc ce-a făcut. Trăia în acele sfere în care nu au circulație regulile valabile pentru muritorii de rînd.

Acum, orizontul din fața lui este mărginit de clădiri regulate și monotone ca niște cazărmi și atenția lui se oprește asupra curții și a siluetelor mute.

Bătrînul care venea să-l contemple dimineața a fost redat, nu fără greutate, familiei sale. Ca un cîine bătrîn, de care încerci să scapi, s-a întors, Dumnezeu știe cum, și s-a trîntit pe mindirul lui. S-ar putea să se mai întoarcă o dată, căci nu-l poți lega, și va trebui să fie dus din nou la fiică-sa.

Totuși, ei trăiesc.

E marea descoperire a zilei. Toți au trecut de șaizeci de ani. Cea mai mare parte dintre ei sînt oameni mult mai bătrîni sau, cel puțin, așa par. Unii tîrîie cîte un picior, iar alții înaintează cu un mers sacadat, aruncînd un picior într-o parte ca niște automate prost reglate.

Au muncit timp de zeci de ani. Sînt dintre acei pe care-i vezi pe schele, așezînd cărămidă peste cărămidă ca să ridice zidurile unei case, sau ieșind dintr-o gaură de canal, perforînd tichete, cărînd în spate lăzi sau saci. Sînt fără îndoială aici oameni din toate meseriile.

Se gîndește la micile anunțuri, care aduc venituri atît de mari ziarului.

„Pensionar foarte viguros caută..."

Pe trotuar, ei se strecoară printre cei mai tineri să consulte lista ofertelor de serviciu îndată ce ziarul, încă umed, este afișat, deși nu au nici o șansă.

Au fost căsătoriți și au avut copii. Au alergat, fericiți, la primăria din cartier sau din mahala să-i declare și au cinstit lumea în cîrciuma de peste drum.

Tatăl său nu face parte din rîndul acestora ? Nu trăiește, la Fécamp, o viață vegetativă așteptînd, timp de ore întregi, răsplata unui pahar de vin roșu ?

Tatăl său trăiește ! Nu mai departe decît ieri, îl considera ca pe un imbecil, pasiv și resemnat. Dacă trăiește, dacă ei trăiesc în curte, asta nu înseamnă oare că...

Nu reuşeşte să-şi formuleze întrebarea pînă la capăt. Cu atît mai mult nu găseşte nici un răspuns. E emoţionat, căci nu-i departe de o descoperire.

Bunicul său, după mamă, n-a putut ţine piept. Era pescar la Yport, un om scund, vînjos, cu obrajii cărămizii din cauza mării.

Timp de douăzeci de ani, s-a îmbarcat în fiecare primăvară — mişcîndu-se greoi în cizmele sale lungi cu tălpi de lemn — pentru a pleca spre Terra Nova.

Adesea, la întoarcere, mai găsea încă un copil în căsuţa de pe faleză. A avut nouă copii. N-a murit decît unul, cînd era micuţ.

Fetele, la treisprezece-paisprezece ani, intrau în serviciu. Un băiat s-a făcut agent de poliţie la Havre, un altul a ajuns *„maître d'hôtel"* pe bordul unui transatlantic.

S-au căsătorit unul după altul, pe cînd tatăl, cu vîrsta, a renunţat la bancurile de peşte din Terra Nova şi s-a apucat să pescuiască scrumbii.

Cînd a ieşit la pensie, în casă nu mai erau decît el şi nevastă-sa ; a început atunci să-şi cultive petecul de grădină şi să iasă pe mare într-un *doris* [1] să aşeze plase de răchită ca să prindă homari.

O dată pe săptămînă, îşi punea costumul de postav albastru şi cel mai bun tricou şi se ducea să bea, la Fécamp, cu vechii săi camarazi.

[1] Mică ambarcaţie cu fundul plat, folosită de către pescarii din Terra Nova (în limba engleză).

Nu era oare, pe o altă scară, echivalentul dejunurilor de la Grand Véfour ?

Într-o dimineaţă, cînd se credea că s-a dus să lucreze în grădină, nevastă-sa l-a chemat să repare ceva în casă — nu un robinet, căci scoteau apă din fîntînă. L-a strigat în toate părţile, în dreapta, l-a strigat în stînga, şi, după o oră, l-a găsit spînzurat în şopronul cu unelte şi plase.

Nu s-a aflat niciodată de ce. Ăştia de aici trăiesc. Nu posedă nimic. Nu mai au casă, nevastă, copii care vor să ştie de ei. Nu iau nici pensie.

Ca să se evite spectacolul unor bătrîni ce se sting în stradă, societatea îi închide. Nu sînt de fapt închişi, asta-i adevărat. Au dreptul, la anumite ore, să hoinărească în faţa dughenelor din Bicêtre. Li se dă tutun. Li se îngrijesc infirmităţile. Sînt spălaţi, pansaţi, raşi din cînd în cînd.

Trăiesc ! Asta-i descoperirea pe care a făcut-o şi de care prietenii săi ar rîde. Îşi simte conştiinţa încărcată, îi vine să ceară cuiva iertare. Dar cui ? Nu aparţine oare de drept acestei lumi ? Aici s-a născut. Şi aici a învăţat mai mult sau mai puţin să trăiască. Apoi, i-a trădat...

În fiecare zi supervizează în ziarul său rubrica faptelor diverse, cea mai emoţionantă rubrică ; o mamă care îşi îneacă cei patru copii înainte de a se arunca în apă ; o bătrînă din strada Lamarck, care a avut timpul său de glorie, se sinucide dînd drumul la gaze ; un acar care îşi taie vinele, fiindcă a fost citat în faţa judecătorului de instrucţie în urma unui accident de cale ferată. Nu ai decît de ales, şi astea fac să se vîndă ziarul.

El i-a învăţat pe colaboratorii lui să aleagă.

— Nu... Asta nu va face pe nimeni să plîngă... Faimosul său fler ! El simte care fapt divers va provoca compătimire, ce titlu prinde. Face parte dintre acei care sînt în afară, care judecă de-afară, fără să se simtă în cauză.

El trăieşte în hotelul cel mai luxos şi cel mai anonim din Paris, unde atunci cînd chemi medicul în toiul nopţii, acesta are de îngrijit un client care a băut prea multă şampanie şi *whisky*, a abuzat de droguri sau a înghiţit prea multe barbiturice — de joacă, de dezgust, uneori ca să-şi impresioneze bărbatul sau amantul.

Bătrîneii domnişoarei Blanche stau pe bănci cu privirea pierdută în imensitatea neantului, şi trag din cînd în cînd din pipă.

Din cauza lor are acum o pipă. Infirmiera l-a întrebat :

— Nu vă lipseşte pipa ?

I-a lipsit tutunul acum trei ani, şi i s-a întîmplat să fumeze o ţigară în dosul uşii, parcă s-ar fi ascuns de el însuşi.

— Nu ştiu... Poate...

Nu numai pentru a se apropia de ei, a murmurat puţin mai tîrziu :

— Mă întreb...

— V-ar face plăcere o ţigară ?

Nu, nu o ţigară.

— Credeţi că profesorul mi-ar interzice ?

— Cei mai mulţi fumează, în saloane...

— V-aţi duce să-mi cumpăraţi o pipă ?

— Astă seară ?

— Acum... Trebuie să fie o tutungerie prin împrejurimi...

— În faţa intrării celei mari... Ce fel de pipă ?... Mi-e teamă că în cartierul ăsta...

— N-are importanţă ce fel... Şi tutun ordinar, din ăla cenuşiu...

Ca la Fécamp. Mai tîrziu, a fumat tutunuri englezeşti, dar vrea să simtă iar gustul tutunului cenuşiu.

Aruncîndu-şi un pardesiu peste uniformă, infirmiera s-a dus la tutungerie. A văzut-o trecînd prin curte şi la ducere şi la întoarcere, şi ea i-a făcut un mic semn.

Pipa e scurtă, cu un inel de metal şi un capăt de corn.

— N-am găsit ceva mai bun...

O pipă de om bătrîn, ca a celor din curte.

— Vreţi s-o încercaţi ?

Deoarece el nu se poate servi decît de o singură mînă, ea trebuie să i-o umple cu tutun. Îl distrează stîngăcia ei.

— Trebuie să îndes tutunul ?... Aşa ?...

El trage cîteva fumuri, decepţionat. Trebuia să se aştepte. Nu s-a gîndit că maxilarele n-au să-l prea asculte. Îndată ce mîna lasă pipa, ea îi cade din gură şi infirmiera trebuie să strîngă firele de tutun aprinse care se împrăştie pe halatul lui.

— Timp de cîteva zile, va trebui s-o ţineţi cu mîna... Mai încercaţi o dată ?

Infirmiera ia dorinţa lui de fumat drept un semn bun. Asta dovedeşte că ea nu-i în stare totuşi să-i urmărească firul gîndurilor. Tutunul acru îl face să tuşească. Se mai încăpăţînează o clipă, apoi sfîrşeşte prin a renunţa.

— E destul pentru întîia oară...

— Aţi regăsit gustul ?

În orice caz e un alt miros în cameră.

I s-a dat voie să mănînce supă de carne, piure de napi şi dulceaţă de coacăze ; de treizeci de ani n-a mai mîncat dulceaţă de coacăze, şi se întreabă de ce.

Moţăie, nici nu-i trist, nici vesel, nici optimist, nici disperat. E cea mai derutantă zi de cînd e la spital şi, cînd vine cineva să ridice patul pliant, simte un gol.

Lina n-a telefonat. Ea a găsit desigur o prietenă sau un prieten, poate mai mulţi, ca să-i ţie de urît. Îi place să stea în pat şi să fie lume în jurul ei. Nu-i mare lucru să se fi mulţumit la dejun cu o mîncărică şi un fruct. O dată pe lună cel puţin, ea se gîndeşte la sinucidere.

Şi el s-a gîndit la sinucidere, dar mai rar. I se întîmpla uneori să fie convins că o va face într-o zi, şi, în loc să-l deprime, perspectiva asta îl reconforta.

Era dovada că, orice s-ar întîmpla, putea să aleagă posibilitatea de a dispare.

În mintea sa, gestul n-avea nimic tragic. Ieşea din joc. Nu i se putea nega dreptul acesta.

Mai tîrziu cu o oră, aplecat peste masa de zeţărie, răsturna punerea în pagină a ultimei ediţii sau, în biroul său, exact ca pe caricatură, ţinea cîte un telefon în fiecare mînă, în faţa secretarei aferate şi Fernand Colère, ca de obicei, stătea cu mîna pe clanţa uşii.

În curte, unde arborii tunşi au forma unor figuri geometrice, în toate încăperile scufundate în

semiîntuneric unde paturile stau aproape lipite unul de altul şi în care se mişcă încolo şi încoace infirmiere şi interni, ei, da, trăiesc !

Şi-l vede pe omul acesta de vîrsta lui, cu spatele încovoiat, cu maxilarul atîrnînd, care merge drept înainte pe alee, ca un halucinat, urmat de un infirmier care-l supraveghează.

E posibil oare ca asta să nu însemne nimic ?

În agenda de un verde şters, nu menţionează cele două vizite pe care le-a primit, ca şi cum ele nu trebuie să lase nici o urmă, pe cînd în orice altă zi i-ar fi reţinut atenţia.

Probabil s-a slăbit paza în jurul lui şi al camerei sale, de vreme ce Colette, fiică-sa, a putut să bată în uşă fără s-o oprească cineva. Domnişoara Blanche s-a repezit, s-a uitat cu surprindere la femeia aceasta spătoasă, lipsită de farmec, destul de prost îmbrăcată, cu încălţăminte ortopedică.

— Lăsaţi-o să intre... a intervenit el.

După un timp, a adăugat :

— V-o prezint pe fiică-mea...

Colette s-a îngrăşat. I s-a umflat obrazul şi seamănă de pe acum cu femeile acelea din cartierele suprapopulate, care, la vîrsta de treizeci şi cinci de ani, nu mai au vîrstă.

— Bună ziua... i se adresează ea, privind spre fotoliu.

Nu-i zice tată, şi cu atît mai puţin papa. De copil, şi-a băgat în cap că-i un străin pentru ea, încurajată şi de mătuşă-sa care nu-l putea suferi. Totuşi, îi spune tu.

— Nu te deranjez ?

Lumina de afară o bate la ochi, căci el e așezat drept în fața ferestrei, și numai după ce ia loc înaintea lui, pe un scaun, îi descoperă obrazul. Ceilalți, Audoire, Besson, Clabaud, domnișoara Blanche, toți care au venit în contact cu el, au evitat să-și arate surpriza cînd s-au uitat la dînsul. Colette e prima care se lasă impresionată și se grăbește să-i spună :

— Ai slăbit... Abia ieri am aflat prin doctorul Libot, care și el a aflat din întîmplare că ești aici...

E mai destinsă decît atunci cînd îl vizita la ziar. Un gînd răutăcios trece prin capul lui Maugras : nu-i o revanșă pentru fiică-sa că-l vede într-o situație mai proastă ca a ei ?

— Ai suferit mult ?

— Nu... Nu-i o boală dureroasă...

Își vorbesc unul altuia ca doi străini, deși se tutuiesc. Niciodată n-au avut ce să-și spună, sau n-au reușit să-și spună ceva. Ea se uită la dînsul cu mai multă atenție ca de obicei ; nu atît ca la un tată pe care nu-l iubești, ci mai curînd ca la un om pe care abia îl descoperi.

— Ești bine îngrijit ?... După șeful meu, profesorul Audoire este cel mai bun neurolog francez și e un mare noroc să obții un pat în serviciul lui...

Ea examinează camera destul de săracă, zugrăveala de pe pereți care se scorojește, fotoliul care a fost folosit de multă lume.

— Nu te simți prea înstrăinat aici ?

După care, își bate joc de ea însăși.

— Știu că-i obiceiul cînd vii să vezi un bolnav să nu te prezinți cu mîinile goale... Vizitatoarele, pe care le-am întîlnit pe culoare aduceau fiecare ba portocale, ba struguri, ba bomboane... Nu prea mă văd intrînd aici cu dulciuri...

Parcă s-a făcut mai puțin urîtă. Obrazul i-a rămas tot banal, dar nu mai e atît de neplăcut cînd nu te mai aștepți să-i vezi strălucirea tinereții. De ce nu surîde mai des ?

Privirea Colettei, luîndu-se după privirea tatălui ei, se oprește în curte, asupra bătrînilor în uniformă cenușiu-albastră, care s-au așezat iar pe bănci ori și-au reluat plimbarea lor monotonă.

— Asta mă face să mă gîndesc la mica noastră clinică... Nu fac nici o comparație, bineînțeles... La noi e foarte modest și nu obținem subvenții decît cu picătura...

Și el o observă cu mai multă atenție decît altă dată.

— Începi să înțelegi de ce mă pasionează munca mea ?... Gîndește-te că în locul bătrînilor sînt copii care n-au avut încă norocul să trăiască...

Desigur ! Dar nu-i mai puțin adevărat că-și păstrează vechea neîncredere față de oamenii care se „devotează“, bărbați sau femei. La Fécamp, avea deja o repulsie instinctivă față de conducătorii patronajului, pe care nu l-a frecventat decît un an.

Nu-i plac apostolii, doamnele de la societățile de binefacere, toți cei care gravitează în jurul instituțiilor caritabile. Îi bănuiește că-s plini de admirație față de ei înșiși și se cred mai buni decît ceilalți.

E cazul și cu Colette? Așa a crezut. A fost chiar convins că într-adins, ca să-l facă pe el de rușine, s-a hotărît să trăiască pe o stradă mohorîtă de la periferie. Nu s-a gîndit ea oare:

„Aș putea să primesc de la tata cîți bani vreau, să trăiesc confortabil, să mă îmbrac la cele mai mari case de mode, să mă învîrtesc între oamenii pe care îi cunoaște, unde mi se va face curte pentru că sînt fiică-sa... Eu refuz..."

Ea a zărit pipa și pachetul de tutun cenușiu, început, pe pervazul ferestrei.

— Iar ai început să fumezi?

— Am încercat...

— Și ce impresie ți-a făcut?

— Curioasă...

— Ai început să faci exercițiile de reeducare?

E la curent. E adevărat că se ocupă de copiii anormali și că trebuie să fie și paralitici printre ei.

În definitiv, vizita a decurs destul de bine. Cuvintele n-aveau nici un fel de rezonanță. Ea a stat mai mult de un sfert de oră, și nu i-ar fi cu putință să spună despre ce-au vorbit. S-au privit, mai ales, unul pe altul, fără să-și ascundă curiozitatea.

— Mă gîndesc că nu-i voie să stau prea mult... Soția vine să te vadă în fiecare zi?...

Oare din cauza asta s-a întors de cîteva ori spre ușă? I-a fost teamă să se întîlnească nas în nas cu Lina, pe care n-o cunoaște? El a răspuns cu o altă întrebare:

— Ce face mama ta?

— După ultimele vești, îi merge bine... Am primit o carte poștală din Liban, pe unde a fost în trecere cu turneul ei... Fac tot Orientul apropiat și au un mare succes.

N-au atins, nici pe departe, esențialul. În cele din urmă, s-a ridicat.

— Am să mai vin și săptămîna viitoare... Numai dacă nu te deranjez?...

— Din contra...

Nu s-au sărutat, nici nu și-au strîns mîna. A urmărit-o, cu privirea, pînă ce-a ajuns la ușă. Domnișoara Blanche a intrat, dar n-a stat mult, fiindcă după cîteva minute a fost chemată. E ziua femeilor!

— O doamnă vrea să vă vadă... Hélène Portal... Să intre?

De ce nu? La punctul unde a ajuns, nu-i mai bine să se obișnuiască? Ea intră, zîmbitoare și frumoasă, căci, la patruzeci și cinci de ani, e mai frumoasă ca la douăzeci. Își scoate mănușile ca să-i strîngă mîna.

— Bună ziua, René...

La ziar, îi spune: „patroane". De ani de zile nu mai sînt amanți. S-a măritat. A luat un avocat mai tînăr decît ea, de care-i îndrăgostită pasional.

— Vă fac atent că am cerut permisiunea profesorului Besson ca să vin aici.

Ani de-a rîndul și-au petrecut împreună cea mai mare parte a nopților, atît de intim fizicește, pe cît este posibil, și niciodată nu s-au tutuit.

Asta a început cam prin 1936, cînd el conducea pagina pariziană a ziarului al cărui redactor-şef avea să devină şi care a eşuat după război. Hélène Portal îşi luase tocmai bacalaureatul. Avea o înfăţişare strălucitoare, un corp fără astîmpăr, şi i se putea încredinţa orice interviu.

Reporterii bărbaţi erau invidioşi fiindcă reuşea să fie primită de personajele cele mai refractare şi o acuzau că se foloseşte de farmecele ei.

A trebuit să treacă mult timp pînă să se îndrăgostească de ea, şi să se comporte cu ea altfel decît cu o colaboratoare şi o camaradă. Într-o noapte, cînd au luat supeul împreună, după o muncă istovitoare la ziar, şi era gata să-i ureze noapte bună, a întrebat-o în şoaptă :

— E neapărat necesar să ne despărţim ?

— Depinde.

— Depinde de ce ?

— De ceea ce gîndiţi... Dacă sînteţi în stare să nu-i daţi nici o importanţă şi să uitaţi pînă mîine, de acord... Altminteri, dragul meu René, nu...

Maugras locuia într-un apartament pe bulevardul Bonne-Nouvelle, aproape de poarta Saint-Denis, cel de al patrulea domiciliu al său la Paris. Ea a plecat de acolo la ora opt dimineaţa.

A mai venit de cîteva ori, fără ca, aşa cum hotărîse în prima seară, lucrurile să aibă vreo consecinţă. La ziar, la masa de zeţărie, la seratele unde se întîlneau, păstrau aceleaşi raporturi ca înainte.

Războiul i-a apropiat şi mai mult, căci s-au refugiat împreună cu o parte din personal, la Clermont-Ferrand mai întîi, şi apoi la Lyon. Viaţa era precară şi oamenii trăiau înghesuiţi. Din lipsă de locuinţă, au stat un timp împreună. Ea este evreică după mamă, Maugras era îngrijorat din cauza ei.

— Ce vă împiedică să vă căsătoriţi cu mine ?

— Nimic, René... Absolut nimic... Dacă am să mă mărit într-o zi...

Nu şi-a terminat fraza ca să nu-l jignească. El a tradus :

— Nu vă iubesc...

E adevărat. Ea îl cunoaşte prea bine. În prezenţa personajelor celor mai ilustre sau a celor mai prestigioase, ea descoperă totdeauna partea lor slabă — ceea ce face din ea o ziaristă de temut.

Cum îl vede ea ? A primit să împartă patul, dar nu şi viaţa cu el. Cînd a fost înaintat în grad, ea i-a luat locul la pagina pariziană şi, după eliberare, l-a urmat la noul cotidian pe care Maugras a fost însărcinat să-l înfiinţeze.

Cîteva luni mai tîrziu, s-a îndrăgostit. Toată lumea ştia că-i îndrăgostită, dar nu se ştia de cine. Şi nici el, care o vedea schimbată, nervoasă, agresivă, izbucnind deodată în lacrimi.

Fără să prevină pe cineva, a dispărut pentru o lună de zile, lăsînd totul baltă.

Mai tîrziu s-a aflat că se retrăsese într-un sătuleţ din Morbihan cu intenţia de a uita. Bărbatul pe care-l iubea avea cu zece ani mai puţin decît ea şi nu se gîndea s-o ia în căsătorie.

El şi-a schimbat totuşi părerea şi s-a dus după dînsa, pentru că ea şi-a făcut reapariţia, trans-

figurată, şi căsătoria a fost celebrată cîteva săptămîni mai tîrziu.

— Inutil să vă spun că bietul Colère e cu totul descumpănit, ca un cîine fără stăpîn... Pretinde că aţi refuzat să-l vedeţi şi chiar să vorbiţi cu el la telefon...

Ea nu face nici un efort. Dacă e veselă e fiindcă aşa e firea ei.

— Am riscat venind aici şi căutîndu-vă în clădirile astea unde te pierzi şi unde ai întîlniri destul de halucinante... Cu atît mai rău dacă mă daţi afară !

„Nu vă întreb de sănătate. Besson m-a ţinut la curent... La ora actuală este omul cel mai căutat din Paris, căci fiecare vrea să ştie cum vă merge, şi el e marele distribuitor al ştirilor... Ei, cum e ?“

I se uită în ochi, ca şi cum ar vrea să se asigure că nu-i complet zdruncinat.

— Moralul nu-i faimos, nu-i aşa ?

— Nu mă plictisesc.

— Nu-i vorba dacă vă plictisiţi sau nu... Mă înţelegeţi foarte bine... Şi Lina ?

— S-a dus sîmbătă seara la Marie-Anne, a răcit şi stă în pat...

Nu i-a scăpat nimic în ce priveşte raporturile dintre René şi soţia lui.

— A fost pe-aici ?

— O dată...

— Nu vă plac vizitele ?

— Nu.

— Nici a mea ?... Nu vă jenaţi... Sînt destul de mare ca să suport adevărul...

Cu o jumătate oră mai înainte, Colette stătea pe locul unde stă ea acum, lipsită de orice farmec, îmbrăcată ca dracu...

În schimb, Hélène, care se îmbracă la cei mai mari croitori, e una dintre cele mai elegante femei din Paris. Ea a lansat, între altele, mai ales din spirit de sfidare, moda gabardinelor dublate cu vizon.

El o cercetează cu atenţie cum o cerceta pe fiică-sa, cum şi-a luat obiceiul să cerceteze pe toată lumea, de fiecare dată cu speranţa de a descoperi ceva.

Hélène nu-i descumpănită.

— Gata ? Mă fotografiaţi ?... Bine. Spuneţi-mi acum la ce vă gîndiţi...

I-ar fi foarte greu să răspundă, chiar dacă ar avea intenţia asta. Hélène a jucat probabil cel mai important rol în viaţa lui, şi cu toate astea nu-i altceva decît un străin în faţa ei. Pentru ce ?

Totul contează, orice faptă a noastră, orice vorbă a noastră, orice gînd, pretindea abatele Vinage.

De ce oare, atunci, n-a rămas nici o urmă din intimitatea lor, în afară de un anumit fel de prietenie, de încredere, şi faptul că nu se jenează unul faţă de altul. Căci, în faţa ei, nu-i e ruşine de infirmitatea sa.

— Îmi închipui că nu doriţi să vă aduc noutăţi de la ziar, nici de la scumpul nostru domn Schneider ?... Puteţi să vă aşteptaţi să vă pice aici într-o bună dimineaţă, vă simte teribil de mult lipsa şi are impresia că în absenţa dumnea-

voastră se vor abate tot felul de catastrofe asupra ziarului...

Maugras a avut trei femei în viaţa lui, dacă lasă la o parte aventurile trecătoare. Dintre toate trei, numai Hélène l-a înţeles. El nu precizează. Sînt idei, ca aceasta, pe care preferă să le lase în suspensie.

Cam acelaşi lucru se întîmplă şi cu Lina, deşi cazul ei e diferit. Fiindcă Hélène Portal e în faţa lui, îl face să se gîndească la soţia sa şi la apartamentul de la George al V-lea.

— Acuşi mă bagă iar în pat... spune el văzînd bătrîneii din curte îndreptîndu-se spre diferite uşi ca nişte elevi la sfîrşitul recreaţiei.

Doreşte ca ea să nu-l vadă pe infirmier ridicîndu-l din fotoliu şi întinzîndu-l pe pat. Ea o fi fericită ? Nu i-o fi oare teamă să nu îmbătrînească prea repede lîngă un bărbat prea tînăr, şi echilibrul ei nu-i oare simulat ?

— Totuşi îmi pare bine că am venit...

— De ce „totuşi" ?

— Nu-i uşor contactul... Nu-i un reproş... Mult curaj, micuţul meu René...

Ea spune „micuţul meu René", întocmai ca Besson. Ea i-a spus totdeauna aşa în intimitate, cu toate că e mult mai în vîrstă decît ea.

— Are să treacă, veţi vedea...

El nu întreabă ce-o să treacă, căci îi ghiceşte gîndul. Zîmbeşte în sinea lui, hotărît să nu-i treacă...

Nimic altceva pe ziua de azi. Nimic decît însemnarea scrisă cu sîrguinţă în agendă :

Totuşi, ei trăiesc.

Şi el, de asemenea, trăieşte. În noaptea asta n-o va mai avea pe Joséfa lîngă patul lui, va avea numai un buton la îndemînă pentru cazul cînd ar fi cuprins de panică. Căci intră uşor în panică. De două ori în viaţa lui s-a simţit în armonie cu natura. De două ori s-a topit aproape în sînul ei. Natura îl pătrunsese. Făcuse parte din ea.

Şi de ambele dăţi l-a apucat frica.

Prima dată a fost pe malurile Loarei, în decorul cel mai blînd şi cel mai liniştitor posibil, a doua oară pe o Mediterană ca de carte poştală, luminoasă şi senină.

Pe Loara, unde un bărbat cu o pălărie de paie pe cap pescuia cu undiţa, a fost destul un nouraş şi o adiere de vînt. La Porquerolles a fost de ajuns să privească ţărmul, care părea că se depărtează, ca să simtă o strîngere de inimă şi să nu se gîndească decît cum să fugă mai repede.

Asta o fi înţeles oare Hélène odinioară ?

— Bună seara, micuţul meu René...

Camarazii săi de la liceul Guy-de-Maupassant îl strigau :

— Fricosule !

Are cincizeci şi patru de ani şi, astă seară, înainte de a adormi, se va întreba dacă va reuşi să ajungă vreodată un om în toată firea.

CAPITOLUL XI

I s-a luat sînge şi, contrar obiceiului său, a întrebat în ce scop. S-a informat şi ce tensiune arterială are ; Audoire pretinde că-i excelentă.

La jumătatea paginii de miercuri, nu sînt decît două însemnări, una sub alta :

Sîn
Îl detest pe Léon

Din pricina celor conţinute în aceste puţine cuvinte, toată ziua e mohorît. În realitate, a doua însemnare ar fi trebuit să vie mai întîi, căci ea e cauza, directă sau indirectă, a primei.

De cum l-a văzut pe infirmier, cu braţele lui păroase, i-a fost antipatic, şi suferă că-i mînuit de el ca un obiect oarecare. Acum, e şi mai rău. A avut dreptate cînd s-a gîndit că în fiecare zi are să fie ceva nou. Încep masajele, şi nu numai ale picioarelor şi ale mîinilor, ci ale întregului corp, iar maseurul nu-i altul decît Léon.

Maugras e întins gol pe pat, fără apărare, în timp ce mîini aspre îl frămîntă, şi sudoarea infirmierului îi face scîrbă.

Nu-l detestă numai pe Léon, ci pe toţi bărbaţii care seamănă cu el, şi cărora le zice masculi victorioşi.

Niciodată n-a invidiat inteligenţa altora, sau destoinicia lor. Dar e invidios pe muşchii şi virilitatea altora.

Iată adevărul, pe care nu-l priveşte cu plăcere în faţă. Fiind prost dispus, s-a răzbunat. Dar nu pe Léon. Pe domnişoara Blanche, care, după părerea lui, l-a predat oarecum acestui individ.

După masaj, s-au apucat amîndoi, el şi ea, să-l instaleze în fotoliul rulant. Mîna stîngă a lui Maugras s-a aflat, la un moment dat, foarte aproape de pieptul infirmierei, atunci cînd Léon nu putea s-o vadă.

Cu cinism şi răutate, a apucat sînul domnişoarei Blanche şi l-a strîns cît a putut de tare.

Ea nu s-a mişcat. Timp de aproape o oră Maugras n-a îndrăznit să-i arunce o privire. Nici cînd au rămas singuri, ea n-a făcut nici o aluzie la gestul lui şi el nici măcar n-are curajul să-i ceară scuze, atît de ridicol şi odios se simte.

Mai ales că semne noi îi confirmă ideea că ea e îndrăgostită de internul cu lentilele groase care se numeşte Gaston Gobet.

Ar putea adăuga în agendă : *Zi proastă.*

Celelalte două notaţii sînt suficiente. Gîndurile sale încep să-şi piardă din moliciune, din misterul pe care-l dobîndiseră în spital.

Cu toate că misterul acesta era adesea îngrijorător, îl regretă. E derutat. Nu-i nici aici, nici acolo. Se simte între două vieţi.

Lina n-a telefonat. N-are nici o veste de la ea, căci Besson n-a venit şi nu se mai aşteaptă să-l vadă în fiecare zi.

Pagina din ziua următoare era să rămînă albă, atît a fost de searbădă. Cerul era acoperit, vremea liniştită şi mohorîtă. Pînă la urmă, a scris, fără convingere : *Bănci.*

Va şti despre ce-i vorba, mai tîrziu, dacă va răsfoi cumva agenda asta ca pe un album de fotografii ? Evită să se uite la fotografiile lui mai vechi, mai ales la fotografiile de amatori, unde se întîlneşte cu oameni pe care i-a pierdut din vedere, ţinîndu-se familiar pe după umeri sau de talie, pe malul mării, la ţară, în Dumnezeu ştie ce decor uitat.

Bănci, asta ar trebui să-i recheme în amintire un gînd căruia i-a consacrat un timp îndelungat, stînd lîngă fereastră.

A început să deosebească, de la distanţă, pe bătrîneii ăştia unul de altul. La început, din cauza depărtării, erau cu toţii la fel, ca nişte furnici.

Îi ajută bărbile, mustăţile, infirmităţile, mersul. Unii sînt totdeauna singuri, alţii merg doi cîte doi, sau în mici grupuri, unii umblă fără încetare, alţii nu se ridică de pe bancă.

Însemnarea e referitoare mai ales la aceştia din urmă. A observat că stau nemişcaţi, nepăsători, ca anumiţi peşti pe care i-a văzut prin apa limpede a Mediteranei. Aşa cum se întîmpla şi cu peştii aceia, îndată ce se apropie un alt bătrîn, se produce o frămîntare : se simte că-s neliniştiţi, gata să-şi apere spaţiul vital. Abia după ce-a

trecut nepoftitul, omul de pe bancă, care-l urmăreşte din ochi, se linişteşte şi-şi reia puţin cîte puţin reveria lui singuratică.

Va mai avea asta vreo importanţă peste cîteva luni, peste cîteva săptămîni, chiar peste cîteva zile ? A adăugat, tot pe foaia de joi, cuvintele : *Nu culoar.*

E vorba iarăşi de un fapt anodin. Către ora unsprezece, îndată ce l-au instalat în fotoliu, căci Audoire venise pe la el după masaj şi stătuse mai mult, domnişoara Blanche i-a propus :

— N-aţi vrea să ieşiţi puţin din cameră, să vă plimbaţi ?

Nu cunoaşte culoarul şi salonul cel mare decît după zgomotele auzite şi după umbrele care defilează pe dinaintea uşii. S-a uitat la infirmieră cu un fel de spaimă, ca şi cum ar fi bănuit că vrea să-l împingă spre noi pericole şi i-a ţîşnit un protest din gură.

— Nu !

A adăugat, ruşinat :

— Nu încă...

Căci a ghicit că nu i se vor mai ierta capriciile. Toţi aşteaptă ca de acum înainte să se poarte cum trebuie, ca un om normal. Cum să le explice că n-a venit încă momentul, că are nevoie să se obişnuiască, să se resemneze ? Ar putea ei oare să urmărească meandrele gîndurilor sale ?

De cealaltă parte a uşii, se află un grup, după cum, în curte, e un alt grup. El îl observă şi pe unul, şi pe celălalt, de departe, la adăpostul unui ecran protector, fără să facă parte din nici unul. Dar ce se va întîmpla în ziua cînd îl vor plimba

pe culoar și cînd va vedea salonul cel mare cu propriii săi ochi ?

Nu-i oare o necesitate pentru un om ca să aparțină unei comunități ? Dacă tatăl său și-a luat obiceiul de a se duce în fiecare zi la cafenea, la aceeași oră, n-o făcea oare, nu atît ca să bea, ci mai curînd ca să aibă și el un loc între ceilalți oameni ? Era așteptat, nu se începea partida fără el. I se aducea paharul înainte de a-l comanda. Dacă se uita la ceasul care se afla deasupra tejghelei, cineva îi spunea :

— Fiul tău mai poate aștepta zece minute...

Lucrul acesta e adevărat pe orice scară. Și la Grand Véfour constituiau un grup. Cine știe ? Poate că nu din vanitate, și nici fiindcă era ahtiat după onoruri și medalii, un Besson prezida atîtea comitete, un Marelle și un Couffé au intrat în Academie și distribuie premii literare.

Ei cumulează, se integrează în mai multe cercuri, ceea ce le dă iluzia că posedă o personalitate multiplă.

El de asemeni aparține mai multor grupuri. Lina aleargă în fiecare seară pentru a se întîlni cu mica ei „lume“ și duminica o regăsește la Marie-Anne.

Tot n-a primit vești de la ea. Ezită să-i ceară domnișoarei Blanche să telefoneze la Reședința George al V-lea și, dacă pînă la urmă se decide să nu facă nimic, nu-i nici din orgoliu, și nici din indiferență.

De două sau de trei ori, infirmiera i-a ținut un chibrit aprins deasupra pipei care începe să

aibă un gust mai bun și pe care reușește s-o fumeze aproape pînă la capăt.

Dacă mai continuă așa, are să aibă numai pagini albe în agendă. Zilele devin mai scurte pe măsură ce-i sînt umplute mai mult. E lăsat să stea în picioare, lîngă pat, timp de cîteva minute. S-a prins în joc și reușește să se bărbierească cu mîna stîngă. Durează. S-a tăiat ușor deasupra buzei.

O vizită vineri dimineața. Trebuia să se aștepte, fiindcă Hélène Portal îl anunțase. A văzut, de la fereastră, ieșind un Rolls de sub boltă și traversînd maiestos curtea.

Mașina s-a oprit sub fereastra lui, într-un loc unde n-o putea vedea decît dacă se apleca. Nu numai că nu-i în stare să se aplece, dar fereastra e închisă, căci s-a făcut iar frig și s-ar putea crede că o să ningă.

Infirmiera-șefă se deranjează personal ca să-l introducă pe François Schneider, impecabil și bine ras. E un bărbat uscățiv și viguros în pofida celor șaizeci și cinci de ani ai lui, iar părul abia îi încărunțește.

În palatul său de pe Avenue Foch, și-a amenajat, numai pentru uzul lui, un adevărat salon de coafură, ca și o sală de cultură fizică, cu tot aparatajul respectiv. Frizerul trece în fiecare dimineață pe la el, ca și manichiurista, ca și profesorul de yoga. Are mersul suplu și ritmat al unui gimnast sau dansator.

— Va să zică v-ați decis să nu vă mai interesați de ziar? N-aveți teamă... N-am venit să stărui ca să vă ocupați de el... de aici...

Şi el aparţine mai multor cercuri, Bursei, curselor de cai, saloanelor mondene şi consiliilor de administraţie, dar singurul grup care-l interesează, Jockey Club-ul, nu l-a primit încă.

Soţia lui, de aceeaşi vîrstă, e enormă şi-şi poartă grăsimile cu sfidare. Ea nu se duce cu el nicăieri, puţin îi pasă că are amante şi că le oferă bijuterii, deşi cea mai mare parte din avere provine de la ea.

Mănîncă. Mîncarea a devenit pentru ea unica pasiune. Se îndoapă, mai ales cu dulciuri, îşi petrece mai tot timpul tolănită pe un şezlong sau jucînd canasta cu prietene tot atît de mîncăcioase ca şi ea, fără să facă zece paşi pe zi.

Asta nu înseamnă nimic. El nu mai caută sensul lucrurilor. Le înregistrează numai. Sau le smulge din adîncul memoriei, jonglează puţin cu ele şi le aruncă din nou.

De ce-a venit François Schneider? Se simte atît de puţin la locul lui aici. E antiteza celor incurabili din curte, a bolnavilor din salonul cel mare.

Totuşi va fi şi el bolnav într-o zi, muribund, legat printr-un tub de flaconul de dextroză sau întreţinut cu baloane de oxigen.

A ţinut să-l vadă cu ochii lui, să pledeze poate cauza lui Colère, pe care răspunderea îl înspăimîntă.

Aşa cum îl cunoaşte Maugras, a fost desigur la Audoire şi i-a pus cîteva întrebări precise.

Cînd pleacă, lasă în urma lui un uşor parfum. Nu-i place domnişoarei Blanche. Ea n-are nevoie s-o spună cu glas tare, Maugras o ghiceşte şi-i

face plăcere. În fond, ea nu apreciază mai mult nici pe bărbaţii de teapa lui Léon...

A fost aşezat în pat şi cînd se apropie ora dejunului, i se aduce o scrisoare fără mărci, cu iniţialele de la George al V-lea. Recunoaşte scrisul Linei. I-a trimis-o prin Victor, care n-a cerut permisiunea să-l vadă şi a plecat imediat.

René,

Ea nu scrie *dragul meu René,* şi el o apreciază pentru asta. René, scurt, e mai direct, mai intim. *Dragul meu* i se scrie oricui.

Nu mai ştiu pe ce lume mă aflu. Niciodată n-am fost atît de nenorocită. Am nevoie de tine. Te implor, dă-mi un semn de viaţă!

Te iubesc, René.

Lina

Domnişoara Blanche, din discreţie, se uită în altă parte, în timpul cît el reciteşte de mai multe ori biletul. Scrisul e tremurat, ceea ce înseamnă că l-a scris pe stomacul gol. Înainte de primul pahar, mîinile ei au un tremur pe care nu-l poate stăpîni.

O fi oare tot în pat? Dintre ei doi, el era cît pe-aci să moară. A fost atît de bolnav că s-ar putea spune fără exagerare că-i vorba de o cotitură capitală în viaţa lui. Ori, deşi nu-i încă sănătos, ea e aceea care cheamă în ajutor.

Aşa e Lina. Nu s-a interesat niciodată cît de cît de ce se întîmplă în jurul ei. Are nevoie de cineva care să se ocupe de dînsa, aşa cum se ocupă ea, de dimineaţă pînă seara, căci nu duce lipsă de probleme şi le inventează chiar, cu plăcere.

Viaţa îi inspiră frică. Singurătatea îi inspiră frică. Şi mulţimea îi inspiră frică, şi oamenii pe care nu-i cunoaşte, şi aceia pe care-i cunoaşte prea bine. Şi fiindcă-i e frică, chiar şi de Marie-Anne, bea şi vorbeşte, încearcă să se convingă că există şi că are, orice s-ar zice, mărunta ei importanţă.

— Să vă aduc dejunul ?

De ce nu ? Nu-i în stare să dea o fugă pînă la George al V-lea !

— Am să vă rog să telefonaţi imediat soţiei mele că am primit biletul şi că poate veni cînd vrea...

Ea simte că se vor ivi complicaţii, dar nu lasă să i se citească nimic pe faţă.

Puţin mai tîrziu, cînd îi dă de mîncare cu lingura, nu se poate împiedica să nu-l întrebe ?

— Sînteţi căsătorit de mult ?

I-a mai spus o dată. O fi uitat ea, sau se înşală dînsul ?

— Se împlinesc opt ani luna viitoare...

Dacă ar merge mai departe cu interogatoriul, l-ar întreba probabil :

— Şi era în halul ăsta ?

— Aproape.

Numai că nu bea încă.

— Unde aţi întîlnit-o ?

— Pe un culoar al televiziunii franceze, din strada Cognacq-Jay...

E adevărat. La televizune, în dimineaţa aceea se înregistra o masă rotundă, la care el participa ca reprezentant al marilor ziare. Ieşind din studio, a întîrziat pe culoar cu unul din vechii săi

colaboratori. În faţa uşii unui studio din apropiere, vreo treizeci de fete tinere, cam de aceeaşi vîrstă, făceau coadă.

— Ce aşteaptă aici ?

— E nevoie de figurante, cred, pentru o piesă, două, şi astea sînt candidate...

Şi-au reluat conversaţia, tot în picioare, şi Maugras a terminat prin a se uita numai la una din tinerele fete, penultima din coadă.

Prin ce i-o fi atras ea atenţia ? Prin aspectul ei jalnic sau tragic ? Obrazul său prelung părea şi mai prelung din cauza părului care-i atîrna peste obraji şi-i cădea, prost pieptănat, pe umeri.

Purta un pardesiu jerpelit, avea tocurile tocite şi un ciorap i se agăţase de o scară.

Părea săracă şi patetică. Ochii ei fixau cu atîta intensitate uşa în dosul căreia i se va decide destinul, încît îţi venea să te duci s-o linişteşti.

— Le cunoşti ?

— Pe cîteva, da, cele care vin în mod obişnuit... Unele se prezintă automat îndată ce se anunţă o piesă la televizor...

— Penultima ?...

— Aceea cu părul gras ?... N-am văzut-o niciodată... Vine pentru prima oară aici...

A simţit că se vorbea de ea ? Înţelesese că a atins o coardă sensibilă la unul dintre cei doi bărbaţi care se comportau aici ca la ei acasă ? Asupra lui Maugras i s-a oprit privirea, resemnată şi în acelaşi timp rugătoare.

De două, de trei ori el a întors capul, pentru ca după aceea s-o fixeze din nou.

— Pare să fi ajuns la capătul puterilor...
— Unele leşină, fiindcă n-au mîncat în ultimele douăzeci şi patru de ore...
— Crezi că are şanse ?
— M-aş mira... E vorba de o emisiune în costume de epocă şi n-o prea văd la curtea lui Ludovic al XVI-lea...
Bodin era surprins de interesul arătat de fostul lui patron, care era cît pe-aci să plece fără să se mai ocupe de tînăra fată care-şi aştepta rîndul. Intervenise ceva ; Bodin a fost chemat în studioul pe care-l părăsiseră şi şi-au strîns mîinile.
— Pe curînd...
Rămas singur, Maugras a ezitat. Erau acum mai multe care se uitau la el cu speranţă, presupunînd că era un personaj influent în instituţie. De ce-a izbucnit una dintre ele în rîs ? Rîsul acesta era cît pe ce să schimbe destinul Linei.
El a trecut totuşi peste jena momentană, şi, odată ajuns în dreptul ei, i-a şoptit :
— Vreţi să veniţi cu mine, domnişoară ?
— Eu ?
S-au dus pînă în fundul culoarului, au luat-o la stînga, şi apoi iar la stînga. Nu ştia unde s-o ducă. Era convins că nu-l stăpîneşte decît curiozitatea sau mila. A deschis zadarnic vreo două-trei uşi, căutînd un birou liber.
— Să ieşim de aici...
Ea îl urma ca o somnambulă. Cînd au ajuns pe trotuar, Léonard s-a repezit să deschidă portiera maşinii...
— Nu acuma... Mai aşteaptă-mă...

Şi a intrat cu tînăra fată în cafeneaua cea mai apropiată.
— Ce luaţi ?
— O cafea cu frişcă...
El a comandat cafeaua şi ea nu-l slăbea din ochi.
— Nu sînteţi de la televiziune, nu-i aşa ?
— Aşa este.
— Sînteţi director de ziar... Am văzut fotografia dumneavoastră... De ce m-aţi luat cu dumneavoastră ?
— Mi s-a spus că n-aveţi nici o şansă acolo...
— Şi ce vreţi de la mine ?
Se arăta neîncrezătoare, agresivă.
— Să vorbim...
— Asta-i tot ?
— Aş putea să vă găsesc un alt loc de figurantă, poate chiar nişte roluri mici...
— Nici nu vă gîndiţi...
— Ar mai fi posibil să vă angajez la ziar...
— Nu ştiu să fac nimic... Nu sînt nici steno, nici dactilo, nu cunosc bine nici ortografia şi nu sînt de fel ordonată...
Ea fixa coşul cu cornuri de pe masă.
— Pot ?...
— Vă rog...
— Se vede că mi-e foame ?... Fiindcă aţi ghicit-o, m-aţi adus aici ?... Ştiu că asta-i ca într-un roman prost, dar adevărul e că n-am mîncat de ieri, de la prînz...
— Unde locuiţi?
— Începînd de azi dimineaţă, nicăieri...
— Părinţii dumneavoastră ?

— N-am părinţi... Numai o mătuşă, care m-a crescut...
— Stă la Paris ?
— La Lyon...
— Nu se mai ocupă de dumneavoastră ?
— Am fugit de la ea...
— Cînd ?
— Luna trecută...
— Nu vreţi să vă întoarceţi la Lyon ?
— În primul rînd, nu m-ar reprimi, căci i-am luat toţi banii pe care i-am găsit... Nu-i o sumă mare... Dovada e că nu mai am un ban... Şi apoi, vreau să trăiesc la Paris...
— De ce ?
A dat din umeri şi a întins mîna după alt corn.
— Dar dumneavoastră, de ce staţi la Paris ?... V-aţi născut aici ?...
A mîncat opt cornuri şi la sfîrşit, abia mai putea înghiţi. I-a urmărit mîinile cu privirea cînd şi-a scos portofelul din buzunar, alegînd cîteva bilete de bancă...
— Lucrurile dumneavoastră au rămas la hotel ?
— De nevoie. Nu mi le dau înapoi pînă ce nu plătesc...
— Ajunge atîta ?
— E de două ori mai mult decît le datorez. Îmi daţi mie toţi banii ăştia ?
— Da.
— Pentru ce ?
Nu ştia ce să răspundă la întrebările astea directe şi, dintre ei doi, el era cel mai stînjenit...

— Pentru nimic... Ca să vă recăpătaţi încrederea... Treceţi mîine pe la ziar...
— Îmi dă drumul ?
Era obişnuită cu anticamerele şi cu morga uşierilor. I-a dat o carte de vizită cu cîteva cuvinte...
— De preferinţă după ora patru...
— Mulţumesc.
Rămînînd pe trotuar, s-a uitat la el cum se urcă în maşină şi nu s-a mişcat din loc pînă ce maşina n-a dat colţul.
Aşa a început totul.

Infirmiera face naveta între cameră şi telefonul de pe culoar.
— Soţia dumneavoastră întreabă la ce oră v-ar deranja cel mai puţin...
Preferă să-l găsească în fotoliu. Ultima dată stătuse cu capul în jos.
— Între ora trei şi patru...
Domnişoara Blanche nu consideră că-i egoist şi ridicol din partea lui să refuze instalarea unui telefon în cameră ? Pînă la urmă va ceda. Prevede că va veni un timp cînd va face tot ce vor ei şi nu rezistă decît din principiu.
Şi ca să cîştige cîteva zile. Nu-i încă gata, hărţuit, cum e, de trecut, de prezent şi de viitor. Nici nu-i vine să aţipească. Rămîne îngrozitor de treaz în timpul orei de siestă, fixînd plafonul în timp ce infirmiera întoarce din cînd în cînd paginile cărţii.
Are să vină Lina şi nu ştie ce să-i spună, ce atitudine să adopte. O iubeşte, de asta-i sigur. A iubit-o, neîndoios, fără s-o ştie, din prima zi.

Dovada e că în ziua următoare întîlnirii lor de pe strada Cognacq-Jay, atunci cînd o aştepta în birou şi se întreba dacă va veni sau ba, nu ştia ce să facă, neputîndu-şi stăpîni nervii, aşa cum nu i se mai întîmplase niciodată.

Îşi făcea imputări că nu i-a luat adresa, îşi închipuia că s-a pierdut în Paris, era atît de nerăbdător că a dat afară pe toată lumea din birou şi a început să umble încolo şi încoace, fumînd ţigară după ţigară.

După ce-a venit şi s-a aşezat în faţa lui, n-a ştiut ce să-i spună. Pînă la urmă, i-a pus nişte întrebări stîngace, între altele şi despre părinţii ei, şi ea i-a răspuns că au fost amîndoi ucişi într-un accident de cale ferată, aproape de Avignon, cînd era încă mică.

Îi trecuse oare înflăcărarea? A condus-o în biroul cu geamuri, unde se triază răspunsurile la mica publicitate. Era singurul loc unde o putea folosi.

Mai multe femei triază sacii cu corespondenţă aduşi într-o camionetă a poştei de mai multe ori pe zi şi le clasează în ordinea numerelor de pe plicuri. O matroană, care semăna cu infirmiera-şefă, dirija pe atunci fetele îmbrăcate în bluze cenuşii.

— Cînd trebuie să încep?

— Mîine dimineaţă, dacă doriţi...

E decepţionat? Nu-i decepţionat? S-a mulţumit, a doua zi, să dea un telefon matroanei ca să se asigure că Lina şi-a luat serviciul în primire. Credea că n-o să se mai gîndească la ea.

Apoi, peste trei zile, după o luptă interioară, coborî în clipa încetării lucrului.

— Vă însoţesc... spuse el, cînd ea se pregătea să iasă.

Ştia bine că celelalte schimbau priviri. Prea puţin îi păsa de părerile lor. S-a dus cu ea să cineze într-un restaurant din Cartierul Latin, unde nu-i cunoscut, şi i-a mai pus nişte întrebări, ca şi cum ar fi simţit nevoia să ştie totul despre ea.

Ce l-a atras oare atît de mult? După opt ani, nu găseşte încă o explicaţie satisfăcătoare. Sau, mai curînd, găseşte prea multe şi care se bat cap în cap.

Şi ea a pus întrebări, precise, lipsite de delicateţă.

— Trebuie să aveţi un apartament frumos?

— Deocamdată nu. Locuiesc într-o casă veche, pe bulevardul Bonne-Nouvelle, în timp ce mi se amenajează o alta într-un vechi palat, pe strada de la Faisanderie...

— E un cartier elegant?

— Are reputaţia asta...

— Sînteţi căsătorit, divorţat?

— Divorţat.

— Aveţi o amantă?

— Nu.

— Vă culcaţi cu secretarele dumneavoastră?

El a spus nu. De fapt era şi da, şi nu. Cu unele da, dar în treacăt. Dacă şi-a păstrat atît de mult timp locuinţa de la podul Saint-Denis, unde nu primea pe nimeni, se datora puţin şi faptului că ezita s-o rupă definitiv cu trecutul său.

Nu din sentimentalism. Mai curînd din superstiţie. În faţa ferestrelor avea spectacolul vieţii oamenilor din popor, o forfoteală gălăgioasă şi vulgară.

Situaţia lui îl obliga să accepte schimbarea şi, în două luni, lucrările fiind terminate, se va muta.

— Sînteţi dintr-o familie săracă ?

— Tatăl meu a fost funcţionar...

Ea îşi urmărea ideea cu gravitate, ştia unde voia să ajungă.

— Mă doriţi ?... Vă rog să mărturisiţi !... Dacă nu m-aţi fi dorit, nu m-aţi fi aşteptat la ieşire, cînd am plecat... Unde mergem ?...

Nu era ca altele. Dar el era ca alţii ? Nu se crede oare fiecare diferit de toţi ceilalţi ? Şi în realitate nu este aşa ?

A dus-o la el acasă şi ea, înainte de toate, i-a cerut permisiunea să facă o baie. Noaptea tîrziu, ea, goală, pe patul desfăcut, el, în pijama, într-un fotoliu, continuau să vorbească.

— Aveam doisprezece ani cînd unchiul meu a început să mă mîngîie, silindu-mă să-l mîngîi şi eu... Cînd aveam treisprezece ani şi jumătate, m-a posedat cu forţa şi m-a durut îngrozitor... Luată de ei din milă, nu-l puteam refuza...

„Mătuşa mea a aflat, căci are obiceiul să se uite prin gaura cheii... E o femeie rea... Mi-a făcut o viaţă amară... Şi lui la fel...

„A găsit totuşi mijlocul să mă vadă din cînd în cînd... Era incapabil să se lipsească de mine şi uneori, la masă, cînd se uita la mine, începea să tremure...

„Sînt sigură că a murit din cauza mătuşii, care l-a otrăvit încetul cu încetul, căci n-a fost niciodată bolnav..."

— Cînd a murit ?

— Acum un an... De atunci, mătuşa nu mă lăsa să ies din casă şi mă încuia cu cheia, cînd se ducea în piaţă.

Peste o săptămînă a primit un raport de la corespondentul său din Lyon. Lina a trebuit să arate şefului de personal buletinul de identitate ca s-o înscrie la asigurările sociale. Ea locuise la Lyon în strada Voiron, în fundul cartierului de la Guillotière, tot atît de populat ca strada des Dames, sau cartierul Saint-Denis.

Numele ei de familie era Delaine şi la adresa indicată trăia într-adevăr o doamnă Delaine, care făcea serviciul de casieră la un cinema din Avenue Gambetta.

Nu era mătuşa Linei, ci mamă-sa, la care fata stătuse pînă în luna precedentă, cînd a plecat. Era văduva unui montator-şef care, cu zece ani înainte, fusese strivit de un elevator. La Lyon, Lina lucra într-un atelier de cartonaje.

Nu există nici un unchi şi nici o mătuşă. A existat însă o fetiţă care, de la doisprezece ani, bătea străzile cu băieţii.

— De ce-aţi inventat povestea asta ?

— Ca să vă stîrnesc interesul pentru mine... Nimeni nu s-a interesat niciodată de mine, în afară de mama mea, ca să-mi dea cîte o bătaie cînd mă întorceam prea tîrziu acasă... Nimeni nu mă băga în seamă. Ca şi cum nici n-aş fi fost

pe lume... Acum, mă veţi da afară, nu-i aşa ?... E greşeala mea. Mai bine aş fi murit...

Era într-adevăr nefericită, chiar atunci cînd juca teatru. După opt ani de convieţuire, ea mai caută să se liniştească. S-ar spune că există o prăpastie între ea şi ceilalţi şi că, incapabilă să treacă peste prăpastie, se adînceşte în ea însăşi.

A vrut s-o ocrotească ? A simţit o răspundere faţă de ea ? A fost fascinat de ciudăţenia ei, în parte artificială ? Nu mai ştie. Are să vină, şi el nu-i pregătit să ia o nouă hotărîre.

Faptul că ea îi datora totul nu a cîntărit nimic în hotărîrea lui de altă dată ? Aşa a fost şi cu Marcelle, pe care a scos-o din loja unui portar pentru a o transplanta, e drept, într-o cameră mobilată din strada des Dames.

La ce să mai caute ? Nici un răspuns nu-l satisfăcea. Nici în ce-l priveşte pe el, nici în ce-o priveşte pe ea. Ea minte, apoi cere iertare. Ea nu face în viaţă altceva decît să se chinuie, fără să-şi dea seama că-l chinuieşte şi pe el.

Nicăieri nu se simte la locul ei şi bănuieşte pe fiecare că o judecă rău. Căci raportează totul la ea, chiar şi cuvintele dintr-o conversaţie banală, care n-o privesc, dar în care vede un atac personal la adresa ei.

Din prima săptămînă s-a certat cu matroana care dirijează trierea poştei şi el, renunţînd s-o mai plaseze în altă parte, a instalat-o pe bulevardul Bonne-Nouvelle, unde făcea pe gospodina. Îşi pusese în cap să se ocupe de bucătărie, să-i rezerve cîte o surpriză de fiecare dată cînd venea acasă şi... o găsea plîngînd fiindcă arsese tocana...

— S-a găsit o dată cineva care încearcă să mă înţeleagă şi eu nu-i fac decît neplăceri...

— Ba nu, Lina... Ascultă...

— Iar ai să-mi vorbeşti ca unei fetiţe...

Nu reuşea să se lipsească de ea şi, în acelaşi timp, nu ştia ce să facă cu ea. A încercat să-i stîrnească interesul pentru viaţă, să obţină de la ea să citească, de pildă, dar cărţile o plictiseau sau o aduceau la disperare fiindcă găsea multe asemănări cu ea. Seara a învăţat-o chiar să joace cărţi !

— Ce făceai după terminarea zilei de lucru, cînd nu mă culeseseşi încă de pe stradă ?

— Ştii prea bine că nu te-am cules de pe stradă...

— E ca şi cum m-ai fi cules... Trebuia să mă iau după primul venit ca să nu dorm afară... Ce făceai înainte de m-ai cunoscut ?...

— Ieşeam...

— De ce nu mai ieşi ?

— Ca să stau cu tine...

E adevărat. Avea nevoie de prezenţa ei.

— Ce te împiedică să ieşi cu mine ? Ţi-e ruşine ?...

Şi-a promis să se gîndească mult la asta, să sape pînă în adînc, dar e prea tîrziu. Trebuia s-o facă atunci cînd era încă prizonierul patului, înainte de a fi văzut lumea pe fereastră.

Drama celor opt ani ai lor se datorează poate faptului că ea are tot atîta nevoie să se ocupe cineva de dînsa, pe cît are el nevoie să se ocupe cineva de dînsul. A crezut că va face din ea un

animal domestic, că nu va ieşi din cuvîntul lui şi şi-a legat viaţa de o fiinţă care face totul numai după capul ei.

Ea ar vrea să-l vadă fericit. E sinceră. E aproape sigur că-l iubeşte şi că ar accepta să moară pentru el.

Să moară, nu să trăiască !

Ea suferă că-i atîrnă ca o ghiulea de picioare şi că-l chinuieşte, chinuindu-se pe sine.

De zece ori, de o sută de ori s-a gîndit că ea e un monstru de egoism. Apoi cînd o ţinea în braţe şi ea plîngea, îşi reproşa că a judecat-o astfel.

Trebuie să fie la ziar la ora opt şi jumătate, cu mintea limpede, stăpîn pe sine, gata să ia hotărîri pline de consecinţe. De cîte ori nu s-a culcat decît abia la trei sau patru dimineaţa, după o scenă epuizantă în care ea îl ameninţa că se omoară şi cînd el era ispitit s-o facă ?

A prezentat-o prietenilor săi, încetul cu încetul. Ea s-a aruncat de gîtul unora pe care după aceea n-a vrut să-i vadă. Faţă de alţii, din contra, s-a purtat, fără nici un motiv, neîncrezătoare şi agresivă. Atitudinea ei a dat naştere la situaţii delicate. Din cauza ei a trebuit să întrerupă unele relaţii.

— Ei nu mă acceptă decît fiindcă sînt amanta ta, şi, în spatele nostru, se întreabă cum de-ai putut să te încurci cu un gunoi ca mine... Ba da ! Sînt un gunoi ! Chiar tu ai spus-o într-o seară, cînd ne întorceam de la teatru, şi cînd m-ai pălmuit în plină stradă...

Scos din sărite, i-a strigat vrute şi nevrute, chiar dacă peste cîteva ore i-a cerut scuze. Asta nu l-a împiedicat să se căsătorească cu ea, de îndată ce s-a instalat în strada Faisanderie.

Voia s-o formeze cu încetul, să facă din ea stăpîna casei, s-o iniţieze în viaţa pariziană... A învăţat-o să se îmbrace, să compună un menu, să aşeze musafirii la masă...

— Ce vrei să fac, cînd mă laşi singură toată ziua ?...

— Drăguţo, dar am munca mea, care nu-mi permite...

— Ştiu... Tu, tu exişti... Tu comanzi... Eşti ascultat... Faci un lucru interesant... Toată lumea te cunoaşte şi te respectă. Pe cînd prietenii tăi care vin aici se uită la mine ca la nu ştiu ce...

Aşa a fost pînă cînd a descoperit banda Mariei-Anne în care s-a simţit la largul ei, fiindcă acolo nu se respectă nici un fel de regulă, fiindcă acolo totul e permis.

Şi a început s-o găsească din ce în ce mai rar, cînd se întorcea acasă.

— Doamna a lăsat vorbă că nu va lua seara masa acasă...

— Nu ştii unde s-a dus ?

— I-a spus şoferului s-o ducă la Champs-Elysées...

Au făcut încercări amîndoi, căci e drept să spunem că a încercat şi ea. E mai tare decît dînsa, ca un stupefiant. Nu poate rezista atmosferei familiare din barurile la modă, unde este primită cu un :

— A ! Uite-o pe Lina...

Ştie că asta n-are s-o ducă nicăieri, că e pe cale să se piardă, că alcoolul o subminează.

— Am face mai bine să divorţăm, René... Ai să-ţi reiei libertatea, nu va trebui să te mai ocupi de o nebună... Crezi că sînt într-adevăr nebună ?... Mă întreb... Prietenul tău Besson e convins de asta...

„Cînd am avut depresiunea nervoasă şi mi-a prescris o cură de somn, voia să mă duc să stau şase luni într-un sanatoriu din Elveţia, unde sînt îngrijiţi oameni ca mine...

„De fapt, ar fi preferabil să fiu nebună de-a binelea... Are să vină şi asta... Sper să vină repede, ca să scapi tu... Dar te iubesc, René... Îţi jur că te iubesc şi că n-am iubit pe altcineva afară de tine..."

În timp ce evocă aceste scene incoerente, are în faţa ochilor profilul blînd şi senin al domnişoarei Blanche, adîncită în lectură.

A sosit clipa. Intră Léon. E ridicat. Îl aşază în picioare. Infirmiera îi propune să-i pună o pijama curată, ca şi cum ar trebui să se gătească pentru Lina, şi, cu toate că i se pare ridicol, acceptă...

Iată-l în fotoliu, care e împins lîngă fereastră şi îşi regăseşte bătrînii pe care cerul mohorît îi face mai melancolici, mai înceţi.

— Sînteţi neliniştit ?

— Nu.

— Încercaţi să nu vă enervaţi. Viaţa dumneavoastră particulară nu mă priveşte, dar, în starea în care vă aflaţi, moralul are o importanţă enormă.

El o linişteşte cu un zîmbet. Nu va avea loc nici o dramă. Va fi foarte drăguţ, foarte tandru cu Lina.

Nu asta îi repeta ea adesea ? Că are nevoie de tandreţă ? I-a dat tot, numele, rochii, blănuri, bijuterii, prieteni. I-a dat dragoste, atît cît e capabil să dea. Şi indulgenţă. Şi milă, da şi milă, care o înfurie atît de tare.

Ce înţelege ea prin tandreţă ? Nu se uită oare la toată lumea cu tandreţă, şi, la ea, mai mult ca la alţii, fiindcă ea e în ochii lui o împletire a tuturor slăbiciunilor ?

I se întîmplă s-o apuce de umeri şi s-o privească cu o curiozitate emoţionantă. S-ar zice atunci că ea aşteaptă... Aşteaptă ce ? Dacă aşteaptă cuvinte, el nu le găseşte.

El însuşi n-ar avea nevoie din cînd în cînd de cineva care...

Nu trebuie să fie amărît. Trebuie să fie destins cînd vine ea. Un Bentley străbate curtea, zăreşte mustăcioara lui Léonard.

Ea urcă. I-aude îndată paşii şi i se strînge inima, aşa cum i s-a strîns cînd o aştepta prima oară în birou, gîndindu-se că n-are să vină şi că n-are cum s-o găsească.

Cînd bate, domnişoara Blanche e cu mîna pe butonul uşii.

— Şezi ?

Asta o derutează. Îi strălucesc ochii. De cînd a scris biletul, a avut tot timpul să bea. E încordată, abia îşi poate stăpîni nervii, nu stă locului,

neştiind încotro să privească, nici de ce să se agaţe.

— Iartă-mă că te plictisesc... Cum îţi merge ?... Şi aşa, ai primit să mă mai vezi ?...

— Şezi...

— Pot fuma ?

Fumează atît de nervos că face impresia că-şi muşcă ţigara.

— Lasă-mă să te privesc... Eşti calm... Se pare că n-ai nimic împotriva mea...

Face eforturi să se stăpînească, dar el simte că o să izbucnească în plîns. Plînge cu obrazul pe un braţ al fotoliului, spatele ei slab e zguduit de hohote.

— Am atîta nevoie de tine, René... Şi eram atît de sigură că n-ai să vrei să mă mai vezi... Ce prostie... Nici nu ştiu cum s-a întîmplat... S-a băut mult, ca întotdeauna la Marie-Anne, şi m-am enervat fiindcă mi s-a părut că-şi băteau joc de mine...

El o priveşte, parcă ar fi fascinat. Nu-i curios să afle ce s-a întîmplat la castelul Candines, nici motivul pentru care ea s-a ruşinat. Se uită la ea şi se gîndeşte că amîndoi... E greu de precizat... Şi-au căutat, în mod obscur, şi unul şi celălalt, un loc... Se pare că el şi l-a găsit... Toată lumea e convinsă...

— Atunci, am scos tot ce-aveam pe mine, fiindcă Jean-Luc mă sfida... Apoi...

El ridică mîna stîngă, pe care o puse pe capul soţiei, pe părul ei lins, care nu mai e gras.

— Sssst...

— Nu ! Simt nevoia să ştii şi tu... Jean-Luc m-a dus pe umăr şi ceilalţi au venit în urma noastră cu sfeşnice...

— Ba da... Ştiu... Ssst !... Nu te mai gîndi la asta...

Ea plînge, plînge, ca şi cum lacrimile n-ar mai trebui să se oprească niciodată, iar el, cu mîna pe capul ei, se uită drept înainte, la un punct fix de pe peretele scorojit.

CAPITOLUL XII

Sînt din ce în ce mai multe pagini albe. S-ar crede că această nouă perioadă începe să semene cu viaţa lui de altă dată fiindcă trec zile fără importanţă, care n-au nici gust, nici miros.

Trage totuşi o cruciuliţă roşie lîngă fiecare dată şi aproape pe fiecare jumătate de pagină figurează o literă neagră : *L.*

Asta înseamnă Lina. E definitiv ? Nu-i numai o încercare ? Ea vine după-amiaza cînd bate ora trei şi se aşază aproape de el, pieziş, aşa ca să-i poată vedea faţa.

— Nu mă plîng, René... Îmi recunosc toate greşelile... Îţi pun numai o întrebare : ai stat de vorbă cu mine, în afară de zilele de la început, ca să-mi cunoşti viaţa, să mă întrebi cum o duc ? E adevărat, sînt proastă, n-am nici un fel de cultură...

Amîndoi fac eforturi. Se aştern lungi tăceri, în timpul cărora ea îşi striveşte ţigara în scrumieră, ca să aprindă o alta, şi, ca să se stăpînească, se uită în curte, sau se fac că sînt atenţi la ce se întîmplă pe culoar.

La data de 16 februarie, el scrie : *aparent slabi.*

Şi cuvintele acestea îşi vor pierde înţelesul ? În clipa cînd le scrie cu mîna stîngă în agendă, sensul lor e destul de limpede în mintea lui. Ea a suspinat acum o oră :

— Tu eşti un om tare, tu n-ai nevoie de nimeni...

Face el impresia asta ? E falsă. Sau, forţa lui există numai atunci cînd o compari cu slăbiciunea altora. Şi cei slabi ar trebui invidiaţi, fiindcă ei se sprijină pe cei tari.

Pe aceştia din urmă nimeni nu-i încurajează, nimeni nu-i plînge. Dacă se întîmplă să cadă, lumea e fără milă faţă de ei şi mai curînd se bucură de ceea ce se consideră a fi o justiţie imanentă.

El e un om tare sau un om slab ? Îşi pune întrebarea, dar nu încearcă să răspundă. Ceea ce ştie e că adineauri a simţit în glasul Linei un pic de ură, în pofida blîndeţei pe care o arată în timpul vizitelor aproape zilnice şi care dă acestor întrevederi conjugale între patru ochi un caracter cam estompat.

Fiziceşte, în ciuda aspectului ei fragil, şi a exceselor, a dorinţei ei periodice de a muri, Lina este mai rezistentă ca dînsul. Dovada e că el zace la spital, iar ea vine în vizită la spital. Boala lui o să lase urme. Într-o zi îi va reveni şi atunci nu se va mai scula. Ea va rămîne văduvă.

Nici un contact.

Cuvintele sînt scrise la data de 19 februarie, dar asta trebuie să se fi întîmplat la 18, într-o joi. Domnişoara Blanche a împins fotoliul pe culoar şi el a descoperit secţia lor de la etaj.

A văzut salonul, chiar aşa de mare precum şi-l închipuise, bolnavi culcaţi, alţii stînd pe marginea patului sau pe scaune, cîţiva în fotolii ca al lui.

Toate stadiile hemiplegiei erau reprezentate aici, astfel că putea, dintr-o singură privire, să vadă diferitele etape ale suferinţei sale, aceea care a trecut, cea prezentă şi cea care-l aşteaptă.

Fotoliul n-a fost împins dincolo de pragul uşii, dar mai toate privirile s-au îndreptat spre el. Rămîne cu o amintire destul de amară din experienţa asta.

Fără îndoială că toţi ştiau că dînsul e bolnavul din camera rezervată. Îl vedeau pentru prima oară şi pe obrazul lor nu se citea nici bunăvoinţă, nici vreun semn că l-ar primi ca musafir, nici o tentativă de a lua contact cu el.

Dar nici duşmănie nu vede pe faţa lor. Doar nepăsare. Domnişoara Blanche a simţit-o atît de bine că l-a împins în grabă în direcţia opusă unde există o sală de consultaţie şi o mică încăpere, destul de tristă, care serveşte ca sufragerie pentru infirmiere.

S-a înşelat oare în ce-i priveşte pe suferinzii din sala cea mare ? Puţinul timp cît i-a observat n-a surprins vreo legătură nici între ei. S-ar zice că, potrivit tendinţei existente şi în el, fiecare s-a închis în boala lui.

Muguri.

Cîteva pagini mai departe. Din nou un cer de primăvară şi păsărele care cîntă de la ora cinci şi jumătate, căci se face ziuă din ce în ce mai devreme. Faimosul castan de pe bulevardul Saint-Germain trebuie să înflorească.

Ultimele săptămîni au fost excepţional de frumoase. Pentru întîia oară în viaţa lui, a văzut cum se umflă mugurii copacilor din curte.

A urmărit munca lor interioară, efortul foilor încă fragede de a se debarasa de coaja lor brună. A stat atîtea ore să le observe că a rămas cu imaginea lor însufleţită, întocmai ca în filmele care arată cum se deschide o floare.

Pentru prima şi ultima oară. În curînd n-are să mai aibă răgazul să observe mugurii. Nici nu se va mai gîndi la ei.

Zilele trec din ce în ce mai repede. Besson vine foarte rar să-l vadă, trece ca o furtună. Iar Audoire continuă să-l studieze cum ar studia progresele unei culturi în laborator.

S-ar părea că a luat-o înaintea previziunilor, înaintea evoluţiei normale a cazului său, lucru de care se plînge în unele zile, iar în altele, din contra, îşi pierde răbdarea din cauza încetinelii progreselor.

Reuşeşte să se sprijine pe piciorul drept, să mişte degetele pe care le priveşte cu oarecare emoţie, ca şi cum ar regăsi o bucată din el însuşi.

Îi poartă sîmbete domnişoarei Blanche şi nu i-o ascunde totdeauna. Şi-a luat obiceiul să-l lase singur, şi asta din ce în ce mai des, nu numai la ora dejunului, dar şi în celelalte ore ale zilei. S-o fi ducînd să trăncănească cu celelalte infirmiere ? Se duce după doctorul Gobet, internul cu lentilele groase ?

Ea e în serviciul lui şi-i datorează lui tot timpul cît e aici. Buna sa dispoziţie nu mai e atît de constantă şi aproape că regretă binele pe care l-a gîndit despre ea. E o femeie ca toate celelalte. Cum a început el să se simtă ceva mai bine, ea îl neglijează.

La data de 26 februarie, a scris o însemnare care o priveşte pe ea şi pe care a rezumat-o, ca şi pe celelalte, într-un fel enigmatic.

Soacră.

Au schimbat confidenţe între ei. Au pornit de la Lina, care se arată mai calmă şi bea moderat.

— E foarte bine ce faceţi, i-a spus infirmiera, ca şi cum ar şti tot despre relaţiile sale cu soţia. Are nevoie de sprijin...

— Şi dumneavoastră ? a ripostat el.

Ea a roşit. Apoi a rîs.

— Vi s-a spus ?

— Nu mi s-a spus nimic.

— Aţi ghicit singur ?

— De ce nu vă ia în căsătorie ?

— Trebuie să aşteptăm ani de zile... El trăieşte împreună cu maică-sa, care-i suferindă... Situaţia lui financiară nu-i strălucitoare, deoarece ţine să se consacre spitalului şi cercetărilor, şi refuză să-şi facă o clientelă particulară...

„Ca multe femei care duc o viaţă grea, mama sa e geloasă, incapabilă să trăiască singură... Şi nici n-ar suporta să fie în sarcina unei tinere perechi..."

Ascultă fără să tragă o concluzie. Toate astea îşi vor găsi un loc în creierul lui şi cine ştie

dacă într-o zi faptele astea mărunte, impresiile acestea nu se vor aduna ca să formeze un tablou coerent ?

Atunci, va înţelege ! Ce va înţelege ? Ce anume caută el în mod obscur ? Nu-i prea tîrziu ?

Nu mai este atît de supărat pe infirmieră că-l lasă adesea în voia soartei. N-o plînge.

La coadă.

26 februarie. Trebuia să fie o zi mare astăzi. I-au spus prea multe înainte şi nu se mai bucură de loc.

Din contra. Au împins fotoliul în ascensorul larg, ascensorul cu care a fost urcat, în stare de inconştienţă, în prima zi şi cu care l-au dus desigur la radiologie.

De astă dată e dus în curte, unde îi vede de aproape pe bătrînei ; pe bătrîneii, care, întocmai ca cei din sală, nu-l bagă nici ei în seamă.

Ceea ce-l izbeşte este mărimea acestor clădiri din care el nu ocupă decît o minusculă încăpere. Asta nu-i scade din importanţă ? El n-a fost, şi nu-i nici acum, decît o unitate dintr-o multitudine.

Îşi făgăduise ca într-o bună zi să numere ferestrele. Dar sînt prea multe, prea multe uşi, scări numerotate, culoare, bolnavi care aşteaptă în faţa diferitelor servicii, bărbaţi şi femei îmbrăcaţi în alb care aleargă care încotro.

Străbate o parte a curţii, trece pe sub una din bolţi, căci sînt mai multe, şi se vede deodată într-o curte mai mică, înaintea unei clădiri care pare a fi o sală de educaţie fizică.

Într-adevăr, asta şi este. Este serviciul de reeducare unde trebuie să-şi recapete uzul membrelor.

S-o fi gîndit că treaba asta are să se facă tot într-o rezervă, ca în prima perioadă a bolii ? O infirmieră stă la o masă, lîngă uşă, şi, pe măsură ce intră bolnavii, face cîte un semn pe o listă dactilografiată.

— Maugras ?... Aşteptaţi... E prima şedinţă ?

Domnişoara Blanche vorbeşte cu glas scăzut, lăsîndu-l pe alee, şi-i e teamă că bolnavii care trec pe lîngă el, şchiopătînd, zvîrlind picioarele în lături sau sprijinindu-se în cîrje, să nu-i răstoarne fotoliul.

E dus lîngă nişte bare paralele, în mijlocul sălii. Pe jos, ca un joc de şah, sînt pictate mari pătrate albe şi negre. Bărbaţi şi femei stau la coadă.

— Trebuie să aşteptăm rîndul... îi şopteşte ea.

Astfel, încît face şi el coadă, el care, de treizeci de ani încoace, n-a stat niciodată la coadă.

Unii din jurul lui au venit cu propriile lor mijloace şi se comportă ca nişte obişnuiţi ai casei. Cea mai mare parte a femeilor sînt bătrîne. Nu descoperă decît două tinere, dar amîndouă urîte.

Un medic sau infirmier, nu ştie, conduce bolnavii, unul cîte unul, între bare, de care ei se cramponează pentru a înainta în linie dreaptă, şi, ceea ce-l impresionează cel mai mult, este gravitatea lor, înfăţişarea lor de oameni preocupaţi.

Ar putea să pară un joc, dar nu-i un joc, şi fiecare e conştient de acest lucru. Se împing unii pe alţii să capete un loc. Unii urmăresc, cu privirea rece, progresele celorlalţi.

După cît poate să-şi dea seama, cei mai mulţi sînt de origine socială modestă, ba fac parte chiar din pătura celor săraci cu care a pierdut contactul de mult.

— Maugras... strigă cineva.

Domnişoara Blanche, ajutîndu-l să se ridice din fotoliu, îi spune :

— E rîndul dumneavoastră... Mult curaj !...

Aici nu trebuie să intervină ea. L-a condus doar şi-l încredinţează specialiştilor.

— Mîna pe bară... Aşa, da... Degetul gros mai îndepărtat... Ba da ! Puteţi să-l îndepărtaţi, mai mult...

Aceeaşi teamă or fi simţind şi copiii cînd încearcă să facă primii paşi ? Păcat că nimeni nu-şi mai aminteşte...

Trece dintr-un pătrat în altul, tot atît de concentrat ca şi cei care au defilat înaintea lui. Ceva mai departe, o bicicletă e fixată de sol şi un bărbat cu mustăţi cărunte pedalează pe loc, fără să vadă nimic în jurul lui.

Lui Maugras îi e teamă că o să-l cocoaţe şi pe el pe aparatul acela. Nu-i pentru astăzi. Îl duce şi mai departe de infirmiera lui, în faţa unei roţi de lemn, pe care trebuie s-o învîrtească cu ajutorul unei manivele.

— Nu cu mîna stîngă... Cu dreapta...

Cineva îi pune mîna pe mîner.

— Învîrtiţi... Nu vă fie frică să faceţi un efort...

O caută pe infirmieră din ochi s-o cheme în ajutor. Aici, nu mai este o excepţie, cum e acolo, sus. Nu există bolnavi privilegiaţi şi bolnavi obişnuiţi. E la rînd cu toţii. N-a fost soldat, dar cam aşa îşi închipuie el viaţa de cazarmă.

Cînd iese de-acolo, e ud leoarcă, nu atît din cauza exerciţiilor, ci fiindcă această primă încercare l-a zguduit profund. Dacă ar depinde de el, dacă ar avea dreptul, nu s-ar mai întoarce aici.

La data de 28 februarie : *Iniţiale.*

Pijamalele lui sînt de mătase şi au brodate iniţialele lui pe partea stîngă. Se simte stingherit din cauza asta cînd intră în sala de reeducare, şi se forţează să-şi strîngă pe el halatul.

Nu ei duc o viaţă anormală şi sărăcia lor nu constituie o excepţie. Excepţia, imoralitatea o reprezintă el şi cei care, ca şi el, duc o existenţă aparte, şi cu atît mai mult oameni ca fraţii Schneider.

N-are nimic comun cu familia Schneider. De ce a ales tabăra lor ? Nu-i oare o trădare la mijloc ?

Neliniştea lui durează toată seara. Şi dimineaţa îl năpădeşte din nou, cînd aude clopotele pe care nu le mai auzise de cîteva zile. Clopotele n-au tăcut, dar el n-a mai fost atent, nu l-au mai interesat. Atunci adaugă în agenda sa : *Urechile acului.*

Se întoarce cu gîndul la abatele Vinages ; glasul lui ar putea să-l distingă dintr-o mie, mai ales felul de a apăsa pe unele cuvinte care le

făcea să-ţi pătrundă în inimă, mai curînd decît în cap.

— E mai uşor cămilei să treacă prin urechile acului, decît bogătaşului să intre...

Ce importanţă are împărăţia Domnului, în care nu mai crede. Nu mai crede, într-adevăr ? Adevărul e că se simte vinovat şi că de aci înainte face coadă cu multă plăcere, ba lasă să treacă alţi bolnavi înaintea lui.

Aici, el nu-i la locul lui ; e un intrus.

Locul lui nu-i nici la Reşedinţa George al V-lea, nici la castelul din Arneville. Unde o fi locul lui ?

Cîteodată simte o nostalgie cînd se gîndeşte la strada des Dames, nu din cauza Marcellei, pe care n-o regretă, ci pentru plăcerea de a mînca, de a bea o cafea cu caimac la bar, de a privi îndelung, cu poftă, la o vitrină cu mezeluri, de a-şi oferi o mică bucurie, mult timp aşteptată.

Cînd stătea pe strada des Dames, nu visa totuşi decît să scape de acolo !

Care este nivelul raţional, legitim ? În ce moment se pierde simţul mirosurilor, al sunetelor, al mugurilor care izbucnesc ?

Bătrînii pensionari din curte privesc oare la muguri ? Şi bărbaţii aceştia, femeile acestea, care se tîrăsc aici de la un aparat la altul, nu se preocupă decît de viaţa care renaşte în muşchii lor ?

Desigur, de-a lungul secolelor, au existat indivizi care au părăsit totul pentru a se face sihaştri sau pentru a-şi impune rînduielile şi sărăcia din mănăstiri.

Nu crede, nu crede de loc mai mult în sfinţi decît în cei ce se consacră operelor de binefacere.

Nu mai poate redeveni un modest redactor la propriul său ziar. Şi nu poate nici, fiind în fruntea ziarului, să ducă viaţa funcţionarilor săi, să umble cu metroul...

Marţi, 6 martie. Nu i-a venit în minte că stă aici de mai bine de o lună. Prietenii săi adunaţi la Grand Véfour, ca în prima zi de marţi a fiecărei luni, se gîndesc probabil ei la asta.

Besson le-a spus, desigur, că a intrat în convalescenţă şi le-a explicat că reeducarea cere multă voinţă.

Pentru a-i insufla dorinţa de a se însănătoşi mai repede, i-au trimis meniul dejunului lor, semnat de toţi.

Ei nu-şi dau seama ce înseamnă asta pentru cineva, care e aici, că unii oameni mănîncă în altă parte :

Ciorbă de raci à la Nantua.
Filè de somon cu stridii.
Pateuri de momiţe de viţei Montglas.
Salată de lăptuci cu trufe.
Îngheţată regală.

Un comisionar i-a adus meniul, imprimat pe hîrtie frumoasă, şi el, cuprins de ruşine, l-a rupt în bucăţi-bucăţele, fără să i-l arate domnişoarei Blanche.

Totuşi Lina soseşte într-un Bentley, condus de un şofer în livrea, cînd vine să-l vadă în fiecare

după-amiază, şi tot în Bentley va părăsi şi el Bicêtre.

Nu i se întîmplă oare să fie apucat de nerăbdare privind la viaţa care se scurge zgomotoasă dincolo de bolţile spitalului ?

Peste două zile, acceptă să i se instaleze un telefon în cameră. Sub pretextul că soţia lui va voi poate să-i vorbească. Ea i-a cerut.

— Seara, cînd mă gîndesc că nu pot vorbi cu tine...

Aparatul e pe măsuţa de noapte. Nu s-a servit de el. Nu-i încă decît un simbol.

CAPITOLUL XIII

Prima zi de marţi din luna aprilie. S-au adunat din nou la Grand Véfour, unde locul lui a rămas gol. Trebuie să lipsească şi alţii căci e vacanţa de Paşti. Nimeni de astă dată nu se gîndeşte să-i trimită meniul. Poate că unul dintre comeseni a întrebat deodată :

— Apropo, cum mai stă René ?

Şi un altul a murmurat :

— Oare o să mai fie vreodată ce-a fost ?

Ce-a răspuns Besson ?

Sînt din ce în ce mai multe pagini albe în agendă. Nici un *L* zilele astea.

— Ea nu încetează să-mi telefoneze, René... Nu ştiu ce să-i mai spun...

Ea e Marie-Anne, pe care Lina a evitat-o timp de şase săptămîni, pentru a se pedepsi sau pentru a-şi răscumpăra purtarea.

— De ce să nu te mai vezi cu ea ?

— Crezi ?

Lina s-a dus la Cannes pentru cîteva zile, împreună cu Marie-Anne. Au plecat ca băieţii, după cum spun ele. El s-a gîndit mult la nevastă-sa, deşi îi este din ce în ce mai greu — dacă nu-i repugnă chiar — să se concentreze.

Cînd Lina se trezeşte la amiază, cu capul greu, gura cleioasă, cu nişte crampe în piept care o înspăimîntă, nu-i trec oare şi ei prin cap aceleaşi imagini pe care le vedea şi el în primele zile cînd a venit aici, şi cînd era în aşteptarea dangătului clopotelor ?

Aşa cum i s-a întîmplat lui să evoce Fécamp, înduioşîndu-se pe sine însuşi, nu evocă ea străzile suprapopulate de la Guillotière unde o fetiţă îşi făcea ucenicia vieţii ?

Fiecare are un Fécamp al său, imaginile sale în negru şi alb, aspre, deznădăjduite.

A scris în agendă la 10 aprilie : *Fiecare ale sale.*

Încă o însemnare pe care n-o va mai înţelege peste cîteva luni, sau de care va roşi.

Dacă nu crede în devotamentul pentru genul uman, nu poate întrevedea posibilitatea, pentru fiecare, de a iubi o singură fiinţă şi de a o face fericită ?

Gîndurile sale i se par chiar de pe acum atît de simpliste şi de ridicole încît încearcă să găsească nişte cuvinte misterioase pentru a le rezuma.

Primăvara e în toi. Sîmbăta şi duminica, automobilele trec unul după altul, la o distanţă de două sute de metri de fereastra lui. Într-o oră, chiar în mai puţin de o oră, şi — cu toată aglomeraţia care încetineşte circulaţia — toţi cei din maşini vor fi în mijlocul naturii.

A mai scris : *Joséfa.*

Din cauza unui fior erotic care i-a amintit de infirmiera de noapte. Deja n-ar mai putea să-i reconstituie obrazul. Îi vede trupul întins pe patul pliant, buzele umflate, sînii ivindu-i-se din cămașă, cu mîna cuibărită la căldură, între coapse.

Și-a făgăduit să facă dragoste cu ea și n-a mai văzut-o. În ce spital, în ce clinică își petrece ea nopțile acum ?

Din cauza Joséfei și a trezirii dorințelor trupești, scrie a doua zi : *Barbès.*

Un nume de bulevard, de răspîntie, de stație de metro. Lui i-o evocă pe Dora Ziffer, singura femeie care venea la dejunurile de la Véfour.

Asta s-a întîmplat acum douăzeci și cinci de ani sau mai mult, și lucrase o parte din noapte cu ea, la imprimerie, la macheta magazinului feminin, pe care-l conduce și acum.

Ieșind în stradă, au căutat un taxi, și după ce-au găsit, în sfîrșit, unul, el i-a propus :

— Vă las acasă ?

— Nu. La Barbès.

El n-a înțeles. Ce-are să facă ea, într-un cartier atît de rău famat, la ora patru dimineața ?

— Pot să vă spun, René... De dumneavoastră nu mi-e rușine... În noaptea asta, am nevoie de un bărbat...

În cuvinte simple, i-a explicat că n-a avut niciodată legături amoroase pentru că, după ce se termină actul dragostei, partenerul o dezgustă și începe să-l urască.

— O fi orgoliul la mijloc ?... Nu știu. În lipsa amanților, și fiindcă simțurile mi-o cer, mi se întîmplă să hoinăresc pe anumite străzi, în fața unor anumite hoteluri... Mă înțelegeți ?...

Atunci nu. Acuma da.

Dar, presupunînd că un bărbat și-ar pune în cap s-o schimbe pe Dora Ziffer, s-o salveze împotriva voinței ei ?...

Nu-i oare mai îndreptățit s-o schimbe pe Lina ? Și n-a încercat s-o facă ? Și ea, cînd l-a ajutat cu bunăvoință, cînd i s-a împotrivit, mergînd chiar pînă la a-l urî.

Trebuie s-o ia așa cum este.

I-a trimis un cufăr întreg cu haine și obiecte personale. Fiindcă dulapul e prea mic ca să intre tot, cufărul stă undeva într-un colț al camerei.

Și-a pus mai întîi pantalonii de flanelă și o haină de casă. Merge la brațul domnișoarei Blanche. Mai simte oarecare greutate cînd ridică piciorul și cosește, cum se spune.

Mulți umblă la fel, în sala de reeducare, și a început să-i recunoască pe unii. E acolo, mai ales, o bătrînă, care nu mai are decît cîțiva dinți, e aproape cheală, are un umăr mai jos și altul mai sus, și care-i zîmbește cum îl vede.

S-ar spune că-i pîndește sosirea. Și el îi răspunde cu un zîmbet și-și ia locul în fața aparatelor.

Timp de o săptămînă întreagă a fost descurajat, căci, în loc să înregistreze progrese, i s-a părut că a tot dat înapoi.

— Fiecare din bolnavii noștri trec prin asta... îi afirmă domnișoara Blanche.

E înclinat să n-o creadă. Îi face pe toți răspunzători, convins că nu fac tot ce se poate, că

personalul de la reeducare are necaz pe el şi-i consacră mai puţin timp decît celorlalţi.

I se întîmplă să-i spioneze, să numere exerciţiile pe care le fac alţii, ca un copil care numără bomboanele care i se dau surorii sale.

Şi asta trece. Trece atît de repede că într-o după-amiază, pe cînd Lina stătea lîngă el, în dreptul unei raze de soare, a rugat-o :

— Ajută-mă să mă ridic...

E prima oară, şi pe ea o impresionează. O roagă să-l conducă pînă la pat, se întinde ; ea tot nu înţelege de ce.

— Vino...

— Vrei... ?

Ea se uită la uşa fără cheie, fără zăvor ; oricine, în orice clipă, poate s-o împingă şi să intre.

— Să mă dezbrac ?

— Nu.

Nu se aştepta s-o facă atît de fericită.

Cine ştie ? Lucrurile se vor aranja, poate, între Lina şi el. E răbdător. Se arată atît de tandru cît poate.

Baletele.

Însemnarea e din 27 aprilie. A mai sosit un bolnav, la ora unsprezece dimineaţa.

De la fereastră, uneori chiar din curte, a asistat la numeroase sosiri şi la tot atîtea plecări. Lucrurile se întîmplă totdeauna la fel. Sosirile au loc în ambulanţă şi personalul aşteaptă în mod invariabil, la ora hotărîtă, în curte, infirmierii cu targa, internii de serviciu cu stetoscopul la gît, infirmiera-şefă...

Asta îi reaminteşte de riturile marilor hoteluri, uşierul, cei care cară bagajele, recepţia, poarta, comisionarii, alergînd încolo şi încoace... Totul se desfăşoară cu precizia unui balet şi profesorul Audoire a şi început să fie căutat prin săli, se pregătesc seringile, recipientul cu dextroză la capul patului...

Ceilalţi, care pleacă, sînt adesea urmaţi de soţie şi copii. Bolnavul pleacă, mergînd împleticit, şi familia duce pachetul cu rufe. Pe unii îi aşteaptă un taxi. Alţii străbat curtea pe jos şi se duc să aştepte autobuzul la colţul străzii.

Îşi schimbă pantalonul de flanelă cu un pantalon mai uşor. În fiecare dimineaţă i se aduc ziarele. La ora unsprezece, îl cheamă pe Colère la telefon.

Timpul cît nu face nimic trece foarte greu. Cu cinci minute înainte de a coborî la reeducare, devine neliniştit şi se supără pe domnişoara Blanche că-l întîrzie.

Ultima oară cînd a notat din nou în agendă a fost 18 mai. Un nume. Mai curînd un pronume, ca pentru Joséfa. Acesta nu-i evocă cel puţin nici un gînd erotic : *Delphine.*

Delphine este enorma doamnă Schneider, care nu mai poate să umble de grasă ce e şi care nu se gîndeşte decît la mîncare.

Scriindu-i numele, îşi bate joc de el însuşi, căci a început să-i semene. Nu atît că se îngraşă, ci că, de cum se trezeşte dimineaţa, începe să se întrebe ce-o să-i servească la masă. Deoarece

meniurile la spital sînt fade şi monotone, le completează cu alimente aduse din oraş, pe care nevastă-sa este însărcinată să i le cumpere.

A cerut mai întîi un salam, de care i se făcuse deodată poftă. I-a intrat repede în obicei să adauge, în fiecare zi, cîte ceva la meniu ; de acum încolo, pachetul fiind mai greu, nu-l mai aduce Lina.

O dată cu ea, urcă şi Léonard. Pe Maugras nu-l stinghereşte că şoferul lui e văzut de ceilalţi urcînd pînă sus la etaj.

A înlocuit vinul de la spital cu Bordeaux-ul pe care-l bea înainte. Oliver, patronul de la Véfour, îi trimite din cînd în cînd cîte o crăticioară cu pateu, astfel că monopolizează un colţ întreg din frigider.

— Cît mai ţine, doctore ?

— Aveţi răbdare să staţi încă vreo şase săptămîni ?... Dacă nu, veţi fi obligat să veniţi în fiecare zi pentru exerciţii...

Nu-i practic. Nu poţi călări pe doi cai atît de diferiţi. Repetă :

— Şase săptămîni...

E pe la sfîrşitul lui mai.

— Poate cinci... Depinde mult de dumneavoastră...

Dacă l-ar lăsa să facă ce vrea el, s-ar agăţa de instrumentele de reeducare pînă la totală epuizare. Nu înţelege de ce sala aceasta e închisă duminica şi în zilele de sărbătoare. Cu ce drept îl fac să piardă o zi sau uneori chiar două pe săptămînă ?

Va ieşi în perioada vacanţei. De cînd nu mai stă imobilizat în pat, fiica lui n-a mai venit să-l vadă. În schimb, Ferdinand Colère vine de mai multe ori pe săptămînă, aducînd dosare, corecturi, astfel încît camera lui e din ce în ce mai încărcată cu asemenea lucruri şi se întîmplă ca Maugras să stea cîteodată două ore în şir fără domnişoara Blanche.

Continuă, din superstiţie, să tragă cruciuliţe în agendă. Audoire a spus şase săptămîni, poate cinci, şi, întocmai ca prizonierii, numără zilele.

Se gîndesc fără îndoială să-i facă o primire la ziar : se va aduna întregul personal ca să-l cinstească cu vin sau şampanie.

Medicii l-au prevenit că, timp de mai multe luni, va continua să zvîrle cu un picior în lături şi că mîna dreaptă îi va rămînea nesigură în mişcări.

De ce s-ar simţi umilit ?

Se apropie sfîrşitul. Patru săptămîni. Trei. Iar noi sosiţi. Iar plecări. Bătrînii în uniforme albăstrii continuă să se aşeze pe bănci la umbră ; pentru ei nu există plecare, în afară de plecarea definitivă.

— Unde mergem, René ?... La Arneville...

Nu. Nici la Porquerolles. Nu ştie. N-are importanţă. Poate nu se va duce nicăieri.

Dejunurile de marţi, la Grand Véfour, n-au loc nici în iulie, nici în august. Aşadar, abia în septembrie sau octombrie se va întîlni cu prietenii.

Îl vor găsi schimbat ? Şi colaboratorii lui care nu l-au văzut atîta timp ?

La ziar, va fi primit desigur cu un discurs, în orice caz, cu un toast.

O ambulanţă se opreşte sub fereastra sa. Mare tărăboi pe culoare şi în sală. E adus un om în comă, care nu ştie nimic de toată învălmăşeala provocată de el, şi care, la rîndul său, va trece prin tot ce-a trecut el însuşi.

Ciudat, asta îl înfricoşează şi-l face melancolic în acelaşi timp. El e aproape ca şi plecat de acolo. Şi nici camera lui, plină de obiecte personale, nu mai aparţine în totul spitalului.

Un timp a stat să asculte zgomotele de pe culoar, dangătul clopotelor, aşteptînd, nemişcat în patul său, să-şi facă apariţia omul cu capul de lemn care vine în fiecare dimineaţă să-l contemple în tăcere.

Cîte dimineţi ? Foarte puţine în realitate, şi care constituie totuşi o parte considerabilă, dacă nu partea esenţială a vieţii sale.

S-a simţit foarte aproape de bătrînii în uniformă care trag din pipă pe băncile din curte. Nu le aruncă decît o privire distrată şi pipa cumpărată de domnişoara Blanche e pusă într-un sertar.

Lina îi aduce ţigări. Ea i-a oferit o tabacheră şi o brichetă de aur pe care sînt gravate iniţialele lui.

Şi-a pierdut răbdarea. I se întîmplă să aibă trac.

Va mai şti oare ? Vrea să spună : să trăiască cum trăiesc ceilalţi. Căci nu mai e la fel ca toţi ceilalţi şi nu va mai fi niciodată.

Audoire ştie şi el, şi îl priveşte cu gravitate. Oare bolnavii pe care-i vede plecînd, luaţi de familia lor...

Chiar dacă n-a găsit niciodată răspunsuri, el şi-a pus mereu întrebări, prea multe întrebări, poate, pe care va continua să le poarte în sinea lui.

Oare nu se aflau dinainte acolo ?

Va face cum făcea şi înainte, se va afla în treabă, ca să nu se gîndească la ele.

A şi început, de altfel.

— Alo, Colère !... Tu eşti ?... Cine-i imbecilul care...

Lina e lîngă dînsul, priveşte şi ascultă, aşteptîndu-şi rîndul. Ba da ! Va fi tandru ! Nu e prea plin de tandreţă ?

Dacă ar putea numai...

Nimic ! Face ce este de făcut, asta-i tot. Face ce poate.

Într-o zi, se va duce împreună cu Lina la Fécamp, să-şi vadă tatăl.

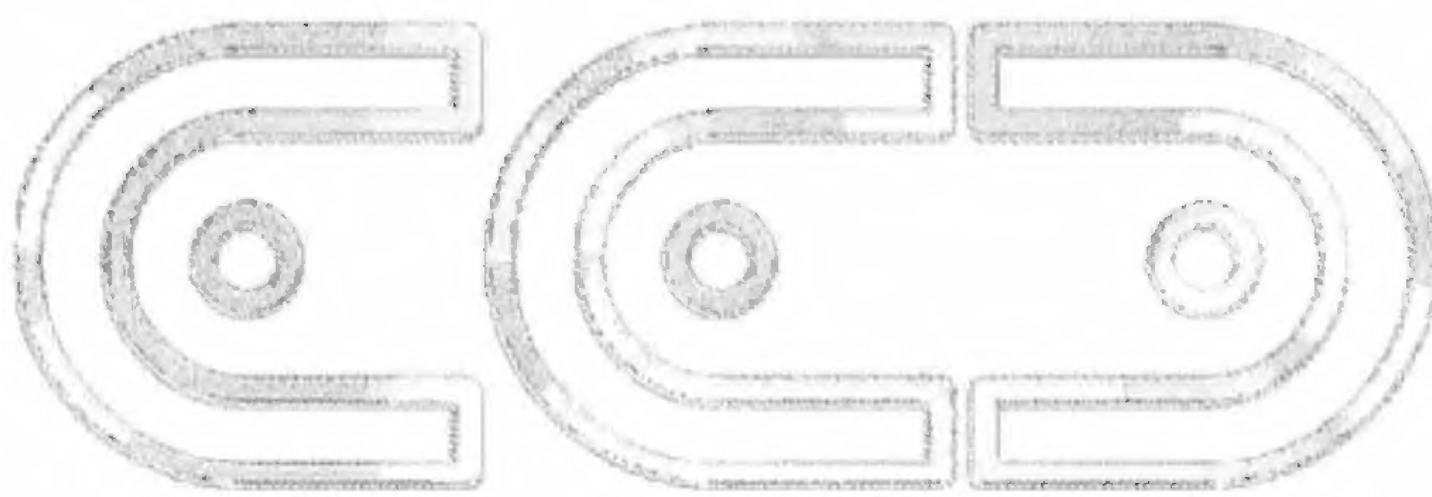
•

Redactor responsabil : NICULINA BENGUŞ
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 22.12.1965. Bun de tipar 16.03.1966. Apărut 1966. Tiraj 40.160 ex. broşate Hîrtie tipar înalt B. mat de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 11,37. Coli tipar 9,625. A. nr. 16.273. C. Z. pentru bibliotecile mari 84. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—32=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România.
Comanda nr. 2369.

Scanare și prelucrare digitală

de

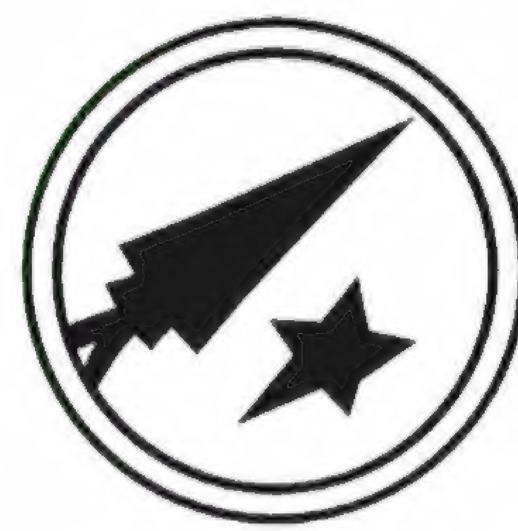
Anonim

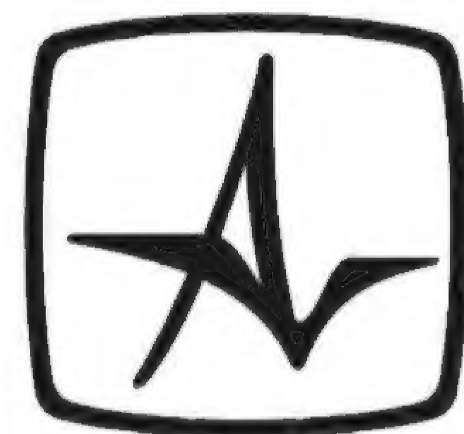

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

COLECȚIA SFINX

fondată în 1895 bpt serie nouă

COLECȚIA SFINX